ÇOCUĞUM NAMAZLA BÜYÜYOR

RUMEYSA KÜÇÜK KOYUNCU

beka

ÇOCUĞUM
NAMAZLA BÜYÜYOR

Kitabın Adı & Yazarı
ÇOCUĞUM NAMAZLA BÜYÜYOR
Rumeysa KÜÇÜK KOYUNCU

Editör
Şamil GÖK

Son Okuma
Fatih PALA

İç & Kapak Tasarım
3GRAFİK

ISBN
978-605-2153-20-8

MATBAA
Step Ajans Matbaa Ltd. Şti.
Göztepe Mahallesi Bosna Caddesi No.11
Bağcılar/İstanbul Telefon: 0212 446 88 46
Matbaa Sertifika No: 12266

beka YAYINCILIK
ZİLKA'DE - 1440
TEMMUZ - 2019

Alayköşkü Cad. Zeynep Sultan Camii Sok. No:2
Cağaloğlu - İSTANBUL
Telefon/Faks: 0212 512 45 43 - 512 51 66 - 512 90 40
Web: www.bekakitap.com
Eposta: bekayay@hotmail.com
Yayıncılık Sertifika No: 16173

Rumeysa Küçük Koyuncu

ÇOCUĞUM NAMAZLA BÜYÜYOR

beka YAYINCILIK

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ 11
TEŞEKKÜR 14
NASIL BİR YÖNTEM İZLEDİM? 15
NEREDEN BAŞLAMALI? 18
ÖNCE İNANÇ EĞİTİMİ 19
ÇOCUK, ALLAH CELLE CELELUHU HAKKINDA NE DÜŞÜNÜR? ... 21
ÇOCUĞA ALLAH'I CELLE CELELUHU NASIL ANLATMALI? 23
ALLAH'IN CELLE CELELUHU
SINIRSIZ GÜCÜNE DİKKAT ÇEKMELİ 25
ÇOCUK, ALLAH'I CELLE CELELUHU
YANLIŞ TANIYABİLİR Mİ? 26
ÇOCUĞUN ALLAH'I YANLIŞ
TANIMASI NASIL GERÇEKLEŞİR? 28
PEKİ, TEVHİD NEDİR? 35
ÇOCUKLARA AKAİD ÖĞRETMEK İÇİN,
"LA İLAHE İLLALLAH"IN ANA BAŞLIKLARI 37
RASULULLAH SALLALLAHU ALEYHİ VE SELLEM, DOKUZ-ON
YAŞINDAKİ ÇOCUK SAHABEYE ALLAH'I NASIL ANLATMIŞTI? 38
ÇOCUĞA, KÜÇÜK YAŞTA
ŞUNLAR EZBERLETİLMELİDİR 41
AKAİDDEN SONRA İBADETLER VE NAMAZ GELİR 41
NAMAZ EĞİTİMİ NEDEN ÖNEMLİ? 42
AŞIRI SERBESTLİK VEYA İHMALKÂRLIK OLMAMALI 45
ÇOCUK FITRATTAN UZAKLAŞMAMALI 47
KALPLER, ANCAK ALLAH'I ANMAKLA MUTMAİN OLUR 49
İLK NAMAZ EĞİTİMİ 51
YENİ DOĞAN BEBEKLERE
UYGULANMASI GEREKEN SÜNNETLER 54
0-3 YAŞ DÖNEMİNDE ÇOCUKLA UYUM 59
A-) ÖNCE ÇOCUĞUN KORUNMASI GEREKİR 60
B-) ÇOCUĞUN RİTMİNE AYAK UYDURULMASI GEREKİR 61

C-) YAPABİLECEĞİ İŞLERDE DESTEKLENMESİ GEREKİR.....63
D-) BÜTÜN BUNLARDAN MAKSAT EĞİTİMDİR.....64
0-3 YAŞ DÖNEMİ EĞİTİM.....64
A) ZARARLI ÖRNEKLERDEN KORUMALI.....65
B) ÇOCUĞU EĞİTEN ANNE-BABANIN DUYGULARIDIR.....69
3-6 YAŞ DÖNEMİ.....74
A-) AİLEDE BELİRGİN BİR İSLAMİ ATMOSFER OLMALI.....75
B-) AKTİF SEVGİ.....81
B-) BİLİNÇALTI.....87
C-) ÇOCUK, KILINAN NAMAZI İZLEMELİ.....89
ÇOCUK NASIL KAYDEDER?.....91
ÇOCUĞUN BİLİNÇALTINA NAMAZIN YERLEŞMESİ İÇİN ŞUNLAR YAPILABİLİR.....98
D-) GENEL HATLARLA TANIŞTIRMA.....107
E-) MERAKLI BAKIŞLAR VE TAKLİT EĞİLİMİ.....113
F-) ÇOCUK VE OYUN.....115
YEDİ-DOKUZ YAŞ.....117
YEDİ YAŞINDA İLK NAMAZ.....121
YEDİ YAŞINDA NAMAZ ÖĞRETİLMEYE BAŞLANMASININ NEDENLERİ.....126
ÇOCUK, SAĞ VE SOLDAKİ MELEKLERİ TANIMALI.....126
ÇOCUĞUN İBADETE İHTİYACI VAR.....129
ÇOCUK NAMAZLA ALLAH'A İFADE VERMELİ.....131
SEKİZ-ON BİR YAŞ.....133
DOKUZUNCU YAŞA ÖZEL TAVSİYELER.....136
İBADET EĞİTİMİNDE ANNE-BABALARIN YANILGIYA DÜŞTÜĞÜ NOKTALAR.....137
1- "HENÜZ MESUL DEĞİL" YANILGISI.....137
2- "NASIL OLSA BÜYÜNCE KILACAK" YANILGISI.....139
NAMAZ EĞİTİMİNDE YARDIMCI FORMÜLLER.....142
ON YAŞINA ÖZEL TAVSİYELER.....142
1) SAĞLIKLI İLETİŞİM, NAMAZ EĞİTİMİNİN ÖN ŞARTIDIR.....142
A-) NASIL RAHMET?.....146
B-) NAMAZA ÇAĞIRIRKEN HANGİ İFADELERİ KULLANMALI?.....150
C-) YERİNDE VE ZAMANINDA DİSİPLİN ŞARTTIR.....151

2) ÇOCUK, ANNE-BABA ÖFKESİ BİRİKTİRMESİN 156
3) UYUMLU AİLE 162
4) NAMAZ HAKKINDA BİLGİ VEMEK 163
5) NAMAZ KAHRAMANI OLDUĞUNU HİSSETTİRMEK 168
6) NAMAZI, EZAN OKUNUR OKUNMAZ KILDIRMAK 170
HER VAKİT NAMAZI, BELLİ BİR EYLEME BAĞLAMAK 177
EVİN HER KÖŞESİNDE NAMAZA VURGU YAPMAK 180
HER GÜN MUTLAKA NAMAZ KAHRAMANLARININ HİKÂYELERİNİ OKUMAK 184
ÇOCUKLA BİRLİKTE HAREKET EDEBİLMEK 190
BELLİ BİR SÜRE FAZLA YOĞUNLUK 195
ÇOCUK EVDEN ÇIKARKEN NAMAZI TEMBİH ETMEK 197
ÇANTASINA NAMAZI HATIRLATICI EŞYALAR KOYMAK 200
NAMAZLA İLGİLİ BİRKAÇ AYET VE HADİS EZBERLETMEK 201
EVDE CEMAATLE NAMAZ KILMAK 204
ERKEK ÇOCUKLARINA CAMİ ALIŞKANLIĞI KAZANDIRMAK 207
NAMAZ KILMAYAN KİŞİLERE MESAFELİ DURMAK 209
DIŞARIDAN DESTEK ALMAK 213
UYANMAK İÇİN UYUMAK 216
NAMAZ EĞİTİMİYLE BERABER 219
ABDEST EĞİTİMİ 219
EZAN EĞİTİMİ 225
EZAN DİNLEMEKTEKİ FAYDALAR 226
DAYAK, NEREDE VE NASIL OLMALI? 233
RASULULLAH'IN TERBİYE ANLAYIŞI 236
RASULULLAH'IN SALLALLAHU ALEYHİ VE SELLEM TERBİYE METODUNDA ELEŞTİRİ 243
BU YANLIŞ TUTUMLARIN İZİ NASIL SİLİNİR? 244
SÜREKLİ ELEŞTİRİLEN ÇOCUKLAR NASIL TEPKİLER GÖSTERİR? 246
ANNE-BABALARA LAZIM OLAN BİLGİLER 247
ACELECİLİKTEN KAÇINMAK 247
TUTARLI OLMAK 251

YORULMADAN ÇAĞIRMAK 255
NAMAZ HAKKINDA
KONUŞMAK İÇİN ORTAM GÖZETMEK 257
NASİHAT NASIL OLMALI? 262
NASİHAT KONUSUNDA YAPILAN EN BELİRGİN HATALAR 265
ÇOCUKLAR DA NASİHAT EDER 272
İÇ DENETİM ÇOCUĞUN İBADETLERİ İÇSELLEŞTİRMESİ 274
İRADE 279
NEFİS TERBİYESİ
(İRADE EĞİTİMİ) NE DEMEKTİR? 285
İRADE ZAYIFLAMASI NASIL OLUR? 286
İRADE ZAYIFLAYINCA NE OLUR? 287
NEFSİN ZAYIFLAYIP, İRADENİN KUVVETLENMESİ İÇİN
YAPILACAKLAR 288
1) İRADE KUVVETİ İÇİN GÜNAHLARDAN KAÇINMAK
GEREKİR 288
2) İRADE KUVVETİ İÇİN İSTEK VE ARZULAR
DİZGİNLENMELİDİR 290
3- İRADE KUVVETİ İÇİN CANIN HER İSTEDİĞİNİ
YEMEMEK GEREKİR 292
4- İRADEYİ KUVVETLENDİRMEK İÇİN HER GÜN YAPILAN
ŞEYLERİ BAZEN TERK ETMEK GEREKİR 295
5- ZORU BAŞARMAK İRADEYİ KUVVETLENDİRİR 297
6- TEFEKKÜR, DÜŞÜNME İRADEYİ KUVVETLENDİRİR 298
7- NAMAZA DEVAM, İRADEYİ KUVVETLENDİRİR 299
NAMAZ, KÖTÜLÜKLERDEN NASIL KORUR? 300
ALLAH'I ZİKRETMEK DAHA BÜYÜKTÜR 302
İNSAN, NAFİLE İBADETLER SAYESİNDE NE KAZANIR? 304
KÜÇÜK YAŞLARDA
NAMAZA BAŞLAYAN ÇOCUKLAR 306
NAMAZ, BAZI İNSANLARI
NİÇİN KÖTÜLÜKTEN KORUMUYOR? 307
İRADE EĞİTİMİ NE ZAMAN BAŞLAR? 309
ÇOCUĞUN, NAMAZI KENDİ
İRADESİYLE ÖMÜR BOYU KILMASI 311
NAMAZ AHLAKI 316
NAMAZ EĞİTİMİNDE KARŞILAŞILAN OLUMSUZLUKLAR 321

ÇOCUKTA NAMAZ KILMAYA KARŞI OLUŞAN İNATÇILIK.....321
ÖFKELİ ÇOCUK.....326
DİKKAT ÇEKMEYE ÇALIŞAN ÇOCUK.....327
YARDIM ALMAYI GEREKTİREN ÇOCUK.....329
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: NAMAZ VE HUŞÛ.....331
ANNE-BABA OLARAK NAMAZDA HUŞÛYU ARTIRMAK.....331
HUŞÛ NEDİR?.....334
ANNE-BABANIN HUŞÛSUNUN ÇOCUĞA ETKİSİ.....337
GÖRÜNEN FİİLLERLE GÖRÜNMEYEN AMELLERİ TETİKLEMEK...341
HUŞÛYA MANİ BİR SEBEP, İÇ HUZURSUZLUĞU.....343
ÇOCUKLARDA ENDİŞE NASIL OLUŞUR? NASIL TESKİN EDİLEREK YATIŞTIRILIR?.....353
ENDİŞE VE KAYGIYI TETİKLEYEN ŞEYLER.....357
ÇOCUKLUK ENDİŞELERİNİ NASIL ORTADAN KALDIRIRIZ?.....358
NEDEN İÇ HUZUR?.....359
BU ÇAĞDA HUŞÛYA MANİ OLAN BAŞKA NELER VAR?.....362
ŞARTLAR OLUŞMADIKÇA HUŞÛ OLUŞMAZ.....365
MANEVİ DİNAMİKLER.....367
NİYET.....367
TEVEKKÜL.....372
DUA; HEM BAŞINDA HEM SONUNDA... 374
ÇOCUK DA BİR KULDUR.....379
İMTİHAN.....381
İNSAN, BİLMEDİĞİNDEN SORUMLU DEĞİLDİR.....382

Oğlum Yusuf ve kızım Hanne Büşra'ya...

بسم الله الرحمن الرحيم

ÖNSÖZ

Hamd, âlemlerin Rabbi olan Allah'a *(celle celeluhu)*; salât ve selam, O'nun Rasulüne ve güzide arkadaşlarınadır. Nefislerimizin ve kötü amellerimizin şerrinden Allah'a *(celle celeluhu)* sığınırız. Allah'tan *(celle celeluhu)*, doğru bakış, doğru söz ve doğru iş üzerine istikamet isteriz.

Elinizdeki eser, benim yayınlanmış ikinci kitabımdır. İkinci kitabım olmasına rağmen böyle bir çalışmanın benim gündemime giriş ve yayınlanış süreci, ilk kitaptan biraz farklı oldu.

İlk çocuğum yedi yaşını doldurduğunda kendimi derin bir arayış içinde buldum. Acaba çocuğuma namazı nasıl öğretebilirim diye düşünmeye başladım. Düşünmekteki amacım; çocuğumun zihnine, ibadeti doğru kodlarla yerleştirmek ve doğru yöntemleri bulup onları uygulamaktı.

Bu araştırmaları yaparken birkaç Müslüman aileye, çocuklarıyla çıktıkları namaz yolculuklarında başlarından geçen sorunları, olumlu ve olumsuz uygulamaları anlatmalarını istedim. Her aileye aynı soruları yönelttim ama hepsinden farklı farklı cevaplar aldım. Sorularımı yönelttiğim bir kısım aileler, çocuklarına namaz öğretme konusunda başarısız olduklarını itiraf ettiler.

Bu durum beni daha çok araştırmaya sevk etti. Bir taraftan bu başarısızlıkların nedenini araştırıyor, bir taraftan da kendi çocuğumla, doğru gördüğüm uygulamaları titizlikle uygulamaya devam ediyordum. Araştırdıkça, üzerinde düşündükçe, karşıma çarpıcı bazı sonuçlar çıktı.

Elde ettiğim sonuçları incelerken, aynı sonuçların aynı aile tutumları tarafından ortaya çıktığını fark ettim. Aynı sonuca ulaşmış aileler arasında ortak özellikler vardı. İbadet eğitimleri zor bir sürece giren aileleri ve o ailelerin çocuklarını incelerken, aynı hataların aynı kötü sonuçları doğurduğunu gözlemledim. Bu ailelerin genellikle hepsi başlangıç hataları yapıyordu.

Birçok örnek inceledim. Onlarca hayat hikâyesi dinledim. Ve meseleyi basitleştirmeye, küçük parçalara bölmeye, sonra da doğru gördüklerimi uygulamaya, yanlışları da terk etmeye çalıştım.

Tam bu aşamada kitap fikri ortaya çıktı ve tecrübelerimi kaleme almaya başladım. Kitap, belli bir olgunluğa erişince, kitabı anlatmam için bazı seminer teklifleri aldım ve kitabın ana konularını farklı guruptaki ailelere anlatmaya başladım.

Sonrasında seminerlere katılan pek çok anne, kitaptaki bütün önerileri uygulamaya başladı. Pek çok çocuk namaza başladı. Bu sayede, hem göz aydınlığı olacak kazanımlar elde ettim hem de kitapta yer verdiğim önerilerimi farklı ailelerde tecrübe etme imkânı buldum. Böylece kitabın ayakları, daha sağlam olarak yere basmaya, daha detaylanmaya, daha derinden temellenmeye başladı.

Bütün bunların sonunda kitap, daha farklı bir hüviyete büründü. Artık tekillikten çıkmış, onlarca annenin de tecrübe dünyasına girmişti. Kitaba başlamam ile noktalamam arasında yaklaşık beş yıl geçti. Böylece henüz yayımlanmadan pek çok annenin gündemine girdi.

Bu çalışma hem kendi ailemin hem de birlikte faaliyet yaptığımız pek çok ailenin, çocuk terbiyesine bakış açısını

olgunlaştırdı. Bunu yaparken de yazılı bir eser olarak aynı zamanda kendi kendini olgunlaştırmaya devam ediyordu.

Bu tecrübelerin İslami ilme kazandırılmasının ne kadar gerekli olduğunu bildiğim için sonunda kitabı basım aşamasına getirdim ve şu anda da sizin elinizde.

Diğer bütün kitaplar gibi bu kitap da yazarının fazla emek ve mesaisiyle ortaya çıktı. Allah *(celle celeluhu)* bana, bu ilmin tarafıma düşen kısmını ortaya koyma imkânını verdi. O'na, hamd ve şükrüm sonsuzdur.

Allah'tan *(celle celeluhu)*, bu çalışmamı olgunlaştırmasını istediğim gibi, aynı şekilde başarıya ulaştırmasını da temenni ederim.

16/03/2018 Konya

Rumeysa Küçük Koyuncu

TEŞEKKÜR

Kitabı yazarken önerileri, fikir ve tavsiyeleri ile bana destek olan kişilerden söz etmeden geçemeyeceğim;

İlk olarak, kitabın kaleme alınmasına sebep olan Yusuf Koyuncu ve Hanne Büşra Koyuncu'ya teşekkürü borç bilirim. Bana bu çalışmanın kapısını onlar açtı. Çünkü onlar sebebiyle bu meseleye bu kadar yakından bakabildim.

Sonrasında ise kitabı, baştan sona okuyarak fikri katkılarıyla elinizdeki eserin kıymetini artıran, değerli arkadaşım Meliha Karaman'a, kitabın üslubu ve kitaptaki fikirler konusunda önerilerde bulunan kız kardeşim Nesibe Küçük Cansever'e ve kitabın içeriğini sabırla tahlil ederek, dil bilimi konusunda bana destek olan eşim İhsan Koyuncu'ya teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca kitabı başka annelere anlatmama zemin hazırlayan değerli Zeynep Ergin, Nilgün Kurtulan, Havva Ergin ve Nurgün Kozan'a da teşekkür ederim.

Ve yine kitabın başlangıç aşamasında benimle tecrübelerini paylaşan, Neslihan Güneş, Şehadet Tülay Baran, Fatma Keçeci, Sena Kahraman, Yeter Aktaş, Handan Uysal ve Fahriye Oruç Hanımlara da teşekkür ederim.

Tabi ki bana doğru bakış açısı kazandırma konusunda ilk rehberim, babam Merhum Ali Küçük ve annem Hacer Küçük'e borcum, herkese olandan fazladır. Onlara her daim teşekkürüm vardır.

Ayrıca burada ismini sayamadığım bütün hocalarıma, ders ve seminerlerime katılan bütün öğrencilerime ve hanım kardeşlerime de teşekkür borcumdur. İlk kitabımı ve bu kitabı yayınlama konusunda bana gıyaben destek olan Beka Yayınevi'ne de teşekkür borcumdur.

Bu saydığım kişilere ve bu eseri destekleyen ama ismini sayamadığım herkese teşekkür ederim.

NASIL BİR YÖNTEM İZLEDİM?

Bilindiği gibi çocuk terbiyesi demek, tecrübeler demektir. Tarih boyunca insanlık, hem sosyoloji hem psikoloji hem de pedagoji alanında pek çok tecrübe üretmiştir. Aslında insanı anlamak, aile ve çocuk eğitimi de dâhil, insanı ilgilendiren bütün ilim dallarıyla ilgili hakiki bilgiyi bulmak için, Kur'an ve Sünnet'e bakmak ve bu iki kaynağa sıkı sıkı sarılmak yeterli.

Kur'an'ın yaşayan halini görmek isteyen, Rasulullah'ı *sallallahu aleyhi ve sellem* adım adım izlemelidir. Çünkü Rasulullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* örnekliğinin ince ayrıntıları bile, doğrudan Kur'an'ı temsil eder. Bunu, çocuk ve ibadet hakkındaki araştırmalarımı sürdürdükçe bir kez daha anlamış oldum. Çocuk terbiyesi konusunda, Rasulullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* tecrübelerinin önüne hiçbir tecrübenin geçemediğine bizzat şahit oldum.

Her yere baktım, O'ndan daha güzel bir öğretmen ve daha iyi bir baba örneği bulamadım. Çocuk terbiyesi alanında yazılmış pek çok eser, söylenmiş pek çok söz vardı. Ama doğru teorileri, Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* kadar güzel uygulayan çıkmamıştı. Herkes sadece bilgi vermekte, araştırma yapmaktaydı. Binlerce denek üzerinde Yüzlerce deney yapılmıştı; ama en doğru uygulamayı en güzel şekilde Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* kadar yerli yerinde uygulayan çıkmamıştı. Çünkü doğru bilgi, her zaman işe yaramaz. Onları uygulamak için Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* gibi sağlam bir şahsiyet gerekir.

İşte bu çalışmanın ortaya koymaya çalıştığı en güzel şey de bu oldu. Çünkü elinizdeki bu eser, başından sonuna kadar, Rasulullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* çocukluğa bakış açısındaki incelikleri ortaya çıkarmaya çalıştı.

Bu sayede Rasulullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem*: *"Ben öğretici olarak gönderildim."*[1] hadisi daha iyi anlaşılmış oldu. O, bu insanlığın en mükemmel öğreticisi olduğu için, çocuğu ve çocukluğu en iyi kavramış insandı. Onun, çocuklarla olan diyaloğu, sonraki asırda denenmiş ve tecrübe edilmiş bütün bilgileri kapsayacak inceliklerle doluydu. Bunu görmek için sadece yakın gözlükle bakabilmek yeterli oldu.

O, tebliğin diğer bütün alanlarında başarılı olduğu gibi, çocuk terbiyesinde de başarılı oldu. Ama bunu yaparken bize ayrıntı gibi gelen yöntemlerden istifade etti. Çocuk terbiyesini, bazen bir tek sözle yaptı. Bazen tek bir hareketle yaptı. Ama öyle ince, öyle hassas davrandı ki, onun bu hassasiyeti, psikoloji ve çocuk terbiyesi alanında tek rehber olarak, kıyamete kadar yetecek bilgiler sakladı.

Onun güzide arkadaşları da ona bakarak çocuklarını terbiye ettiler. Onlar da başarılı oldular. Yaşadıkları asırda, insan denen varlığa kaybettiği değeri verdikleri gibi, çocuğa da kaybettiği değeri verdiler. Asrımızda, Rasulullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* ve güzide sahabelerin ışığı söndükçe, bu ince bilgilerin, tecrübe dünyamızdan çıkarak kaybolduğunu ve salt bilgi olarak kitaplarda kaldığını fark ettim. Bizi çocuklarımız konusunda başarısız yapan şey, tam da buydu.

Oysa başarılı olmak zorundaydık. Çünkü Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, mahşer kalabalığında bizi, secde izimizden, abdest azalarımızın parlaklığından tanıyıp diğer değersiz insanlardan ayıracaktı. Çocuklarımız, bizim için değerli olduğundan, onların da değersiz guruptan ayrılıp namazlılar tarafında olması gerekiyordu. Başka çaremiz

1 İbn Mâce, Mukaddime 17

yoktu. Bu asrın onca karmaşasına rağmen, biz onlara namazı ya öğretecektik ya da öğretecektik.

Şu çok iyi bilinmelidir ki, nadide keşifler, her zaman derin arayışların armağanıdır. Derin bilgilere ulaşmak için, önce arayan olmak gerekir. Hem aramalı hem de ulaşılan bilgileri, eylemlere dönüştürmelidir. İşte elinizdeki bu kitap, böyle bir arayışın ürünü olduğu için başka arayanlara da ışık tutsun diye kaleme alındı.

Bu mütevazı eserde, namazı öğretmek için işinize yarayacak pek çok yöntem ve öneri bulacağınızı ve bunlardan Allah'ın *(celle celeluhu)* izniyle istifade edeceğinizi düşünüyorum. Bu eser, eğer yeni ufuklar açar ve belki daha canlı filizlerin doğması için bir yağmur başlatabilirse, işte o zaman amacı yerine gelmiş olur. Böylece hiçbir zaman nokta koyulmaksızın büyümeye, yeni filizleri sulamaya devam edebilir. İnanıyorum ki eğer gayretlerimiz, samimi niyetlerimizle bütünleşirse, büyük namaz bahçelerine ve nadide tohumlara varis oluruz.

Bütün çabalar, Allah'a tam ve eksiksiz bir itaati gerçekleştirmek ve namazı sonraki nesillere nakşetmek içindir. Elinizdeki eserin başlıca hedefi inşaallah budur.

NEREDEN BAŞLAMALI?

Çocuk terbiyesi konusu gündeme geldiğinde, her kafadan farklı sesler çıktığını görürsünüz. Kimi düşünürler, çocuğu sadece belli kurallara uydurmak için programlar üretirken, kimileri de kuralsız eğitim programları önerir. "Eğitime Nereden başlamalı?" sorusu da her zaman farklı cevaplar bulur.

Bu sorunun cevaplanması için öncelikle çocuğa "Neyi öğretmemiz" gerektiği üzerinde düşünmemiz gerekir. Neyi öğretmemiz gerektiğine karar verdikten sonra "Nasıl öğreteceğimiz" konusunda da yeterli bir fikre sahip olmamız gerekir. Çünkü üstünkörü yöntemler sebebiyle çocuğa öğretmek istediğimiz her şey, zor süreçler doğurur.

Müslüman aileler bazen, "Nasıl öğretmeli?" sorusuna cevap bulurken, "Neyi öğretmeli?" sorusuna cevap bulamamakta, bazen de neyi öğretmesi gerektiğini iyi bildiği halde nasıl öğreteceği konusunda da yeterli rehberlik desteği alamamaktadır.

Çocuğumuzu terbiye etmek isterken öncelikle, çocuğumuzu neye yönlendirmemiz, onu terbiye ederken neleri ön plana çıkarmamız gerektiğini iyi bilmemiz gerekir. Sonrasında da, çocuğumuzu o doğrultuya yönlendirirken hangi metot ve yöntemleri kullanırsak, hem çocuğun ruhuna hitap eder, hem de başarılı olabiliriz, bunu bilmemiz gerekir.

Evet, çocuğumuzu İslam'a göre terbiye etmek istiyoruz. Ama öncelikle bilmemiz gereken şey, hedefimizin her zaman geleceğe dönük olmasıdır. Hedefimiz, bugünü kurtarmak değil, çocuklarımıza, düzgün bir yarın inşa etmeye çalışmak olmalıdır. Evlerimizdeki çocuklar, bugünün küçükleridir ama yarının büyükleri olacaklardır. Onları terbi-

ye ederken bunu, onların mizaçlarına ve ruh dünyalarına uyumlu bir şekilde yapmalıyız.

Elimize kocaman bir nesil emanet edilmiştir ve küçük bir bebek, bize verilmiş en kaliteli malzemedir. Yeter ki tarifine uygun bir şekilde biçimlendirmeye gayret edelim.

Elinizdeki eser, "çocuğa neyi öğretmeli" sorusunu inceledikten sonra, "nasıl öğretmeli" sorusunu cevaplamaya çalışmıştır. Sırasıyla, çocuğun yaratıcısını tanıması için öncelikle akaid eğitimini ele alıp, sonrasında anne-babalar olarak bizlerin, çocuklarımızın namaz eğitiminden ciddiyetle sorumlu olduğumuza değinmiştir. İlerleyen sayfalarda da ibadet eğitiminin doğru bir zeminde ilerlemesi için gerekli metotlara ve yardımcı tavsiyelere yer vermeye çalışmıştır.

ÖNCE İNANÇ EĞİTİMİ

Her şey inançla başlar. İnanç, toprağa atılan tohum gibidir. İnancın kuvvetlenmediği yerde ibadetin filizlenip boy vermesi çok zordur. Öncelikle çocukların kalplerinde ve kafalarında kalıcı inançlar oluşturmalı, beyinlerinin en dip noktalarına, zamanı gelince dünyayı bile sarsabilecek kuvvette kalıcı fay hatları yerleştirmeliyiz. İnancın temellerini attıktan sonra da "namaz" demeliyiz. Neyin davasında olduğunu unutanların, sesleri yüksek çıksa da cılız bir etki bırakacağını unutmamak lazım.

Küçük çocuk deyince ilk olarak, o küçük bedenlerin Allah'a *(celle celeluhu)* kullukta ilerlemek için çıkacakları uzun serüvenleri akla gelmelidir. Çünkü çocuk, kulluk etsin maksadıyla dünyaya gönderilmiştir. Ve küçük bebeğe, yaratılmadan önce Allah *(celle celeluhu)* tarafından: "Ben se-

nin Rabbin değil miyim?" sorusu *yöneltilerek,* Rabbinin kim olduğu öğretilmiştir.

Çocuk, bu soru sayesinde doğmadan önce Allah'ı tanır. Doğduğu andan itibaren de, o tanıdığı, bildiği Allah'ı aramaya başlar. Etrafını, ruhunda var olan Allah *(celle celeluhu)* bilgisiyle örtüşen bilgileri taramak için inceler. Dünyaya ait her şeyle, ilkin kalbindeki bu Allah inancı ekseninde tanışır.

Annesinin, babasının, çevresindeki herkesin ağzından çıkacak "Allah" *(celle celeluhu)* sözü ile içindeki arayışlarını dindirmeye çalışır.

Doğmadan önce Rabbini tasdik ettiği için, büyüyüp olgunluğa erinceye kadar da Müslüman kabul edilir. Çünkü en temiz bir fıtratla ve tam bir inançla dünyaya gelmiştir.

Bu temiz fıtratın devamlılığı için, çocuğun dünyaya adımını attıktan sonra, anne-babasının üzerinde titizlikle durması gereken en önemli terbiye, ona Rabbinin kim olduğunu tekrar hatırlatmaya yönelik bir terbiye olmalıdır.

Bu terbiye, inanç terbiyesidir. Anne-babalar, çocuğun Rabbi ile arasındaki bağı güçlendirmeye çalışmak zorundadırlar.

Sırf bu sebeptendir ki İslam âlimleri, konuşmaya henüz başlayan çocuklara "Allah" *(celle celeluhu)* ismini ezberletirler, sonrasında ise hemen "La İlahe İllallah" demeyi öğretirlerdi.

Çünkü İslam dinini benimsemiş aileler, doğal olarak çocuklarının da Müslüman olmasını isterler. Anne-baba Müslüman olduğu için çocuğun da Müslüman olacağı düşünülür. Fakat çocuğun İslam'ı tecrübe etmesi ve Müslüman olması için öncelikle Allah'ı *(celle celeluhu)* tanıması gerekir.

Çocuğun Allah'ı *(celle celeluhu)* tanıması bir hidayet öyküsüdür. Tıpkı yetişkin birinin İslam'ı seçip beğendikten sonra hidayete ermesi gibi, çocuk da ailesi içinde büyürken yavaş yavaş hidayete erer.

Bir çocuğun hidayet öyküsü ile bir yetişkinin hidayet öyküsü arasında fark yoktur. Çünkü her ikisi de bireydir, insandır. Çocuk da hayata yeni başlarken anlam arayışları içindedir. Çocuğun içindeki Allah *(celle celeluhu)* özlemi, yetişkinlerden daha fazladır.

ÇOCUK, ALLAH CELLE CELELUHU HAKKINDA NE DÜŞÜNÜR?

Öncelikle bilememiz gereken şey şudur: Her çocuk, mutlaka doğal bir arayışla, Allah'ı *(celle celeluhu)* aramaya başlar. Siz, buna "anlam arayışı" da diyebilirsiniz. Kendisine, Allah *(celle celeluhu)* hakkında hiçbir şeyin öğretilmediği ateist ailelerde bile çocuk, zihninde Allah *(celle celeluhu)* inancını geliştirmeye devam eder. Yani Allah *(celle celeluhu)* inancı, çevrelere ve ailelere has kültürel bir inanç değildir. Çocuk, kendi değerlendirmelerinin sonucunda Allah'ı *(celle celeluhu)* hisseder. Çünkü bu hissiyat, onun fıtratında vardır.

Fakat bu hissiyat, doğru bilgiye ulaşması için yeterli olmaz. Bu hissiyat, sadece çocuğun Allah'ı *(celle celeluhu)* aramasına sebep olur. Ailesi ve çevresi, Allah'ı *(celle celeluhu)* arayan çocuğa Allah *(celle celeluhu)* hakkında doğru bilgiler vermezse çocuk, içindeki Allah'a *(celle celeluhu)* ait fıtri eğilimi başka eğilimlerle karıştırır. Kalbinde başka özlemler oluşur. Aslında Allah'a *(celle celeluhu)* ait olan o yüce sevgiyi, başka şeylere yöneltmeye başlar. Ama aradığı Allah'ı *(celle celeluhu)* ve gerçek sevgiyi bulamadığı için arayışı dinmez.

Bir çocuğa Allah'ı anlatmak ve öğretmek, onu ömür boyu sürebilecek bir anlam arayışından kurtarır. Çünkü çocuğu ne kadar küçük görürsek görelim, çocuğun kalbinde sadece Allah inancının doldurabileceği manevi bir boşluk vardır.

Bu sebeple hiçbir çocuk, Allah'ı aramaya terk edilmemelidir. Müslüman bir ailenin ilk görevi çocuğa Allah'ı tanıtmaktır. Bu, her çocuğun anne babasından alması gereken bir haktır.

Çocuğun Allah'ı *(celle celeluhu)* arayışını, Allah'ı *(celle celeluhu)* tanımak için sorduğu sorulardan anlayabiliriz. Çünkü ruhu, doğmadan önce Allah *(celle celeluhu)* hakkında öğrendiği bilgileri henüz unutmamıştır. İç dünyasında, kulluk için yaratıldığına dair düşünceler döner durur. Bu aşamada da tutunacak bir yetişkin eli arar. Sorular sorar.

Çocuğun Allah *(celle celeluhu)* hakkındaki bütün soruları mutlaka yanıtlanmalıdır. Burada, sorulara vereceğimiz cevaplarda uzun uzun ifadelere gerek yoktur. Esas olan, soruları yanıtlayış şeklimizdir. Cevapları verirken ki ses tonumuz, gözlerimizdeki bakışlar, yüz ifademiz, kalbimizin atış ritmi sayesinde, sesimiz kulağına ulaşmadan önce bakışlarımızdaki manevi ifade çocuğun kalbine ulaşır.

Sorulara verilecek cevaplar, ilmi nitelikten ziyade inançla ilgili olmalıdır. Önemli olan, her soruyu onun kalbine attığımız inanç tohumu olduğunu bilerek cevaplamamızdır. Ve sorulardan da korkmamak gerekir. Soruların cevaplanmasında gecikme olmamalı, bizdeki inanç ışıkları, soru ortaya çıktığı o anlarda çocuğun da kalbine ulaşmalıdır.

Ayrıca aileler, daha soru oluşmadan önce, çocuğa Allah'ı *(celle celeluhu)* doğru bir şekilde tanıtmaya çalışmalıdırlar. Çocuğa Allah'ı *(celle celeluhu)* anlatmak için soru gelmesini beklememek gerekir. Çünkü bazı çocuklar, hiç soru sormayabilir.

ÇOCUĞA ALLAH'I CELLE CELELUHU NASIL ANLATMALI?

Çocuğa Allah'ın varlığından ve birliğinden bahsetmek için, onun sorular sormasını beklemek bir hatadır. Çocuğumuzu, bebekliğinin ilk günlerinde bile Allah'la tanıştırabiliriz.

İlk çocukluk döneminde çocuğun, Allah inancını görerek, duyarak ve hissederek bizzat tecrübe etmesini sağlamak gerekir. Çocuk, madem Müslüman bir aileden geliyor, öyleyse bu farkı mutlaka tecrübe etmelidir. Ancak böyle olursa çocuğun zihninde güçlü bir Allah inancı oluşur. Bu onun zihninde iz bırakır ve bu imaj, onun bütün hayatını etkisi altına alır.

Gazali'ye göre çocuklarda sağlam bir inancın temeli, ilk çocukluk döneminde atılır. Bir çocuğa iman terbiyesi verilirse o çocuğun hem duyguları, hem zihni hem de zekâsı gelişir. Bundan dolayı ilk konuşmaya başlayan çocuğa, Allah *(celle celeluhu)* ism-i celili ve Esmau'l-Hüsna öğretilmelidir.

Bir Hadis-i Kutsi'de Allah *(celle celeluhu)*: "Benim rahmetim gazabımı geçmiştir."[2] buyurduğu için, çocuğa Allah tanıtılırken, sevgi ve merhamet temelleri üzerinden tanıtılmalıdır. Çocuk, Allah'ın kuşatıcı rahmetinin, annesinin merhametinden bile üstte olduğunu hissetmeli ve bu sebeple iç huzuru içinde büyümelidir.

Ayrıca Allah *(celle celeluhu)* hakkında çocuğun kalbine girmesi gereken ilk bilgiler şunlardır: Yaratıcılığı, ezeliliği, ebediliği, adil olması, merhameti ve bağışlayıcılığı, sınırsız

2 Buhari, Tevhid 15

güç sahibi olması, her yerde olması, her şeyi bilmesi, hiçbir şeye benzememesi ve yaşına uygun bir şekilde de yargılayıcı ve cezalandırıcı olması *öğretilir.*

Çocuğa, Allah'ın *(celle celeluhu)* tabiatı hakkında açıklama yapılmaz. Çünkü Kur'an'ın içeriğine bakıldığında onun, Allah'ın *(celle celeluhu)* tabiatını açıklamayı amaçlamadığı anlaşılır. Yani Allah *(celle celeluhu)* hakkında konuşmak, O'nun zatı ve tabiatı hakkında konuşmak değildir. Allah'ın *(celle celeluhu)* varlığı, yaptığı işler üzerinden konuşulur. Zaten onun bütün isim ve sıfatları, fiiliyata yöneliktir. *Çocuk da Allah'ın (celle celeluhu)* yaptığı işlerine, yani fiillerine yönlendirilir. Bununla ilgili bir örnek verelim:

Mesela mühendis bir ev yaptı. Siz de gidip o evi göreceksiniz. Gittiniz ve baktınız ki mühendis, kendi isteğine göre bir ev dizayn etmiş. İçeri girdiniz. Evin içine baktınız. Evi, ayrıntılarıyla incelediniz. Bu şekilde mühendisin maharetlerini ve yapabileceklerini gördünüz. Bu durumda mühendisi hiç görmeseniz bile mühendisin işini görmüş olursunuz. Ve sonrasında da onu herkese tavsiye edebilirsiniz.

İşte çocuklara da Allah (celle celeluhu) öğretilirken, onları Allah'ın *(celle celeluhu)* yarattıklarına, yani fiillerine yönlendirmek gerekir. Çocuk, Allah'a *(celle celeluhu)* görmeden inanmalı, yarattıklarına bakarak O'nu fark etmelidir.

Çocuğa en sağlam ve doğru Allah *(celle celeluhu)* inancı, ona; ağaçları, dağları, bulutları, hayvanları gösterip Allah'ın varlığına işaret ederek verilir. Çocuğa, gece ve gündüzün birbiri ardına gelmesini düşündürüp, Allah'ın *(celle celeluhu)* gücü fark ettirilmelidir. Çocuk, Allah'ın *(celle celeluhu)* melik olduğunu bilmeli mesela. Çocuğa Allah'ın *(celle celeluhu)* kendi yaşantısında aktif olduğunu hissettir-

mek ve O'nu, yarattıklarına bakarak hissetmesini sağlamak gerekir.

En erken Allah *(celle celeluhu)* tasavvuru için, yeni konuşan çocuklara *"Allah"* *(celle celeluhu)* lafz-ı celili öğretilmeli, sonraki dönemlerde çocuk parka veya pikniğe götürülerek, örneğin bir ağaca işaret ederek ağacın varlığıyla Allah'ın *(celle celeluhu)* varlığı anlatılmalı, "İşte bu ağacı Allah *(celle celeluhu)* yarattı. Seni de, beni de yine O yarattı" denmelidir.

Çocuk bir şeyi çok beğendiğinde hemen çocuğa: "Onun yaratıcısı mükemmel olduğu için bu kadar güzel bir şey yaratmış" diyerek, eşyaya değil eşyayı yaratana ilgi duyması sağlanmalıdır.

ALLAH'IN CELLE CELELUHU SINIRSIZ GÜCÜNE DİKKAT ÇEKMELİ

Çocuğun, Allah'ı *(celle celeluhu)* düşündüğünde inancını destekleyecek ve onu "Allah" *(celle celeluhu)* deyince heyecanlandıracak en önemli şey, Allah'ın *(celle celeluhu)* dünyaya müdahale edecek gücünün olduğunu bilmesidir.

Çocuk, sınırsız güçten her zaman çok etkilenir. O yüzden çizgi film karakterleri, hep sınırsız güçleri olan kişiler olarak tasarlanır. Çünkü çocuk, sınırsız güç karşısında adeta parmaklarını ısırır. Çocuğa başkaları, başka sınırsız güçler öğretmeden önce ona, Allah'ın *(celle celeluhu)* sınırsız güçlü olduğu hissettirilmelidir. Birileri bahçeye fitne tohumu ekmeden önce bizim, inanç tohumunu ekmemiz lazım. Çocuğun Allah'ın *(celle celeluhu)* gücünü ve her şeye sa-

hip olduğunu bilmesi, ona hayat boyu Allah'a *(celle celeluhu)* karşı takva ve saygı konusunda destek olur.

Çocuğa; "Allah *(celle celeluhu)* her şeye sahiptir. Her şey onundur. İstediği şeyi yapmaya gücü yeter" gibi bilgiler öğretilmelidir. Çocuk, her şeyin Allah'a *(celle celeluhu)* secde ettiğini öğrenirse, dünyayı doğru bir algı ile yorumlar.

ÇOCUK, ALLAH'I CELLE CELELUHU YANLIŞ TANIYABİLİR Mİ?

Çocuk, anne-babasının tavır ve davranışlarına, Allah'a *(celle celeluhu)* olan saygı, sevgi ve korkularına bakarak Allah hakkında bir fikir sahibi olmaya başlar. Anne-babanın Allah'ı *(celle celeluhu)* doğru temsil edememesi, çocuğun Allah'ı *(celle celeluhu)* yanlış tanımasına sebep olur.

Çünkü anne baba, çocuğa Allah'ı *(celle celeluhu)* anlatamasa bile çocuk, Allah *(celle celeluhu)* hakkındaki ilk tasavvurlarını oluşturmaya çalışır. Ama ters ve yanlış bir imaj, bu gelişimi olumsuz etkiler. Yani Allah'ı *(celle celeluhu)* yanlış tanır ve bu tanıyıştan kurtulması zor olur.

Bu durum, çocuğun Müslüman bir ailede doğmuş olmasındaki faydayı tersine çevirir.

Yetişkinlikte ateistliği benimsemiş kişilerin hayatları incelendiğinde, anne-babalarının Allah inancını destekleyici yapısının olmadığı ortaya çıkmıştır. Bu inceleme, anne-babanın sadece Müslümanım demesinin, çocuğun Allah *(celle celeluhu)* inancının doğru şekillenmesi için yeterli olmadığını ortaya koymuş olur.

Eğer ailede Allah *(celle celeluhu)* inancı hakkında baskın bir olumsuz örnekleme varsa, çocuk maalesef bu örnekteki yanlışları kodlar. Olumsuz çevre örnekleri yüzünden Allah *(celle celeluhu)* hakkında yanlış bilgiler kodlayan çocuk, dünyayı da yanlış algılamaya başlar. Hayatı öyle başıboş ve keyfi olarak algılayarak dünyayı, mutluluk ve hazların yeri sanır. Maalesef pek çok çocuk böyle düşünür.

Seminerlerimize katılan bir anne, sekiz yaşındaki çocuğuna, İslam'ın kurallarından birini öğütlediğini ama çocuğun ona şöyle dediğini anlattı: "Anne, ben çok küçük bir çocuğum, bence Allah *(celle celeluhu)* benim yaptığım hiçbir şeye kızmaz." Oysa anne çocuğa, zaten yaşından beklenen basit bir şeyi tavsiye etmişti. Ama çocuğun Allah *(celle celeluhu)* hakkındaki yanlış anlayışı, onu Allah'a *(celle celeluhu)* karşı böyle duyarsız davranmaya sevk etmişti. Eğer bu yanlış tasavvur düzeltilmezse büyüdüğünde de aynı şekilde duyarsız davranabilir ve annesi kendisine İslami emir veya yasakları hatırlattığında: "Anne, ben yirmi yaşında, çeşit çeşit arkadaşları olan daha henüz olgunlaşmamız bir kızım. Bence Allah *(celle celeluhu)*, nasıl yaşarsam yaşayayım bana kızmaz" diyebilir.

Nitekim pek çok kişi, Allah'ı *(celle celeluhu)* böyle yanlış tanıdığı için İslami hayatı benimseyememiş değil midir? Oysa Allah'ın, *(celle celeluhu)* insanla ilgili bir hedefi vardır. Allah'ı *(celle celeluhu)* yanlış tanıyan kişi bu hedefi bilemez.

Bazı insanlar, "Rahman" isminin gereği, dünyada sürekli nimet vermesinden dolayı Allah'ı, sadece "Rahman" ismiyle tanırlar. "Rahim" ismi gereği ahiret nimetlerinin sadece belli kişilere verileceğine dair en ufak bir bilgileri olmaz. Çünkü Allah'ı *(celle celeluhu)* yanlış bir şekilde tanımışlardır: Hep nimet veren hiç sorgulamayan.

Bu sebeple, dünyada verilen nimetlerin ölümden sonrasında da devamı için gayret etmeleri gerektiğinin farkına varmazlar. Bu da onlar için geri dönüşü olmayan bir hüsran sebebi olur.

Maalesef Allah'ı yanlış tanımak, başkalarını yanlış tanımaya benzemez.

ÇOCUĞUN ALLAH'I YANLIŞ TANIMASI NASIL GERÇEKLEŞİR?

Bu soruyu cevaplamak için, Kur'an'da çocuğuna verdiği tavsiyelerle gündeme gelen Hz. Lokman'ın çocuğuyla yaptığı konuşmaya yakından bakalım.

Hikmetiyle meşhur Hz. Lokman, oğlunu karşısına almış ona bazı tavsiyeler veriyor. Allah da bu konuşmayı öyle çok değerli buluyor ki, normalde basit insani kelimelerden oluşan bir konuşmayken, onları ayetleştirerek asırlara örnek olarak sunuyor. Ve bu konuşmayı çok beğendiği için "Kelâm-ı Kadîm" olan Kur'an'a yerleştiriyor.

Bahsettiğimiz konuşma şöyle başlar:

"Hani Lokman oğluna öğüt vererek şöyle demişti: Yavrum! Allah'a ortak koşma! Çünkü ortak koşmak, elbette büyük bir zulümdür."[3]

Bu değerli konuşmanın ilk konusuna dikkat edelim. Konuşmada, ilk olarak Allah'ı anlatırken, O'na ortak koşmaması gerektiğini söyleyerek konuya girmiştir. Çünkü bir şeyi iyi anlamak için zıddını da iyi anlamak gerekir. Şirk de Allah'ı doğru tanımanın zıddıdır.

3 Lokman 31/13

Burada şirkten bahsederken, aslında çocuğunun zihninde oluşma ihtimali olan yanlış Allah tasavvurunun (anlayışının) önüne geçmek istiyordu. Yani Hz. Lokman, çocuğu Allah'ı yanlış tanır, yanlış anlar diye korkuyor, adeta: "Aman yavrum sakın Allah'ı yanlış tanıma!" demeye çalışıyordu.

Çünkü şirk, Allah'ı bilmemek değil, yanlış bilmekti. Allah'ı hiç tanımayıp tamamen inkâr etmenin adının küfür olduğu gibi, Allah'ı yanlış tanımanın adı da şirkti. Müşrikler, Allah'ı bilir ve tanırlar ama yanlış tanırlardı.

Hz. Lokman'ın çocuğu da Allah'ı ilkin yanlış tanımamalıydı. Çünkü ilk imajın izleri silinmez.

Şirk; her şeyi yaratan ve idare eden en yüce varlığın ilahlığına başka ortaklar ilave etmek anlamına gelir. Çocuğun Allah'ı sadece bilmesi ve tanıması yeterli değildir. Eğer yeterli olsaydı Allah'ı tanımak, Rasulullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* amcası müşrik Ebu Leheb'i cennete yerleştirirdi. Ebu Leheb de Allah'ı tanıyor, O'nun yaratıcı olduğuna inanıyordu. Ama Allah'ı sever gibi zenginliği sevdiği için şirke düşmüş, Allah'ın güç ve kuvvetine inanır gibi zenginliğin gücüne inanarak, Allah'a ortak koşarak İslam'ı kabul etmemişti.

Allah'ı tanımak, yine Rasulullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* bir diğer amcası Ebu Talib'e de yeterli olmadı. Ebu Talip de Allah'ı tanıyor, O'nun yaratıcı olduğuna inanıyordu. Ama o da Allah'ı, şirk unsurları ile tanımış, Allah'ı sever gibi şöhreti sevmiş, şöhretini Allah ile arasına koyarak, "İnsanlar ne der!" düşüncesi yüzünden iman etmemişti.

İşte bu örnekteki iki insan, Allah'ı tanımış; ama yanlış tanımıştı. İlki, aslında bütün güç ve kuvvetin Allah'a ait olduğunu bir türlü kavrayamamış, diğeri de insanla-

rın kendisi hakkındaki düşüncelerini Allah'ın kendisi hakkındaki düşüncelerinin önüne geçirmiş ve ölüm döşeğinde Kelime-i Tevhidi tam söyleyecek iken; "Kadınların; 'Ebu Talip atalarının dinini bıraktı.' demesinden korkmasaydım Müslüman olurdum" demişti.

İşte bütün bunlara neden olan şey, onların Allah'ı yanlış tanımalarıydı.

Bu örneklerdeki hatalara düşmemesi için çocuk, kendini tanımadan, çevreyi tanımadan Allah'ı tanımalı ama doğru tanımalıdır. Ve Allah'ı tanıma işini de şirk unsurlarından tamamen uzak bir şekilde gerçekleştirmelidir. Çünkü çocuğun Allah hakkındaki ilk düşünce ve anlayışları hayatı boyunca onu takip eder. Çocuğun, zihnini Allah'ı ilk tanıdığı şekilden uzaklaştırması çok zordur.

Ayrıca çocuğa, Allah hakkında doğru bilgileri biz öğretmezsek, çevremizdeki herhangi biri ona inanç hakkında yanlış bilgileri öğretmekte gecikmeyecektir. Biz, farkında olmayabiliriz ama çocuğa Allah'ı doğru tanıtmazsak, çocuğun etrafındaki insanlar onun Allah'ı yanlış tanımasına neden olur. "Yeter ki koyunun başıboş olsun, çobanlık için herkes sıraya girer."

Çocuğun Allah'ı yanlış tanıması ile ilgili bahsettiğimiz bu konuyu, kendi hayatımıza yakından bakarak örneklendirirsek daha iyi anlayabiliriz. Mesela pek çok insanın aslında vicdanını rahatsız eden ama terk edemediği günah ya da İslam'ın kusur kabul ettiği bir kısım yanlışları vardır. Yani pek çok insan, yanlış olduğu konusunda vicdanen rahatsız olduğu bazı işleri yapmaya devam eder.

Günün birinde vicdanıyla baş başa kalıp düşündüğünde veya Kur'an okuduğunda, hataları konusunda içinde bir pişmanlık hisseder. Ama o düşüncenin etkisi dağılıp da

standart hayatına döndüğünde, bu pişmanlığın etkisi de dağılır. Eski hatalarını tekrar etmeye devam eder.

İşte burada yakalamak istediğimiz bakış açısı şudur: Eğer kişi, Kur'an ve Sünnetle çelişen bir yaşamı benimsemiş ve bunu bırakamıyorsa bunun temel nedeni, vaktiyle ona Allah'ı öğreten kişilerin Allah'ı yanlış tanıtmalarıdır.

Allah'ı yanlış tanıdığı için dünyevi hayatı da yanlış tanımış, yanlış anlamıştır. Bu yanlış anlama sebebiyle de her ne kadar anlık bir vicdan rahatsızlığı hissetse de, her seferinde geri, eski anlayışına döner ve o eski yaşantısında karar kılar.

Bizi Allah'tan uzaklaştırdığını bildiğimiz halde terk edemediğimiz bütün düşünce veya fiiller, Allah'ı yanlış tanımamızdan kaynaklanır.

Bunun değişmesi mümkündür tabi ki ama değişimi istemek ve değişim için sabretmek lazımdır. Çocuğa Allah'ı tanıtırken, Hz. Lokma'nın çocuğuna öğrettiği gibi bu inancı, doğru bilgilerle beslemek gerekir.

Ahir zaman asrı olan bu asrımız, zaten imanın ellerde kor gibi taşındığı bir asırdır. Ahir zamanın en belirgin özelliği, çevresel faktörlerin çocuğa Allah'ı yanlış tanıtmak için el birliği yapmasıdır. Bunun üstüne bir de anne-babanın gözleri, Allah deyince parlayacağı yerde, madde deyince ve madde unsurları deyince parlıyor, çocuk da bu parıltıyı görüyorsa, çocuğun kalbi Allah'ı ilkin şirk unsuru ile tanır.

Bizim gözlerimiz, "Allah" dendiğinde parlamıyor da "para" dendiğinde ya da "şöhret" dendiğinde parlıyorsa, çocuğun Allah'ı doğru tanıması çok zordur.

Bu yüzden Kur'an'ın örnek verdiği Lokman baba ile çocuğu arasında geçen konuşma, çok dikkatle incelenme-

lidir. Hz. Lokman, çocuğuna sadece Allah'ı ilgilendiren ve onu Allah'a götürecek tavsiyelerde bulunmuştu. Onun dışında çocuğunu karşısına alıp ahireti için gerekli olmayan tavsiyelerde bulunmamıştı. Bunun ötesindeki tavsiyeler Allah'ı yanlış tanıtacağından dolayı, çocuğa bunların dışında vereceğimiz tavsiyelere dikkat etmemiz gerekir.

Bu sebeple anne-babalar, çocuklarının kalplerini Allah'a, bedenlerini de ahiret işlerine yönlendirmek zorundadırlar. Çocuğun inancı böyle oluşur. Dünya, zaten zaruri olarak ayaklarımızın altında durmaktadır ve zaruretler hedef olamaz. İnsan, sabah yatağından kalktığında zaruri olarak dünyaya ve dünya içindeki pek çok meşgaleye gözünü açar.Yemek yemek, barınmak gibi pek çok ihtiyacını karşılamak zorundadır. Ama bu geçici dünyaya dair hedeflere kilitlenirse, hayvanlardan fazla bir farkı kalmaz. Hayvanlar da iyi yemek, iyi yaşamak ve avlarını bölüşmemek için bin bir türlü yola başvururlar.

Çocuğa, Allah'ı ilk imajda tanıtma görevi anne-babanın olduğu için onlar, çocuğa sadece asıl dünyamız olan ahireti destekler şekilde hedefler koymalıdır.

Çünkü çocuk, Allah'ı ilk olarak, önüne konan hedefler sayesinde tanır. Bir baba veya anne, tıpkı Peygamberler gibi: "Evladım, senin için Allah her şeyden önce gelmeli" demelidir.

Bir babanın, Allah ve ahiret hakkında değil de başka herhangi bir konuda evladına: "Evladım, bu senin için her şeyden önemlidir" dediğini düşünün. Bu çocuk için önemli ve değerli olan şeyin Allah olması, ahiret olması düşünülür mü?

Oysa doğan her yeni çocuktan bir fırsat umulur. Her çocuk bir umuttur. Yeni doğan çocuğun Allah ile ilişkisini

kurabilirsek, İslam davasına orijinal bir parça adayı eklenmiş olur. Aslı hiç bozulmamış bu orijinal parça büyüdüğünde belli bir amaç ve belli bir alanda kendine yer bulacaktır. Çocuğun fıtratındaki orijinalliğin korunması çok önemlidir.

Aslında çocuğun orijinalliğinin korunması çok basittir.

Çocuğa her zaman doğru hedefler koyarsak çocuk, Müslümanlık görevinde hiç zorlanmaz, başka şeyleri Allah'ın yerine koymaz.

Şimdi şöyle bir soru sorduğunuzu varsayıyorum: "Biz, çocuğa hiç dünyevi hedefler koymayacak mıyız? Bu mümkün mü?"

Bu, tabi ki mümkündür.

"Size verilen şeyler (geçici) dünya hayatının geçim vasıtası ve süsüdür. Allah katında olanlar ise daha hayırlı ve daha kalıcıdır."[4]

Öncelikle biz, daha hayırlı olanın Allah katında olduğunu bilelim.

Ve sonra çocuğa, bebeklikten itibaren gerek hâl diliyle gerek kâl diliyle: "Sen, Allah'ın kulusun ve kulluk için yaratıldın" dememiz gerekir.

Çocuk bunu anladıktan sonra da deriz ki; "Evladım, daha iyi ibadet etmek için yemek yeriz. İbadet için gerekli olan sağlığımızı korumak amacıyla evler ediniriz. Bütün bu dünyevi işler, Allah'a kulluğumuza hizmet ettiği sürece faydalıdır. Değilse dünyaya kulluk etmeye başlamamız için değil."

4 Kasas 28/60

Biraz uğraşır ve bu sözleri güzel örneklersek çocuk, bütün dünyevi şeylerin bir vasıta olduğunu bilir. Ve Allah ile arasına girdiğini gördüğünde her türlü dünyevi zevki hemen terk eder. İşte Allah inancı da budur zaten.

Merak etmeyin, çocuklar sandığımızdan daha zekidirler ve hayal bile edemeyeceğimiz kadar donanımlı yaratılmışlardır.

Bunun için çocuklara: "Büyüyünce ne olacaksın?" sorusu yerine: "Ne için yaşıyor ve ne için büyümek istiyorsun?" diye sormak lazım. Günümüzde çocuklar maalesef asıl görevlerine yönlendirilmiyorlar. Bize, gelecekte ne olmak istediğine karar vermiş çocuklar değil, Allah'a nasıl kulluk yapacağına karar vermiş çocuklar lazım.

*Çocukların Allah'ı yanlış tanı*masına sebep olabilecek bazı unsurlar vardır. Bunlar:

1) Aşırı zenginlik hayalleri
2) Şöhret takıntısı
3) Bitmek bilmeyen, olmadık istekler

Çocuk, doğru bilgileri alamazsa yukarıda saydığımız şeyleri kısacık ömrünün tek hedefi sanabilir. Böyle olursa, maalesef o çocuğu baştan kaybettik demektir.

Çünkü çocuğun içindeki Allah'ı arayan manevi açlık vaktinde doyurulmazsa, çocuk bu açlığı, aşırı zenginlik veya şöhret hayalleri ile doldurmaya çalışır.

Buna, yeni doğan bebeklerin, acıktıklarında bir huzursuzluk hissetmeleri ve bunun nedenini anlayamadıkları için ağlamalarını örnek verebiliriz. İşte çocuk da içindeki hissettiği bu açlığın verdiği huzursuzluğun; zenginlik, şöhret, müzik, eğlence ile geçeceğini sanır. Üstüne bir de ailesi onu yanlış yönlendirirse, sürekli bunlara ulaşmak için çaba

gösterir. Ulaştığında ise bunlar, onun açlığını maalesef asla doyurmaz.

Yapılan bir araştırmada, batılı toplumlarda sarhoş edici ve aşırı mutluluk sağlayıcı yapay maddelerin kullanılmasının nedeninin, bu kişilerin Allah'a inanmayıp O'na ibadet yapmayarak, ruhlarını doyurmamaları olduğu ortaya çıkmıştır. Vaktinde doyurulmayan inanç ve ibadet açlığı, maalesef böyle yıkımlara sebep olabiliyor.

Böyle gençlerden olmamaları için Müslüman anne-babalar olarak bizler, çocuklarımızın namazlarında devamlı olmalarını çok isteriz. Ama çocuğun ibadetleri öğrenmeden önce, o ibadetlerin kime yapılacağını öğrenmesi gerekir. Kendisinden namaz bekleyen Allah'ın, kim olduğunu bildikten sonra ibadet ederse, bu durum ibadet ruhunu kavraması için daha uygun olur.

Bunun için akaid konularını basitleştirip önce bizim anlamamız, sonra çocuk gözüyle konuya yeniden yaklaşıp, çocuk seviyesine indirmemiz lazım.

PEKİ, TEVHİD NEDİR?

Çocuğun gerçek bir Müslüman olması için mutlaka Kelime-i Tevhidi söylemesi ve onun gereklerine inanması gerekir. Çocuğa kavram bilgisi vermemiz gerekmiyor. İçiniz rahat olsun. Biz, tevhidi tam anlar ve yaşayarak örneklersek çocuk, bunu kendiliğinden anlayacaktır.

Şimdi şöyle bir soru aklınıza gelebilir: Çocuk, tevhid gibi bir kavramı anlayabilir mi?

Evet, çocuk, her zaman çocukluğunu yaşamalı. O, yetişkin değil. Onun için dünya, dümdüz bir oyun alanıdır.

Hatta altı yaşına kadar çocukluğunu yaşaması engellenmiş, oyun hakkı elinden alınmış ve baskılanmış çocuk, gergin ve fazla sinirli olur.

Fakat çocuğa hedef gösterme ile, sevgi, şefkat ve çocukluğu yaşamasına izin vermeyi birbirine karıştırmamak gerekir. Çünkü çocuğa hedef göstermek, çocuğun çocukluğunu yaşamasına engel değildir. Hedef gösterilmeyen, yaşına uygun bir şekilde emir ve yasaklarla tanışmayan çocuk, maalesef daha sonra dini hayata intibak etmekte zorlanır. Kalbi, gerekli bağlantıyı kuramaz.

Çocuğun kalbinde ahlak ve inanç gölünün oluşması için hikmetli öğütlerin damla damla akması lazım. Bu eğitim, doğduğu andan itibaren olmalıdır. Ama şimdi ebeveynler çocuğa, tek seferde bir kutu hapı yutturmak istiyorlar. O zaman da sonuç zararlı oluyor. O zararı gören başka bir ebeveyn de günlük dozu vermekten kaçınıyor. O zaman da çocuğun manevi dünyası ölüyor. Çocuk, belli yaşları atlıyor ama maalesef yeterli dolum olmadığı için merdiveni çıkamıyor, olgunlaşamıyor.

Allah, zaten onun ruhi eğitimini doğmadan yapmıştır. Önemli olan bizim bunları desteklemeye devam etmemizdir. Çünkü yeni doğan bebek, henüz iki-üç kilo olmasına, doğru düzgün başını bile tutamamasına rağmen, "Ben, senin Rabbin değil miyim?" sorusunu cevaplayacak kadar bilgilidir. Rab kavramı ve Allah hakkında pek çok doğru bilgiyi zaten öğrenmiştir.

ÇOCUKLARA AKAİD ÖĞRETMEK İÇİN, "LA İLAHE İLLALLAH"IN ANA BAŞLIKLARI

Çocuğa İslam akaidini örneklemek için, "La İlahe İllallah" kelimesini çok kısa ve basit bir şekilde anlamamız gerekir. Sizin, aşağıda vereceğim bu temel başlıklara bakarak bunları güzel bir şekilde temsil etme konusunda örnekler üreteceğinizden hiç şüphem yok. O temel başlıklar şunlardır:

1-) Rubûbiyyetin sadece Allah'a ait olduğunu bilmek. Yani Allah'tan başka yaratan, rızık veren ve gözetip idare eden olmadığına inanmak.

2-) Ulûhiyyetin Allah'a ait olduğunu kabul etmek. Yani yaratan Allah olduğuna göre bütün hayatımızı onun istediği gibi yaşamak zorunda olduğumuzu, başka seçeneğimiz olmadığını ve bütün hayatımızın ibadet olduğunu bilmek. Ve hiçbir ibadetimizi Allah'tan başkası için yapamayacağımızı da tam olarak kabul etmek.

3-) Allah'ın, güzel isimleri ve üstünlük ifade eden sıfatları olduğunu bilmek ve bu isim ve sıfatlarda Allah'a benzeyen ve O'na ortak olanın olmadığına da tam anlamıyla inanmak.

İşte akaid ve tevhid konusu, aslında bu kadar kolay bir konudur. Fakat hayata geçirirken bu tanımlardan herhangi birinde kusur yapmamak gerekir. Elimizdeki basit bir kesiğin bile ölümümüze sebep olabileceği gibi, bu konulardaki küçük bir sapma bile inanca zarar verir.

İşin kötü tarafı, bizim kusurlarımız, çocuğun Allah'ı yanlış tanımasına sebep olur.

Bu bilgileri biz anlayıp örnekledikçe, çocuk anlayacaktır. Yoksa çocuk, ağır bilgileri anlayamaz. Eğer çocuk bunları bizim sayemizde anladıysa, ibadetleri öğrenmeye başlayabilir.

RASULULLAH SALLALLAHU ALEYHİ VE SELLEM, DOKUZ-ON YAŞINDAKİ ÇOCUK SAHABEYE ALLAH'I NASIL ANLATMIŞTI?

Bir seferinde Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, yeğeni olan Abdullah ibn-i Abbas adındaki çocuk sahabeyle bir yolculuğa çıkmıştı. Çocuk, bineğin önüne oturuyordu. Yola çıktıkları sırada ona, Allah hakkında çok önemli bilgiler vermek istemiş ve: "Ey oğlum, (iyi dinle! Çünkü) sana bazı kelimeler öğreteceğim." dedikten sonra o kelimeleri, yani önemli bilgileri çocuğun anlayacağı şekilde şöyle anlatmıştı:

"Ey oğlum! Sen Allah'ın emir ve yasaklarını koru ki, Allah da seni korusun.

Allah'ın emir ve yasaklarına riayet et ki, O'nun yardım ve inayetini devamlı yanında hazır bulasın.

Bir şey isteyeceğin zaman Allah'tan iste. Bir yardım dileyeceğin zaman Allah'tan dile. Şunu da iyi bil ki: Bir hususta yardım etmek maksadıyla bütün insanlar bir araya gelse, Allah'ın senin için takdir etmiş olduğundan öte bir yardımda bulunamazlar.

Sana zarar vermek maksadıyla hepsi bir araya gelseler, yine Allah'ın senin hakkında takdir ettiğinden öte bir zarar veremezler.

Kalemler kaldırılmış, sahifeler kurumuştur. Meydana gelecek her şey önceden tespit ve takdir edilmiştir."[5]

Rasulullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem*, çocuğa tanıtmaya çalıştığı Allah'ın, şöyle özellikleri vardı:

1-) Emir ve yasaklarına mutlaka riayet etmelisin. Eğer sen onun hakkına riayet edersen, O seni mükâfatsız bırakmaz.

2-) Eğer Allah sana bir nimet vermeyecekse, bütün insanlar bir araya toplansa da onu elde edemezsin. Ne bekleyeceksen Allah'tan beklemelisin.

3-) Sadece Allah'tan korkmalısın. Allah dilemedikçe kimse sana zarar veremez.

Bu konuşmanın ana noktasında, Allah ile aramıza girebilecek şu üç kavramın anlaşılması vardır. Bizim, Rasulullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem*, İbni Abbas'a öğretmeye çalıştığı bu kavramları iyi anlayıp çocuğa örneklememiz lazım. Bunlar:

1-) Ümit: Ümidin sadece Allah'tan olmasını: ***"Eğer Allah'a inandıysanız ve O'na teslim olduysanız sadece O'na güvenip dayanın."***[6] ayetinden öğreniriz.

2-) Sevgi: Sevginin de sadece Allah'a has olmasını "***İnsanlar arasında Allah'ı bırakıp da O'na ortak koşanlar vardır. Onları, Allah'ı sever gibi severler. Mü'minlerin Allah'a olan sevgisi daha güçlü bir sevgidir...***"[7] ayetinden öğreniriz.

5 Tirmizi, İstîzan: 10
6 Yunus 10/84
7 Bakara 2/155

3-) Korku: Korkunun sadece Allah'a karşı olmasını ***"Eğer mü'min iseniz, yalnız benden korkun."***[8] Ayetinden öğreniriz.

Bu üç duygu, sadece Allah'a yöneltilmeli ve çocuğa da öyle tanıtılmalıdır.

- Ümitte düşülecek yanlış; Yardımı, rızkı, her türlü nimeti, hem Allah'tan hem de başkalarından beklemek.
- Korkuda düşülecek yanlış; Herhangi bir zarar, açlık, yokluk, herhangi bir kayba uğrama gibi korkular konusunda hem Allah'tan, hem de Allah'tan korkar gibi başkalarından korkmak.
- Sevgide düşülecek yanlış; Muhabbet, kalp birlikteliği, hayranlık konusunda hem Allah'a muhabbet duymak hem de sanki Allah'ı severcesine başkalarına muhabbet duymak.

Sözlerimizi ve fiillerimizi bu doğrultuda yeniden düzenlememiz lazım. Anne-babalarımız bizi neye inandırdılarsa ona inanıyoruz. Güçlü bir iman tohumu attılarsa, onunla yaşar; zayıf attılarsa da onu kuvvetlendirmeye, yanlışları ayıklamaya uğraşırız. Şimdi, anne-baba olduk. Biz de çocuklara aynı yanlış kodları veriyorsak; bu, büyük bir kayıptır.

Çocuk, ne öğrenecekse bizden öğrenir. Bizim hayatımızda Allah'ın yeri nasıl ise çocuğun hayatında da aynı olur. Çocuk, bize bakarak Allah'ı yanlış bir şekilde öğrenmiş olabilir. Çünkü çocuk, Allah'ı, bizim hal ve tavırlarımıza bakarak tanır.

Çocuk, nasıl ki yarattığı kâinatta Allah'ı ararsa, yarattığı bizlerin yaşam biçimimizde de Allah'ı bulmaya, onun hakkında fikir sahibi olmaya çalışır.

8 Ali İmran 3/175

ÇOCUĞA, KÜÇÜK YAŞTA ŞUNLAR EZBERLETİLMELİDİR

Sözlü akaid eğitimi için çocuğa şu bilgiler kısaca öğretilir:

- Rabbin kim? "Rabbim, Allah." Rasulün kim? "Rasulüm, Muhammed *(aleyhisselam)*." Dinin ne? "Dinim, İslam."
- Seni kim yarattı? "Beni, Allah yarattı." Allah, seni niçin yarattı? "Allah, beni kendisine kulluk için yarattı."

AKAİDDEN SONRA İBADETLER VE NAMAZ GELİR

Çocuğa bu şekilde İslam akaidini yerleştirdikten sonra da hiç beklemeden "Allah ve sen" diye bir bağa, yani ibadet ve itaatlere işaret etmek gerekir.

Çocuğa: "Allah var, sen de varsın; Allah'la bir ilişkin olmalı. Onunla ilişki kurdun mu?"

"Allah'la ilişki kurmayan boşa gider. Senin ömrün boşa mı gidecek? Yoksa değerlenecek mi?" şeklinde, gerek kalpten kalbe, gerek dilden kalbe sorular sormak gerekir. Ve sonrasında bütün hayatın ibadet olduğu öğretilir; sonra da namaz öğretilmeye başlanır.

NAMAZ EĞİTİMİ NEDEN ÖNEMLİ?

Namaz, insanın Allah'a karşı yerine getirmesi gereken sorumlulukların en önemlisidir. Âleme efendilik yapmaya aday olan insanın, efendilik serüveninin başladığı yerde, secde vardır. Önce yaratıcı önünde boyun bükeceksin ki, yeryüzüne efendi olasın!

Secde, insanı Allah'a köle ama dünyaya efendi yaparken; secdesizlik, insanı, Allah'tan başka her şeye köle yapar.

Çünkü secde, insanın Allah'a yönelişini temsil eder. Namaz kılmayan insanlar, o namaz vakitlerinde Allah'a yönelmek yerine başka yönelişleri tercih ediyorlar demektir. Oysa Allah'tan başkasına yapılan her türlü yöneliş, insanın değerini düşürür. Namaz, insanın en büyük değeridir. Namazla yaratıcısıyla diyalog kuramayan insanın, baki olanla bağı kopar, fani olan bağlar içinde sıkışıp kalır. Ve maalesef kendisini, dünyanın bütün geçici meşgaleleri arasında boğulup kalmış olarak bulur.

İnsan, iç dünyasında bir boşluk hissi ile yaratılmıştır. Bu boşluk sadece, onu Allah'la buluşturan namazla dolar. Başka ne yaparsa yapsın o boşluğu dolduramaz. Çünkü yaratıcısı, onun namaz vesilesiyle kendisine secde etmesini istediği için, kalbine böyle bir boşluk koymuştur.

Bundan dolayı, namaza devam etmek insanın fıtratında vardır. İnsanın manevi birikimleri, ya namazla kemale erer ya da kocaman bir boşluk ve huzursuzlukla azalır gider. Namaz, kıldıkça insanın özünü biçimlendiren, büyüten manevi bir eylemdir. Namazsızlık ise insanı küçülten, aşağılara doğru çeken bir girdaptır.

Bunun için insanın değer verdiği ve değerli olmasını arzu ettiği evlatlarına vereceği en önemli tavsiye namaz

olmalıdır. Namaza devamlılık emir olduğu gibi, namazı emretmek de emirdir. Çünkü Allah Teala, Taha Sûresi'nde şöyle buyurmuştur:

"Ailene namaz kılmalarını emret, kendin de ona devamlı ol. Biz senden rızık istemiyoruz, sana rızkı veren biziz. (Güzel) sonuç, Allah'a karşı gelmekten sakınanlarındır."[9]

Taha Sûresi'ndeki bu ayet indikten sonra Allah Rasulü, uzunca bir müddet her sabah, kızı Fatıma'nın evine kadar giderek, "Namaza kalkın!" diye seslenip onu namaza çağırmıştı.

"Ehline namazı emret" ayeti, bir baba olan Allah Rasulü'nü, evli de olsa nadide evladı Fatıma'nın derdine düşürmüştü. Üstelik bu derde, kızının zaten çok değerli bir namaz gönüllüsü olduğunu bildiği halde düşmüştü. Çünkü Allah, "Kendinizi ve ailenizi koruyun." diyerek, çocukların terbiye sorumluluğunu anne-babaya yüklemişti. Bir çocuğu ateşten korumanın ilk adımı, onu Rabbiyle tanıştırmak olduğu için, çocuğunu seven anne-babaların, namazdan daha önemli bir çağrısı olamazdı.

Ayrıca Tahrim Sûresi'ndeki:

"Ey inananlar! Kendinizi ve ailenizi, yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun. Onun başında; acımasız, güçlü, Allah'ın buyruğuna karşı gelmeyen ve emredildiklerini yapan melekler vardır"[10] ayeti, çocuğun eğitim ve terbiye sorumluluğunu anne-babaya yüklemiştir.

9 Taha 20/132
10 Tahrim 66/6

Bununla ilgili Allah Rasulü de:

"Kişinin çocuğunu bir kerecik te'dip etmesi, kendisi için bir sa' miktarında yiyecek tasadduk etmesinden daha hayırlıdır."[11] buyurmuştur.

Bütün bu emirlere yakından bakınca, sık sık duyduğumuz, "Eğitim, ailede başlar" sözü bile, ebeveynlerin çocukları hakkındaki mes'uliyetlerini açıklamakta yetersiz kalır. Çünkü evet, eğitim, ailede başlar ama aynı şekilde eğitimin devamı da ailede olur. Aile, çocuğun eğitimini hiçbir zaman bütünüyle başkalarına devredemez.

Evdeki eğitim ile desteklenmeyen hiçbir ev dışı eğitim, çocukta tam bir başarı sağlamaz. Gerek ahlaki, gerek dini olsun, çocuğun bütün eğilimlerinin temelini aile atar. Aile, dini ve ibadetleri ilgilendiren konularda ilgisiz ve yetersiz kalır, çocuğun başka yerlerden eğitim almasını isterse, bu durumda çocuğun ibadetlerle ilgili zihnine ilk kodladığı şey, ilgisizlik ve yetersizlik hisleri olacaktır. Çünkü çocuğun zihni, maalesef doğru kodları bulmayı beklemez. Yanlışı da doğru bilgi gibi kodlar ve bu kodlamalar, bebeklikten itibaren yapılmaya başlanır.

Çocuklar, ibadetlerinde gevşeklik gösteriyorsa bunun ilk sorumlusu, anne-babadır. Eğer bir baba, bebekliğinden itibaren evladını pek çok kişi ile tanıştırıyor ama Allah'la tanıştırmıyorsa ve karşısına alıp saatlerce pek çok şeyi öğreterek tavsiyelerde bulunuyor da namazı tavsiye edemiyorsa, İslam akidesinin birinci görevini ihmal ediyor demektir.

Oysa bir babanın ya da annenin, Allah'ı tanıtıp O'na şirk koşmaktan sakındırdıktan sonra çocuğuna söyleyeceği

11 Tirmizi; Birr, 33

en önemli söz, tıpkı Lokman *(aleyhisselam)* gibi: ***"Yavrucuğum! Namazı kıl!"***[12] sözünden başkası olmamalıdır.

Çocuklarımıza, Allah'ın hakkına zulmetmemeyi, yani şirkten korunmayı öğrettikten sonra, namazdan habersiz bir şekilde yaşayarak kendilerine zulmedip yazık etmemelerini öğretmek zorundayız. Nasıl şirk, Allah'a karşı zulüm ise namazsızlık da insanın kendisine karşı işlediği bir zulümdür.

Allah'ı bilip tanıyan çocuk, kendini de tanımalı, topraktan yaratılmış değersiz bedenini değerlendirmeye çalışmalıdır. Bu sebeple çocuğa, kendini yükseltmek için Allah'la nasıl bağ kuracağı öğretilmelidir. Çünkü çocuğun görünen dünyayı olduğu kadar görülmeyen manevi âlemi de tanımaya ihtiyacı vardır. Bu sebeple çocuğun bebeklikten itibaren, Allah hakkında duyumlar aracılığıyla inandığı her şey, onun iç âlemindeki çatışmaları yatıştırdığı gibi, görünen dünya ile olan algısını da biçimler. Çocuğun Allah'la tanışmasının en kestirme yolu, ibadet biçimlerini öğrenip zihnine kodlamasıdır.

AŞIRI SERBESTLİK VEYA İHMALKÂRLIK OLMAMALI

Allah Rasulü, bir hadisinde şöyle buyurmuştur:

"Çocuklarınıza, yedi yaşına geldiklerinde namazı emrediniz ve on yaşına geldiklerinde eğer kılmıyorlarsa onları (hafifçe) dövünüz."[13]

Her anne-baba, çocuğunu kendince eğitmeye çalışır.

12 Lokman 31/17
13 Tirmizi, Mevakit; 182, Ebu Davud, Salât; 26

Fakat yukarıda zikrettiğimiz hadis, Müslüman anne-babanın, çocuğunu yetiştirmekte serbest olmadığını ve çocuğun eğitiminin, sadece onların seçimine bırakılmadığını ortaya koyar.

Anne-babalar, çoğu zaman, kendilerine emanet edilen çocuklarını yetiştirirken, serbest bırakıldıklarını sanıyorlar. En büyük yanılgı noktası da buradadır. Bu düşüncenin aksine, çocukları konusunda asla serbest bırakılmamışlardır.

Bazen de anne-babalar: "İyi yetişmiş hayırlı bir evladım olsun, ama pek yorulup zahmet çekmeyeyim" diye düşünme yanılgısına kapılırlar. Oysa bir insan yetiştirmek, tıpkı zincir halkalarını birbirine tek tek ilave etmek gibidir. Halkalardaki eksiklikler, çocuğun ileriki hayatında eksiklikler oluşturur.

Anne-babalar, hayatlarında neyi eksik bırakmışlarsa çocuk o konuda eksik kalacaktır. Ne hikmetse her zaman, "Bu çocuk niye böyle?" diye çocuklardan yakınılır ama o çocuğun, anne-babanın aynası olduğu ve karakterinin onların elinde şekillendiği unutulur.

Pek çok sorunun kaynağı ihmaldir.Çocuklarına namaz eğitimi vermeyi ihmal etmiş anne-babalar, hayatlarının ileriki dönemlerinde bu hatalarının faturasıyla mutlaka karşılaşırlar. Namazı yeterince temsil edip gündemlerine almadıkları için, çocuklarıyla umulmadık problemler yaşar, o problemler içerisinde eriyip tükenirler.

Unutulmamalıdır ki, çocuğun Allah'la tanışması amacına hizmet eden namaz eğitimi, anne-babanın içinde bocalayıp durduğu pek çok problemi halleden bir kolaylıktır. Anne-babalar, çocuklarına takvayı ve namazı emretmeyi unuturlarsa, sonrasında ebeveyn evlat arasında sürüp giden bocalamaların içinde kaybolmaya başlarlar.

Oysa sahabe neslinde anne-babalığın temelinde, çocukların omuzlara alınıp kılındığı namazlar vardı. Hem evler birer mescitti hem de bütün evlerin kapısı her zaman mescide açılırdı. Çocuk, yedi yaşına geldiğinde de namazda hiç zorlanmazdı.

Sahabe neslinde "yedi yaş hadisi" mutlaka uygulanırdı. Şimdi asrımızda anne-babalar değiştikçe çocuklar da değişti. Çocukların değişmesi de çağın bu hale gelmesine neden oldu. Şimdiki çocuklar, yedi yaşında namaz kılacak fehmi kaybettiler. Adeta çocuktan da çocuklaşarak, özlerini kaybettiler. Olgunlaşma süreci Allah Rasulü'nün reçetesine göre takip edilmediği için, bir türlü büyüyüp olgunlaşamadılar.

Olgunlaşmanın, rüşt ve temyiz sürecinin ilk adımı namazla atılmalıydı. Bu bir zorlama ya da dayatma değildi. Aksine çocuğu büyütmek, onu önemsemek ve ona, yapabileceği bir görev vermekti. Dahası çocuğu onurlandırmak, kendi değerini fark ettirmek, yaşından beklenen bir davranışla onu yaşına motive etmekti. Gönlünü çeşitli bağlardan kurtarıp beş vakitlik bir meşguliyete bağlamaktı.

ÇOCUK FITRATTAN UZAKLAŞMAMALI

Allah, insana beş vakit namazı emrettiğine göre, bu sorumluluk bilincini mutlaka bizim varlık özümüze kodlamıştır. Önemli olan fıtratımızın üzerini örten örtüleri kaldırmasını bilelim. Fıtratta yani en diplerde bulunan özümüzü yeniden gün yüzüne çıkaralım. İlk yaratıldığımız gündeki masumiyete dönmeye çalışalım.

Bugün bazı çocukların, gençlerin, hatta yetişkinlerin, ibadetlerinde zorlandıkları görülmektedir. Çünkü fıtratlar-

da var olan secde isteğinin üzeri örtülmüştür. Secde isteğini tekrar gün yüzüne çıkarmak için, doğduğu günden beri insanın üstüne kümelenen binlerce farklı zorunluluk ve şartlanmaları bir kenara bırakması lazımdır.

Bugün çocuklarımızın sırtına yüklenmiş onlarca sorumluluğu gördüğümüzde, çocukluk dünyamızın nelerle yorulmuş, tertemiz fıtratlarımızın nasıl tarumar edilmiş olduğunu görmekte zorlanmayız.

Bebeklikten itibaren namazı hissetmemiş, yedi yaşından önce namazla tanıştırılmamış, yedi yaşına geldiği halde kendisine namaz öğretilmemiş ve on yaşına girdiği halde namazla kaynaştırılmamış çocukların, o yaşa kadar ne çok emre muhatap olduğunu ve ne kadar çok başarı planlarına maruz bırakıldığını bir düşünün!

Hele bu kirletilmiş dünyada, çocuklarımız nice çağrılarla karşılaşıyor ki, bazen bunu fark edemiyoruz bile. Namazı öğretemediğimiz, namazı emredemediğimiz çocuklarımıza, dünya ısrarla emirler yağdırmaya devam ediyor. Bizim kıyamadığımız, "daha küçük" dediğimiz, "sorumluluğu kaldıracak yaşta değil" dediğimiz çocuklar, fıtratlarının emretmediği onlarca şeyin altından kalkmaya zorlanıyorlar.

Oysa fıtratı emretmek, fıtratı korumaktır. Masumiyete devamlılık kazandırmaktır. Doğduğu ilk günün saflık ve masumiyetini devam ettirmektir. Bir anne-babanın çocuğuna emredeceği ilk şey, yaratılışına kodlanmış fıtrat olan, namaz olmalıdır.

Namaz çağrısı, başka çağrılarla karıştırılmamalı ve ihmale gidilmemelidir. Çocuğuna namazı titizlikle öğreten anne-baba, en doğru olanı ve asıl yapması gerekeni yaptığını bilmelidir.

KALPLER, ANCAK ALLAH'I ANMAKLA MUTMAİN OLUR

"Onlar, iman edenler ve kalpleri Allah'ın zikri ile mutmain olan kimselerdir. Bilesiniz ki kalpler, ancak Allah'ın zikri ile mutmain olur."[14]

İnsanın göğüs kafesinde gizlenmiş kalbinin çeşitli halleri vardır. Bu haller, kimi zaman içeride hapsolur, kimi zaman dışa vurulur. İnsanın huzuru bulması, mutmain olarak bütün kalbiyle sükûna ermesi, ancak Allah'ı zikretmesiyle mümkündür. Namaz da en nadide zikir örneğidir. Kalplerin huzuru, ancak namazla mümkün olur. Namaz, hem bedeni hem de kalbi temizler.

Mutmainsizlik; kalpte beliren huzursuzluğun, telaşın, sıkıntılı düşüncelerin, kaygıların adıdır. Mutmain olmamış kalp, daima mutsuz ve huzursuzdur. Kendisinden her an olumsuz davranışlar beklenir. İçindeki her türlü huzursuzluğu her an dışarı yansıtabilir.

Bundan dolayıdır ki; doyumsuz, sorunlu, gönlü huzura kavuşmamış gençliğin mayasında, namazla tanışmamış bir çocukluk dönemi vardır. Çocukluğunda namazla Allah'ı anamamış bir insanın, ergenlik döneminde uçsuz bucaksız doyumsuzluklara, huzursuzluklara endişe ve evhamlara sürüklenmesinde şaşılacak bir şey yoktur.

Çocuklukta namaz eğitimi, Rabbine güvendiği için kendine güvenen, Rabbinin yardımını kalbinde hissettiği için çaresizlikle tanışmamış, bir gençliğin provasıdır. Çünkü namaz ve zikir, kalpteki korkuları giderir ve kalpte tarif edilmez

14 Rad 13/28

bir güven ve emniyet oluşturur. Vücut için gıda ne ise kalp için de zikir öyledir. Namaz ve zikir, kalbin nurudur.

Allah Rasulü, bu nurun kalbe nasıl bir etki bırakacağı ile ilgili de şöyle buyurmuştur: *"Kalbe nur girdiği zaman kalp açılır ve genişler."*[15]

Bu nur, kalbe bir ferahlık ve genişlik verir. Namaz ve zikirle tanışmamış kalpte ise hiçbir nur ve aydınlık kalmaz. Aydınlık kalmadığı için hayat da kalmaz. Artık o kalp, sıkışmış ve darlık içinde kalmış bir kalptir.

Namazla tanışmış çocuk, huzuru tatmış çocuktur. Namazla tanışmış çocuk, annesinden ve babasından, hatta tanıdığı bütün âlemden sıyrılıp, güçlü bir İlaha kendini emanet etmiş çocuktur. Çünkü namaz ve zikir, çocuğun Allah'la yakınlaşmasını sağlayarak Allah'la arasındaki yabancılığı kaldırır.

O çocuk, bütün zorluklara karşı tutunacak bir dal bulmuştur. Görünüşte yine çocuktur ama kalbi huzura erdiği için bütün evhamlardan sıyrılmıştır. Henüz üç, beş veya onuncu yaşlarında olmasına rağmen kalbi, onlarca namazsızın kalbinden daha büyüktür. Çünkü o kalp, içine huzur doldukça genişlemiş, rahatlamıştır. Onun bedeni, her secdeye yatışında büyüyen imanına bekçilik edecektir artık.

Görülmeyen değerleri, görülen âlemdeki kıymetlerle örneklemek çok zor, hatta imkânsızdır. İman, huzur, mutmainlik ve sükûnet gibi maddi gözlerle görülmeyen değerleri biriktirmek ancak namazla mümkün olur. Çocuklarımız namaz kıldıkça, kalpleri idrak bile edemediğimiz bereketlerle dolar.

Huzursuz, doyumsuz ve hatta sorumsuz gençliğin ilk provası, namazdan habersiz bir çocukluktur, unutmayalım.

15 Taberi 2/87, Suyuti; ed-Dürrü'l-Mensur, 3/44

İLK NAMAZ EĞİTİMİ

Namaz ve ibadet bilinci, ilk insan olan Hz. Âdem'in, dünyaya inmesiyle başlar. Çocuklarına namaz ve secdeyi öğreten ilk baba, Hz. Âdem; ilk anne de Hz. Havva'dır. Hz. Âdem, secdenin değerini, şeytan vesilesiyle bizzat gözleriyle görmüş bir babadır. Bundan dolayı çocuklarına namazı öğretmiş bir babadır.

Ondan sonra da diğer bütün peygamberler, hem kendi çocuklarına hem de diğer âdemoğullarına namazı öğretmeye devam etmişlerdir.

Hz. Muhammed'in ümmeti olan bizlerin ve bizim çocuklarımızın ibadet eğitiminin bildiğimiz ilk başlangıcı ise İbrahim *(aleyhisselam)*'ın, ***"Rabbim! Beni ve çocuklarımı namaz kılanlardan eyle"***[16] şeklinde yaptığı zürriyet duasıdır.

İbrahim nesli olmamız ve ona nispet edilmemiz hasebiyle hem bizlerin hem de çocuklarımızın kalplerindeki ilk namaz tohumu, bu dua ile atıldı. İbrahim *(aleyhisselam)*, Kâbe'yi kendi elleriyle inşa ettikten hemen sonra, Allah'tan, neslinin ona yöneltmesini istedi. Sadece fiili olarak Kâbe'yi inşa etmekle kalmadı, Kâbe'nin kalplere ve gönüllere girmesini de amaçladı.

Ondan sonra gelen Muhammed Ümmeti'nin, Kâbe'ye yönelerek kıldığı bütün namazlar, bu duanın bereketini üzerinde taşır.

Sonrasında çocuklarımızın ibadet terbiyesi, atamız İbrahim *(aleyhisselam)*'den bize yadigâr bırakılan bu köklü duayı, dedelerimizin de sürekli tekrar etmesi sayesinde de-

16 İbrahim 14/40

vam etti. Bu dua, anne-babadan çocuğuna, çocuğundan torununa ibadet terbiyesi kazandırdı. Dua tekrarlandıkça da etkisi, sonraki nesillere namaz hissiyatını kazandırmaya devam edecektir.

Çocuğun ibadet terbiyesinin doğumla başlayacağı düşüncesi, yanlış bir düşüncedir. Aksine çocuğun ibadet terbiyesinin başlaması için dünyaya gelmiş olması gerekmez. Çocuğun manevi gelişimi için doğum öncesi faktörler çok etkilidir. Daha doğmamış çocuğun ibadet terbiyesi, bir önceki neslin bu duasıyla başlar.

Henüz doğmayan çocuğun ibadet terbiyesi için, duadan başka unsurlar da vardır. Çocuğun manevi gelişiminden bahsederken, doğum öncesi dönemin en başına gitmek gerekir. Bir çocuğun doğması ile ilgili ilk başlangıç, anne-baba adayı olan gençlerin, evlilik için aldıkları kararları ve evlilik niyetleridir. Çocuklarının ibadet ve ahlak terbiyesi, seçilen eş ve inşa edilen ev düzenleri ile çok yakından ilgilidir.

Eş seçerken, *"Sen dindar ve ahlaklı olanı seç"* diyen Rasulullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* tavsiyesi doğrultusunda karar veren ailenin çocuğu, ibadetlere daha yatkın olur. Anne-baba adaylarının eş seçimi yaparken, ahiret için gerekli olmayan istekleri öncelememeleri, çocuklarını doğrudan etkiler. Böyle bir evliliğin etkisi, çocuğun üzerinde mutlaka görülür. Onun manevi bir değer kazanmasının önünü açar. Böyle evler, nadide bir mescit, köklü bir medrese değerindedir.

Henüz doğmamış çocuğun ibadet terbiyesine hizmet eden unsurlar, bu saydıklarımızla bitmez. Çocuğun manevi eğitimini çok yakından ilgilendiren bir başka unsur

da anne-baba adaylarının bir evlada sahip olmak ile ilgili duygu ve düşüncelerinin ilk belirdiği andaki niyetleridir.

Fıtratı gereği her insan, neslinin devamını ister. Bir evlada sahip olmayı istemekten daha doğal bir şey yoktur. Fakat bu isteğin farklı gayeleri vardır. Herkes farklı gayelerle çocuk ister. Ama bir çocuğun gelecekteki manevi durumunu kavramak için anne-babanın niyeti çok büyük ipuçları verir. Doğmamış çocuğun manevi dünyası, anne-babanın niyetine doğru yön bulur.

Eğer buradaki niyet, İbrahim nesline bir fert daha kazandırma niyeti ise çocuk, bu niyet mayasıyla dünyaya gelir. Evlat istemenin temelinde, doğacak o çocuğun Allah'a kul olmasını isteme, Kâbe'ye doğru yönelenlerin sayısını artırma niyetinin olması, doğan çocuğu bu manevi açılıma doğru evirir. Doğacak çocuğun ibadet terbiyesi, ancak böyle doğru bir niyetle sağlam temele oturur.

Çocuğun ilk eğitimi, annenin ve babanın ona hangi beklentileri gözeterek sahip olmayı istemesiyle başlar. Tıpkı istenmeyen bir bebeğin, istenmediğini hissetmesi ve karakterinin bu istenmeme duygusu temelinde oluşması gibi çocuk, öncelikle niyetlerle terbiye edilir.

Neslimiz ya namaz nesli olacak ya da namazı zayi edip şeytanın ve arzularının peşi sıra giden bir nesil olacaktır. Namaz nasıl ki insan hayatının merkezindeyse, evlat sahibi olma temennilerinin de merkezinde olmalı, gaflete kapılarak unutulmamalıdır.

YENİ DOĞAN BEBEKLERE UYGULANMASI GEREKEN SÜNNETLER

Dualarla ve samimi niyetlerle başlayan bebeğin namaz eğitimi, anne rahmine düşmesiyle devam eder. Anne karnına yerleşen bebek, güven ve huzur içinde, annesinin kıldığı namazları takip ederek gelişir. Küçük bebek, somut olarak namazla ilk kez annesinin karnındayken tanışır.

Annenin kalp ritminin sükûna erip, gönlünün aydınlandığı namaz eylemi, o küçücük bebek için ninnilerin en güzeline dönüşür. Annenin huşû içinde kıldığı namazlara, bebek de ortak olur.

Bir namaz kahramanı yetiştirmek, henüz onu dünyaya getirmeden önce, o bebeğin kalbinde namaz için sevgi tohumlarını yeşertmekle mümkündür. Annenin bebeği için açacağı ilk mektep, henüz o bebeği taşırken, seccade başında geçirdiği kıymetli zamanlardır. Bebeğin ilk kıyamı, ilk rükûu ve secdesi böyle başlar. O küçük bebek, aşama aşama şekillenirken, sanki Allah'a verdiği kulluk sözünün bütün provalarını uygular gibidir.

Anneler, bu konuya çok dikkat etmelidir. İslam âlimleri; "Terbiye, anne karnında iken başlayarak ölüme kadar devam eder. Her yaşın ayrı ayrı terbiyesi vardır." derler. Onların bu uyarıları, pek çok tecrübe sonucunda yakın tarihte keşfedilmiştir. "Bebeklerin, anne karnında iken her türlü sesten etkilendiklerini", "annelerinin yaşadığı her olayı, üzüntü ve sevinçleri anneleri ile birlikte yaşadıklarını" önceden sadece Müslümanlar biliyordu; ama artık bu bilgi günümüzde, bilimsel olarak da sahip çıkılan bir bilgidir. Bebeği taşıma süreci, çok zahmetli bir dönem olmasına rağmen, tekrarı olmayan bir dönemdir.

Hamilelik süreci bitip bebeğin doğduğu ilk gün kulağına, sizce hangi sesi işittirmemiz gerekir? Öyle bir ses olmalı ki dünyaya geliş amacını iliklerine kadar hissetsin! Onun kulağına, "dar-ı fani"de duyacağı bütün seslerden önce, "dar-ı baki"ye doğru yelken açan ses olan "ezan"ı okuruz.

Bu ezan, secde eğitiminde ona hayat boyu rehberlik eder. Yeni doğmuş bebeğe sünnete uygun bir şekilde ezan okuyan babalar, dedeler, çocuğun doğduktan sonraki ilk ibadet eğitimini başlatmış ve ona şunu demek istemişlerdir: "Ey küçük bebek, sen dünyaya niçin geldin, biliyor musun? Sen, sadece bu çağrıya icabet etmek için geldin. Başka bir gayeyi, bunun önüne asla geçirmeyesin. Başka şeyler için namazını asla terk etmeyesin. Allah'ın arzusu önüne başka arzuları geçirmeyesin!"

Dünyaya secde maksadıyla gelen çocuk, bu ezan vesilesiyle, bir kez daha varlık sebebine motive edilir. Nerede bir ezan sesi duysa, kulağına okunan ilk ses sayesinde, dünyaya geliş sebebini hatırlayıp kalbinin yumuşaması hedeflenir.

Yeni doğan bebeklerin kulağına okunan ezan gibi, ağzına koyulan ilk lokma da ibadet terbiyesini devam ettiren bir sünnettir. Ashab, bu uygulamaya çok özen gösterir, *"Yeni doğan* çocuklar *Rasûlullah'a sallallahu aleyhi ve sellem getirilir, onlara bereket duası eder ve onlara tahnikte bulunurdu."*[17]

Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, kızı Fâtıma'ya dünyaya yeni gelen torunlarını kastederek: "Benden evvel çocuğun ağzına bir şey koymayın" diye haber gönderirdi. Ve kendisine getirilen bebeğin damağına, kendi çiğnediği hurmayı sürerdi.

17 Ebu Davud

Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, bu uygulamanın, ashabın yeni doğan bütün çocuklarına yapılmasını tavsiye etmiştir. Bu tavsiyeden dolayı tarihten bugüne Müslümanlar, yeni doğan çocuklarının ilk gıdalarını almaları için, yakınlarında bulunan ilmine ve ahlakına güvendikleri kişilerden yardım istemeyi adet edinmişlerdir.

Çocukların ibadet terbiyesini devam ettirmek için Allah Rasulü'nün bir de akika kurbanı kesme sünneti vardır. Bununla ilgili Allah Rasulü:

"Her çocuk, akika kurbanı ile rehinelenmiştir. Bu kurban, (doğumunun) yedinci günü, onun adına kesilir. (O gün) saçı da tıraş edilir ve çocuğa isim de verilir."[18] buyurmuştur.

Rasulullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* sünnetine göre, akika ile birlikte, çocuğun saçı da tıraş edilir ve tıraş edildikten sonra ağırlığınca infak verilir. Saç tıraş ederken, bebeğe zarar vermeyecek şekilde en fazla ne kadarı kesilecekse kesmek gerekir. Bütün bu sünnet uygulamaları, çocuğun manevi âlemine, gözle görülmeyen faydalar bırakır.

Akika kurbanının, çocuğun doğumunun yedinci günü kesilmesi müstehaptır. Kurban, yedinci gün kesilmez ise on dördüncü veya yirmi birinci günlerde kesilmelidir. Eğer bu zamanlarda kesilemediyse, ergenlik çağına kadar kesmek gerekir. Akikanın kesilmesi, ne kadar erken olursa çocuğun manevi gelişimine o kadar faydası olur. Geç kalındığı takdirde manevi faydasına ulaşmakta geç kalınmış olur. Eğer toplum olarak akika kesmenin ehemmiyetini kavramış olsaydık, yeni doğmuş bebeklere giyecek tarzında hediye götürmektense, manevi yönden desteklenmesi için, akika masrafında birleşir, hepimiz bebeğin üzerindeki

18 Ebu Davud, Edahi 21

manevi eziyeti kaldırmanın bir parçası olurduk. Çünkü Allah Rasulü:

"Her çocukla beraber bir akika vardır. Artık siz ondan yana Allah için bir kan akıtın da kendisinden eza ve cefayı giderin."[19] buyurmuştur.

Ağlayan çocukların akika kesildikten sonra ağlamalarının ve hırçınlıklarının kesilmesi, sürekli kaza geçiren, bir yerlere çarpan çocukların vurmalarının, çarpmalarının sona ermesi, pek çok kişinin tecrübe etmesiyle sabit olmuştur. Akikanın faydalarının gözle görülecek şekilde ortaya çıkması, çocuğun üzerindeki ezanın giderilmesi ile doğrudan ilgilidir. Görülen bu maddi faydalar, çocuğu ibadetlere yatkın hale getiren diğer manevi faydalara da delildir.

Rasulullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* yeni doğan bebeklerin manevi terbiyeleri için bir başka tavsiyesi de çocuğa verilecek ismin anlamının güzel olmasıdır. Çünkü çocuklara koyduğumuz isimler, onları ibadetlere hazır ve yatkın hale getiren önemli bir unsurdur. Meryem gibi olsun niyetiyle Meryem, İbrahim gibi olsun niyetiyle İbrahim ismi koyulan çocuklar, bu kişilerin şahsiyetinden mutlaka pay alırlar. İsimler, asıl şahısları düşünerek konulmalıdır.

Ayrıca bebekler, süt emme döneminde annenin ahlaki durumundan doğrudan etkilendiği için emziren anneler, kalplerinden geçen; öfke, kin, nefret gibi duygulardan uzaklaşmaya çalışmalı, annede bulunan bu tip ahlaki sorunların çocuğun ahlakına direk geçeceğini unutmamalıdırlar. Çünkü Allah Rasulü, sütannesi olarak ahmak kadınların seçilmesini yasaklamış ve bir hadiste: *"Alınan sütle*

19 Buhari

benzeme hâsıl olur"[20] buyurmuş ve çocukları ahmak kadınlara emzirtmeyi yasaklamıştır.[21]

Bunlar, çocuğun temiz fıtratının hiç bozulmaması ile ilgili çok önemli uygulamalardır.

Çocuğun ibadetlere yatkınlık kazanması için süt dışında, yiyip içtiği gıdalara da dikkat etmek gerekir. Güvenilir olmayan gıdalar çocukların ruhunu tahrip etiği için çocuk, manevi boşluğa düşmeye yatkın bir hale gelir. Çocuk bu tür gıdalardan ne kadar uzak büyürse, manevi olgunluğa ulaşması o kadar kolay olur. Çocuğun helal gıdalarla beslenmesi ibadet eğitiminin önemli bir parçasıdır. Çünkü gıdalar, çocuğun bedenen büyüyüp gelişmesine yaradığı gibi ruhen gelişmesine de etki eder. Doğal olmayan gıdaların; itaatsizlik, vurdumduymazlık ve hiperaktiviteye sebep olduğu, bugün kanıtlanmış bir gerçektir. Bir çocuğun helal beslenmesi, onun neslinden türeyecek çocuklarına, hatta torunlarına sirayet edecek ahlaki arılık sebebi olduğu için, bu mesele çok önemlidir. Allah Rasulü'nün torunu Hasan'la yaşadığı şu olay buna örnektir:

Hz. Ali'nin oğlu Hasan, sadaka hurmalarından bir hurma tanesi alıp ağzına attı. Bunun üzerine Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*: *"Hemen onu ağzından çıkar. Bizim zekât yemediğimizi sen bilmiyor musun?"* buyurdu.[22]

Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, o lokmanın çocuk üzerinde olumsuz etki bırakacağını bildiği için hemen onun ağzından çıkarması için harekete geçmiştir. Asrımızda çocuklarımız için en çok çaba sarf etmemiz gereken noktalardan birisi de budur.

---

20 İbrahim Canan, Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi, XVI, 41-42
21 Mecma'uz-Zevaid; 4, 262
22 Buhari, Zekât, 57, 60

Çocukların manevi terbiyesine katkı olan bir başka uygulama da Rasulullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem*, yeni doğan çocukları kucağına alıp, onlar için dua etmesidir. Çocuklarımızı, takvasına güvendiğimiz kimselere götürüp dua alırsak, onların manevi gelişimleri için önemli bir görevi yerine getirmiş oluruz.

0-3 YAŞ DÖNEMİNDE ÇOCUKLA UYUM

Küçük bir bebek dünyaya yeni geldiğinde büyük bir sevinçle karşılanır. Pek çok yetişkin, özellikle bebek kokusunu duymak için yeni doğan bir bebeği ziyarete gitmek istediğini söyler. Ama aynı bebeğin, biraz büyüyüp yürümeyi, etrafı keşfetmeyi, hoplayıp zıplamayı deneyimlemeye başladığı özellikle sıfır üç (0-3) yaşındaki dönemde, aynı yetişkinin o çocuktan kaçınmaya çalıştığı fark edilir.

Hatta kendi annesinin bile, aylarca beklediği bebeği ile çatışmalarının başladığı görülür. Annesi, çocuğun doğal etkinliklerini bile bastırmaya çalışır. Böyle küçük çocuğu olan ebeveynler, çocuktan değersiz olan eşyalarını çocuktan korumaya başlarlar. Bu, tıpkı bir ustanın, ustalık yolunda ilerlemek zorunda olan çırağından malzemeleri saklamasına benzer. Aslında normal olan, çırağın ustalaşması için birkaç yıl bazı malzemeleri telef etmesine göz yumulmasıdır.

Üç yaşına kadar bir çocuğun, etrafı keşfederken bazen zarar, bazen kar ederek öğreneceği unutulur. Ve genellikle anne, bebeğine hazırlanırken bu fedakârlıkları göze almaz. Fakat aslında bu fedakârlık, çocuğun terbiyesi için çok önemli bir ayrıntıdır.

Yeni doğan bebeklerin ruhi gelişimleri için şunlara dikkat edilmesi gerekir:

A-) ÖNCE ÇOCUĞUN KORUNMASI GEREKİR

Tabiattaki bütün anne hayvanlar, doğal hayat seyirlerini yeni doğan yavruları için bir müddet askıya alırlar. Yavrularının gözlerden uzak bir yerde doğmasını sağlarlar ve uzun bir müddeti, yavrularıyla baş başa geçirirler. Yavrularıyla birlikte sürüye karışmaları gereken zamanı da iyi bilirler. Bu zamanı belirlerken egolarıyla, nefsanî istekleriyle hareket etmezler. Tamamen içgüdüsel olarak yavruyu izledikleri için, hiçbir sebeple yavrunun hazır olduğu zamandan daha önce sürünün arasına katılmazlar.

Aslında insanın fıtratında da böyle içgüdüsel bir annelik vardır. Ama modern kültür o kadar baskın ki, fıtratın bütün izlerini silmekte adeta yarış halindedir. Ve bu modern kültürün, anneliğe matuf olmayan dayatmaları vardır.

Günümüzde, annelerin annelikleri ile ilgili fıtri eğilimleri tebrik edilmez. Annenin hayatı, bebeğin ihtiyaçlarına göre yeniden düzenlenmez. Aksine annelik işinin, başka işleri aksatmaması gerektiği dayatılır. Bu, tamamen batı kültürüne has bir yaklaşım tarzıdır.

Oysa şu iyi bilinmelidir ki, bebeği yeni doğmuş bir annenin bütün işleri aksamalıdır. Çünkü normal bir bebek, kendinin henüz annesinden bağımsız bir birey olduğunu bilmez. Bunu anlaması için üç yaşını doldurması gerekir. Bu sebeple annesinden ayrı kalmak istemez. Anne buna göre hareket etmezse, o çok sevdiği bebeğinin bütün manevi gelişimine ket vurmuş olur.

İslam'da annelik özel bir makamdır. Hem küçük bebeği olan anneler hem de çocukları, İslam tarafından mutlaka koruma altına alınır. Hatta İslam'da, yeni doğmuş hayvanlara ve onların annelerine bile özel hürmet vardır. Mekke fethi için Rasulullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* başkanlığında ordunun yola çıktığı ve yollarının üzerinde annelerinin emzirdiği köpek yavrularına rastladığı rivayet edilir. Rivayete göre bunu gören Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, yavrular ürkmesin diye büyük İslam ordusun yolunu değiştirme kararı almıştır.

Çünkü fıtratı bozulmamış bir anne, yeni doğmuş bebeğini hassasça korumaya programlanmış, yavrular ise korunmaları hayati derece önemli olarak yaratılmışlardı. Bunu yok saymak veya görmezden gelmek, bütün nesli çöküntüye uğratırdı. Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* da o anne ve yavru hayvanları görmezden gelemezdi.

İşte bütün annelerin fıtratında böyle bir fedakârlık vardır. Önemli olan bu fıtratı takip etmektir. Dünyaya gelen yeni insanda, yani çocukta bir şeyler artarken annede bazı şeyler azalmalıdır. Allah Rasulü'nün anne hakkını üç kere anması boş değildir. Çünkü annenin, çocuğun sadece doğumuna aracılık etmesi değil, onu güzel bir bitki yetiştirir gibi nazikçe yetiştirmesi gerekir.

B-) ÇOCUĞUN RİTMİNE AYAK UYDURULMASI GEREKİR

Hayvan yavrularının, doğar doğmaz anneleriyle uzak bir yerde bir müddet kalıp, sonrasında sürüye karışmalarının ardından bütün sürü, o yavrulara ayrıcalık tanır. Mesela; büyük bir fil sürüsü, normal şekilde yürürken, eğer iç-

lerinde yavaş yürüyen bir yavru varsa sürü halinde durur, o yavruyu bekler. Bu şaşırtıcı uyum, diğer bütün hayvanların fıtratında vardır. Çünkü o devasa sürünün bir küçük bebekten oluştuğunu unutmazlar.

Günümüzdeki mükemmeliyetçi kültürde ise beklemek veya uyum sağlamak yoktur. Onca koşuşturmaca içinde çocuğu beklemek, çocuğa uyum sağlamak unutulmuştur. Şimdilerde en kısa zamanda amaca ulaşmak vardır. Aslında bebeğe uyum sağlayamamayı öngören bu kargaşa, fıtri değildir.

Günümüz anneleri, bin bir çeşit telaşa kendilerini kaptırıp çocuğun, henüz ağır aksak yürüyüşünü bekleyemezler. Çocuk oyun hakkını bile, çok meşgul olduğu için anneden alamaz durumdadır. Parka götürülür ama anne, kendi arzularını ön plana çıkarır, henüz oyuna doymadan çocuğu eve geri getirir. Çocuğunu dinleyemez bile.

Çocuk, böylece oyun oynama gibi basit bir hakkı elinden alındığı için, büyüdüğünde de kurallara intibak etmek istemez. Anneye hep tepkilidir. Oysa anne-çocuk arasındaki bağ, çocuğun bütün ömründeki manevi kapıları açan anahtardır.

Aslında fıtratta, çocuğu bir parkta oyun oynarken gerektiği kadar beklemek, ev içerisinde ona rahatça dolaşacağı ortamlar sunmak, eline aldığı sürahiyi taşımasına izin vermeye varıncaya kadar, yapmayı istediği basit insani işlerde onu yüreklendirmek vardır. Belli kuralları mutlaka uygulamak ama çocuk yürümeye, koşmaya, evi keşfetmeye çalışırken, bir çırağa sabredildiği gibi sabretmek vardır. Basit eşyalar olan maddeyi, Allah'ın kendi ruhundan üflediği o canlıya feda etmek, değeri; ruha, yani manaya vermek vardır.

Çocuğun namaz eğitiminin düzgün ilerlemesi için gerekli manevi eğitim ancak böyle devam eder. Bu manevi eğitim, annenin yapacak çok işinin olması sebebiyle, üç yaşına basmamış çocuğunu, teknolojiye emanet etmesi ile de neredeyse durur. Çünkü her türlü teknolojik ortam, bebeği anneden koparark kendi atmosferine çeker.

Bir bebek için anne bu kadar önemlidir.

Çünkü insanla ilgili hangi araştırmayı incelersek her seferinde "annesi ile kurmuş olduğu ilişki" karşımıza çıkar. Yani bir insanın manevi eğitiminin ilk başlangıcıyla ilgili hangi kapıyı yoklasak anneyi buluruz.

Sağlam nesillerin, fıtratı bozulmamış annelerden oluştuğunu bilmek gerekir.

C-) YAPABİLECEĞİ İŞLERDE DESTEKLENMESİ GEREKİR

Bizim yetişkin ruhumuz her ne kadar çocuk karşısında sıkı otoriteyi arzu etse de, tekrar fıtrata yönelmeli, özellikle üç yaşına kadar bebekleri; daha yakından izlemeye, onları dinlemeye, onların basit girişimlerine destek olmaya çalışmalıyız. Allah, annelerin fıtratı bozuldu diye fıtratı bozuk, arızalı çocuklar yaratmaz. Buna şükretmek lazım. O zaman, anneler de anne fıtratında kalmak zorundadırlar.

Bu fıtrata göre çocuk, büyüklere ait bir çevrede fazlalık gibi algılanmamalıdır. Onu soyutlamak, onun bütün enerjisini yok eder. Çünkü aslında çocuğun becerisi yaşından büyüktür. Eline bir bez verildiğinde ortalığı silebilir, eşya taşıyabilir, sofra kurabilir. Kısacası merak ve ilgi duyduğu bütün işleri yapabilir. Bunları tam ve eksiksiz yapamadığı için engellenmemelidir.

Çocuğun büyüdüğünde hırçın ve kural tanımaz olmasının en temel nedeni, bebekliğinde annesinin onu yeterince duyamaması, anlayamaması ve ona, yapmayı çok istediği basit işlerde yol açmamasıdır.

D-) BÜTÜN BUNLARDAN MAKSAT EĞİTİMDİR

Burada kastımız, anne-babanın çocuğun davranışlarının tümünü onaylaması, çocuğun ahlaki ve dini eğitimini bir kenara bırakması gerektiği değildir. Kastımız, anne-babanın çocuklarını anlamak için, iç dünyalarında köklü bir değişim yapmalarına işaret etmektir. Öncelikli olan çocuğu anlamak, sonrasında eğitmektir. Uyumu görmezden gelmek ve bazı olmazsa olmazlar yüzünden uyuma zarar vermek, nebevi bir yöntem değildir.

Tabi ki eğer hedef, ibadet edecek bir çocuk ise.

0-3 YAŞ DÖNEMİ EĞİTİM

İnsan, nörololik (beyin sistemleri) olarak tam olgunlaşmamış bir şekilde doğar. Bebekler, beynin ulaşacağı gerçek hacmin sadece yüzde yirmi beşi ile dünyaya gelirler. Bebeğin hem zekâ, hem kişilik hem de manevi gelişimi, anneyle kurduğu biyolojik yakınlıkla mümkün olur. Bebekler, annesiyle madden ve manen ne kadar yakın ve birlikte olurlarsa gelişimleri o kadar doğru zeminde ilerler. Bebeğin, emzirme döneminin bitmesinin sınırı olan ilk iki yaşını, annesinin kucağında, mutlu, sakin ve huzurlu bir aile ortamında geçirmesi, onda güven duygusunun yerleşmesini sağlar. Bu güven duygusu, namaz ve ibadetlere yönelip Allah'a bağlanmasında hayat boyu ona rehberlik eder.

Yeni doğan bir bebeğin bebeklik döneminde manevi anlamda gelişmesi ve ibadete hazırlanması için yapılacak bazı uygulamalar vardır. Başlangıç için çocukların manevi eğitimi, sadece annesiyle kurduğu yakın temastır. Bu yakın temasın sağlanması için anne ile bebek sık sık göz göze gelmeli ve bu bakışmalar esnasında annenin yüz hatları daima huzurlu ve sevecen olmalıdır.

Bebeğin beyninin gelişip, normal bir insan seviyesine gelmesi için başka bir beyinle temas halinde olması gerekir. Bu kişi de annesidir. Bundan dolayı bebeklerde, ilk doğdukları günlerden itibaren başlayan bir anne bağımlılığı vardır. Bu bağımlılığın sürekliliği için anneler, küçük çocuklarıyla daima aynı ortamda bulunmaya özen göstermelidirler; çünkü çocuğun annesiyle kurduğu bağ, onun diğer manevi duyguları algılamasına katkı sağlayacaktır. Anne ve bebek arasındaki sevgi ve bağ, çocuğun bütün yaşamını üzerine bina edeceği bir temeldir.

Bu bağımlılık döneminde, bağımlılığı sebebiyle etraftaki her şeyden habersiz gibi görünen bir çocuk vardır. Çocuk, üç yaşına kadar her şeyden habersiz gibi görünür ama aslında hayatı boyunca lazım olan şeyleri kaydediyordur. Bu kayıtlar, üç yaşından sonra ortaya çıkar. Burada atılan adımlar, anne-babanın gözüne basit görünse de çocuğun hayatının temelidir. Anne-baba ileri zamanlarda çocuktan ne isteyip bekleyecekse, o beklentileri bu dönem içerisinde uygulayarak ona öğretmelidirler.

A) ZARARLI ÖRNEKLERDEN KORUMALI

Eğer çocuğumuzu ilme ve ibadete hazır bulmak istiyorsak, üç yaşına kadar ahlaki olarak zarar göreceği ortamlardan korumalıyız. Çünkü Rasulullah, küçük ço-

cukların korunması gereken olumsuz ahlaki örnekleri gidermeye çok önem veriyordu. Yalancılığa alışmaması ve yalan örneği görmemesi için, "hurma vereceğim" diye çocuğunu çağıran anneye dikkat kesiliyor ve gerçekten vermeyecekse bu yaptığının yalan olduğunun altını çizerek anneyi uyarıyordu.

Yaşadığı dönemdeki İslam toplumunu dedikodu, yalan, iftira, zina gibi ahlaksızlıklardan koruyarak, bu ailelilerin evlerinde yetişen küçük bebekleri de korumuş oluyordu. Günahların ifşa edilmesini yasaklarken, fenalığın konuşulmasını ve bunların etrafa yayılmasına mani olmaya çalışırken aynı zamanda ortalıkta dolaşan küçük çocukları korumuş oluyordu.

Asrı saadet döneminde çocuklar, zararlı bütün ortamlardan uzak tutuluyor, yararlı bütün meclislerinin kapısı onlara açık tutuluyordu. Çocuklar, Allah Rasulü'nün *sallallahu aleyhi ve sellem*, bulunduğu her meclise teklifsiz girme özgürlüğüne sahip görülüyordu. Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, çocukları bineğine bindirip özel görüşmelere götürüyor, kendisinin İslam'ı nasıl temsil ettiğine dair örnekleri görmelerini sağlıyordu.

Bugünün; dedikodu, yalan, iftira ve ahlaksızlık makinesi olan televizyon gibi zararlı bir aracın bulunmadığı bir dönemde, annenin söyleyebileceği en ufak bir yalan hedef alınıyor, küçük zararlar bile büyük bir titizlikle yok edilmeye çalışılıyordu.

Çünkü çocuğun manevi gelişimi için, özellikle üç yaşına kadar olan dönemde, ahlaksızlık içeren; dedikodu, yalan vb. tehlikelerin aşikâr olduğu ortamlardan uzak tutulması gerekir.

Bugün bizler, İslam'a göre çocuk yetiştirmek istediğimiz halde Rasulullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* en küçük zararlardan koruduğu gibi çocuğumuzu zararlardan korumazsak, onun manevi gelişimi doğru zeminde ilerleyemez.

Bu dediklerimizi duyan bazı aileler, "Bütün bu olumsuzluklar bizim toplumumuzun içinde var. Ve çocukları toplumdan nasıl soyutlayabiliriz ki!" diyebilirler. Oysa çocuklar, öncelikle evlerde yetişir. Eğer biz istersek, kendi dört duvarımızı oluşturabiliriz. Onlar, henüz üç veya altı yaşındaki küçük çocuklardır ve küçük çocuklar da bizim oluşturduğumuz bu ortamda büyürler. Yani eğer biz çaba sarf edersek, toplumun onları etkileyeceği yaşlarda değillerdir.

Eğer çevremizde ahlaki çöküntü içeren bir olay yaşanmışsa, evlerimizdeki çocukların bunu duymaması için bu tip olayları çocukların yanında konuşmamak gerekir.

Çocukların, ibadetlere karşı isteksiz ve gevşek insanlarla vakit geçirmemeleri gerektiği gibi, onların varlığından bile haberdar olmaması gerekir. Üç ya da altı yaşına kadar olan dönemde çocuklara, insanların pek çoğunun ibadetlere karşı kayıtsız olduğunu anlatmak faydalı değil, aksine zararlıdır. Çünkü çocuk, içinde bulunduğu çevrenin ona ait bir parçası olmaya her zaman hazırdır. Küçük çocuk sorgulamaz, kendini bulunduğu ortama öylece bırakır. Onları ibadetlere düşkün, ahlaken yüksek insanların varlığıyla besleyip büyütmek gerekir ki böylece o değerli guruba ait olduğunu düşünsün.

Çocuk kalbi, üç yaşına kadar görüp öğrendiği şeylere tam bir bağlanma gösterir. Öyle ki, görerek öğrendiği yanlış şeyleri bile reddedemeyecek kadar sorgusuz sualsiz benimser. Bir çocuğun, normal şartlarda çevresini sorgulaması imkânsızdır. Sorgulayacak kapasiteye ulaşması, an-

cak büyüyüp o yanlış davranışın zararını gördükten sonra nefret etmesi ile mümkün olur.

Yaratılış fıtratı gereği insanlar, büyüdükleri zaman bile, küçükken gördüklerini sorgulayamazlar. İnsanın çevresini sorgulaması sadece bir istisna ile gerçekleşir. Bunun için kalıcı bir inanca sahip olması ve yanlıştan aşırı nefret etmesi gerekir.

Çünkü çocuk terbiyesi hakkında yol gösteren bütün âlimler, ahlaki terbiyenin çok küçük yaşlarda sona erdiğini söylerler. Kavmine peygamber olarak gönderilen Hz. Lut *(aleyhisselam)*, o kavmin içinde yetişmediği, İbrahim *(aleyhisselam)* ile beraber başka bir şehirde doğup, çocukluk devresini başka bir şehirde geçirdiği için Sodom ve Gomero'daki ahlaksızlığı sorgulayarak garipseyen tek kişiydi.

O bölgede başka sorgulayan kimse çıkmamıştı. Bizim çocuklarımızın da yedi yaşını doldurduktan sonra, çevrelerinde gördükleri ahlaki düşüklükleri sorgulayabilmeleri gerekir. Bunun için onları, bebeklikten altı yaşına kadar elimizden geldiğince çevremizdeki ahlaki çöküntülere şahit olmadan büyütmeliyiz. Eğer biz buna çabalarsak mutlaka başarırız. Bu, olması imkânsız bir şey değildir ve bu konuda yaşanmış örnekler vardır.

Ancak bunu başarırsak, çocuklarımız çevredeki ahlaksızlıkları ve çirkinlikleri sorgulayabilirler. Yoksa çocukken hiçbir şeyi sorgulamaz, çirkinlikleri garipsemezler.

Küçük yaşta çevresini sorgulayan bir örnek de Hz. İbrahim'dir. Daha o yaşta kendisine rüşt yani olgunluk verilen Hz. İbrahm'in, kavminin putlara tapışını sorgulayabilmesi ve onları garipseyebilmesi, ömrünün ilk yıllarını mağarada geçirip, toplumun putperest hallerine şahit olmadan büyüdüğü içindir.

Çocukların temiz fıtratlarının bozulmaması için bu şarttır.

B) ÇOCUĞU EĞİTEN ANNE-BABANIN DUYGULARIDIR

Bazı aileler, çocuklarının ilk üç yaşının hayati derecede önemli olduğunu öğrendiklerinde bir telaş içine giriyor ve endişeyle "Ne yapmalıyız?" sorusunu soruyorlar. Çocukları zararlı ortamlardan koruma konusunda üzerlerine düşen görev biraz ağır olsa da aslında yapmaları gerekenler açık ve basittir. Allah Rasulü'nün sünnetinin tadını almaları, onun bütün uygulamalarını büyük bir heyecan ve coşkuyla uygulamaları yetecektir.

Çocuk, üç yaşına kadar duygusal zekâ ile hareket ettiği için, anne-babanın evdeki coşku ve sevinçle yaptıkları uygulamalarla eğitilir. Ve bu dönemde onların coşkuyla yaptığı her şey, çocuğun bütün hayatına etki edecek kadar kalıcı bir eğitim olur.

Anne-babanın namaza sevinç içinde gitmesi, huşû içinde namazlar kılması, Ramazanlarda evde bir sevinç havasının esmesi, annenin iftar sofrasını hazırlarken yaşadığı coşku, sofranın hazır olup da annenin ezana kadar olan zamanı secde ve zikir halinde geçirmesi, sevinç içinde gidilen teravihler bunlara örnektir.

Çünkü çocuğun etrafındaki, anne-baba ya da bir başka büyüğün öğrettiği şeyler çocuk için her zaman sadece bir bilgi olarak algılanır. Ama eğer yanındaki o büyüğü, çocuğa o şeyi öğretirken duygularını karıştırırsa, o bilgi çocuk için inanca dönüşür. Yani anne-babanın sevinç gibi, heyecan veya coşku gibi duyguları hangi şeye yönelirse çocuğun kalbinde o şeye karşı inanç oluşur.

Anne-babanın gözlerinin sevinçten parladığı şeyler çocuğun inancı olur.

Anne; namaz, ezan ve abdest için bir sevinç ve mutluluk hissediyor bunlara kutsiyet atfediyorsa, bunlar çocuk için inanç olur. Bu iman ve inancı edinmiş çocuk, ileriki yaşlarında belki çevresel bir etki sebebiyle namaza hiç yaklaşamamış veya bir dönem hiç kılamamış da olsa, günün birinde mutlaka bir dönüşe gebedir. O insandan, günün birinde mutlaka bir dönüş hikâyesi ortaya çıkar. Ve böyle bir çocuğun namaz düşmanı olması da mümkün olmaz. Ama anne ve babanın gözleri; maddeye, paraya, statüye, alışveriş çılgınlığına parlarsa, çocukta da bu doğrultuda bir inanç gelişir.

Ayrıca anne-babanın ders ve sohbetlere giderken sevinç duyması, kitaplara karşı merakının olması, çocuğunda bunlara ilgi duymasına zemin hazırlar. Çünkü çocuk, gerek kalp gerek beyin etkileşimi olarak ebeveynlerinin duygularını, kendi dünyasını onun üzerine bina edecek kadar iyi algılar.

Yapılan araştırmalar, çevremizdeki insanların duygularının, biz farkına varmasak da aynı kendi duygularımız gibi bizi etkilediğini ortaya koymaktadır. Bu araştırmalar; karamsarlık, cesaret veya mutluluk gibi duyguları baskın hisseden bir kişinin, bu duyguları en yakınında bulunan diğer insanların beynine bulaştırdığını ortaya koymuştur.

Düşünme kapasitesini tam kullanan ve doğruyu tespit edebilecek yeterliliğe sahip olan yetişkin insanlarda bile duygu ve his etkileşimi gerçekleşiyorsa, bunun henüz duygular eşliğinde öğrenim yapan küçük çocuklar için ne kadar hayati önem taşıdığını siz düşünün.

Çünkü küçük çocuk, gözünü annesinden ayırmaz, anne-babasının duygu durumuna adeta bağımlıdır. Bu olgu-

ya rağmen çocuğuna kendi inanç ve değerlerini, örneğin namaz ibadetini tam anlamıyla öğretememiş anne-babaların, bu konulardaki his ve duygu durumlarını tekrar gözden geçirmeleri ve kendilerini sorgulamaları gerekir.

Veya anne-babalar, bazen çocuğa kazandırmak istedikleri davranışları, daha fazla kaygı, telaş ve stres yüklü duygu durumları sayesinde kazandıracaklarını sanırlar. Oysa ihtiyaçları olan sadece daha fazla yavaşlık, sakinlik ve olumlu duygularla beraber gelen bir coşkudur. Başarılı bir öğretimin en kısa reçetesi de budur.

Öğrenimimiz, genel anlamda beyin faaliyetlerimize bağlıdır. Yapılan pek çok araştırmaya göre de beynin öğrenilmesi istenen şeye daha fazla dikkat kesilmesi ve öğrenileni tam kaydetmesi için sevinç, coşku, mutluluk gibi heyecanların aktif olması gerekir. Aksine gelişen; huzursuzluk, baskı ve öfke de öğrenimi tam anlamıyla durdurup bloke eder. Bir şeyi öğretirken önemli olan olumlu ve coşkulu olabilmektir.

Bununla ilgili yaşanmış bir örnek verelim:

Bir anneye, çocuklarının namaz eğitimi hakkında sorduğumuzda cevap olarak, çocuklarının sabah ve yatsı namazlarını çok düzenli ve isteyerek kıldığını, fakat diğer vakit namazlarda aynı istek ve düzeni yakalayamadıklarını söyledi. Bunun nedenlerini bulmak için: "Bunun mutlaka bir sebebi vardır. Çocukların sadece bu iki namazı sevmiş olmalarını açıklayacak bu iki namazla ilgili özel bir anısı oldu mu?" diye sorduk.

Anne, çocukların yurt dışında büyüdüklerini söyledikten sonra şunları ilave etti: "Evet olabilir. Yaşadığımız ülkede bir gurup arkadaş, her sabah ve yatsı namazlarını cemaatle kılmak için camiye giderdik. Çocuklar, büyük bir

heyecanla bu iki namazın vaktinin gelmesini beklerlerdi. Çünkü camiye giderken ailece, sanki şenlik havasında gider, dönüşte de çocukların arkadaşlarıyla birlikte gezinti yapardık. Bu iki vakitte namaz kılmak çocuklara çok heyecan verir, namaz vaktinin girmesini iple çekerlerdi. Eğer çocukların yatsı ve sabah namazlarını sevmelerinin özel bir nedeni varsa bu neden, mutlaka bu iki namazı bu şekilde kılmamızdır" dedikten sonra şunları ilave etti: "Sabah ve yatsıyı bu şekilde kılmamızın, çocukları bu kadar derinden etkilediğini düşünmemiştim. Yani zaman zaman: 'Neden çocuklar bu iki namazı ayrı seviyorlar?' diye düşünüyor ama kesin bir cevap bulamıyordum. Bu konuşmamızdan sonra, çocukların bu iki namazı neden bu kadar çok sevdiklerini anlamış oldum. Diğer namazları da bu şekilde sevinçli kılabilseydik diye düşünüyorum şimdi" dedi.

Bu örnekteki anneyle konuşmamız, geçmişte yaptığı bu güzel uygulamanın ne kadar verimli olduğunu ortaya koymuş oldu. Bu, çocukların mutluluk duygularıyla birlikte ibadeti içselleştirebileceklerini kanıtlayan faydalı bir örnektir. Annenin bu tecrübesi, diğer annelere ufuk açıcı bir bakış kazandırmaya yardımcı olacaktır.

Bu konuda yaptığımız araştırmalar sonucunda bu gibi çok fazla örneğe rastladık. Bir başka anne de, evde şenlik havasında kıldıkları sabah namazları sebebiyle çocuklarının sabahları namaz kılmaktan çok zevk aldıklarını ve özellikle sabah namazını çok sevdiklerini anlatmıştır. Çünkü çocuklar, coşkulu bir şekilde namaza giden anne-babaya mutlaka eşlik etmek isteyecektir. Çocuğun kalbinde, namazla birlikte anne-babasının duyarlılığı iz bırakacaktır. Ailenin namaza gittiği o anlar çok önemlidir. Anne-babalar o anlarda olduğundan daha sakin, huzurlu, anlayışlı ve sevecen olmalıdırlar.

Huzur dolu ve çocukların dâhil edildiği coşkulu namazlar kılınmayan evlerde ibadet eğitimi, maalesef her zaman çok zor olmuştur. Çünkü böyle evlerdeki çocuklar, namaz deyince içlerinde bir kıpırdanış hissetmeyecektir.

Bazı anneler, babaların ya da diğer aile büyüklerinin İslami konularda duyarsızlıklarından şikâyetçi olabilirler. Bu, çocukların İslami terbiyesine mani bir sebep değildir. Çünkü çocuk için duygusal bağ kurduğu sadece bir ebeveyn yeterli olur. Burada önemli olan, çocuğun kiminle bağ kurduğu, kiminle hangi sevinç ve coşkuyu içselleştiğidir. Yani eğer siz, çocuğunuzun ibadet eğitimi ve manevi eğitimini önemsiyorsanız, bunun için bir kişi olmanız yeterlidir. Çünkü çocuğun eğitimi için bağ kuracağı sadece bir ebeveyn yeterlidir.

Ama çocuğunuzun bu bağı kurmak için sizi seçmesi gerekir. Bazen çocuğunuz tarafından seçilmek istediğiniz, ama seçilmediğiniz de olur. Eğer çocuğunuzla kurduğunuz ilişki, olumlu duygular üzerinde oturuyor ve onun için vazgeçilmez olabildiyseniz muhtemelen sizi seçer.

Bununla beraber eğer çocuğun yakınlarında olumsuz etki bırakmasından endişe ettiğiniz birisi varsa, o zaman çocukla kuracağınız yakınlığın dozunu daha fazla artırmalısınız. Anneyle ya da babayla bağı yeterince iyi olan çocuklar, sevinç ve coşkuyu anne veya babayla hissettiği sürece dışarıdaki olumsuz etkiler zaman içerisinde önemini kaybeder.

Çocuğun eğitimi ile özel ilgilenen ebeveyn hangisi ise o, çocuğa herkesten daha sevimli gelmelidir. Çünkü çocuk, kendisine sevimli gelen kişiyle bağ kurar. Küçükler; sevimli ve cazip şeyleri, sevinç ve coşkuları kaydederler. Öfkeyle, kızgınlıkla, baskıyla kayıt yaptıramazsınız.

3-6 YAŞ DÖNEMİ

Çocuğun hayatındaki ilk altı yıl, onun kişiliğinin şekillendiği yıllardır. Bu dönemde çocuk, şaşırtacak derecede hızlı öğrenme kabiliyetine sahiptir.

İnsan beyni, beş yaşına kadar çok hızlı bir gelişme gösterir. Beyin, beş yılın sonunda gram ağırlığı açısından son boyutuna ulaşmış olur. Yani beynin kırk yaşındayken büyüklüğü neyse, altı yaşındayken de neredeyse aynıdır. Bundan dolayı ilk altı yıl çok değerlidir.

Çocukların ilk altı yılını kapsayan temel eğitimlerinde asla ihmal edilmemesi gereken noktaları açıklığa kavuşturmak için, çocukluk dönemini Rasulullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* yanında büyüyüp, onun terbiyesi altında yetişmiş çocuk sahabelerin hayatlarını incelemek gerekir. Çünkü onlar, ibadete tam bağlı olarak yetişmişlerdi.

Örnek olarak, Allah Rasulü'nün Medine'ye hicret etmesinden sonra, Medine'de doğan ilk çocuk olan Abdullah bin Zübeyir'i verebiliriz. Allah Rasulü'nün yanında, ibadet atmosferinde yetiştiği için Abdullah bin Zübeyir'in namazlarına bağlılığı ve namazda duyduğu huşûsu çok meşhurdur.

Rivayetlere göre O, gündüzleri oruç tutarak, geceleri de namaz kılarak geçirirdi. Hatta namazda o kadar huşûya daldığı söylenir ki, ayakta iken sanki dikili bir ağaç gibi görünürmüş. Secdedeyken huşûdan dolayı öyle uzun hareketsiz olurmuş ki kuşlar gelir, omzuna konarmış. Bazen de öyle rükû edermiş ki, bütün gecesi rükû ile geçer, bazen de secdeyi uzatır, bütün gecesini secde ile geçirirmiş. Çok namaz kılması sebebiyle, kendisine mescit güvercini bile dendiği onun hakkındaki rivayetler arasındadır.

Çünkü Allah Rasulü küçük çocuklara, ahlak ve karakterlerini şekillendirecek uygulamaları öğretirken, aslen ibadet eğitimi veriyordu. Kişiliği ve ahlakı tam oturmuş bir çocuğa, daha sonra doğru olan şeylerden neyi öğretirseniz öğretin mutlaka iyi sonuçlar alırsınız. Başlangıcı güzel olanın, sonunun da güzel olması beklenir. Çocuk terbiyesinde başlangıç kusurları, geri dönüşü olmayan zararlar doğurur. "Bu çocuk niye böyle oldu?" demeden önce, asıl eğitim yaşı olan sıfır-altı yaşı mutlaka Allah Rasulü'nün öğrettiği şekilde eğitimle donatılmalıdır.

Altı yaşına kadar çocuk, anne-babasının öğrettiği hiçbir şeyi sorgulayamadığı için peşinen kabullenir. Ama ilk temyiz yaşı olan yedi yaşında bu uyum kaybolmaya başlar. On yaşından sonra ise yeni bir birey ortaya çıkarken, ergenlik çağıyla da bütünüyle yaptığı her şeyden sorumlu bir insan doğar.

Sıfır-altı yaş döneminde ibadet eğitimi için hayati önem taşıyan konuları şu başlıklar altında toplayabiliriz:

A-) AİLEDE BELİRGİN BİR İSLAMİ ATMOSFER OLMALI

Anne-babaların çocuklarının derslerini çalışmaları için çeşitli kitaplar aldıkları, onları hayatı anlamlandıracak pek çok şeye hazırladıkları gibi ibadete de hazırlamaları gerekir. Bu hazırlığın yapılması için en uygun mekânlar da evlerdir.

Eğer Müslüman aileler, çocuklarının İslami terbiyelerini tam yapamayacakları konusunda çevresel bazı faktörlerden endişe duyuyorlarsa, bu endişe ve sorunlarını çözmelerine yönelik olarak, Kur'an'da anlatılan Hz. Musa döneminde yaşanmış şu olayı örnek verebiliriz.

Firavunun, Müslümanlara zulmettiği ve Müslümanların sayısının da birkaç yürekli gençten fazla olmadığı bir dönemde, o Müslümanlar Hz. Musa'ya, çevresel faktörlerden dolayı kendilerinin ve aile fertlerinin imanlarını koruma konusunda endişeye düştüklerini ve kâfirler topluluğu için bir deneme konusu olmaktan korktuklarını söylemişler, Allah Teâlâ da onlara şu ayetleri indirmişti:

"Biz de Musa ve kardeşine: Kavminiz için Mısır'da evler hazırlayın ve evlerinizi namaz kılınacak yerler yapın, namazlarınızı da dosdoğru kılın. (Ey Musa), Müminleri müjdele, diye vahyettik."[23]

Bu ayetten anlaşıldığına göre; çevresel faktörlerden ve fitnelerden korkan kimselerin yapacağı en doğru hareket, evlerini mescit olarak edinmek ve evlerden namaz kıbleleri yapmaktır. Çünkü evleri kıbleye doğru çevirmenin anlamı çok büyüktür. Bu ayette, evlerinizi sadece ahirete meyve yetiştiren bir ekin tarlası olarak görmeye çalışın denmek istenmektedir.

Eğer Müslüman aileler, çocuklarının yoldan çıkmış toplum içinde kaybolmamalarını istiyorlarsa, o toplumun yanlışlarına ters orantıda düzgün evler inşa etmelidirler. Böyle evler, Müslüman toplumun hayat sigortası görevini yapar. Evlerimizdekileri namaza çağırmadan önce, namazı evlerimize çağırmaya çalışmak gerekir.

Ayrıca, İslami terbiyesi üzerine titizlikle durulan çocuğun evinin yakınında yine Müslüman ailelerin evleri olmalıdır. Bu evler, mesafe olarak birbirine uzak olsa da aralarında manevi yakınlıklar kurulmalıdır.

Müslüman evlerde, İslami atmosferi bozan hiçbir şey olmamalıdır. Eğer toplumun gidişatı, çocukların terbiyesi

23 Yunus 10/87

konusunda aileleri endişelendiriyorsa, evlerdeki İslami atmosferin kalitesi daha fazla artırılmalıdır.

Rasulullah ve arkadaşlarının her zaman dış dünyadan bağımsız ve insanları kendilerine çeken cazip İslami atmosferleri olmuştur. Allah Rasülü'nün kararlı ve inançlı tutumları sayesinde Müslüman olup da onun atmosferinde kaybolmayan sahabe yok denecek kadar azdır. Anne-babalar, dışarıdaki gündemlerden uzaklaşıp kendi içlerinde manevi atmosfer oluşturabilirlerse, çocukları mutlaka bu atmosferden etkilenecektir.

Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, bu atmosferin kalitesini artırmak için çok gayret ediyordu. Rivayetlerde bir seferinde, içlerinden en küçükleri olmasına rağmen Kur'an'dan en çok ezberi olan, çocuk denecek kadar küçük bir genci bir cemaatin başına imam yaptığı anlatılır.[24] Bu şekilde fırsatları değerlendirerek, Kur'an ve ilim atmosferi oluşturmaya çalışmıştı. Bu örneği gören insanlar, Kur'an ezberlemeye meyledeceklerdi.

Bir başka rivayete göre; Uhut savaşı sonrasında, iki şehidi bir kabre koyması gerekip birisinin başı, diğerinin de ayağı kıbleye dönmesi zorunluluğu doğunca, iki şehit arasında tercih yaparak: *"Bunlardan hangisi Kur'an'dan daha çok biliyor? Onun başını kıbleye doğru yerleştirelim."*[25] buyurmuş ve Kur'an ezberi daha çok olan şehidi diğerinden üstün tutarak, onun başının kıbleye doğru çevrilmesini emretmişti. Bu şekildeki pek çok fırsatı değerlendirip ashabına kendi gündemini öğretmiş, etrafta koşuşan küçük çocukları Kur'an'a özendirmişti.

24 Ebû Davud, Salat: 61
25 Buhari, Cenâiz, 73, 75

Benzer bir örnek olarak, Hz. Ömer'in oğlu Abdullah ile arasında geçen diyaloğu inceleyebiliriz. Abdullah, güzel bir rüya görmüş, rüyayı duyan Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, onunla ilgili güzel bir söz söyleyeceğinde: *"Abdullah ne iyi adamdır keşke bir de gece namazı kılsa"*[26] demişti. Böyle söyleyerek hem Abdullah İbni Ömer'i hem de çevresindeki insanları ibadete yönlendirip, onları ibadete hazırlamış, ibadet atmosferi oluşturmuştu.

Bunlar, sadece konunun anlaşılması için verdiğimiz bir kaç örnektir. Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, İslami atmosferi sağlamak için bütün fırsatları böyle güzel değerlendirmişti. Biz de evlerimizi birer mescide çevirmek için karşılaştığımız her fırsatı değerlendirir ve evimizde mescitlere has bir atmosfer oluşturursak, çocuklarımızı namaza yatkın hale getirmekte başarılı oluruz.

Allah Rasulü, bu atmosferin bozulmamasını çok önemserdi. Bir seferinde Necran bölgesinden kendisini ziyaret için bir gurup insan gelmişti. Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ise bu kişilerle, üzerlerinde ipek elbise olduğu için konuşmamış, onlarla görüşme yapmamıştı. Bu duruma şaşıran heyetteki kimselere Hz. Ali: "İpek elbisenizi çıkarırsanız Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* sizinle görüşür." demiş, ancak onlar elbiselerini değiştirdikten sonra onlarla konuşmuştu.[27]

Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, bu hareketi boşuna yapmamıştı. İslamiyet o zamanlarda henüz dış ülkelere yeni açılıyordu ve sahabeler bu tür ipekten elbiselerden nefret etmezlerse, onu giymek gibi bir hataya düşebilirlerdi. Nitekim kendisine gönderilen ipek elbiseyi çok beğenen sahabelere: "Muhammed'in nefsini elinde tutan

26 Buhari, Teheccüd 2, 21
27 Hüseyin Sudan; Nebevi Davet, sayfa 70

Allah'a yemin olsun ki, Sad Bin Muaz'ın cennetteki mendilleri bundan daha güzeldir."[28] demiştir.

Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, kendi oluşturduğu bu kaliteli İslami atmosferin zarar görmemesi için, her zaman böyle hassas davranıyordu.

Sahabeler de, Allah Rasulü'nün her yeni olay karşısında söylediği böyle hassas sözleri ailelerine anlatarak, anlamaz görünen çocukları, her türlü çirkinliklerden koruyor, onları ibadetlere ve Kur'an talimine hazırlıyorlardı. Rasulullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* gayreti ile bütün Medine, adeta büyük bir mescit gibi olmuştu. Çocuklar, yedi yaşına gelmeden namaza hazır hale geliyor, yedi yaşına gelen hiçbir çocuk namaz görevinde bocalamıyordu.

Bugün bazı Müslüman ailelerin, yedi yaşına kadar çocuklarının namazla bağ kurmasına hiç gayret etmedikleri görülmektedir. Oysa kaç yaşında olursa olsun çocuğun kalbi, namaz deyince bir başka atmalıdır. Bunun için yedi yaşından önce çocuğun kalbi, namaza hazırlanmalıdır.

Bilindiği gibi her işin kalitesi, hazırlık döneminin kalitesine bağlıdır. Hazırlık ne kadar güzel olursa başarı o kadar fazla olur.

Aileler bazen altı yaşına kadar olan dönemde çocuğu çok küçük gördükleri için uygulamalı bir şekilde öğretilmesi gereken konuların, daha ileri bir yaşta verilmesi gerektiğini zannederler ve bu yaşlardaki yönlendirme ihmalinin kalıcı bir kayıp olduğunu bilmezler.

Çocuğun, hiçbir şeyden sorumlu olmadığını, Allah'ın hesaba çekmeyeceği bir yaşta olduğu için pek çok konuda serbest olduğunu düşünürler. Bu sebeple onu, büyüklerin

28 Hüseyin Sudan; Nebevi Davet, sayfa 52

yönlenmesi gereken şeylere yönlendirmek veya büyüklerin yasaklandığı şeylerden sakındırmak akıllarından bile geçmez. Bu, çok büyük bir yanılgıdır.

Böyle yapmaları sebebiyle de çocuklarını içine çekebilecekleri İslami atmosferi oluşturmamış olurlar. Oysa İslami atmosfer; emirlerin coşkuyla yapılması, yasaklarında gönül rızası ile terk edilmesiyle oluşur.

Ayrıca, çocuğun yanlış davranışına göz yumulması, büyüklere göz yumulmasından daha fazla zararlıdır. Çünkü çocukluk ve bebeklik, kocaman bir insanı taşıyan ayaklar gibidir. Ahlak ve karakter çocuklukta oluşur.

Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*: *"Çocuğunun cevizle kumar oynadığını görüp de kulağını çekmeyen ebeveynin kırk gün namazı kabul edilmez"*[29] buyurmuştur.

Aynı şekilde İbni Kayyum da; "Çocuk, farzlara mükellef olmasa bile, velisi onu uygulatmak ve çocuğu alıştırmakla mükelleftir. Ve hiçbir harama çocuğun alıştırılması velisine helal olmaz"[30] demiştir.

En müsait olduğu eğitim döneminde alması gerekenleri alan çocuk ile almayan çocuk, aynı olmayacaktır. Çünkü çocuğun benliği ancak hatalardan sakındırıldığı ve doğru davranışlara da yönlendirildiğinde İslami atmosfer içinde hayat bulur. Temiz fıtratı da ancak bu sayede korunabilir.

Erken dönemde şahit olduğu dramatik ve üzücü olayların çocuğun benliğinden asla silinmediği gibi, dikkatle öğretilen bilgiler ve sakındırılan hatalar da benliğinden ömür boyu silinmez. En kalıcı izler küçük yaşlarda işlenir.

29 Deylemi; 2, 162/a
30 İbni Kayyım; Tuhfe, s 144

Bunu çok iyi bilen Allah Rasulü, kendi manevi atmosferine çekmek için küçük çocukları yanından hiç ayırmaz, onlara Allah'ı anlatmak, namaz, akaid ve temel bilgileri öğretmek için sürekli fırsatlar oluştururdu.

B-) AKTİF SEVGİ

Çocuğu ibadete hazırlayan bir başka unsur da, bebeklikten başlayıp altıncı yaşına kadar devam eden dönemde sevgiye doyurulmasıdır. Çocuğun özellikle yaşamının ilk yıllarında, anne ve babasından karşılıksız sevgi görmesinin, ilerleyen yıllarında dini duyguların oluşmasında olumlu etkisi çok büyüktür.

Eğer çocuk bebeklik yıllarında; sevgi, bağlanma, saygı gibi asli duygularının düzgün geliştiği bir ortamda büyürse, ileriki yaşamında bütün hayranlık ve ilgisini Allah'a yöneltmesinin önü açılmış olur.

Anne ve babası tarafından çeşitli sebeplerle terk edilerek dışlanan çocuklar, yeterli sevgiyi alamadıkları için duygular konusunda hissizleşir, diğer insan ya da hayvanlara zarar vermekten çekinmemeye başlarlar. Çocukları suça meylettiren en önemli etken, sevgiden yoksun olarak büyümeleridir. Çünkü yeterli sevgiyi alamayan çocuk, kendisi duygu bakımından köreldiği için karşısındaki insanların da duygularını anlayamaz.

Bazen ailesi yanında olduğu halde, ailesinden ruhunu doyuracak sözler işitmeyen ve aile dışı birinden de manevi destek alamadığı için yetim gibi büyüyen çocuklar vardır.

Bu çocuklar da ileriki hayatlarında manevi destek görecek ortamlarla tanışmazlarsa, hayat boyu duygu körlüğü yaşarlar. Bazen dışarıdaki birinin bir baş okşaması, küçük

bir sevgi ve takdir gösterisi bile böyle çocukların manevi doyumu için bir etki bırakır. Bitkinin, topraktan suyu emdiği gibi çocuk da sevgiyi emmeye çalışır.

Seminerlerimize katılan annelerden bir tanesi, çocukluğunu hatırladığında babasının sadece belki iki üç sefer: "Kızım seni çok seviyorum. Sen bambaşkasın." dediği için, o küçük çocuk dünyasında ne zaman sıkıntılı bir olay yaşasa, babasının ona söylediği bu sözü hatırladığını söyledi. Ve şimdi yetişkin olmasına rağmen, ne zaman bir sıkıntı yaşasa, babasından duyduğu o sözü hala hatırlayıp kendini değerli hissettiğini, çevresindeki insanların onu anlamadığını ve yeterince sevmediğini düşündüğünde: "Nasıl olsa babam beni çok seviyor" düşüncesiyle rahatladığını da ilave etti.

İnsan, eğer sevgi gibi önemli bir duyguya doyarsa hayat boyu karşısına çıkan bütün zorlukları aşmayı başarır. Ve maalesef insanlar büyüse de doyurulmayan duygular büyümez. İnsanı yarım bırakır.

Çünkü gerekli sevgiyi alamadığında normal insani duyguları gelişemez ve bu gelişememe bütün hayatına etki eder. Çocuk, eğer ömrünün ilk senelerinde anne-babasından veya onların yerini dolduracak birinden yeterince sevgi alamazsa kalıcı bir hasara uğrar.

Sevgisizliğin dozu arttıkça çocuğa verdiği hasar da artar. Bu hasar, bazen bebeği ölüme bile götürür. Nitekim yetimhanelerde, peş peşe devam eden bebek ölümlerinin sebepleri araştırıldığında, sevgi eksikliğinden kaynaklandığı fark edilmiştir.

Bebeklerin bile ölümüne sebep olacak sevgisizlik atmosferi, ibadet eğitimini kalıcı olarak sekteye uğratır. Bebeklik ve çocukluk çağında yeterli sevgiyi alamayan

çocuklar, yetişkin olduklarında kendilerini bencilce isteklerden vazgeçirerek, diğergam davranmakta ve başkalarının da menfaatlerini öne çıkarmakta zorlanırlar. Çünkü yeterince karşılanmamış sevgi, kişilerin bencilliğine sebep olur.

Oysa hem insanlar arası ilişkinin istenen düzeyde olabilmesi hem de Allah ile kurulacak düzgün ilişkinin ana mihenginde, çoğunlukla kişinin kendilik, yani benlik sınırlarını silebilmesi vardır.

Sevilmek, acımak, ümit etmek, mutlu hissetmek, güvende olmak gibi bütün duygular, manevi atmosferlerin ilk kapılarıdır. Bu duygulardan mahrum olanlar, normal insani özelliklerden mahrum kaldıkları için ibadetlerin hazzına tam anlamıyla ulaşamayabilirler.

Bunun aksi olarak çocuk, bebeklik döneminde sevilir ve ihtiyaçları tam zamanında ve sevecen bir üslupla giderilirse duygusal bir zekâ geliştirir. Çocuklarının neden hırçın, saldırgan, asi olduğunu öğrenmek isteyen anne-babalar, öncelikle kendi tutumlarına bakmalıdırlar.

Örneğin; çocuğa şiddet gösteren, sürekli azarlayan, sohbetinden mahrum kalındığı gibi, evde devamlı nutuk atarak müdür rolüne bürünen bir baba hakkında çocuğun ne düşünmesi beklenir?

Baba ile bağını iyi kuramadığı gibi annesinden de şefkat görmemiş, annesi, tamamen kişisel üzüntü ve öfkeleri sebebiyle basit davranışlarında bile çocuğu sürekli azarlamışsa, onun ruhundaki mutluluğu gidermiş olur. Mutluluk kaybolunca da çocuk manevi bir boşluğa düşmeye başlar.

Evde masum bir oyun kurmaya çalışan çocuğa müdahale eden, ona oyun hakkı tanımayan anneler, aslında

çocukların hayat hakkını ellerinden alıyor demektir. Çocuğu hırçınlaştıran ve öfkeli hale getiren şeyler de bunlardır. Bu çocuk, asla ondan beklenilen şekilde mizacını ortaya koyamaz.

Bir seferinde Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, huysuz bir deveyi okşayıp ona dua ettikten sonra Hz. Aişe'ye verir ve *"Ey Aişe, bunu al, terbiyede de* müşfik ol. Çünkü şefkat bir şeye girdi mi onu mutlaka güzelleştirir. Bir şeyden çıktı *mı da onu mutlaka çirkinleştirir"*[31] demiştir.

Yaygın kanaate göre insanların, acılarla olgunlaştığı düşünülür ama aslında insanlar mutluluk zamanlarında olgunlaşırlar. Mutluluk zamanlarında yakalanan iç huzuru, sıkıntı zamanlarında acıya tahammül edebilmemize sebep olur. Karanlığa, aydınlığın mutlaka geleceğini düşünerek tahammül ederiz. Bu nedenle insan aslında mutlu iken olgunlaşır.

Bebekler de mutlu oldukça duygusal zekâlarının gelişimi devam eder. Geliştiği sürece de fiili olmasa da manevi olarak namaz eğitimleri başlamış olur. Namaz eğitimi başlayan çocuk, bir kenara terk edilip, uzun süre ağlatılarak hissizleştirilmemeli, bu şekilde duygularını kaybetmesine izin verilmemelidir. Ve korkabileceği ortamlarda tek başına bırakılmamalı, herkese emanet edilmemelidir.

Anne-babasının onu tartışma ve kaos ortamlarından uzak tutması, kucaklayıp sevgi göstermesi gerekir.

Allah Rasulü'nün hayatında çocukların yeri böyleydi. O, çocukları narin birer varlık olarak gördü. Hayatı boyunca hiçbir çocuğu üzmemiş ve azarlamamıştı. Ağlayan çocuğun sakinleştirilmesine özel mükâfat müjdeleyerek

31 Ebu Davud; Cihad, 3, 2478

ümmetini, çocuklarına hassas davranmaları için motive etmeyi de ihmal etmemişti:

"Kim ağlayan çocuğunu susturuncaya kadar gönüllerse, Cenab-ı Hak ona cennette memnun olacağı kadar nimet verir"[32] buyurmuştur.

Bu sebeple Allah Rasulü, ağlayan bir çocuk yüzünden namazını kısaltıp annesinin onunla ilgilenmesini istemiştir. Onun bu davranışı, çocukları ne kadar çok sevdiğini ortaya koymuş ve bazı kimseleri şaşırtmıştı. Bazı kimseler, Rasulullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* çocukları sevmesi ve öpmesini garip karşılıyor, kendilerinin de çocuklarını, dışa vurma gereği duymadan içten sevdiklerini iddia ediyorlardı.

Oysa içte hapsolmuş sevgi, aslen pasif sevgidir. Pasif sevginin sevilene faydası olmaz. Aktif sevgi ise faydasının seveni aşarak, sevilene ulaştığı sevgidir. Böyle sevgi faydasını bütünüyle ortaya koyar. İfade edilmemiş sevginin, sevilene fayda sağlaması mümkün değildir. Bundan dolayı Allah Rasulü *sallallahu aleyhi ve sellem* sevginin açıkça söylenmesini tavsiye etmiştir.

Ayrıca Allah Rasulü *sallallahu aleyhi ve sellem*: *"Çocuklarınızı çok öp*ün. Çünkü her öpücük için size *cennette bir derece verilir ki, iki derece arasında beş yüz senelik mesafe vardır. Melekler, öpücüklerinizi sayarlar ve sizin defterinize sevap yazarlar"*[33] buyurmuştur.

Bu tavsiyeleri, Allah Rasulü *sallallahu aleyhi ve sellem* bizzat uygulamıştır. Eğitimdeki başarısının sırlarından biri de buydu. Onun kıymetli elleri, her daim bir çocuğun gönlünü aydınlatmak için hazır beklerdi. Bunun için her za-

32 Deylemi; 2, 147/a

33 Bkz. Müsnedi Zeyd b. Ali, s.505 İbrahim Canan, Hz. Peygamber'in Sünnetinde Terbiye, s.151

man özel fırsatlar oluşturmaya çalışırdı. Mübarek torunlarına gösterdiği sevginin ve sınırsız ilginin onları gelecekte yapacakları huşû dolu ibadetlere taşıyacağını iyi bildiğinden asla ihmal etmemişti. Diğer bütün çocuklara karşı da aynı sevgiyi gösterirdi. Medineli çocukların istisnasız her biri, elinden tutup çektiğinde O'nu istediği yere götürürdü. Onların şımarmasından, söz dinlemez olmalarından korkmaz, onları daima sevgiyle disipline ederdi.

Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, çocuklara sevgisini şu şekillerde gösterirdi:

1-) Sevdiğini açıkça söylerdi.

Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, düğünden dönen çocukları ve kadınları görmüştü onlara yönelerek: *"Vallahi sizler bana halkın en sevgili olanısınız."*[34] demiştir.

2-) Kucaklayıp öperdi.

"Dünyada iki reyhanım" dediği Hasan ve Hüseyin'i sık sık çağırtıp onları öper, koklar ve bağrına basardı.[35]

Sadece torunlarını kucaklamakla kalmaz, ashabın çocuklarına da aynı şekilde muamele ederdi. Râbia el Hâris anlatır: "Babam beni, Abbas da oğlu Fadl'ı Rasûlullah'a gönderdi. Huzuruna girdiğimiz zaman bizi sağlı sollu oturttu ve öylesine kucakladı ki, daha kuvvetlisini görmedik."[36]

3-) Çocukların başlarını okşardı.

Allah Rasulü'nün, kucaklamaya ilave olarak uyguladığı bir başka sünneti de, gördüğü her çocuğun başının okşamasıdır. Abdullah bin Utbe, beş altı yaşlarındayken

34 Buhari; Menakıbu'ul-Ensar 5, 40
35 Tirmizi; Birr 11
36 Askalanî, İbn Hacer; el-Metâlibu'l-Aliyye, II, 441

Rasulullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* başını okşayıp zürriyeti için bereket duası ettiğini anlatır.[37]

Mekke'nin fethi günü Zeyneb binti Huneyd (r.a.), oğlu Abdullah b. Hişam'ı Peygamberimizin yanına getirdi ve: Ya Rasûlallah oğlumdan İslâm biatı al, dedi. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem: "O daha küçüktür"* buyurdu ve başını sıvazlayıp hayır duada bulundu.[38]

Çocuğun hakkının biat değil, sevgiyle kucaklanma olduğunu bilen Allah Rasulü *sallallahu aleyhi ve sellem*, göstermelik bir biat almayarak, bize çocuğun asıl ihtiyacı olan şeyin yetişkinler mesabesinde tutulmak yerine, çocuk mesabesinde tutularak güven ve sevgiyle okşanmak olduğunu öğretmiş oldu.

Küçükken yeterince sevilmiş çocuklar, büyüdüklerinde manevi atmosfere dalmaya aday olurlar.

B-) BİLİNÇALTI

Altı yaşına kadar çocuğun öğrenme kapasitesi, beş duyusunun sınırını geçemez. Ancak beş duyusuyla bizzat deneyim yaptığı şeyleri öğrenebilir. Bu sebeple çocuk, en kolay görerek ve işiterek öğrenir ve öğrenmesi için gözüyle görmesi gerektiğinden, kitaplarının her zaman renkli ve resimli olmasını tercih eder. Yine öğrenmesi için işitmesi gerektiğinden de, hikâye ve masalları, olay içerikli hadisleri ve peygamber hayatlarını dinlemeyi çok sever.

Aslında insanın beş duyusunu kullanışında hiçbir yaşta bir ayrım olmazdı; fakat yaşı ilerleyen insan, bazen dü-

37 Müstedrek; s.3, 258
38 Buhari

şünme ve fikir yürütme kapasitesini fazla kullandığı için görme ve işitme kapasitesini sınırlı kullanır.

Ama çocukta altı yaşına kadar istenen düzeyde fikir yürütme olmadığı için bütün faaliyet yoğunluğu görmesi ve işitmesi üzerinde toplanır. Bundan dolayı etrafı izleme kapasitesini tam kullanır. Tam kullanması da yetmez, her şeyi noktası virgülüne varıncaya kadar dikkatle kaydeder. Kaydetmekle de yetinmez, bu kaydettiklerini ömür boyu kullanmak ve hiç silinmemek üzere saklar.

Olayın en hayret verici kısmı da altı yaşına kadar öğrendiği her şey, sonraki bütün hayatını üzerine bina edeceği temel olarak kalmasıdır. Altı yaşına kadar gördüğü ve duyduğu şeyler bütün ömrünü taşıyacak ayaklar olur.

Çocuğun, altı yaşına kadar öğrendikleri beyninin içinde daima kalır. Çocukta, altı yaşına kadar şuurlu davranma, yani düşünme kapasitesi olmadığı için üst bilinç yoktur ve kayıtlarını sadece alt bilicine doldurur.

Alt bilincine doldururken, etrafı sorgulama kapasitesini kullanamaz ve etrafına uyum sağlamakta zorlanmaz. Bu, Allah'ın insana, bulunduğu yere göre şekillenerek yetişmesi için bahşettiği bir kolaylıktır. Çocuk, ailesinin ve çevresinin ona sunduğu her şeye tam bir teslimiyet ve kabul gösterir. Bundan dolayı Allah Rasulü: *"Her doğan, İslâm fıtratı üzerine doğar. Sonra, anne-babası onu Hristiyan, Yahudi veya Mecusi yapar"*[39] buyurarak, İslam fıtratı üzerine doğan çocuğun anne-babası tarafından Yahudi ya da Hristiyan yapıldığını söylemiştir.

Allah'ın yoktan var ettiği çocuk, kendini olgunlaştırması gerektiğini bildiği için, etrafı izlemek zorunda olduğunu bilir. Yürümeyi, konuşmayı, ihtiyaçlarını giderme-

39 Buhari, Cenâiz 92

yi anne-babasından ve çevresinden öğrendiği gibi hayat hakkında her şeyi öğrenmeye çalışır. Bunun için de anne-babasını adım adım takip eder. Anne-baba, çocuğunun sadece nasihatle eğitilmediğini, öğrenme sürecinin beş duyusuna hitap eden şeyler sayesinde işlediğini bilmelidir.

C-) ÇOCUK, KILINAN NAMAZI İZLEMELİ

Anne-baba, bu öğrenim ve bilinçaltı dönemini, çocuğun lehine kullanabilirse çocuğuna iyi bir temel vermiş olur. Şayet kullanamazsa, çocuğun eğitim ve terbiyesinde hata etmiş ve çocuğun hakkını çiğnemiş olur. Çünkü Allah Rasulü, şu hadisinde güzel terbiye edilmenin çocuğun haklarından biri olduğunu söylemiştir:

"Çocuğun babası üzerindeki haklarından biri de ona güzel bir isim koyması ve terbiyesini güzel yapmasıdır."[40]

Küçük bir bebeğin ibadet eğitimi, namaz kılan anne-babasını görmesi sayesinde gerçekleşir. Beş duyusunu kullanarak, namaz kılan anne-babasını görmüş, işitmiş ve hissetmiştir. Bu sahneyi bilinçaltına iyice kaydeder ve nedenini sorgulamaz. Anne-babasının büyük bir ihtimamla aldığı abdest, kıyam, rükû ve secde manzaralarını, namazdan sonra Allah'a el açma sahnelerini, tesbih ve Kur'an okumalarını, hayat boyu hatırlamak üzere bilinçaltına semboller olarak yerleştirir.

Bebeklere verilecek ilk dini eğitim, birtakım kuralların öğretilmesi şeklinde gerçekleşmez. Gerçek eğitim, çocuğun günlük hayatta yaşanmış sahneleri görmesi ve zihninde iz bırakması şeklinde olur. Bebeklikte ibadet eğitimi, düşünce ve sözler gibi soyut değil, bebeğin bizzat gördüğü so-

40 Canan İbrahim, Kütübi Sitte, VII/363

mut olaylara dayanır. Nitekim Allah Rasulü, bebeklik çağındaki çocukların da kılınan namazı görmesi hikmetine binaen ashabına şöyle emretmiştir:

"Sizden biriniz namazını camide kıldığında, namazının bir kısmını da evinde kılsın. Çünkü Allah Teâlâ, o namaz sayesinde o kimsenin evine hayır ve bereket ihsan eder."[41]

Bu sebeple Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, namazlarını, her zaman çocukların görebileceği yerlerde kılar, namaz sahnelerini izlemeleri için çocukları sürekli mescide götürürdü. Gerek evinde, gerekse mescitte torunlarını veya başka çocukları, namaz esnasında sürekli sırtına alarak, onların namaza yatkınlık kazanmasını ister, namaz görüntüsünü bilinçaltlarına işlerdi. Çünkü cemaatle ya da tek başına ama çocuğun görebileceği yerde kılınan namazlar, çocuğun hafızasında daima saklanır.

Küçük çocukların cami ve mescitleri nasıl algıladığı da ibadet eğitimi açısından önemlidir. Etraftaki yetişkinlerin, çocukların cami ve mescitlerde tıpkı büyükler gibi sakin davranışlar sergilemesi ve uslu uslu oturmaları gerektiğini düşünmesi, çocuğun ruhi gelişimine uyumsuz bir düşüncedir. Çocuklar, geniş tutulmuş bazı kurallar çerçevesinde camilerde rahat etmeli ve camileri sevmelidirler. Herhangi bir nedenle eleştirilmemeli, cami sevgileri baltalanmamalıdır. Ancak böylece namaz sahnelerini huzur içinde izleyebilecekleri bir ortam bulabilirler.

Çocuğun hafızasında yer etsin diye Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* döneminde mescit, daima çocukların hayatının içinde bir yer işgal ederdi. Abdestler, çocukların önünde alınır, beş vakit namaz, onların sürekli görüp izledikleri bir sahne olurdu. Çocuklar, Rasulullah'ın *sallallahu aleyhi ve*

41 Müslim, Müsâfirîn 210

sellem hayatında namazı izledikleri gibi İslam'ın bütün ahlak ve ibadet örneklerini izlerlerdi.

Bu şekilde davranan Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, gördüklerini unutmayan güzide bir sahabe neslinin mimarı olmayı başarmıştır. Çocuklukta görülen ve işitilen şeylerin unutulmayıp, bütün hayatın onlar üzerine bina edildiğini ortaya koyan en güzel örnek, Medine döneminde yetişen sahabe çocuklarının örneğidir. Hepsi de pek çok konuda birbirlerinin aynısına benzeyen kişilik ve ahlak örneği sergilemişlerdir. Çünkü hepsi, aynı görüntüleri izlemiş ve bilinçaltlarına aynı sahneleri, aynı sözleri ve tavsiyeleri kaydetmişlerdir.

ÇOCUK NASIL KAYDEDER?

Günümüzde de bilinçaltına kaydedilen bilgilerin asla unutulmayacağını kanıtlayan pek çok araştırma vardır. Bilimsel araştırmalara ilave olarak bizzat çevremizde ya da kendi hayatımızda bunu kanıtlayan pek çok örneğe de şahit oluruz. Bununla ilgili yaşanmış bir örnek verelim:

Otuzlu yaşlarda bir kişi, seyahat için gittiği bir şehir gezisinde, o şehirde yetişen taze bir ananas alıp yer. Ardından, geçmişte yaşadığı bazı olaylarla ilgili çağrışımlar hissetmeye başlar. Ananasın kokusu ona, daha önce hatırlamadıklarını hatırlatmış, hafızasında değişik yerleri, olayları canlandırmıştır.

Canlanan bu anıların, çocukluğunun ilk dönmelerine ait olduğunu fark edince, bu duruma çok şaşırır. Çocukluğunun her anına şahit olan anne ve babasına, ananas ile ilgili önemli bir anısı olup olmadığını sorar. Onun bu sorusuna karşın ailesi, ülke dışında yaşadığı, sıfır-dört yaş arası

dönemde onun sıklıkla ananas suyu tükettiğini hatırlayarak, çocuklarının yıllar sonrasında o kokuyla beraber bir şeyler anımsamasını hayretle karşılarlar.

Bu örnek; beynin, tanımladığı hiçbir bilgiyi unutmadığını, çocukluk anılarının, yeterli çağrışımlar gerçekleştiğinde mutlaka gün yüzüne çıkacağını kanıtlar. Yani çocuklar, sıfır-altı yaşına kadar yaşadıkları şeyleri hatırlamasalar bile onların etkisinde kalmaya devam ederler. Bir şeye ilgi duyacakları ya da bir tercih yapacaklarında bilinçaltlarında geçmişte yaşadıkları anılara yakın olan şeyleri tercih ederler. Farkında olmadan o şeylerin etkisinde bir yöneliş sergilerler. Onlar doğrultusunda kararlar alırlar.

Bu örneğe benzer, değişik ülkelerde yapılan bir başka araştırmayı daha örnek verebiliriz:

Çocuğu çok olan ailelere, neden az çocukla yetinmeyip, diğer ailelere göre fazla kabul edilecek sayılarda çocuk sahibi oldukları sorulduğunda, verdikleri cevap çok şaşırtıcı olmuştur. Çünkü soruyu cevaplayanların hiçbirisi bunun nedenini söyleyememiş ve "Bilmiyoruz" demişlerdir.

Fakat küçük yaşlarda babalarının ve dedelerinin her fırsatta, "Biz iki üç çocuğu, çocuktan saymayız" dediğini anlatmışlar ve bu minvaldeki sözleri sürekli duyarak, bilinçaltı yönlendirmesiyle büyütüldüklerini söylemişler. Araştırma sonucunda ailelerin, herhangi bir baskı ve zorlama olmaksızın bu sözleri her zaman duymakla bilinçaltı eğitimi almış oldukları ortaya çıkmıştır.

Sıfır-altı yaşlarındayken ailelerinden duydukları bu sözleri, büyüdüklerinde unutmuş da olsalar, çocuk sahibi olmak konusunda bir karar alırken duyup da unuttukları bu sözlerin etkisinde karar almışlar, ama neden böyle kararlar aldıklarını da bilememişlerdir.

Bunun gibi örnekler insanın, pek çok konuda bilinç üstüyle değil bilinçaltıyla, yani ailesinin veya toplumun yönlendirmesiyle hareket ettiğini ortaya koyuyor. Böylece sıfır-altı yaş döneminde bilinçaltına hangi düşünceler yerleşirse, insanın hayat boyu ona yöneleceğini ortaya çıkarıyor.

Bir başka araştırmada; namazı düzenli olarak kılan bir gurup gence, bu şekilde namaz kılabilmelerini etkileyen nedenleri söylemeleri istendiğinde, küçük yaşlarda iken dedelerinin ve nenelerinin namaza yönlendirişi ve namaz tavsiyelerinden etkilenerek namaza bağlandıklarını söylemişlerdir.

Küçük çocukların, söylenilen tavsiyeyi iyi anlayıp anlamamaları çok da önemli değildir. Önemli olan kulaklarının böyle bilgilerle dolması ve namaz tavsiyeleri alarak büyümeleridir. Küçük gibi görünen bu tür tavsiyeler çocuğun bilinçaltında çok büyük yer işgal eder.

Çocukların kalplerini işgal etmek için Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, küçük çocukları namaza yönlendirdiği gibi başka bilinçaltı mesajları da veriyordu.

Buna, amcasının oğlu Abdullah İbni Abbas'a bebekliğinden beri: "Bu çocuk âlim olacak, fakih olacak" der gibi: *"Allahım onu dinde fakih kıl."*[42] demesini örnek gösterebiliriz. Onu doğduğu günden beri, ilme ve fıkha yönlendirerek ileride serpilip boy verecek bir tohum ekmiş, bilinçaltı yönlendirmesi yapmıştı.

Rivayetler, Abdullah İbni Abbas'ın gençlik döneminin tamamının bu bilinçaltı doğrultusunda geliştiğini kaydetmiştir. Nerede bir hadis duysa onu öğrendiği, bazen saha-

42 Buhari, Fezâili'l-Ashâb 24

belerin kapısının önünde, her seferinde onları çağırıp rahatsız etmemek için sabırla beklediği anlatılır.

Hatta rivayetlere göre, İbni Abbas, kendisini ilme o kadar çok adamıştı ki, yaşıtı bir başka genç arkadaşı kendisine: "Niçin bu kadar uğraşıyorsun Allah'a yemin ederim ki Ebu Bekir ve Ömer gibilerin bulunduğu bir yerde kimse sana ilimden bir şey sormaz" demiş; fakat amcasının oğlu olan İbni Abbas'ın bilinçaltına, Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* sadece ilmi yerleştirdiğinden dolayı, bu tip sözlere hiç itibar etmemişti. Çünkü iç dünyasında, hayatını yönlendireceği başka bir yol ya da hedef göremez olmuştu.

Daha sonraları evinin kapısında, kendisine ilim ve fıkıh soran insanların kuyruk oluşturduğunu görenler: "Medine'ye övünç olarak İbni Abbas yeter" demişler, "Ömer ve Ebubekir'in olduğu yerde sana kim ilim soracak?" diyen sahabe de: "Keşke ben de İbni Abbas'ın yaptığı gibi yapsaydım" demiştir.[43]

Bu örnekten anlaşıldığına göre insan, küçük yaşta neye yönlendirilirse hayatını o doğrultuda yaşar.

Seminerlerimize katılan annelerden bir tanesi, çocukluğunu, ailesini ve kendi hidayet öyküsünü anlatarak bize, bilinçaltı işleyişinin ne kadar kuvvetli olduğunu kanıtlamış oldu. Hikâyesini kendi dilinden dinleyelim:

"Ben, İslam'a nefret duyan bir ailede büyüdüm. Bana, küçük yaşlardan beri İslam'ı sevmeyen insanların sevgisi verildi. Müslüman ailelerde peygamber sevgisi nasıl öğretilirse bize de İslam'ı sevmeyen insanların sevgisi öğretilirdi. Tesettür, namaz gibi konularda ailemin kesin tavrı vardı. Bunlar asla sevilmezdi. Ben üniversiteyi okuyordum ve

43 İbni Sa'd; Tabakat, 2/367

ailemin benimle ilgili hayalleri vardı. Fakat öyle bir gün geldi ki, ailem o günü yaşamamış olmamı isterdi herhalde. Yaşadığımız şehirde Kur'an ziyafeti adında bir program yapılacaktı. O programa ben de katılmak istedim. Programa gitmek için evden çıkarken abdest aldım ve Kur'an'a saygılı olmak düşüncesiyle başörtü örttüm. Program da hafızlar, Kur'an metnini okurken slayt olarak da okunan Kur'an'ın meali veriliyordu. Böylece ben, Kur'an'ın hem Arapçasını dinliyor hem de mealini okuyordum. İlk kez Kur'an dinliyor ve okuyordum. Çok etkilenmiştim. Hem ağlıyor hem de metni takip ediyordum. O anda hayatımın sonuna kadar başımı kapatma kararı alarak kapandım. Ama kapandığımı altı ay boyunca babamdan sakladım. Günün birinde beni tesettürlü gördü ve evlatlıktan reddetti. Ben, ahlaksız bir iş yapsaydım bu kadar tepki vermeyecekti belki. Ama dünyanın en ahlaksız işini yapmışım gibi davrandı.

Tam bu sıralar evlendim. İslami konularda hala çok fazla bir şey öğrenememiştim. Yeni evlendiğim zamanlar, başımın kapalı olmasına rağmen henüz namaz kılmıyordum. Eşim, her seferinde namaz kılacağında, seccadenin birini kendisine, birini de bana sererdi. Bana hem anne hem de baba gibi davrandı. Namaz kılmıyorum, diye beni asla tahkir etmedi. Ama seccadeyi sermekten ve beni seccade başında beklemekten hiç vazgeçmedi. En sonunda ben de namaza başladım. Namaza başladıktan sonra eşim, babamın bize sevdirdiği bazı kimselerin asla namaz kılmadıklarından, İslam'a zarar verdiklerinden bahsetti. Bunu çok zor kabullendim. Doğru olduğunu anladığım halde hâlâ babamın bize sevdirdiği insanlar hakkında olumsuz bir şey duysam, içim sızlar. Artık gerçekleri görüyor ve onların sevilmeye layık insanlar olma-

dığını biliyorum ama çocukluğumu bir türlü atamıyorum. Kalbimden onların sevgisini tam anlamıyla silebilmiş değilim. Hidayet bulduktan sonra en çok zorlandığım şey, babamın bana öğrettiklerini kafamdan atmaya çalışmak oldu. Şimdi İslam'ı öğrendiğim için asla geçmişe dönmem. Ama içimde hala baskın bir babam var. Keşke sizin gibi içime döndüğümde, peygamber sevgisi, namaz sevgisi bulsaydım da başka sevgilerle hiç tanışmamış olsaydım. Şimdi eşimle birlikte çocuklarımızı, sadece İslam'ı ve Kur'an'ı sevsinler diye haftada bir gün camiye, oradan da bir sohbete götürüyoruz."

İşte gerçek bir hidayet hikâyesi… Bu hayat hikâyesini dinledikten sonra, bir insanın ilk çocukluğunda bilinçaltına işlenerek, sevdirilen ya da nefret ettirilenleri atmasının çok zor olduğunu, atmasının ise olgunluğa eriştikten ve bilinçaltına yerleşen bilgilerin, doğru bilgiler olmadığını anladıktan sonra ancak mümkün olabileceğini anlamış olduk. Bu bilgilerin atılması için çok çaba sarf etmek gerekir.

Öyleyse çocuklarımızı ibadete hazır bulmak için bilinçaltlarına; seccade kokusunu, cami avlusunu, Kur'an tilavetini, secde manzaralarımızı yerleştirelim. Camilerde namazdan sonra biraz daha kalıp, çocukları cami havasına alıştıralım.

Çocuklar sık sık israfı ve kapitalizmi körükleyen yerlere götürülürse, doyumsuz, tatminsiz bir insan olarak yetişirler. Ama camilere götürülür ve orada uzun bir süre vakit geçirilirse mutmain ve ibadetlere yatkın olarak yetişirler.

Faydayı artırmak için çocukların, çevremizde bulunan gerçek namaz kahramanlarıyla tanıştırılması gerekir. Böylece çocuk, onları bilinçaltına kaydetsin. Güzel ve huşû içinde namaz kılan insanların varlığını, çocuğun kendi

gözleriyle görmesi gerekir. Çocuğun çevresi, namaz kılan insanlarla doldurulursa namazı çok iyi özümser. Çocukların duyduğu ortamlarda, namaza hassasiyet gösteren insanlara vurgu yapılarak övgüde bulunmak, çocuğun ilgisini çekecektir.

Namazı çocuğun iyice hissetmesi ve bilinçaltına yerleştirmesi için namaz adı geçen konuşmalara kulak misafiri yapılmalıdır. Sohbetlere götürmeli, ilahi ve marşlar öğretilmeli, namaz konuları içeren ve İslam büyükleri olan âlimlerin hayatlarını anlatan görüntüler izlettirilmelidir. Asrımız, teknoloji asrı olduğu için, çocuk ister istemez teknolojiye meyleder. Çocuğun teknoloji ile olan bağı, Allah'la olan bağını destekler şekilde kurulursa, zararından korunulmuş olunabilir.

Ayrıca evde cemaat namazlarına sürekli şahit olan çocuğun hali başka olur. Çünkü en derin izler, evde namaz gönüllülerinin kıldığı cemaat namazlarıyla oluşur. Çocuğun ilk terbiyesi, cemaat namazlarıdır.

Anne-babalar namazı, tek başına kılacaklarında da çocuğun görebileceği yerlerde kılmalı, kıldıkları huşû dolu namazlarına çocuklarını şahit tutmalıdırlar. Küçük çocuklar, anne-babalarının namazlarını bitirmesini bekledikleri zamanlarda gördükleri namaz tablosunu, beyinlerinin ta içinde saklarlar. Küçük yaşlarda anne veya babasının gece ibadetlerine şahit olan çocukların, namaza daha fazla yatkınlık kazandığıyla ilgili pek çok örnek bulunmaktadır.

Namazını uzun ve huşû içinde kılan bir annenin çocuğunun zihnine, namazın uzun kılınacağına dair bir algı yerleşir. Yaşanmış şu tablo bunu çok güzel örnekliyor:

Çoğu zaman, namazlarını uzun kılan bir anneye namaz kıldığı esnada bir telefon gelir. Anne namaz kıldığı

için telefonu çocuk açar ve: "Annem namaz kılıyor. Herhalde hemen bitmez" diye cevap vererek telefonu kapatır. Anne, o esnada namazını bitirmek üzeredir. Bu sebeple hemen selam verir. Selam verdikten sonra, kendisini arayan kişiyle görüşmek için telefona uzanınca çocuk, annesine ısrarla: "Anne ne olur hemen arama!" der. Anne, "Neden?" diye sorunca çocuk: "Namazın çabuk bitti. Biraz daha kılman daha iyi olurdu. Ben, 'annemin namazı hemen bitmez' dedim. Sen ise hemen selam verdin. O zaman biraz bekle öyle ara." diye cevap verir.

Bu örnekteki çocuk, bilinçaltına namazın kısacık değil, uzunca kılınacağını kodladığı için telefonda böyle bir cevap vermiştir. Bu çocuk, manevi gelişimi doğru zeminde ilerleyen bir çocuktur.

ÇOCUĞUN BİLİNÇALTINA NAMAZIN YERLEŞMESİ İÇİN ŞUNLAR YAPILABİLİR

Normalde çocuk, bilinçaltına hayat içerisinde yaşadığı ve gördüğü doğal olayları ve sahneleri kaydeder. Ama anne-babaların, çocuğun bilinçaltına bir şeyi yerleştirmeyi istediklerinde başvuracakları yollar vardır.

Bunun için ibadet ve güzel ahlak görüntülerini her fırsatta çocuğa göstere göstere uygulamalıdırlar. Kötülük örneklerden de hiç iz taşımamalı, çocukların anne-babanın aynası olduğunu unutmamalıdırlar.

Çocuk doğal eğitimini, etrafta duyduğu bütün seslerden alır. Anne-babanın çocuğun duyacağı yerlerde başka kişilerle yaptığı konuşmalar da çocuğun bilinçaltına tıpkı yaşanmış bir olay gibi kaydedilir.

Yukarıda söylediğim bu bilgiden istifade etmek için, seminerlerime katılan bir gurup anneye tavsiye mahiyetinde uygulamalı bir ödev verdim. Ödev şöyleydi: Çocukların duyacakları bir ortamda, onların gelecekte uygulamasını istedikleri tutumları bir başkasıyla, konuşacaklardı. Yani anne ile bir başka kişi, kendi aralarında sohbet edecek, sohbet esnasında da belli sözler söyleyecekler, duymaz görünen çocuk da konuşmaları dinleyecekti.

Ödevde anne, çocuğun duyduğu yerde yanındaki kişiyle: "Bu çocuğum âlim olacak, bu çocuğum namaz kılacak, İslam'a hizmetler edecek inşallah" diyecek, sohbet ederken bu cümleleri sohbetin arasına katacaktı.

Bu görevi yerine getiren annelerden bir tanesi, yaşadıklarını şöyle anlattı:

"Biz, ailece her akşam, düzenli olarak namazdan sonra ellerimizi açar, dua ederdik. Çocuklar, o anda gönüllerinden ne geçerse Allah'tan onu isterlerdi. Genelde onlar kendileri gibi küçük şeyler ister, biz de kendimiz gibi büyük şeyler isterdik. Verilen tavsiyeyi yapmak için eşimle konuşmuş ve gerekli sözleri aynen tekrarlamıştım. Ertesi akşam her zamanki gibi dua için elimizi açtığımızda oğlum, benim babasına söylediğim sözleri aynen tekrar ederek: 'Allahım ben âlim olmak istiyorum, beni âlim yap. Ben hep namaz kılmak istiyorum, bana hep namaz kıldır' diye dua etti. Bunu duyunca çok hayret ettik. Meğer önceki konuşmamızda bizi dinliyormuş ve kendi kendine, bizim o anda onun için istediğimiz şeyleri yapmaya azmetmiş. Bu azim sayesinde ertesi akşam yaptığı duası bile değişmişti. "

Bu hadise, küçük bir konuşmadan bu kadar çabuk sonuç almayı beklemeyen annelerin, gözlerini yaşartmıştı. Bu olay, saatlerce nasihat ettiği halde sonuç alamayan

anne-babalara büyük bir ibrettir. Çocuk, anne-babasının kendisini karşısına alıp yaptığı nasihatlerden daha çok, duymaz görünüp, farkına varmadan duyduğu şeyleri hedef edinir. Çünkü küçük yaşlar, çocukların bilinçaltına tohum ekme yaşıdır.

Bu çekirdeklerin, gençlik döneminde ne kadar boy vereceğini ise şimdilik görmemiz imkânsızdır. Fakat tohum çekirdeğini küçük görmeyen, nice ağaçların küçük tohumlardan meydana geldiğini bilenler, ahlaksızlık ve ateizm tohumlarını atmaya üşenmez, çocukları adeta bombardıman altında tutarlar.

Bu bombardıman, en çok da televizyon dünyasından gelir. Çizgi filmlerin, çocukların bilinçaltına İslam dışı modern kültürü yerleştirmeye çalıştığını bilmeyen yoktur. Bu sebeple çocuğu, özellikle altı yaşına kadar televizyondan uzak tutmak gerekir. Bu şekilde onun bütün hayatını bu ateist kültürün etkisinden kurtarmış oluruz.

Allah Rasulü'nün; *"Anne-babası onu Hristiyan ya da Yahudi yapar"* dediği gibi, çocuklarımızın altın dönemlerinde, bizden başkasının o madeni işlemesine izin vermeyelim ve din deyince bizim dinimiz olan İslam'ı, ahlak deyince bizim aile içindeki ahlaki tutumumuzu, namaz deyince de bizim namazımızı hatırlayacaklarını unutmayalım.

Çocukların bilinçaltına namazı doğru bir şekilde yerleştirmek için, ev içinde yapılabilecek faaliyetleri şöyle sıralayabiliriz:

1-) Namaz ve abdesti konu alan, içinde cami resimleri olan çeşitli kitapların edinilmesi çocuklar için faydalı olur. Sürekli namaz kılan insan resimlerini görmesiyle namaz, çocuğun bilinçaltına yerleşir. Özellikle resme odaklanarak boyanan, boyama kitapları çok etkilidir.

2-) Küçük yaşlarda namaz içerikli hadisleri yazmak için bir defter oluşturup, hadisler deftere kaydedilince yanına uygun resimler yapmak ve bunları boyamasına teşvik etmek faydalı bir uygulamadır. Örneğin *"Namaz dinin direğidir"* hadisini yazıp, yanına buna uygun resimler çizilerek hadiste söylenmek istenenler resimle anlatılabilir.

3-) Oyun, çocuk eğitiminde en önemli araçlardan bir tanesidir. Çocuklar oyun oynarken, zihinsel anlamda gelişirler; çünkü oyunu, isteyerek oynarlar.

Çocuk, en iyi öğrenimini oyun oynarken yapar. Çünkü çocuk, oyunları isteyerek oynar. Bilindiği gibi bir şeyin öğrenilmesi için öğrenecek kişinin istekli olması şarttır. Bu sebeple oyun çağındaki çocuklara en güzel ibadet eğitimi, ibadet hissiyatını oyunların içine yerleştirmektir.

Örneğin; çocuklarla parmak oyunları oynarken sırayla ellerini sayarak: "Bu abdest almış, bu namaz kılmış, bu uyumuş. Uyanınca neden beni kaldırmadınız ben de namaz kılacaktım demiş" şeklinde namazı konu alan oyunları oynamak, onların farkında olmadan namaza ve abdeste karşı istekli olmalarını sağlayacaktır.

4-) Çocukların sık sık oynadıkları el şaklatma oyunları çok meşhurdur. El şaklatırken genelde arkadaşlarından öğrendikleri belli tekerlemeleri söylerler. Bu tekerlemeler bazen faydasız, bazen de zararlı tekerlemelerdir. Bunları tekrarlamak yerine, onlarla el şaklatma oyununu oynarken:

"Müslümanlar! Müslümanlar! Namaz kılarlar. Oruç tutarlar. Zekât verirler. Hacca giderler ve kelimeyi şehadet getirirler" gibi cümleleri, makamlı ve nakarat halinde tekrarlatıp sık sık oynayabiliriz.

5-) Çocuklara namaz içerikli şiirler ezberletmek, onların minik dünyalarını aydınlatmak için çok güzel bir başlangıçtır. Rasulullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* eşi Hz. Aişe, çok küçük yaşlarda 160 beyitlik şiir ezberlemişti. Bunun faydasını iyi bildiği için Hz. Aişe: "Çocuklarınıza şiiri öğreterek dillerini tatlandırın" demiştir.

Altı yaşına kadar çocukların belli bir düşünce dünyaları olmadığından dolayı, onların ilk canlılığı dilde başlar. Bir düşüncenin dilde canlı tutulması, onların bilinçaltlarında ve gönüllerinde sürekli canlı kalmasını sağlar. Bütün ideolojik sistemler, kendi değerlerini yaşatmak için, küçük çocuklara şiirler ezberlettirir ve onları sürekli tekrar ettirerek dilde canlı tutmalarını sağlar. Biz de, namaz içerikli şiirler ezberleterek namazı canlı tutalım. Bu şiirler için bir kaç örnek verecek olursak:

NAMAZDAYKEN

Abdest aldığım zaman beni
Hem Allah, hem peygamber sever
Seccademi serince
Cennetler beni bekler

Namazdayken düşünmem
Allah'tan başkasını
Selamımı verince
Kötülüğe hiç dönmem

NAMAZ ÇOCUĞU

Ben bir çocuğum peygamberi seven
En güzel dualarımla onu özleyen
Cennette onu görmek isteyen
Kıldığım namazlarla cennete koşan

Bazen Musab Bin Umeyr,
Bazen küçük hizmetkâr Enes olurum
Ya da ilk namaz kılan çocuk
Ali olur hep namaz kılarım

6-) Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, *"İlk konuşmaya başlayan çocuğa 'La ilahe illallah'* öğretiniz" buyurmuştur. Ve yine Kur'an-ı Kerim'den: ***"Her türlü hamd O Allah'a mahsustur ki, aslâ evlat edinmemiştir. Hâkimiyetinde hiçbir ortağı yoktur. Acze düşüp de bir desteğe muhtaç olmamıştır, de ve tekbir getirerek O'nun büyüklüğünü ilan et"***[44] ayetini, yeni konuşmaya başlayan çocuklara yedi sefer tekrarlatarak ezberletmiştir.[45]

Dil, sürekli bir şeyi tekrar edip kulaklar onu dinlediğinde, gönüllerde o düşünceye karşı mutlaka bir uyanış ve sevgi başlar. Bundan dolayı çocukların dillerini zararlı sözlerden korumak çok önemli olduğu gibi, faydalı sözleri öğretip tekrarlattırmak da önemlidir.

7-) Evde çocuklarla abdest ve namaz içerikli piyes ve dramalar oynamak da faydalıdır. Yavaş abdest alan ve abdest almakta zorlanan çocuklar için şöyle bir drama yapılabilir; çocuk abdest almaya gider, siz seccade olur, onu

44 İsra 17/111
45 Abdullah Parlıyan, Açıklamalı Tam Riyazu's-Salihin Tercümesi, 276

beklersiniz. Bazen siz abdeste gidersiniz o seccade olur, siz onu bekletirsiniz. Beklemenin ne kadar zor olduğunu anlar ve bekletmemeyi öğrenir. Küçük çocuklarda sözlü uyarılar değil, böyle teknikler çok işe yarar.

8-) Altı yaşına kadar olan zaman diliminde sevdirilerek Kur'an eğitimi alan çocuklar, ibadetlere daha yatkın olur. Allah Rasulü: *"Çocuklarınızı Kur'an talimi üzerine yetiştiriniz."*[46] buyurmuştur. Kur'an eğitimi alarak büyüyen çocuk, ibadetlere daha yatkın olduğu gibi, ahlaken de anne-babasının yüzünü aydınlatacak meziyetlerle donanır. Bununla ilgili olarak Allah Rasulü, Enes (ra)'a hitaben şöyle buyurmuştur:

"Oğulcuğum, Kur'an kıraatinden gafil olma; çünkü Kur'an*, ölü kalbe hayat verir, kötü ve çirkin şeylerden, bir de haddi aşmaktan korur."*[47]

Semerkant âlimlerinden meşhur Ebu Hafs'ın anlattığı şöyle bir olay vardır:

Yüzü gözü bere içinde bir adam ağlayarak bana geldi. Oğlunun kendisini dövmesinden şikâyet ediyor ve durmadan dert yanıyordu. Onun bu haline hayret ettim. "Subhanallah!" dedim, "Hiç evlat babayı döver mi? Bu olur şey değil." Onun şikâyeti devam ettikçe benim de hayretim arttı. Kendisine sordum:

"Doğru söyle, hiç evlat ana babasını döver mi?"

"Evet" dedi adam, "Hem de bana ağır sözler sarf etti." Bunun üzerine adama sordum: "Oğluna edep ve terbiye kurallarını öğretmedin mi?" Adam: "Hayır öğretmedim" dedi. "Peki, ona ilim tahsil ettirdin mi?" Adam: "Hayır onu da yapmadım" dedi. "Peki, Kur'an-ı Kerim'i okutup ona bir

46 Münâvî, I, 226
47 Buhari, Feza'ilü'l-Kur'an 20,

feyiz kapısı açtın mı?" Adam: "Hayır maalesef onu da yapmadım, daha doğrusu ihmal ettim" dedi.

Evladını bu kadar ihmal eden bir kimsenin hakkı, dayaktan başka ne olabilir, düşüncesine daldım ve sorularıma devam ettim: "Oğluna hiçbir şey öğretmediğine göre oğlun ne işle meşguldür?" dedim. Adam, ziraatla meşgul olduğunu söyledi. "Peki, seni niçin dövdüğünü ve sana neden hakaret ettiğini biliyor musun?" dedim. Bu soru üzerine adam ne diyeceğini bilmez bir şekilde bakınca ısrar ettim. "Bilmem" dedi. "Ama sabahleyin tarlaya birlikte giderken o bir merkebe binmiş öküzleri önüne katmış köpekte arkasından kendini takip ediyordu. Bu sırada öküzlere sinirlendi derken öfkesini benden aldı."

Bu cevabın üzerine söyleyecek bir şey kalmamıştı. Sadece adamın kendisini ikaz etmem gerekiyordu. "Allah'a hamd et ki senin kafanı gözünü yarmamış. Çünkü ilim ve edepten ahlak ve terbiyeden mahrum yetişen bir gençten bundan başkası beklenemez" dedim ve adamı yolcu ettikten sonra, oğlunu da çağırtıp hak ettiği cezayı verdim, der.

Ayrıca büyük İslam âlimlerinden İmam Kabisi; "(Kur'an ve kitabet öğretmek maksadı olmadan) sadece başka şeyleri öğretmek için öğretmen tutmak caiz değildir." der.[48]

Onun bu hükmü, eğitim konusunda Kur'an taliminin önemine işaret ettiği gibi, başka konulardaki talim konusunda da daha dikkatli olmamızı gerektirir.

9-) Çocukların evde peygamber ve sahabe sevgisiyle yetişmesi, karakter gelişimlerine yardımcı olur. Uygun zamanlarda düzenli bir şekilde Hz. Muhammed'in ve sahabelerin hayatını ihtiva eden kitapların okunması, onların ibadet eğitimine katkı sağlar. Ev içerisinde çocukların

48 Kabisi; s. 45

en küçük hareketlerinde bile: "Peygamber böyle yapardı, Enes şöyle yapmıştı, bu gibi durumda Abdullah İbni Ömer şöyle davranırdı" gibi yönlendirme yaparak sahabe örnekleri oluşturmak çok faydalıdır. İleriki hayatlarında başka örnek aramak zorunda kalmaz, gerçek örneklerle yetinmeyi öğrenirler.

10-) Çocukların beyinlerine, akıllı telefon ve tabletler sayesinde hangi tohumların ekildiğini çok iyi bildiğimiz için, özellikle altı yaşına kadar bu iletişim araçlarını onlardan mutlaka uzak tutalım. Altı yaşından sonra da ne kadar uzak olurlarsa, Allah'a ve namaza o kadar yakın olacaklarını unutmayalım.

11-) Evlerimizde sürekli açık duran sohbet dersleri, çocukların eğitimi için çok önemlidir. Bebeklikten itibaren çocuklar, oyun oynarken nasihat içeren ilmi dersler açık dururs a, onlar fark etmeden bilinçaltları namaz ve ibadet düşünceleriyle dolacaktır.

Ayrıca çocukların bilinçaltına bir konu yerleştirmek istendiğinde, uykuya geçmeden hemen önceki zamanı değerlendirmek gerekir. Çünkü çocuğun beyni, uyumadan önce son duyduğu şeyleri gece boyunca tekrar eder.

Bazı aileler, "Biz böyle özel ihtimamlarla büyümedik, peki biz de bir sorun mu var?" düşüncesiyle meselenin önemini dikkatlerinden kaçırabilir. Daha sağlam bir ibadet terbiyesi almış olsalardı, kim bilir ibadetlerinden ne kadar çok feyz alacaklardı. Bunu asla bilemeyecekler. Unutulmamalıdır ki eğitimin temel prensibi doğruları yapmaktır, tüm yanlışları denemek ya da ihmal ile övünmek değil.

Buna benzer bir düşünceyle de bazı kimseler, sahabelerin eğitimine küçükken başlanılmadığı halde kaydettikleri ilerlemeleri örnek göstermektedir. Oysa onların, Allah

Rasulü gibi bir terbiyecinin eteğinde, yeniden bebek ve yeniden çocuk olacak kadar, masum bir terbiyeden geçtiğini unutuyorlar.

Sıfır-altı yaş eğitim açısından en kıymetli yaştır. Bu eğitimin çocuklara hitap etmesinden dolayı çocukça imgeler taşıması, bu işin basite alınmasına sebep olabiliyor. Oysa şeytan, bu konuda insanlardan daha fazla bilgi sahibi olduğu için bilinçaltı uygulamalarına çok fazla yatırım yapıyor. Ailesi tarafından zararlı yayınlardan korunmayan, yararlı aktivitelere teşvik edilmeyen çocuğun bilinçaltı ve karakteri bu gelgitler arasında şekillenmek zorunda kalır.

Küçük çocuğu olan anne-baba; çocuğun kimlerle görüştüğüne, nerelere gittiğine, aile içerisinde hangi konuşmalara şahit tutulduğuna ve görüp izlediğine çok dikkat etmelidir. Çünkü yanı başlarında bir nesil büyümektedir.

D-) GENEL HATLARLA TANIŞTIRMA

Anne-babalar, sıfır-altı yaşa kadar devam eden bu hızlı öğrenme döneminde çocuklara, ayrıntıya girmeden her şeyin genel hatlarını öğretmelidirler. Ancak gelişim aşamaları ile orantılı olan bir eğitim fayda verir. Nitekim her yaş ve dönemin kendine özgü öğrenilecek bilgileri vardır.

Çocukların ilk altı yaş içinde, harikulade bir uyum psikolojisine sahip olmaları, anne-babaların onları kendi inanışlarına göre şekillendirmelerini mümkün kılar. Çocuk zihni, bütün telkinleri, bilgileri ve ahlaki öğretileri, adeta dünyanın tek doğru bilgisi gibi algılar ve hiç silinmemek üzere kodlar. O zaman bu dönemde çocuklara kısa ama gerekli bilgileri vererek meseleyi doğrudan anlatmalıyız. Mesela: “Evladım, namaz Müslümanların mutlaka yerine

getirmesi gereken bir görevdir. Abdest de namazın ilk şartıdır." diyerek genel bilgilendirme yapmalıyız.

Böyle kısa açıklamalara telkin denir. Ve bu yaşlardaki çocuklar, kendi düşüncelerini üretmedikleri için telkinleri dinler ve olduğu gibi kabul ederler. Bu sebeple anne-baba söylediği her sözün, çocuk için bir telkin mahiyetinde olduğunu bilmeli ve çocuğa onun mizacına ve dinine uymayan telkinler vermemelidir. Çünkü bu yaşlardaki çocuk, her türlü söz ve telkini adeta taşa kazır gibi zihnine kazır. Bu telkinler, fıtrata yönlendirmeye yaramalıdır. Gelişigüzel ve çocuğun özünü bozacak telkinler olmamalıdır. Bu yüzden anne-babanın, bu yaşlardaki çocuğun yanında sözlerini dikkatli seçmesi gerekir.

Gün içerisine sık sık, "Namaz bizim en önemli görevimizdir" , "Müslüman olduğumuz için namaz kılarız" gibi kısa cümleler kurarak kesin mesajlar göndermeliyiz. Çünkü bu kısa mesajlar, mutlaka çocuğun beyninin belli bölgelerinde kodlanarak saklanır.

Namaz ile ilgili kısa mesajlar göndermekle beraber, namazı ilgilendiren kavramlardan; rükû, secde, dua, ezan, abdest vb. öğretilmelidir. Namaz duaları ve kısa sûrelerden bir kaçı ezberletilmelidir.

Bu yaşlarda namazla ilgili kuralların kaba hatlarıyla öğretilmesi onun gelişimi için çok faydalı olur. Abdestin kurallarını, namazın kılınış şeklini öğrenen çocuk, bu yeni bilgileri aklında tutmaya çabalar. Öğrendiği sureleri sırasıyla okumak için gösterdiği gayret, onun küçük beynini harekete geçirip adeta yetişkin seviyesine yükseltir. Ayrıca namazda konuşamayacağını bilmesi onun, kurallara uyum sağlama konusunda gelişim göstermesi için adeta biçilmiş kaftan olur. Başından sonuna kadar namazın zo-

runlu hareketlerini öğrenen küçük çocuk, yetişkinliğe doğru büyük yollar kat eder.

Namazın kurallarını öğrenmesi, çocuğun kapasitesini geliştirici bir etkiye sahiptir. Çünkü küçük yaşlarda kurallarla tanışan çocuğun beyni, belli kontrol mekanizmalarına yatkın hale gelir.

Yapılan araştırmalarda, belli kuralları tanıyıp onları uygulayan çocukların, geleceğe dönük bilinçli plan yapma yeteneklerinin düzgün geliştiği ortaya çıkmış. Böyle çocukların otokontrol mekanizmaları geliştiği ve hiperaktive sorunun azaldığı kaydedilmiştir.

Dolayısıyla bu yaşlarda, namazın kurallarını öğrendiği gibi başka kuralları da öğrenmelidir. Küçük çocuk, ne kadar küçük yaşta doğru uyaranı aldıysa, o kadar başarılı bir gelişim gösterir. Hiç kural öğretilmemiş çocukların beyni, sonraki yaşamında kurallara tabi olmakta başarısız kalır.

Bazı insanlar, çocukların masum olduğundan ve Allah'ın onları sorguya çekmeyeceğinden dolayı, küçük yaşta dini sınırların öğretilmesinin gereksiz olduğunu, ileride öğretilmesinin yeterli olacağını düşünürler. Küçük yaşlarda dini sınırları genel hatlarıyla öğretmemelerine rağmen, ergenlik çağına girmesiyle çocuğun aniden, olgunluğa erişmesi beklerler. Oysa Allah Rasulü asla böyle yapmamıştır.

Muhammed İbn İyaz, Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile yaşadığı şöyle bir olayı anlatır:

"Küçüklüğümde Hz. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yanına götürüldüm. Üzerimde giyecek olarak tek parça bir hırka vardı. Avretim açılmıştı. Hz. Peygamber: *'Bunun avretinin haramlığına riayet edip örtün.*

Zira küçüğün avretinin haramlığı, büyüğün avretinin haram oluşu gibidir. Allah avretini açanı koruyup gözetmez' buyurdu."[49]

Bu örnekteki küçük çocuğa, mahremiyet sınırlarının öğretildiği gibi çocuklara namazla birlikte İslam dinine ait kuralları, küçük başlıklar açarak öğretmek, sonrasında içini yavaş yavaş doldurmak gerekir.

Yapılan pek çok araştırma, belli kuralları olan ve çocukla birlikte bunlara titizlikle riayet eden anne-babaların daha sağlıklı ve başarılı bir eğitim üslubu izlediklerini ortaya koymuştur.

Buna göre anne-babaların, çocuklarına belli kuralları dikkatle öğretmeleri ve belli yasakları koymaları, onları itici ve otoriter anne-baba yapmaz. Aksine eğer çocuklarıyla sıcak, samimi ve yakın bir ilgi içerisinde kural ve yasaklar belirlerlerse, kural belirlemeyen aşırı hoşgörülü anne-babalardan daha başarılı olurlar. Çünkü çocuğunu düşünen, onun iyiliğini gerçekten önemseyen bir anne-baba profili çizmeleri sayesinde, çocuklarıyla duygusal bir bağ kurmuş olurlar. Sıcak ve etkileyici bir anne-baba, çocuğun yanlış davranış ve tutumlarını durdururken, çocuğa vermesi gereken eğitimi de aksatmamış olur.

Bununla ilgili Rasulullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem*, Hz. Ömer'in oğlu Abdullah ile yaşadığı şu olay örneğini inceleyebiliriz:

"Abdullah bin Ömer henüz küçük bir çocuk iken babasının, Hz. Peygamber ile bir yolculuğunda bulunmuştu. Abdullah, babasına ait bir deveye tek başına binmişti. Deve, yeni binildiği için oldukça hızlıydı. Abdullah'ın devesi hep kafilenin önüne geçiyordu. Abdullah deveye söz

49 Müstedrek 3, 257

geçiremediği için babası sürekli kafilenin önüne geçmek, deveyi geri çevirmek zorunda kalıyor, sık sık çocuğuna:

– Abdullah, kafilenin önüne geçme, diye sesleniyordu.

Abdullah'ın devesi, tekrar tekrar kafilenin önüne geçince, baba oğluna kızarak:

– Abdullah, Allah'ın Rasûlü'nün önüne kimse geçemez, dedi. Çocuğa kızılması, Hz. Peygamber'i üzmüştü. Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, Hz. Ömer'e:

– Şu deveyi bana satsana, dedi. Baba, Hz. Peygamber'in bu isteği üzerine:

– Ey Allah'ın Rasûlü! O, senindir, diyerek cevap verdi. Hz. Peygamber, bunu kabul etmedi ve isteğini tekrarladı. Bunun üzerine Hz. Ömer, deveyi sattı. Deve, artık Hz. Peygamber'indi. Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* sonra Abdullah'a seslendi:

– *Abdullah, artık deve senindir. Ona istediğin gibi binebilirsin!*

Bu gelişmeden sonra Abdullah'ın devesinin bir daha kafilenin önüne geçmediği anlatılır."[50]

Abdullah İbni Ömer, babası ona henüz çocuk yaşlardayken, Rasullah'ın önüne asla geçilmeyeceğini öğrettiği için, Rasulullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* sünnetine çok bağlı bir insan olmuştu. Onun hakkında, bütün işlerinde Rasulullah'ı *sallallahu aleyhi ve sellem* adım adım takip etmeye herkesten daha fazla özen gösterdiği anlatılır. Rivayetlere göre Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bir yere giderken nerede inmiş, nasıl yürümüş, hangi sokaktan geçmiş, nerede abdest almış, nerede namaz kılmışsa aynısını yapardı.

50 Buhari; Buyu' 47

Müslümanlar bunu bildiklerinden dolayı onda ne görseler, onun sünnet olduğundan tereddüt etmezlerdi. Hatta Hz. Aişe, onun için: "İbni Ömer gibi, Allah Rasulü'nün konakladığı yerleri takip eden kimse yoktur."[51] demiştir.

Demek ki babası Hz. Ömer, (Allah'ın izniyle) onun eğitiminde başarılı olmuştu.

Buradan da anlaşılıyor ki İbni Ömer gibi bir çocuğun yetişmesi için, hangi yaşta olursa olsun "Çocuktur, yapar." düşüncesiyle değil, çocuğa doğruyu ve yanlışı anlattıktan sonra, "Çocuk, çocukça yapar" düşüncesiyle hareket etmek gerekir. Özellikle küçük yaşlarda, yaptığı iş ve davranışların kalitesine bakılmamakla birlikte mutlaka doğru olana teşvik edilmelidir.

Çocuğa beş yaşına kadar doğru ve yanlış yönlendirmesi yapılmayıp, güzel davranışı takdir edilip, yanlış davranışı da zarar vermeksizin engellenmezse, beynindeki doğru ve yanlışı algılama ile ilgili olan bölge gelişimden mahrum kalır. Çünkü yedi yaşından sonra hayatının her aşamasında kendine bir yol çizerken bu öğrendiği bilgilerden hareket etmesi gerekir. Çocuğun, sürekli bir şekilde aşırı hoşgörülü ve hiçbir denetim ve sınırlama olmaksızın yetiştirilmesi, çocuğun istek ve güdülerini denetleme yeteneğinin gelişmesine engel olur. Böyle bir çocuk, zamanla saldırgan davranışlar kazanır. Bitmek bilmeyen istekleri, tahammül sınırını aştığı için ailesi ile çatışmaları artar.

Bunun aksine küçük çocuğun düşünce gelişimi, telkinlerle gerçekleştirilmelidir. Ne bilmesi gerekiyorsa kısa ve öz olarak öğrensin. İlmin ve İslami yaşantının özüyle küçükken tanışsın.

51 İbn Sa'd, Tabakat, IV/107

E-) MERAKLI BAKIŞLAR VE TAKLİT EĞİLİMİ

Küçük çocuk, eğer taklit etme yeteneğinden mahrum olsaydı, hayatını devam ettirmek için gerekli olan hiçbir şeyi öğrenemezdi. Çocuk, pek çok davranış gibi, namazı da anne-babasını taklit ederek öğrenir. Bunlar, genellikle sempati hareketleridir. Eğer anne-baba kıldığı ilk namazları takdir ederse, sonraki namazlarda bu takdirleri hatırlayarak namazı güzel duygularla birleştirir. Güzel çağrışımlarla hatırlandığı için başlangıçta bilinçsiz yaptığı taklitler, zamanla pekişir.

Namaz, oyun çağında bir çocuk için tıpkı oyun gibidir. Çocuktan hiçbir zaman yaşının üstünde bir performans beklenmez. Yaşına uygun olarak yapabildiği şekilde yapmalıdır. Çünkü çocukların, namazı çocukça kılmaları gerekir. Çocukça kılamazlarsa, yetişkinleri harekette taklit ederken ruhen de taklit etmeye zorlanmış olurlar. Bu da onların çocukluklarını bir kenara bırakmaları anlamına gelir.

Oysa namaz; insanın, bedenden ziyade ruhunu kıblede tutma çabasıdır. İnsan hangi ruh halindeyse, aslen namazı odur. Çocuk da çocuk ruhunu taşıdığı için, ruhu hangi haldeyse öyle kılmalıdır. Çünkü samimiyet, beden hareketlerinin ruh ritmine uymasıdır. Değilse riyakârlık olur.

Çocuk, yedi yaşına kadar olan dönemde gizlice namaza teşvik edilmeli ama zorlanmamalıdır. Namazın rükünlerinden olan; kıyam, rükû ve secdeyi yaşına uygun şekilde yapmasına izin verilmelidir. Yedi yaşından önce kıldığı namazın tam bir namaz olması beklenmez. Tam bir namaz öğretilmeye gayret de edilmez. Abdest şartı olmadan namaz kılacakları tek dönem de bu dönemdir.

Fakat çocuğun, anne-babanın yanında namaz kılması için, yedinci yaşın beklenmesi büyük bir hatadır. Çünkü

yedinci yaş, erkânı tam bir namaz yaşıdır. Yedi yaşından önce anne-babalar çocuğu, namaz kılarlarken yanlarına almalıdırlar. Bunun için namazın bütün erkânını öğretmeleri veya namazı bilfiil emretmeleri gerekmez. Bazı aileler, yedi yaşla ilgili Allah Rasulü'nün hadisini yanlış anladıkları için, çocuğu namaza hazırlamazlar. Oysa çocuk, taklit döneminde namazla mutlaka bağ kurmalıdır.

Abdullah İbni Abbas, 6-7 yaşından küçük çocuklara işaret ederek anne-babaları: "Tek secde ile de olsa, çocuklarınızı zaman zaman namaza alıştırınız."[52] diye ikaz etmiştir.

Çünkü çocuk dört yaşında, etrafındaki büyükleri taklit ederek ilk kez bağımsız ve gönlünce hareket etmeye başlar. Bu süreçte çocuğun ilk hareketleri, rükû ve secde olursa ne güzel bir sahne ortaya çıkar değil mi? Onun bütün bu hareket deneyimleri ve fiziksel gücünü kullanarak, el, ayak, kol ve bacak kaslarını kullanma merakı, namazla sonuca erdirilse, yaratılış amacıyla tamamlanmış olur. Bütün eklemler sadece Allah'ı tesbih için yaratılmıştır.

Sonunda namaza dönüşmediği takdirde insanın hareket yeteneği ve bütün bedenini bilinçli kullanma mekanizması boşa gider. Diğer canlılar da tesbih eder ama bunu kendilerine özgü bir dille yapar. Küçük bir çocuğun eğilip doğrulması ise onu namaza götürdüğünde bir anlam taşır. Değilse anlamı kalmamıştır.

O küçücük bedenler, yaşın getirdiği, her şeyi keşfetme merakıyla namazı keşfederse ne güzel olur değil mi? Bu, çok muazzam bir tablo olacaktır.

52 Musannef Abdurrezzak; 4, 154

F-) ÇOCUK VE OYUN

Çocukların, hem kas gelişimleri hem de öğrenimlerinin büyük bir kısmı, oyun esnasında gerçekleşir. Çocuklar, oyunlar sayesinde gerçek hayatla ilgili kuralları öğrenir.

Hangi yaşta olursa olsun çocuk, oyun vesilesiyle kendi dünyasına giren ebeveynle yakın diyalog kurar. Bebeklik çağında anne-babanın çocukla kuracağı her temas, aslında oyun niteliğindedir. Çünkü küçük çocuklar, dünyanın ciddi yüzünü değil kendileri gibi sevimli yüzünü görürler. Yeni doğan bebeğin, ibadetlere kazandırılması için bize, bir hatip veya vaiz gerekmez. Bize, çocuğuyla oynayan, anne-baba gerekir.

Eğer çocuğumuzun bize duygularını açmasını ve bizim duygu ve düşüncelerimize açık olmasını istiyorsak, onunla oyun oynamamız şarttır. Yetişkin insanlara bile bir etki bırakmak için bizim öncelikle onların dünyasına girmemiz gerektiğini biliriz. Çocuğun dünyası da oyun ve yaşına göre birlikte yapacağımız, eğlenceli aktivitelerdir.

Eğer çocuğumuzun ergenlik çağından sonra kendisini bize kapatmamasını, bizimle birlikte bir dünya kurmasını istiyorsak, o küçükken onunla birlikte bir oyun dünyası kurmalı, onu tek başına kurduğu oyunlara terk etmemeliyiz. Çünkü kendi kendine oyun oynamaya çalışan çocukların aile ile bağları zedelenir. İç dünyalarını ailelerine kapatırlar.

Oyun, Rasulullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* da çocuklara olan tebliğinde başarılı olmasına yardım etmişti. O, çocuklarla sık sık oynar, onlarla şakalaşırdı. Yanında büyüyen Hz. Enes: *"Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem, çocuklarla şakalaşma konusunda insanların en önde olanıydı"* der. Ni-

tekim bir hadisinde Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*: *"Çocuğu olan onunla çocuklaşsın"*[53] buyurmuştur.

Çocukla çocuklaşmak demek, çocukla oyun oynamak, onun hayal ve oyun dünyasına dâhil olmak demektir. Günümüzde, çocuğuyla oyun oynamaya vakit bulamayan ebeveynlerin çocukları için çeşitli bilgisayar oyunları ve çizgi filimler icat edilmiş, çocuğun oyun ve hayal dünyası alanına miktarını tahmin bile edemeyeceğimiz zararlı yatırımlar yapılmıştır.

Şehir hayatında oyun alanlarının darlığı, çocukları evlerin içinde dar bir alana hapsetmekte, çocukların enerjisine yetişemeyen anne-babaların da onları bilgisayar oyunlarıyla baş başa bıraktığı görülmektedir. Bu durum bir müddet sonra çocukların teknolojik oyun bağımlısı olması ile sonuçlanır. Sıfır-altı yaşa kadar olan dönemde teknolojik oyun bağımlısı olan çocuklar, tedavi gerektirecek ciddi hastalıklara yakalanmaktadır. Bununla ilgili çok fazla tecrübe vardır.

Hangi yaşta olursa olsun, teknoloji karşısında bu pozisyona düşen çocukların manevi gelişimlerinin doğru yönde ilerlediğini söylemek imkânsızdır. Çocuğuyla çocuklaşmayı başaramayan ve onu teknolojiye terk eden annebabaların çocukları maalesef, anne-babalı yetimler olarak büyümektedirler.

Bir başka gerçek de şudur ki, çocukla kim oyun oynarsa, çocuğun bütün algı ve zihin dünyasına hâkimiyeti de o kurar. Annesinin oynayamadığı çocuk ile oynayan, onunla vakit geçiren birisi bulunacaktır. Ama bu zahmeti kim çekerse, çocuğun inancının, ahlak ve karakterinin şekillenmesi için etken olan manevi dünyasına da o hâkim olacaktır.

53 Deylemî, III, 513

Mahmud b. Rebi isimli sahabe, kendisi beş yaşlarında iken *Hz. Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem'in, bir kovadan su alarak yüzüne püskürttüğünü ve bunu sık sık diğer çocuklara da yaptığını* anlatmıştır.[54]

Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, çocukları asla kendi çocukluk dünyalarında terk etmemişti. Ve böylece çocukların manevi dünyalarına hâkim olmuştu.

YEDİ-DOKUZ YAŞ

Çocuğun altıncı yaşı, bebekliğin etkilerinin yavaş yavaş kaybolmaya başladığı dönemdir. Bu yaşta çocuk, bebeklikle çocukluk arasındadır. Bebeklikten vazgeçemediği gibi, yeni gelişen zihin faaliyetleri edindiğini fark etmeye de başlar.

Bebekliğin kaybolması, yedi yaşında zirveye tırmanır. Çocuk, bu evreden itibaren daha mantıklı düşünmeye başlar. Çevresindeki her şey hakkında kendince bir fikre sahip olur. Altı yaşındaki o hareketli çocuk gider, yerine daha düşünceli ve keskin kavrayışlı bir çocuk gelir. Yaşadığı olaylardan kendince sonuçlar çıkarıp fikirler yürütmeye, iyiyi kötüden, doğruyu yanlıştan ayırabilme yeteneğini kullanmaya başlar.

Etrafında meydana gelen olayları ve kendi davranışlarını sorgulamaya başlar. Bu dönemde iyi modeller çok önemlidir. Çünkü çevresindeki insanların, kendisine öğrettiklerini uygulayıp uygulamadıklarını gizlice sınamaya başlamıştır.

54 Buhari, İlim 18

Hem İslam âlimleri hem de eğitimci ve psikologlar, yedi yaşın temyiz (ayırt etme) yaşı olduğunu kabul ederler. Zaten Rasulullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* namaza başlama yaşı olarak yedinci yaşa işaret etmesi, bu konudaki bütün düşünce ve birikimleri derleyip toparlayacak niteliktedir.

Çocuğun yedi yaşına girmesiyle yeni bir döneme girdiğini kanıtlayan bir örnek verecek olursak;

Yapılan bir deneyde, yedi yaşından küçük bir gurup çocuğun karşısına, aynı uzunlukta ve genişlikte olan iki bardağa su doldurmuşlar ve çocuklar, iki bardaktaki suyun eşit olduğunu kabul etmişler. Daha sonra bir çocuktan bardakların birindeki suyu, daha uzun bir bardağa boşaltması istenmiş ve suyun miktarının aynı olup olmadığı sorulmuş. Çocuk, suyun miktarı değişmediği halde, su düzeyi daha yüksekte oluğu için, uzun bardaktaki suyun daha fazla olduğunu söylemiş. Yani çocuklar yedi yaşından önce dış görüntünün etkisi altındadır. Soyut düşünemedikleri için, suyun ilk bardağa tekrar geri konulduğunda hala aynı kaldığını düşünemezler. Ama bu şekilde bir soru, yedi yaşındaki bir çocuğa sorulursa, suyun miktarının değişmediğini söyler.

Çünkü yedi yaşındaki çocuk, etrafında olan biteni ilk kez anlamaya başlar. Sanki düşünsel anlamda gözünü, fani âleme ilk defa açar gibidir. Bundan dolayı, baki âleme doğru uzanan fiilleri de bizzat düzenli olarak uygulamalıdır ki ruhundaki o sükûnet ve huzur atmosferi hiç kaybolmasın.

Bir insanın doğumu ve düşünsel anlamda dünya sahnesine çıkması basit bir olay değildir. Çocukluğun bitmesi olarak tanımlanan ergenlik çağı nasıl değerliyse, bebekliğin bitmesi olarak tanımlanan ilk temyiz çağı da değerlidir.

Dünyayı ince ince süzmeye çalışan çocuk, namazı da yaşamalıdır. Madde âlemini tanıdığı halde mana âlemini tanımaktan mahrum edilirse, tek kanatlı bir kuş gibi olmak zorunda kalır.

Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* vefat ettiğinde, Hz. Hasan yedi yaşlarındaydı. Ve ona "Peygamberden neyi hatırlıyorsun?" diye sorulduğunda, Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* döneminden hatırladığı en önemli olayın, kıldıkları beş vakit namaz olduğunu söyleyerek, *"Beş vakit namazı hatırlıyorum"* demiştir.[55]

Hz. Hüseyin, Hz. Hasan'dan bir yaş küçük olduğundan; onun, olayları görme ve bilinç üstüne kaydetme yeteneği gelişmediği için Hz. Hasan'ın hatırladığı şeyleri hatırlayamamış, dedesiyle yaşadığı her şeyi yalnızca bilinçaltına kaydettiği için: "Ben de şunu hatırlıyorum" diyememiştir. Yedi yaşlarında olan Hz. Hasan ise bilinç üstüne kaydetmeye başladığından dolayı, "Şunları hatırlıyorum" diyebilmiştir.

Yedi yaşına giren çocuk, bilgileri bir araya getirip yeni bir fikir elde etme yeteneğini kullanmaya başladığı için, sistemli bir eğitim-öğretime hazır hale gelir. Bu sistemli öğrenimdeki ilk tecrübesi, beş vakit namazı öğrenmek olursa, gelişim sürecinin hakkı tam olarak verilmiş olur. Çünkü insanın sistematik bütün beyinsel faaliyetleri, namaza bağlanıldığı zaman gerçek anlamını bulur. Sorumluluk alma dönemi olan bu yaşta, ömür boyu sorumlu tutulacağı ibadetle tanıştırılırsa, bütün taşlar yerine oturacaktır.

Çünkü çocuğa, yedi yaşına kadar his ve fikir olarak yüklenilen bilgilerin davranışa dönüşmesi, çocuğun bu bilgileri tam olarak öğrenebilmesi için onu tecrübe etmesi

55 Tirmizî, Ebvâbu's-Salât, 341

gerekir. İbadet, tecrübe edilen, hissedilen ve yaşanılan bir vakıadır. Ancak bizzat yaşandığı zaman bir gerçeklik ifade eder. Çocuk, onu tecrübe edecek yaşa geldiğinde, mutlaka tecrübe etmeli ve böylece içselleştirmelidir. Her çocuk, Allah'a bireysel tecrübeleri sayesinde şahsen yakınlaşmayı hak etmektedir.

Çocuk yedi yaşına geldiği zaman, mantıksal düşünmenin yanı sıra; sayı, zaman, mekân, boyut, hacim, uzaklık gibi kavramları da fark etmeye başlar. Namaz eğitiminin bu dönemde başlaması, çocuğun ruhsal gelişimine uyumludur. Eğer çocuk, zaman kavramını idrak edemeseydi, namaz vakitlerini anlayamazdı. Mekân kavramını anlayamasaydı, namaz kıldığı mekânın temiz olması ve kıble gibi bazı şartların bilincinde olamazdı. Uzaklık ve boyut kavramları gelişmeseydi de, kime nasıl ve ne şekilde ibadet ettiğini anlayacak kapasitesi olamazdı.

Anne-babalar bu dönemde, bütün namazlar olamasa da belli bir vakit belirleyip çocuğun o vakte devam etmesini teşvik etmelidirler. Çünkü artık keşif dönemi bitmiş, sorumluluk alma dönemi başlamıştır. Bu yaşlarda özveri çocuktan değil, anne-babalardan beklenir. Çocuk, daha yolun başındadır.

Çocuk asla zorlanmamalı, sırtına ağır yükler yüklenmemelidir. En büyük görev olan namaz, kolaylaştırılmalı ve sevimli bir üslupla sunulmalıdır.

Anne-babalar, bu konuda ifrata kaçmamalıdır. Bütün vakitleri tam kılmak, çocuğa ağır gelebilir. Kaçırdığı namazlardan sorumlu tutulmasına daha uzun bir zaman vardır.

Namaza alışma dönemi ile ilgili sahabeler arasında da farklı uygulamalar vardı. Hz. Hüseyin, alışma döneminde

olan çocuklara öğle ile ikindiyi, akşam ile yatsıyı birlikte kıldırırdı.[56] Bu sebeple alışma dönemi olan yedinci yaşta, öncelikle tek bir vakitle, bir müddet sonrasında da ikinci vaktin ilavesiyle takviye yapılabilir. Dokuz yaşına geldiğinde de bütün vakitler kıldırılır.

Henüz erken diye düşünenler, yedinci yaşın bereketini ellerinden kaçırıp kaybederler.

YEDİ YAŞINDA İLK NAMAZ

Yedinci yaş, çocuğun ilk olarak güzelce abdest alıp rükûsuna, secdesine dikkat edeceği yaş olan, namaz yaşıdır. Bu yaşa erişen çocuğun ailesinde, acilen cevap bekleyen şöyle bir soru ortaya çıkar:

"Çocuğuma ilk namazını kıldırırken hangi etkinliği uygulamalıyım?" Bu sorunun cevabı olarak, halihazırda kullanılan bazı uygulamalar vardır:

1-) Çocukların namaza başladıkları günde "namaz günü" adıyla, yaş pastalı özel bir kutlamayla, başladıklarının ilan edilmesi şeklinde bir uygulama yapılmaktadır. Bu uygulama, bazı mahzurları beraberinde getirmektedir. Bu mahzurlar şunlardır:

a-) Namaz, tek kişilik bir eylemdir. İçte gelişen, ancak gereklilik taşıdığı durumlarda dışarıdaki insanlarla paylaşılan bir ibadettir. Öncelikle, iç âlemde beslenir. Huşû ve niyet namazın en önemli şartlarındadır. Daha hiç namaz kılmamış, kendince idrakine varmamış bir çocuktan, sırf namaz günü yapıldı diye namaza ihtimam göstermesini bekleyemeyiz. Aslında namaz günü değil, namaz yılı ol-

56 İbnu Ubi Şeyb, 1, 348

malıdır. Bunu bir günde oluşacak bir gayret olarak görmek biraz safça bir yaklaşım olur. Namaz gününün yapılmasının aslında, çocukta hiçbir değişiklik yapmayacağını unutmayalım.

Ayrıca içte gelişmemiş ve biraz da boy vermemiş hiçbir şeyin topluma açılması uygun değildir. Çocuklar için de olsa bu böyledir. Çocuk, insan ruhunu taşır. Büyük insanlarda fayda sağlamayan bir uygulama, çocukta da fayda sağlamayacaktır. Namaz, önce içte geliştirilmelidir. Ve o küçük bedenleri riyayla tanıştırabileceğinden dolayı ilan edilmeye gerek de yoktur.

b-) Çocukta anlık oluşan doyum, onun namaza ihtimam göstermesine mani olabilir. Gelen davetliler tarafından henüz hak etmediği takdiri gören çocuk, iç doyuma ulaşabilir. Gelen büyük misafirler, henüz aferin diyecek bir şey gerçeklememiş olsa da ister istemez "Aferin yavrum" diyeceklerdir. Çocuk da bu doyumla yetinmeyi seçebilir.

Bir anne anlatıyor: Sekiz yaşındaki çocuğu kendi tercihiyle bir hadis kitabı okumaya başlar. Ve kitabı eline her alışında, annesine kendisinin hadis kitabı okuduğunun sinyallerini verdiği halde anne;

"Aferin, bak ne güzel işte" gibi abartılı tepki vermekten kaçınarak, sadece izlemeye devam eder. Çünkü çoğu kez abartılı tepkinin çocukta oluşturduğu doyumu gözlemlemiş, hadis kitabı okumaya devam edebilmesi için böyle abartılı tepki almaması gerektiği kanısına varmıştı.

Çocuk, annesinden beklediği ilgiyi göremeyince babaya döner ve kendi isteğiyle okuduğu hadis kitabından birkaç hadisi ezberlediğini söyler. Tabi baba tarafından çok büyük takdir görür. Hatta baba, kitabı bitirirse onun için bir ödül bile vaat etmiştir. Anne, kendi dışında gerçekleşen

bu gelişmelere kulak misafiri olunca, "Eyvah!" der. Bakalım nasıl sonuç verecek?

Annenin korktuğu başına gelir. Çocuk, aldığı takdir ile yetinir ve devam eden birkaç gün içinde kitabı bir daha eline aldığı görülmez.

Bu örneğe benzer şekilde, namaz günlerinde abartılı takdir ve şişirilmiş itibar, egoyu dengesiz bir şekilde besler. Bu da çocuk için doyum olabilir. Namaz günü bir hedef değil, hedefe giden yol için bir başlangıç olmalıdır. Bu günde çocuk, takdir edileceğine sadece teşvik edilmelidir. Ama pasta ve eğlence için gelen çocuklardan böyle teşvik edici bir görev taşımasını beklemek yersiz olacaktır.

c-) Üzülerek söylemek gerekirse pek çok aile namaz gününü, doğum gününe alternatif olarak çocuğun önüne sunmaktadır. "Anne niye biz doğum günü kutlayıp pasta yapmıyoruz?" şeklinde gelen tekliflere İslami bir motifle cevap vermek isteyen bazı anneler, hemen namaz günü etkinliğine sarılırlar.

İşin içinde en büyük kulluk görevi olan namaz olmasaydı, böyle bir yönelişte sakınca olmazdı ama namaz, bu kadar hafife alınacak bir eylem değildir. Sergi, yarışma vb. faaliyetler yapılabilir belki ama namaz günü, doğum gününe rakip olmamalıdır. Çünkü aynı anlamları taşımadıkları gibi, namaz gününün çok fazla mesuliyeti vardır. Namaz, bir günlük pasta toplantısı olmanın çok uzağında, ömürlük bir eğitimdir.

Belki anne bile yaptığı onca pastadan sonra doyuma ulaşabilir. O gün belli bir vakit namaz belirlemek ya da birkaç vakte başlama kararı almayı bile unutabilir. Sonra üzerinden haftalar geçtiği halde namaz, kimse için umursanmaz bir ibadet olarak boynu bükük kalabilir. Öyleyse

onca pastayı niye yaptık? Bu çocuktan namaza ihtimam göstermesi beklenir mi?

Seminerlerimize katılan annelerin pek çoğu, klasikleşmiş bu namaz günü uygulamasından hiç istifade edemediklerini, hatta bahsettiğimiz yönlerden zarar gördüklerini anlattılar. Onların bu ifadelerinden yola çıkarak, namaz günü yapan başka ailelerle yaptığım araştırmaların sonucunda ailelerin neredeyse tamamına yakını, bu tip namaz günlerinden hiç istifade edemediklerini, namaz günü yapılan çocukların neredeyse hepsinin, namaz hakkında sünnete uygun bir bilinçlenme edinemediklerini söylediler. Hatta ilerleyen dönemlerde bu çocukların hiç namaz kılamadıklarını da ilave ettiler. Çünkü bu yanlış uygulama sayesinde, namaz hakkında edindikleri ilk imaj, namazın gerçek mahiyetinin dışında olmuştu.

Namaz, çocuğun zihin dünyasına böyle bir imajla girmemelidir. Bu, sağlam gibi görünen bir ağacın yer yer çürüyen kökü, sağlam gibi görünen bir binanın çürüyen temeli gibidir. Bütün işlerin sonunu doğrudan etkileyen şey, başlangıç noktasındaki kusurdur. Eğer bir işin başlangıç noktasında kusur varsa, o iş asla selamete ve başarıya ulaşmaz. Ancak başlangıca etki eden o organizmadaki kusuru bulup bertaraf edilirse, bu mümkün olur.

Nasıl ki bir bina inşa ederken, binayı kusurlu olarak inşa edip sonradan tamir etmeye çalışmıyor, en başında kusur ve noksan olmamasına dikkat ediyorsak; çocuklara da bir bilgi öğretirken öncelikle doğru olanı öğretmeye dikkat etmeliyiz.

Eğer inşa edebilirsek, çocuklarımızın gönlünde inşa edeceğimiz en kıymetli bina, namaz binası; en kıymetli yapı, namaz yapısıdır.

2-) Bazı aileler ilk namaz olarak sabah namazını seçerler. Namaz günü yapmazlar. Hep birlikte kıldıkları sabah namazı sonrasında, çocukla birlikte düzenli olarak sabah namazı kılma kararı alırlar. Güneşin doğuşuna yakın olan vakitler, en kıymetli vakitlerdir. Bu yüzden bu uygulama faydalı bir uygulamadır.

3-) Bazı aileler, özellikle erkek çocuklarına ilk namazını camide kıldırırlar. Başlangıç için bu da güzel bir metottur.

4-) Bazı ailelerde namaz süreci, çok doğal gelişir. Bir günlük şölen ya da etkinlik şeklinde gelişmez. Namaz kılınan bir evde namaz zaten her zaman kılınır. Ne çocuklar ne de aile ayrıca bir etkinlik gereği duymaz. Bu aileler çocuklarını, namaza götüren etkinliklerle değil, namaz etkinliğiyle tanıştırmışlardır. Bu ailelerin namazla ilgili en büyük etkinlikleri, ezan dinlemek ve cemaatle namaz kılmaktır. Onlar, zaten doğal örnekler olmuşlardır. Ve çocuk Allah'ın dilemesiyle, yedi yaşından itibaren namazını düzenli kılar. Çünkü ev içinde düzenli kılınan cemaat namazlarından dolayı, yedi yaşına kadar anne-babanın yanında kendi isteğiyle namaz kılmıştır. Bu sayede düzenli olarak namaza başlaması hiç zor olmaz. Dokuz yaşına kadar bütün vakitleri tam kılmasa da belli vakitlere mutlaka devam eder. Kaçırdığı namazlardan sorumlu tutulmaz.

"Bu yöntemlerin hangisi en iyisidir? Hangisini uygulamalıyız?" sorularına cevap:

Yukarıda saydığımız birinci madde haricinde her bir madde uygulanmaya müsaittir. İlk namazdan ziyade, çocuğun sonrasında namaza hangi vakitlerde devam edeceği önemlidir. Çocuk, ilk kez namaza başladıktan sonra sürekli devam edeceği bir vakit seçilmelidir. Bu vakit, sabah veya akşam namazlarından biri olabilir. Çünkü sabah namazında

günün meşguliyetleri henüz başlamamış, akşam namazında ise meşguliyetlerin çoğu bitmiştir. Sürekli devam edilecek vakit olarak, çocukların aileleriyle en yakın temas kuracağı vakitler seçilirse, eğitim daha kolay olacaktır.

Namaz, dünyayı aydınlatan güneş gibidir. Çocuklarımız karanlıklarda kalmasın.

YEDİ YAŞINDA NAMAZ ÖĞRETİLMEYE BAŞLANMASININ NEDENLERİ

ÇOCUK, SAĞ VE SOLDAKİ MELEKLERİ TANIMALI

Çocuğa namazın bilfiil kıldırılması, Allah Rasulü'nün *sallallahu aleyhi ve sellem*: *"Sağını solundan ayırt etmeye başladığında çocuklara namaz kılmayı emredin"*[57] sözü sebebiyle, sağını solunu ayırt eder etmez başlar.

Allah Rasulü'nün *sallallahu aleyhi ve sellem* bu şekilde, "sağ sol ayırt etme" örneğini vermesi, oldukça anlaşılır bir örnektir. Demek ki çocuk, sağ sol ayrımını fark ettiği anda namaza başlamalı, düzenli olarak birkaç vakit namazı kılmalıdır.

Sağ ve solun ne anlama geldiğini kavrayan bir çocuğun, sağ ve solda bekleyerek, amel defterine yazı yazmakla görevli meleklerle tanışmasının da vakti gelmiştir. O meleklerin var olduğunu bilmek, hakkında kayıt tutulduğunu anlamaktır. Sağda ve solda kayıt tutan melekelerin var olduğunu bilmek demek, namaz demektir. Namazını kılan

57 Sünen-i Ebu Davud, Salât; 1/ 335

çocuk, yaptıklarının kaydedildiğini en kolay ve kestirme yoldan öğrenmiştir.

Zaten bilgi, tek başına bir anlam taşımaz. Çocuk, sağ sol meleklerinin ismini öğrenmese bile namazı öğrenmiştir. Bu, uzun uzun konuşmaktan, bilgi yığını yüklemekten daha kıymetlidir. Namaz, bütün bu bilgilerin hedefi ve sonucudur. Bilgiler, alışkanlık olarak tanıtılmalıdır ki, çocuk ömür boyu rahat etsin. Çünkü Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*: *"Hayır adettir, şer ise husumettir"*[58] buyurmuştur.

Bir şeyi yeterince iyi bildiği halde yapamayan insanların varlığı, eylem bilgisinin yani sorumluluk eğitiminin ne kadar önemli olduğunun en büyük ispatıdır.

Bebeklikte manevi eğitimi önemsenmemiş, yedi yaşında bilfiil namaz kıldırılmamış bir çocuğu, ergenlik çağına girdikten sonra, "Evladım namaz kıl!" diyerek sürekli ikaz etmek, hatta azarlamak namaz eğitimi değildir. Aksine namaz eğitimi yaşına uygun bütün süreçleri takip etmektir.

Çünkü yedi yaşındaki bir çocuğun, anne-babası tarafından kendisine verilen görevi uygulama gayreti ile ergenlik çağındaki çocuğun gayreti aynı olmaz. Ahlak ve karakter eğitiminin ergenlik çağında sona erdiği gibi, manevi eğitim olan namaz eğitimi de ergenlik çağında son bulur. Çünkü ergenlik çağı, çocuğun artık bir kul ve bir birey olarak ortaya çıktığı dönmedir. Bu dönem, anne-babanın yetkisini aşar. Çocuk, ergenlik çağına kadar ne öğrendiyse, ergenlik çağından itibaren onları ortaya koymaya başlar.

Küçük yaşlarda doğru bir biçimde ibadet eğitimi almış çocukların, kopmaz bir namaz bağına sahip olduğunu gösteren yüzlerce örnek, bu konuda aileleri hem rahatlatır hem de sorumluluklarına işaret eder.

58 İbni Mace; Mukaddime 17; 1, 80, 221

Eğer aileler, çocuklarına karşı her yaş dönemine ait eğitim görevlerini yaparlarsa, çocuklarının ibadet eğitiminde hiç zorlanmayacaklardır. Bu ispatlanmış bir gerçektir. Üzülerek söylemek gerekirse, çocuğun namaz kılmamasından, öncelikle aileler sorumlu tutulur. Hz. Ömer'in, Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile arasında geçen şu konuşma, bu söylediklerimize ışık tutacak niteliktedir: Hz. Ömer, ***"Ey inananlar! Kendinizi ve ailenizi (çoluk çocuğunuzu), yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun..."***[59] ayeti nazil olduğunda, Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'a şu soruyu sorar: "Ya Rasulullah! Nefislerimizi koruruz, fakat ehlimizi nasıl koruyabiliriz?" Allah'ın Rasulü de bu soruya şöyle cevap verir: *"Allah'ın sizi nehyettiği şeylerden onları nehyedersiniz ve Allah'ın size emrettiği şeyleri onlara emredersiniz. İşte bu, onları korumak demektir."*[60]

Rasulullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem*, Hz. Ömer'e verdiği cevap, çok kısa ve nettir. Hem çocuk hem de ebeveyn psikolojisini çok iyi bilen bir rehber olarak bu kadar kısa ve net konuşmuştur.

Bizler, namaza nasıl sabır ve huşû ile devam etmekle yükümlüysek, çocuklarımıza da bunu yaptırmakla yükümlüyüz. Çocuklarımız için en az Ömer (ra)'ın endişesi gibi bir endişe taşımak zorundayız ki, şeytan evlatlarımıza ortak olmasın.

59 Tahrim 66/6
60 Hak Dini Kur'an Dili; c.8, s.161

ÇOCUĞUN İBADETE İHTİYACI VAR

Allah Rasulü: *"Dünyaya gelen her insan, İslam fıtratı üzere doğar; sonra anne ve babası onu Yahudi, Hristiyan veya Mecusi yapar"*[61] buyurmuştur.

İslam akidesine göre her çocuk Müslüman olarak doğduğu için, savaşlarda bile müşrik çocukların öldürülmesi yasaktır.

Bir savaş esnasında Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, çocukların ölmesine öyle çok müteessir olmuştu ki sahabeler, Onu anlamakta zorlanmışlar ve şu soruyu sormaktan kendilerini alamamışlardı: "Ya Rasulallah, onlar müşrik çocuklarıdır, niçin üzülüyorsunuz?" Bunun üzerine Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*:

"*Onlar, doğdukları gibi duruyorlar. Sakın çocukları öldürmeyin, aman çocukları katletmeyin. Her can ilk yaratılışta tertemizdir"*[62] buyurmuştur.

Bütün çocuklar, İslam fıtratı üzerindedir; çünkü bütün insanlar dünyaya ilk kez acizlik duyguları içinde gelir. Bütün yetişkinler, dünyayı ilk kez çocuk gözüyle izlemişlerdir. Her çocuk, kendi zayıflığından gelen duyguları gereği, güvenme bağlanma ve sığınma ihtiyacı hisseder. Çocukların Allah'a sığınma isteği vazgeçilmez bir istektir ve onlar Allah'ı tam anlamıyla güvenecekleri bir sığınak, dayanak ve emniyet kaynağı olarak kabul ederler.

Bazı istekleri hemen gerçekleşmeyen, bir an önce büyüyüp de hayallerine kavuşma merakı ile çırpınan, kocaman bir ruhu küçücük bir bedende ağırlamaya çalışan çocukların onca yetersizlik, küçüklük ve acizliklerine rağmen

61 Buhari, Cenâiz, 79, 80, 93
62 Müsned, 3/435

Allah'ın varlığını kabul etmemeleri mümkün değildir. Yani onların en büyük kuvvet ve kudreti yanlarında hissetmeyi reddetmeleri imkânsızdır.

Her çocuğun İslam fıtratında olması ve hatta ergenlik çağına kadar Müslüman kabul edilmesinde buna işaret vardır.

Yapılan pek çok araştırma, çocukların ibadetlere karşı büyük bir merak ve istek duyduğunu ortaya çıkarmıştır. Muhtevasını çok iyi anlamasalar da dini konuları, dua ve ibadetleri öğrenme özlemi içinde bulundukları keşfedilmiştir.

Hayatı henüz tanımayan çocuk, içinde taşıdığı bütün boşlukları, manevi yönelişlerle doldurur. Dini inkâr eden yetişkinlerin reddettikleri din inanışını onlar reddedemezler.

Çünkü bizzat Allah›ın tarifine bakılınca dini reddetmek, büyüklenme ve kibrin sonucudur. Bir çocuğun, yetişkinlerdeki gibi kendi kendine yettiğini düşünme ve Allah›ı inkâr etme duygusuna kapılması, asla mümkün değildir. Çünkü çocuk, onu himaye eden, koruyup kollayan, güven duyacağı bir dayanağa her zaman ihtiyaç duyar. İşte bu ihtiyacı onu fıtri bir Müslüman yaparken, Yetişkin insanı da "Ben kendime yeterim" duygusu kâfir yapar.

Öte yandan eğer o yetişkin denize açılıp, kuvvetli bir dalganın kendini boğup yutacağı korkusuyla karşı karşıya kalırsa, bir anda Müslüman oluverir. Buna, Firavun'u örnek verebiliriz. Firavun, kendisini tıpkı bir çocuk gibi aciz hissedince Musa'nın Rabbini anmaya başlamıştı.

Çocuk kalbi, kendini hiçbir zaman böyle bir kibir ve emniyette hissedemediği için Allah›a sığınmaya, onu desteği olarak görmeye her zaman meyillidir. Bu içten gelen karşı konulmaz ve Allah›ın fıtratına kodladığı bir özelliktir.

Bundan dolayı bütün çocuklar Müslümandır. Annebabası ibadete karşı kendini kapatmış nice çocukların, namaz çağrısını duyunca derin bir heyecan ve merakla namaza koştuğunu bile görürsünüz.

Aslında inat ve kibir duyguları içinde büyümediği sürece çocuğun bu acizliği ömür boyu devam eder. Önceleri dünya karşısında hissettiği acizliği, sonraları uçsuz bucaksız fezalar karşısında hissedeceği acizliğe dönüşür.

Fıtratı bozulup, ruhunu kibirle büyütmediği takdirde her çocuk, namaz bekçiliğine adaydır.

ÇOCUK NAMAZLA ALLAH'A İFADE VERMELİ

Anne-babalar, çocukları eve geldiğinde günlerinin nasıl geçtiğini, neler yaşadıklarını öğrenmek için onları kısa bir veri taramasına tabi tutarlar. Çocuklarının yaşadıkları hadiseleri, insanlarla aralarında geçen diyalogları ve varsa problemlerini öğrenmeye, yardım gerektiğinde yardımda bulunmaya çalışırlar.

Çocuk da anne-babasına gününü anlatmayı adet haline getirir ve onların bütün sorularını yanıtlamakta zorlanmaz, tıpkı bir asker gibi sürekli bir nevi tekmil verir.

Eğer çocuk; evde anne-babasına, sınıfta öğretmenine, sokakta trafiğe, oyunda çeşitli oyun kurallarına karşı, hep hazırolda durmaya alıştırılır da namaza teşvik edilmeyerek, Allah'a tekmil vermeye alıştırılmazsa, o çocuktan, gelecekte Allah'ı ön planda tutmasını beklemek ne kadar doğru olur?

Çocuk, adeta minyatür bir insandır. Yani insan maketidir. İnsanlık yolundaki ilk adımlar çocuklukta atılır. Gele-

cekte karşılaşacağı bütün problemleri, bu dönemde kodlanmış bilgiler ışığında çözebilir.

Anne-babaya tekmil vermeye alıştırılan bir çocuk, namazla Allah huzurunda durmaya alıştırılmadıysa bu çocuğun durumu nasıl olur?

Bilindiği gibi namaz, kişinin Allah'ın önünde ifade vermesidir. Bütün yaşamını, tercihlerini, sevdiği ve sevmediklerini Allah'ın huzurunda yeniden gözden geçirmesidir.

Allah ile ilişkiyle tanıştırmak için çocuğu, Rasulullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* bahsettiği yaşlarda namazla tanıştırmak zorundayız. Çünkü namazla tanışmayan çocuk, Allah'tan başka herkese hesap verir, ama aslında ömrü boyunca sadece Allah'a hesap vermesi gerektiğini öğrenemez.

Gönüllü ya da gönülsüz birçok kurala uygun davranır, ama ilk çocuklukta namazın farkına varamamış, yedi yaşında namaz kılamamış, on yaşında ise Allah karşısındaki en önemli kuralı atlamış olur.

Namaz ve ibadet rehberliği yapmayan ya da bu konuda silik kalan ailelerin çocukları, kula kul olma duygusuyla yetişecek, yaratılmışlara kul olmaktan kurtulamayacak, nihayetinde asla özgürlüğüne kavuşamayacaktır. Oysa sadece kendisini yaratana kul olup, yarattığı diğer bütün şeylerden özgürleşmek her çocuğun hakkıdır. Bu hak, çocuğa mutlaka verilmelidir.

SEKİZ-ON BİR YAŞ

Sekizinci yaş, temyiz karmaşasının sona erdiği dönem olduğu gibi, aynı zamanda yedinci yaşlarda öğrendiği bilgileri pekiştirme yaşıdır. Bundan dolayı namazla ilgili önceki sene neyi öğrendiyse aynen devam etmesi ve pekiştirmesi sağlanır.

Dokuzuncu yaşı, çocuğu daha başka boyutlara taşıdığı için, bütün vakitleri tam kılmaya teşvik edilmesi için en uygun zamandır. Çocuk, dokuzuncu yaşlarda yeni bakış açıları kazanır. Dokuz yaşından önceki dışa bağlı eleştiriciliği bu yaşta, bağımsız eleştiriciliğe dönmeye başlar.

Dokuz yaşındaki çocuklar, dış dünyayı kendilerine göre ölçüp tartabilir ve olaylar hakkında tamamen kendi düşüncelerini kullanarak hüküm verebilirler. Öncesinde anne-babaya danışmadan fikir yürütemeyen çocuk gitmiş, yerine anne-babasının kendisine danışarak fikir yürütmelerini isteyen bir çocuk gelmiştir. Bu yaşlardaki çocuklar artık daha zor etkilenmeye ve kendilerine daha fazla güvenmeye başlarlar.

Dokuz yaşındaki çocuk, anne-babasının, "Namaz kıl!" çağrısından çok, onların namaz kılış şekliyle ilgilenir ve anne-babasının her halini büyük bir dikkatle kaydeder. "Evladım namazını benden daha iyi kılsın" diyen anne-babalar, bu arzularının gerçekleşmesinin ne kadar zor olduğunu anlayacak ve ilk kez kendi namazlarıyla yüzleşmek zorunda kalacaklardır. Çünkü çocuk artık, her şeyi daha iyi görecek ve yerinde tahliller yapacaktır.

Bizi adım adım izlemeye, hatalarımızı söylemekten çekinmemeye ve bağımsız yorumlar yapmaya başlayacak, adeta çok boyutlu bir kamera gibi günün sonunda bizi bize izlettirecektir.

Bu dönemde çocuk tarafından bizim samimiyetimiz sınanır. Anne-babası olarak bizleri, eleştirel bir gözle incelemeye başlamıştır. Yanlışlarımızı, eksik ve hatalarımızı hemen yakaladığı gibi, samimi ve huşû dolu namazlarımızı da fark eder. Bundan dolayı bu yaş çok önemlidir. Kendi namaz serüvenimizi olgunlaştıramamışsak, çocuğumuzdan da bunu beklememiz mümkün olmaz.

Dokuz yaş, çocuk eğitiminde kilit yaştır. Bu yaş, ailenin bütün değerlerinin çocuk tarafından özümseneceği yaş olduğu için anne-babalarda söylemin ötesinde var olan her eylem, çocuk tarafından özümsenir. Anne-babanın ısrarla savunduğu bütün değerler çocuğa, bu dönemde fark ettirilir. Çocuk, laftan çok işe bakar ve ailenin ciddiyetle yaptığı bütün eylemler onun benliğine kusursuzca kazınır.

Çocuk, dokuz yaşına kadar olan dönemde anne-babasının öğretmeye çalıştığı her şeyi sorgusuz sualsiz kabul eder ama dokuz yaşına geldiğinde, öğretilen şeyleri kabul etmeden önce, anne-babasının onlara ne kadar ciddiyetle sahip çıktığını görmesi gerekir. Eğer anne-babasının ibadetlerde aksaklık yaptığını görürse çocuğun, manevi dünyası tamamen sarsılır. Çünkü bu dönemde kendini, anne-babasının nasihatlerine değil, bizzat davranış ve tavırlarına adapte eder.

Anne-babanın en büyük derdi namaz ise çocuk da bunu dert edinir. Ama anne-babalar başka şeyleri önceliyorsa, çocuk da onlar neyi önceliyorsa onu önceleme-

ye başlar. Eğer dokuzuncu yaşlarda çocuk, yaşına uygun görev ve sorumluluklara ve davranışlara yönlendirilmişse, hayatı boyunca bunun izlerini üzerinde taşıyacaktır. Çünkü çocuk bu yaşlarda, büyüdüğünde nasıl bir kişi olacağını tasarlamaya başlar.

Onuncu yaşı çocuğun, gördüğü ve seçip beğendiği değerlere sıkıca bağlanma yaşıdır. Namazı geçirdiği vakitlerden de sorumlu olmuştur. Çünkü gelişim süreci buna müsaittir. Bu döneme, "soyut işlemler" dönemi denmesi, çocuğun zihinsel olarak yeni bir döneme girdiğine işaret eder. Allah Rasulü zaten onuncu yaşın, bütün boyutlarını herkesten daha iyi bildiği için, bu dönemi ilk zorunluluk dönemi olarak açıklamıştır.

Çocuk, artık Allah'ı tam anlamıyla tanımaya başlamıştır ve zihin dünyası ibadette zor bir sorumluluğu kaldıracak kadar gelişmiştir. Namaz konusunda titiz ve ciddi davranmamız, onun bu gelişim dönemiyle orantılı olduğu için bu zorunluluk ona ağır gelmez. Çünkü o, bu görevin farkına varmıştır. Görülen âlemin dışında görülmeyen bir âlem olduğunu bildiğinden dolayı, bu dönemde namazı ve diğer ibadetleri niçin yaptığını daha iyi anlamaya başlar.

Cennet, cehennem, melekler vb. görülmeyen âlemdeki bütün her şeyi yeniden anlatmanın, tekrar bilgilendirmenin faydası olacaktır; çünkü bu yaşta daha iyi anlayacaktır.

Bu yaşa gelen çocuğa, namazın niçin kılındığını, kılmayan kimselerin nasıl bir sonla karşılaşacağını önceki anlatımlardan daha gerçekçi bir üslupla anlattığımızda, bütün bu bilgileri gelişen zihniyle, daha kolay kavrayacaktır.

On bir yaşına kadar devam eden uyum yaşı, on bir yaşında yavaş yavaş kaybolur. Allah Rasulü, bundan dolayı namazı aşama aşama öğretmeyi şart koşmuştur; çünkü on bir yaşından sonra çocuk, daha zorlu bir döneme adım atmaya başlar.

Bu yaşa kadar eğer doğru şeyleri öğrenmişse ve namaz ibadetini kazanmışsa ne ala.

DOKUZUNCU YAŞA ÖZEL TAVSİYELER

Çocukların, namazı bütün vakitleriyle kılması için onuncu yaşın gösterilmesi, aileleri yanıltmamalıdır. On yaşında bir çocuğun içinde bulunduğu yaş, namazı öğrenmedeki son yaştır. Bundan dolayı dokuz yaşına bastığında, onuncu yaş beklenmeden, bütün namazları kıldırmak için çocuğa yeni bir çizgi tayin edilmelidir. Tıpkı Allah Rasulü'nün, Abdullah İbni Ömer'e:

"Ey Abdullah! Orada ne dinar ne dirhem var. Orada yalnızca iyilik ve kötülükler vardır. İyiliğe *karşı iyilik,* kötülüğe karşı ceza vardır. *Sakın çocuklara ait olan sorumluluklardan uzak durma! Böyle yaparsan kıyamet günü Allah da senden uzak durur. Şahitlerin karşısında seni rezil eder"*[63] buyurduğu gibi çocukların, çocukluğa dair sorumluluklarından kaçtıkları takdirde, Allah'ın da onlardan uzak duracağı hatırlatılmalıdır.

Çocuk, dokuz yaşındayken bütün vakit namazları kılmaya başlarsa, on yaşına hazırlıklı olur. Böylece namazı tam ve eksiksiz kılma hükmüne muhalefet edilmemiş olur.

63 Müsned 2/24

İBADET EĞİTİMİNDE ANNE-BABALARIN YANILGIYA DÜŞTÜĞÜ NOKTALAR

1- "HENÜZ MESUL DEĞİL" YANILGISI

Öncesinde temelleri atılan namaz bilinci, on yaşındaki çocuğun hayatında tam bir sorumluluk olarak belirmelidir. Çünkü ergenlik çağına girdiğinde, "Namaz kılsam mı, kılmasam mı?" diye bir kargaşa yaşamamalıdır.

Bu sebeple çocuğun hayatında namaz, aşama aşama oturtulmalıdır. İslami eğitimde, "ergenlik çağına gelince namaza başlamak" diye bir uygulama yoktur. Çünkü o çağlar, deli dolu ve zor çağlardır. Ebeveynler, erken yaşlarda namazı yerleştirmeyi ihmal ederlerse bu dönemde çocuğa, kendi seslerini işittirme çabası ve telaşıyla beraber, bir de namaza alıştırmayı eklemiş olurlar. Böylece içinden çıkılmaz bir duruma doğru sürüklenebilirler. Ergenlik dönemi, namaz telaşı yaşanacak bir dönem değildir.

Onuncu yaş, sınırdır ve kim bilir belki, çocuk yaşı ilerledikçe direktif almaya ve yönlendirilmeye kendini kapatacaktır. Bu ihtimal her zaman göz önünde tutulmalıdır.

Namaz bilinci, bize seçmeli olarak sunulmamıştır. Allah Rasulü, ibadet eğitimi konusunda bize yol göstermiş, yol göstermekten de öte kendisi, hiçbir zaman dayak yöntemine başvurmadığı halde, olayın ehemmiyetini ısrarla ifade etmek için "dayak"tan bile bahsedecek kadar keskin cümleler kurmuştur.

Demek oluyor ki namaz eğitimi ve bilinci, önce ebeveynde başlıyor. Aileler, çocuklarının yaşlarını dikkatle takip etmelidirler.

Yapılan pek çok araştırma, aşırı hareketli çocukların bile onuncu yaşına geldiğinde hareketlerinin belirgin ölçüde yavaşladığını ortaya koymuştur. Çünkü onuncu yaş, çocuğun, kendi kendini idare edebileceği, dürtü kontrolünde istenen başarıyı sergileyebileceği bir yaştır.

Bütün bu sonuçlar, çocuğun namaz sorumluluğunu on yaşında tam olarak üzerine almasının hayati önemine işaret eder. Çocuğun, ileriki yaşamında hangi sorumlulukları yüklenmesi gerekiyorsa, ergenlik öncesi dönem olarak kabul edilen onuncu yaşında onları mutlaka deneyimlemesi gerekir.

Nasıl olsa henüz erken diyerek, telaş ve çabalamayı ileri tarihlere atanlar, hem Allah Rasulü'nün uygulamasına muhalefet etmiş hem de çocuğun ileri tarihte mutlaka karşılaşacağı namaz ödevini deneyimletme fırsatını kaçırmış olurlar.

Bir evladın namaz dâhil, yaptığı bütün ibadetler hem kendisinin hem de anne-babanın hanesine artı değer olarak yazıldığına göre, anne-babanın bundan daha önemli bir kaygısı olabilir mi?

Kolay bir dönemde halletmek varken daha zor bir döneme sarkıtmanın faydasından çok zararı olduğuna göre bu işte gevşeklik göstermek kimsenin lehine değildir. Her şeyden önemlisi Allah bizi bundan mes'ul tuttuğu için, evlatlarımızın bizden bu eğitimi almaya hakları vardır.

Çünkü onlar, henüz oyun çağlarında, hayatı küçük telaş ve avuntular içinde birçok şeyden habersiz yaşarken bizim onlara, hayatları içindeki tüm güzelliklerle birlikte namazı da fark ettirmemiz gerekir. Secde, insanın en önemli alışkanlığıdır. Namaz adabı; sofra adabından, top-

luma uyum adabından daha öndedir. Çünkü secde; yemek yemenin, uyumanın, sağlık ve neşenin asıl sebebidir.

Bütün bu vesileler, insanın Allah'a secde etmesi için yaratılmışken, çocuklarımıza başka şeyleri öğretmeden önce secdeyi öğretmiyorsak büyük bir kusur içindeyiz. Bu, bütün imkânları şuursuzca tüketmekten başka bir şey değildir.

2- "NASIL OLSA BÜYÜNCE KILACAK" YANILGISI

Secdenin en büyük insanlık görevi olduğunu ve namazın, Mü'mini kâfirlerden ayıran tek şart olduğunu bilen bazı ebeveynlerin bu konuda rahat davrandıkları görülmektedir. Bu ebeveynler, çocuğun, aklı başına gelip ergenlik çağına girince, namazını kendiliğinden nasıl olsa kılacağını, kılmazsa bu durumdan çocukların kendilerinin mesul olacaklarını düşünerek ebeveynlik görevlerini ihmal etmektedirler.

Öncelikle böyle bir yaklaşım sünnete terstir. Geçerli bir mazeretle bile olsa, sünnete uygun davranmamak büyük bir hatadır. Yukarıda bahsettiğimiz düşüncede ise geçerli bir mazeret yoktur. Hatta bu düşünce, insanı sünneti hafife almaya bile götürür. Böyle düşünen anne-babalar, tamamen mantık yürüterek elde ettikleri bu yorumu, sünnetin önüne geçirdiklerinin farkındalar mı acaba?

Müslümanlar, hikmetini anlayamadıkları sünnet uygulamalarına bile sıkı sıkıya sarılmakla yükümlü iken, hikmeti ayan beyan açık olan bu uygulama konusunda mazeret bulamazlar. "Nasıl olsa kılar." anlayışındaki ilk yanlış, sünnete muhalefet etmektir.

Bu düşüncenin bir diğer yanılgısı; günün birinde Allah'ın secdeden sorumlu tutacağı bir kişiyi, çocuklukta yönlendirmeyerek secde eğitiminde yalnız bırakmak ve dolayısıyla namazına önem göstermeyen nesillere kaynaklık etmektir.

Eğer insan, bu zor eğitimde yalnız bırakılırsa, sonunda namazı hiç kılmama veya ihmal etme ihtimali ile baş başa bırakılmış olur. Çocukken böyle bir eğitimi almayan yetişkin, namazı kolaylıkla geçirmek ya da hiç kılmamak konusunda serbest bırakıldığını sanır. Kendini böyle inandırdığı, bilinçaltını bununla doldurduğu için, yemeklerden sonra elini yıkamaya özen gösterdiği kadar namazına özen göstermez. Hatta belki hiç kılmaz. Evladınız secde etmiyorsa ve siz de görevinizi ihmal etmişseniz dünyayı boşuna meşgul ediyorsunuz, arkanızda halef bırakacağınız bir insanı boşuna dünyaya getirmişiniz demektir. Çünkü zürriyet sahibi olmakta amaçlanan secdedir. Onun tesis edilmesinin ihmali büyük bir kıyımdan başkası değildir.

Yukarıda söylediğimiz "Nasıl olsa büyüyünce kılacak" düşüncesinin en kötü sonucu, çocuğun büyüdüğü halde hiç namaz kılamamasıdır. İnsan asla böyle bir ihtimalle baş başa bırakılmamalıdır.

Bu düşüncenin bir diğer yanılgısını keşfetmek için şu soruyu sorabiliriz: "O büyüyünce kılacak. Peki, sen ne yapacaksın? Senin anne-babalık görevin ne olacak?" Unutmayalım ki insan, anne-babasız da büyür. Adı yetim, öksüz olur belki ama sonuçta Allah dilerse büyür. Çocukken namaz eğitimi almamış bir evladın, yetimlikten azade olduğunu söyleyebilir miyiz?

O insan, Allah hidayet ederse ileride belki bir namaz kahramanı olabilir ama bunda anne-babanın hiç rolü olmadıysa elde edecekleri mükâfat da o nispette olacaktır.

Acı gerçekleri söylemekten kaçınmayalım ki, gün yüzünde yalnızca doğrular kalsın.

NAMAZ EĞİTİMİNDE YARDIMCI FORMÜLLER

ON YAŞINA ÖZEL TAVSİYELER

1) SAĞLIKLI İLETİŞİM, NAMAZ EĞİTİMİNİN ÖN ŞARTIDIR

Anne-babaların bildiği, çocukların ise öğrenmek zorunda olduğu pek çok kural vardır. Anne-babalar bunları, çocuklarına özenle öğretirler. Fakat eğer aile içi muhabbet gölgelenmişse, ebeveynin hiçbir önermesi çocukta yankı oluşturmaz.

Çocuğa olan sınırsız sevgi ve merhamet, Allah'ın yeryüzüne paylaştırdığı doksan dokuz parçadan biri olan rahmetin tecellisidir. Ebeveyn ve evlat ilişkisinin, kesiştiği ana noktanın temelinde daima rahmet vardır. İşte bu rahmet sebebiyle Allah, çocukların anne-babaya isyanını çok çirkin görmüştür. İnsan, ilk olarak Allah'a ve Rasulü'ne, sonra ise anne-babaya itaat etmek zorundadır.

İtaat zorunluluğunu çocukların fıtratına kolaylaştıran şey de işte bu rahmettir. Anne-babalar, çocuklarına karşı çok merhametli oldukları için, çocukların onlara itaati farzdır. Rahmetin olmadığı yerde itaat çok zordur.

Allah'ın ilk ismi, Rahman ismidir. Bu rahmete rağmen, onun emir ve yasaklarıyla çatışmayı çok yakışıksız bir durum olarak kabul ederiz. Bundan dolayıdır ki Allah'a itaat ederken; güvensizlik duymaz ve Allah'ı sorgulamayız. Allah'ın zaten hiçbir şeye ihtiyacı yoktur. Bu sebeple, ona karşı bir güven problemi yaşamayız.

Eğer çocuklarımızdan itaat bekleyeceksek bunu, ancak merhametli davranışlarımızla elde edebiliriz. Çünkü itaat ancak rahmete olur. Evladını kendine itaat ettirsin, neslinin hem maddi hem de manevi mimarı olsun diye, rahmetin bir parçası anne-baba yüreğine yerleştirilmiştir.

Anne-babanın çocuğuna, her yaş dönemine uygun bir şekilde merhamet göstermesi gerekir. Annenin çocuğuna merhameti, anne karnındaki dönemden itibaren başlar.

Merhamet sadece çocuğu sevip kucaklamak değildir. Bebeklik dönemindeyken çocuğu, her türlü korku ve kaygıdan korumak, onu yalnız bırakmamak, onun güven ve emniyetini sağlamak, çocuğunun bedensel dengesine özen gösterildiği gibi ruhsal dengesine de özen göstermektir.

Merhamet; çocuğun bebeklik dönemini sükûnet ve huzurla geçirmesi, hiçbir korku ve güvensizlikle tanışmadan büyümesidir.

Bebeklikten çocukluğa adım attığı döneminde ise merhamet; annenin, çocuğun ihtiyaçlarını karşılarken olabildiğince sevecen ve güler yüzlü olmasıdır. Rasulullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* torunlarına karşı gösterdiği ilgi ve ihtimamın tam olarak modellenmesi, hiçbir eksiklik bırakılmamasıdır.

Merhamet; çocukla vakit geçirmek, onu dikkatle dinlemek, ona karşı daima sevecen bir üslup kullanmaktır.

Orta çocukluk döneminde de, gerektiğinde onu takdir etmek, rencide edici davranışlardan kaçınmak, ona söz hakkı vermek ve varlığını onaylamaktır.

Anne-babalar, çocuklarını kendilerine itaat ettirmek istiyorlarsa, merhamet anlayışlarını gözden geçirmek zorundadırlar. "Rahmet nedir?" diye sorduğumuzda Rasu-

lullah *(aleyhisselam)*'ın etrafındaki insanlarla kurduğu iletişimi yakından inceleyerek en doğru cevaba ulaşabiliriz. Çünkü Allah Teâlâ, Rasulullah *(aleyhisselam)*'a:

"Onlara karşı çok merhametlisin. Eğer sen kaba ve katı kalpli olsaydın, yanından dağılır giderlerdi"[64] demiştir.

Allah Rasülü'nün, arkadaşlarına ve ailesine karşı davranışları, rahmeti bütün boyutlarıyla sergilemiştir. Onun davetini ayakta tutan, insani dinamiklerin hepsini birden kendisine hizmet ettiren birim rahmetti. Bizans, Roma ve Kisra'nın tahtlarını dağıtan da rahmetten başkası değildi. Kendisinden sonra da Müslümanları bir birine bağlayıp kenetleyen ve din kaynaklarını koruyan birim de rahmetti.

Bizler de fıtratımıza göre hareket ettiğimiz sürece, çocuklarımızla aramızdaki bütün sorunlar kendiliğinden hallolacaktır. Çünkü rahmet sayesinde çocuk, anne-babalarının bütün rica ve tekliflerinin kendi lehinde olacağını bilir.

Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bir hadisinde: *"Arap kadınlarının en hayırlısı Kureyş kadınlarının saliha olanlarıdır. Onlar,* küçüklüklerinde çocuklarına son derece müşfik ve düşkündürler.*"*[65] buyurmuştur.

Bu sebeple, çocuğunu namaza alıştıracak anne-baba, öncelikle kendini yakından incelemeli, "Ben, çocuğuma varlık görevini öğretmek için kendimi nasıl hazırlamalıyım?" diye sormalıdır. Çocukları namaza hazırlamadan önce, anne-babaları hazırlamak gerekir.

Çünkü çocuğuna her zaman güzel davranan annebabaların çocukları namazı, onlara muhalefet için kullanmazlar. Çocuk, eğer merhametle muameleden yoksun ise

64 Ali İmran 3/159
65 Buhari; Nikâh, 12

anne-babaya duyduğu öfke patlamasının hedef tahtasına namazı koyabilir.

Bundan sakınmak için Allah Rasulü'nü model alabiliriz. Onun, çocuklarla arası her zaman çok iyiydi. Çünkü onları namaz ve başka ibadetlere alıştırması gerekiyordu. Çocuklarla arası iyi olduğundan dolayı, Rasulullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* eğitim ve terbiyesi altında yetişen çocuklardan hiçbir asi ve kötü kişi çıkmadı. Bir seferinde yaşadığı şu olay buna en güzel örnektir:

"Bir namaz vaktinde sahabeler camide saf tutmuş Rasulullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* gelip namaz kıldırmasını bekliyorlardı, ancak uzun bekleyişten sonra Rasulullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* gelmediğini gören sahabeler, endişelenmeye başladılar ve birkaç kişi, Rasulullah'ın neden geciktiğini araştırmak üzere camiden çıktı. Ancak Rasulullah'ı caminin arkasında, çocuklarla oyun oynarken gördüler. Rasululah'ın (oyun icabı) bir deve gibi çocukları birer birer sırtına bindirip gezdirdiğini gören sahabeler, ilk önce ne yapacaklarını şaşırdılar. Ancak daha sonra Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'a yaklaşıp: "Ya Rasulullah cemaat namaz için sizi camide bekliyor" dediler. Bunun üzerine Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, çocuklara dönerek şöyle buyurdu: "Çocuklar, devenizi kaç cevizle değiştiriyorsunuz?" Her birisi bir rakam söyledi. Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* de sahabeye dönerek şöyle buyurdu: "Çocukları duydunuz, şimdi gidin de ceviz getirip beni alın."

Çocuklarımızla aramız iyi olsun. Çünkü Rahmana itaate çağırmak, ancak rahmetle olur…

A-) NASIL RAHMET?

Çocuklarımıza İslami terbiye ve eğitim vermek istiyorsak, öncelikle onlarla yakın ilişki kurmanın, merdivenin ilk basamağı olduğunu bilmeliyiz.

Bu ilk basamak çıkılmazsa daha yükseğe ulaşmak mümkün olmaz. Öncelik sıralamasında çocuğa belli emirleri vermek değil, çocukla güzel bir iletişim kurmak vardır. Unutmamak gerekir ki bir çocuk, herhangi bir dersin hocasını severse, o dersi de sever. Çocuğun ebeveyni ile arasındaki bağ yeterli düzeyde olursa, onların öğrettiklerini de öğrenecektir. Bir çocuğu itaatkâr yapan da hırçın yapan da ailesinden başkası değildir.

Abdullah İbni Ömer, anne-babalara tavsiye verirken: "Çocuğunuzu iyi terbiye edin. İyi bilin ki onu nasıl terbiye ettiğinizden ve ona neler öğrettiğinizden sorumlusunuz. Büyüdüğü zaman size itaat etmesinden de siz sorumlusunuz"[66] derdi.

Anne-babası tarafından anlaşılmak, ciddiye alınmak, saygıyla karşılanmak, her çocuğun en meşru hak ve ihtiyacıdır. Bu ihtiyacın yeterli düzeyde karşılanmaması, çocuğun üzerinde olumsuz bir tesir bırakır. Bu durum, ilk çocukluk dönemlerine rastlarsa, çocukta ortaya çıkan olumsuz tesir geri dönülmez yaralar açar. Çocuk büyüse de bu yaraları kapatamaz.

Bu yaralar sebebiyle, anne-baba çocuk arasındaki ilişkide kopukluklar baş gösterir. Bu kopukluk sebebiyle, ebeveynler çocuklarına hem ahlak inceliklerini öğretirken hem de ibadet bilincini kazandırmaya çalışırken zorlanmaya başlarlar.

66 Kal'aci, Fıkhı Abdullah b. Ömer, 304

Eğer anne-baba; olur olmadık sebeplerle çocuğa kızar, başka birine öfkelendiğinde öfkesini çocuğa yöneltir, çocuğun heyecanla anlatmaya çalıştığı bir konuşmayı dinlemezse, anne-baba çocuk uyumu kaybolur. Bu uyumun kaybedilmemesine çok özen göstermek gerekir. Genel itibariyle anne-babalar, dışarıdaki başka insanlarla aralarındaki uyum ve güzel ilişkiyi bozmamaya özen gösterdikleri kadar çocukları ile aralarındaki uyumun sürekliliğine dikkat etmezler. Oysa kendilerine en çok muhtaç olan, en masum varlıklar, kendi çocuklarıdır. Terbiyesinden sorumlu oldukları en değerli varlıklar da onlardır.

Anne-baba-çocuk uyumu, aynı zamanda bir aidiyet bağıdır. Çocuklarımız ile aramızda bir aidiyet bağımız olmalıdır. Çocuk: "Ben bu ailenin bir ferdiyim." diyebilecek kadar özümseyeceği, bir ailenin varlığını yeterince hissetmelidir.

Rasulullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* terbiye metodunda böyle bir birlik bilinci vardı. Çarşıda dolaşırken bir adamın, başkalarını aldattığını gördüğü zaman *"Aldatan bizden değildir"*[67] diyerek "biz" ifadesini kullanmış ve yalancılık gibi bir suçun, kişiyi bu aidiyetin dışında bırakacağını söylemiştir. Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, Medine'de tıpkı bir aile gibi büyük bir birlik oluşturmuş ve o birliğe dâhil olan herkese mutmain olacağı bir sevgi ve huzur ortamı sunarak, Müslümanların hepsini birbirleriyle kardeş ilan edip onları bir aileye ait kılmıştı.

Çocuk ile aile arasındaki bağ da böyle sağlam olmalıdır. Çünkü aidiyetini kurmuş çocuk, hem ait olduğu aile bireyleriyle benzeşmek isteyecek hem de her konuda kendine güvenecektir. Ruhi bir yalnızlığa düşmediği için, etrafındaki kimsenin onu kınaması ya da küçük görmesinden

67 Müslim, Îmân 164

korkmayacaktır. Bağlı bulunduğu ailesinden güç alarak bağımsız bir insan olmaya adım atacaktır. Böyle çocuklar, ailesiyle işbirliği içinde olmaya her zaman yatkın olurlar.

Allah Rasulü *sallallahu aleyhi ve sellem* bununla ilgili şöyle buyurmuştur:

"İyilik etmeleri için çocuklarınıza yardımcı olun. Her anne ve baba, çocuklarının itaatsizliğine engel olabilir."[68]

Başarı, her zaman işbirliği sonucunda ortaya çıkar. Ve hiçbir eğitim süreci, baskıyla başarıya ulaşmaz. Hele ki bu eğitim, Allah ile insan arasındaki en nadide kavuşturucu olan namaz eğitimi ise daha ince ve detaylı düşünmeyi gerektirir. Namaza alıştırırken baskıyı seçen anne-babalar, çocuğun özünde var olan fıtri namaz eğiliminin önüne set olmuş, ruhunun derinliklerindeki bu yönelişi farkında olmadan baltalamış olurlar. Yanlış yöntemler fıtrattaki secde eğiliminin gizli katilleridir.

Bundan dolayı çocuğu namaza çağırırken kullanılan ses tonuyla, onun çağırıldığı şeye kendi isteğiyle icabet etmesini sağlamak gerekir. Namaza çağıran sesi, başka herhangi bir şeyin çağrısındaki sesle karıştırmamak gerekir. Şeytanın fısıltılı ve cazip bir sesle çağırdığı yönünün aksi istikameti olan bir kıbleye, yüksek ve kaba bir sesle çağrılmaz.

Aileler, özellikle çocuğun namaza ilk alıştırıldığı dönemde, başka sebeplerle çocuğa öfkelenmemeye özen gösterir: "Şu anda çocuğumu ibadete alıştırma döneminde olduğum için onunla aramı bozmaktan kaçınmalıyım" diye düşünerek pek çok konuda sabırlı davranırlarsa, namaz eğitiminde zorlanmayacaktır.

68 Mecma'uz-Zevâid, c.8, s.146

Bu süreçte anne-babalara düşen görev, çocuklarının fıtratında zaten var olan secde ihtiyacını gün yüzüne çıkarmaktır. Çünkü çocuğun kılacağı namaz, hayatı boyunca kendi istek ve tercihiyle gerçekleşecektir. Çocuğu, fıtratında zaten var olan şeye çağırmak onda mutlaka icabet isteği uyandıracaktır. Önemli olan çağırıştaki kalitedir.

On yaşında bir çocuğun namazını tam ve düzenli kılması, yadırganacak bir şey değildir. Namaz, belki bir hayranlık sebebidir, ama asla hayret sebebi değildir. Çünkü çocuğun namaz kılması, hayret edilecek bir şey değildir.

Eğer çocuk, baskıyla namaz kılmaya alışırsa ergenlik, yani bütün baskıları geri tepme çağında, üzerinden atmaya çalıştığı bütün baskılarla beraber namaz baskısını da atmaya çalışacaktır. Çocuğun dış dünyasıyla yaptığı çatışmanın merkezinde her şey olabilir, ama varlık sınavı olan namaz olmamalıdır. Çünkü namaz, ne toplumu ne de anne-babayı razı etme eylemidir. İnancını kaybetmemiş bireyin kendi yaratıcısına karşı en asli görevidir. Anne-baba olmak, ustalık isteyen bir sanatkârlıktır. Elinizdeki altın külçesini, ne olduğu gibi biçimsiz ve ümmi bırakacaksınız ne de aslı esasına zarar vereceksiniz.

Anne-babalar olarak bizler, eğer bir şeyi istersek, çocuğumuza zorla da olsa yaptırırız. Zorlayıcılık bir başarı olsaydı bütün zorbalar başarılı olurdu. Gerçek başarı, çocuğumuzu ömür boyu namaza bağlamak, yetkilerimizi aşan yerlerde dahi namaz kahramanı olmalarına vesile olmaktır. Hiçbir yetki ve hükümranlık baki değildir. Ebeveynin çocuk üzerindeki yetkisi, onu görmediği yerlerde biter.

Bir anne-babanın çocuğuna; baskıcı, küçük düşürücü ve yetersiz hissettirici sözler söylemesi, dayakla tehdit etmesinden daha kötü sonuçlar verir. Çünkü dayak, anne-babanın başarısızlığıdır. Başarısız ve aciz olan kişi, dayağa

başvuran kişidir. Hakaret ise çocuğu başarısız görmektir ve çocuğun tertemiz benliğinde çok derin yaralar açar.

B-) NAMAZA ÇAĞIRIRKEN HANGİ İFADELERİ KULLANMALI?

Namaz eğitimi sürecinde şu ifadelerin yerine, her zaman şunları kullanmalıyız;

- "Kalk hemen namazını kıl!" yerine: "Vakit girdi yavrum. Haydi, namazımızı kılalım."

- "Senin namaz kılacağın yok. Ben hatırlatmasam geçip gidiyor" yerine: "Bakalım namazı ilk hangimiz hatırlayacak."

- "Aklın başında bile değil. Namaz vakitlerini bile bilmiyorsun!" yerine: "Namaz vakitlerini bilmemen çok normal. Ben de senin gibiyken bilemezdim, ama ara sıra saate bakıversen, bence benim öğrendiğim yaşlardan daha önce öğrenebilirsin."

- "Sana kaç defa namazını kılman gerektiğini hatırlattım!" yerine: "Hadi bak bu sefer de ben hatırlatıyorum. Neredeyse kendi namazımı kılıp sana söylemeyi unutacaktım. Hatırlattığım için bana cennette bir ev borcun var."

- "Oyun senin için namazdan önemli mi?" yerine: "Oyununu aklında tut. Namaz bitince kaldığın yerden hemen devam et. Nerede kaldığını hatırlayamazsan, namazdan sonra ben de seninle beraber oynayabilirim."

- "Hadi kalk git abdestini al. Şu haline bak namazın geçmiş bile" yerine: "Namazın geçmiş. Çok üzüldün değil mi?" ya da "Yavrum namazın geçti. Unuttun herhalde. Yoksa mutlaka kılardın sen."

- “Git abdestini al hemen!” yerine: “Abdesti kim önce alacak bakalım? İstersen önce ben alayım.”

- “Hadi ezan okunuyor namazını kıl!” yerine: “Ezan okunuyor. Namazımı hemen kılıvereyim.”

- “Sen yokken ben namazı kıldım. Hadi sen de hemen kıl.” yerine: “Az önce ben namazımı kıldım” diyebiliriz.

Çocukların akıllarının hep lüzumsuz şeylerde olduğunu, namazı akıllarında tutmadıklarını düşünmek yerine, çocuğun aklının bizimki kadar lüzumlu şeylerle dolu olmayacağını, dünyanın çocuklarla ve çocukluklarla güzel olduğunu hatırlamak gerekir.

Bu diyaloglar, sadece namazı rahmet ve merhamet ölçüleri içinde hatırlatmaya işaret eden örneklerdir. Her anne-babanın kendine özgü bir üslubu, merhamet değeri taşıyan ifadesi vardır. Bütün ifadeler kendi doğallığında, kendi üslubunda gelişmeli ve öylece kullanılmalıdır.

C-) YERİNDE VE ZAMANINDA DİSİPLİN ŞARTTIR

Her aile, kendi değer yargılarını, kendi önemsediği şeyleri öne çıkarır ve çocuğuna bunları öğretmeye çalışır. Aile içinde çocuğa verilmeye çalışılan her eğitim ise mutlaka belli bir disiplini gerektirir ve her ailenin kendine özgü bir disiplin anlayışı vardır.

Bazı aileler, çok sıkı disiplin anlayışına sahiptirler. Böyle aileler çocuklarını, yaşaması zor ve çok katı kurallar etrafında yetiştirirler. Küçük hataların üzerinde ısrarla durur, katı disiplin kurallarını sürekli takip etmeyi başarı olarak görürler. Bu tür ailelerde amaç, her zaman sadece disiplini korumaktır.

Böyle aileler, bir doğruyu her seferinde hatırlatmak gerektiğine inandıkları için, çocuğun öz denetimini geliştirmeye çalışmazlar. Çoğunlukla sert ve katı disiplin yöntemini uygulandığı için, çocuğun kendi kendini yönetmesine olanak hazırlanmamıştır. Çocuk, evdeki sıkı otorite sebebiyle, kurallar üzerinde düşünmeden, onlara uyum sağlamış gibi görünür. Bu durum, onun sorumluk duygusunu geliştirmesinin önüne geçer.

Öte yandan bazı ailelerde de disiplin zafiyeti yaşanır. Bu aileler, aşırı gevşek bir disiplin anlayışının doğru olacağını savunurlar. "Çocuktur, her şeyi yapar" sözü, onların vazgeçilmez bir sloganıdır. Böyle aileler, çocuğun sınırsızca özgür olması ve her zaman kendi isteğine göre hareket etmesi gerektiğine inanırlar. Sevgi ve disiplinin birbirine zıt iki olgu olduğunu zannederler.

Bu saydığımız iki yöntem de bazı problemleri beraberinde getirir.

Sıkı disiplin yöntemi: Çocuğun yaptığı pek çok şeyden kedisinin sorumlu olmasını, doğru düşünce ve kuralları kendi çabası ile ortaya koymasını engeller. Çocuğun öz denetimini geliştirmek için aile; çocuğa sürekli emirler vermek yerine çocuğu daima yönlendirmeli, kuralları öğretmeli, uygulama konusunda destek olmalı ve çocuğun bunları benimsemesi için onun öz benliğine hitap etmelidir. Küçük hatalarına müsamahalı olmalı ama hatalarının sonuçları ile yüzleştirmeyi ihmal etmemelidir. Çocuk, bazı sorumluluklarını kendisi hatırlamalı, yapacağı pek çok işi kendisi yapmaya çabalamalıdır. Aile, çocuğa görev bilinci aşıladıktan sonra çocuğun sorumluluğunu yerine getirmesi hususunda esnek olmalıdır. Sıkı disiplin içinde yetişen çocuk, mizacına göre; ya aileye asi olur veya küskün,

çekingen olur. Her iki etki de çocuğu, kişilik bozukluğuna götürür.

Gevşek disiplin yöntemi de, çocuğun hayata ve kurallara adapte olmasına engel olur. Bir çocuk; belli kural, görev ve idealle ne kadar erken tanışırsa beyni, kurallara o kadar çabuk intibak sağlar. Kural ve idealle tanışmayan, görevleri olmayan çocuklar, bencil sabırsız ve isteklerini ötelemeyi başaramayan çocuklar olurlar. Bu sebeple aileler, çocuklarına kendi ideal ve prensiplerini erken yaşlarda öğretmelidirler. Böyle yaparlarsa çocuk, hayatı başıboş olarak algılamayacağı için olgunlaşmaya başlar.

Kimi insanlar, anne ve babaların çocuk ruhunu tanımaya çalışması ve çocuk terbiyesi alanında kendini geliştirmeye yönelmesiyle, şımarık ve sınırsız çocuklar yetişeceğini düşünürler. Bununla ilgili olumsuz örneklerin olduğu doğrudur. Fakat çocuğu tanımak ve onun ruhunu doyurmak demek, onu şımartmak ve sınırsız isteklere teslim etmek değildir. Aksine amaç her zaman çocuğu bazı şeylere yönlendirmek ve onu terbiye etmektir. Çocuğu terbiye ederken de, tıpkı Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* gibi onu yıpratmadan, ona zarar vermeden yapmaktır. Çünkü bizim asıl amacımız, çocuğun fıtratına zarar vermeden onu belli doğrulara yöneltmektir.

Asrımız, sınırsız teknoloji ve pek çok yanlış yolun bulunduğu ahir zaman asrıdır. Çocuğa "hayır" demek zorunda olduğumuz pek çok şey vardır. Bunun yanında ona öğretmekle yükümlü olduğumuz pek çok da doğru vardır. Ve maalesef, çocuğa doğruları benimsetme konusunda -Allah'tan başka- hatırı sayılır yardımcımız da yoktur. Bu sebeple evlerimizdeki emanetler, yani çocuklarımız ile ilgili yapacağımız gayretler çok değerlidir.

Terbiyede başarıya ulaşmak için mutlaka doğru bir disiplin yöntemi uygulamamız gerekir. Doğruyu uygulamak için de biraz daha fazla gayret etmek şarttır.

Doğru disiplin yönteminde; ne sürekli kontrol edici bir baskı vardır ne de kuralsızlık ve aşırı özgürlük vardır. Çocuk, sorumluluklarını bilir. Evde kendisini ne patron olarak hisseder ne de silik kalır. Fıtrata göre hepimiz öncelikle Allah karşısında aciziz ve bütün yaptıklarımızdan da sorumluyuz. Çocuk da neyin doğru neyin yanlış olduğunu öğrenmeli, kendi kendini denetlemelidir. Ailesi ise ona ömür boyu rehberlik etmelidir. Çocuk, her zaman kural ve ideallere adapte edilmeli, kuralların varlığını fark etmelidir. Hayatı başıboş ve keyfi algılamamalı, şımarık ve bencil olmamalıdır. Öte yandan da bu kuralları uygulaması için ona serbest alanlar açılmalıdır.

Bazı ailelerin, çocuklarının doğal ihtiyaçlarını bile görmezden geldiği görülürken, bazılarının da gecenin saat kaçı olursa olsun, onların isteklerini yerine getirmek için alışverişe çıktıkları görülmektedir. Oysa çocuk, her istediğini hemen elde edemeyeceğini öğrenmelidir. Çünkü normal hayatta bu vardır. Öte yandan da ihtiyaçları görmezden gelinerek doğal haklarından da mahrum bırakılmamalıdır.

Bu her iki durum, çocuğa zarar verir. İlkinde çocuk tamamen silinir veya isyankâr olur, ikincisinde de isteklerini ötelemeyi öğrenemez, bencil olur. Pek çok anne-baba, bu iki yanlış tutum arasında gelgitler yaşar.

Oysa:

1) Disiplin, otorite değil rehberliktir. Rehberlikte hem sözel yönlendirme hem de örnek olma vardır.

2) Pek çok kuralı aile belirlemeli, ama çocuk da bunları uygulama konusunda fikir vermelidir.

3) Çocuğa aile içinde görev ve sorumluluklar verilmelidir. Çünkü her yaşa uygun sorumluklar vardır. Bu sorumlukları yerine getirdikten sonra da çocuk mutlaka takdir edilmelidir.

4) Çocuğun, öğrendiği doğruları kendisinin sahip çıkmasına teşvik etmek için ona serbest bir alan verilmelidir. Bunu yaparken çocuğa rehberlik etmeye devam edilir.

5) Çocuk olduğu gibi sevilip kabul gördüğünü anlarsa, anne-babasının kendisini yönlendirdiği kurallar konusunda anne-babaya öfke duymaz. Sevilmediğini ve kabul görmediğini düşünen çocuk, anne-babayı sürekli reddeder.

6) Çocuğu, yaptığı hataların sonucu ile yüzleştirmekten kaçınmamak gerekir. Hatanın sonucu ile yüzleşmek çocuğa zarar vermez. Aksine yaptığı ile yüzleşmeyen çocuk bencil ve gamsız olur.

Yukarıdaki maddeler, disiplin hakkında bize fikir vermeye yetecektir. Bir çocuğa, niçin namaz kıldığı sorulduğunda eğer: "Annem ve babam kızar" diye cevap verirse, bu eğitim başarılı olamamıştır. "Namaz benim görevim" diyorsa, işin mahiyetini kavradığından söz edilir. Ama: "Namaz kılmayı seviyorum" diyebilirse işte o zaman başarıdan söz edilir.

Sonuç itibarı ile en doğru disiplin yönteminde, çocukla uyum içinde olmak ve belli doğrulara yönlendirmek vardır.

Ebeveyn-çocuk arasındaki uyumu kaybetmemek için neler yapılmalıdır?

Bunun için;

1-) Gün içerisinde çocukla mutlaka en az yirmi dakika birebir sohbet etmek gerekir. Ama bu sohbet; uyarı, ikaz ve nasihat içermemelidir.

2-) Çocukla özel anlar yaşamaya çalışılmalıdır. Çocukla teke tek yürüyüş yapmak, ona özel ikramlar hazırlamak, aile çocuk uyumu için çok etkilidir.

Seminerlerimize katılan annelerden bir tanesi; asi tutumlar sergileyen on beş yaşındaki çocuğuyla arasındaki problemleri, onunla geçirdiği özel anlar sayesinde aştığını anlatarak bütün annelere örnek olmuştur.

3-) Düzenli olarak çocukla birlikte yaşına uygun oyunlar oynayıp, düzenli aktiviteler yapılmalıdır.

Bu saydıklarımız, aile-çocuk uyumunu korumamıza yardımcı olur.

2) ÇOCUK, ANNE-BABA ÖFKESİ BİRİKTİRMESİN

Allah Rasulü'nün *sallallahu aleyhi ve sellem* şu hadisi, anne-baba ve çocukları doğrudan ilgilendiren bir konudur: *"Allah'ın rızası, anne ve babanın rızasındadır. Allah'ın öfkesi de anne-babanın öfkesindedir."*[69]

Bu hadise göre anne-babanın öfkesi, Allah'ın öfkesine vesile olduğu için, ona eş bir değerdedir. Yani anne-babanın öfkesi demek Allah'ın öfkesi demektir.

Bu hadis vesilesiyle evlatlar, anne-babalarını öfkelendirmemek için çok dikkatli olmaları gerektiğini öğrenmişlerdir. Ayrıca İsra Sûresi'nde:

69 Tirmizî

"Her ikisi yaşlandığında onlara öf bile deme."[70] ayetinde, Allah'a şirk koşmak nasıl büyük günah olarak gösterilmişse, anne-babaya isyan etmek ve onlara karşı kötü davranışlar sergilemek de büyük günah olarak gösterilmiştir.

Bu ayet ve hadisleri bilmeyen yoktur. Fakat bu ayet ve hadisleri anlarken tek boyutlu bakıldığı ve bazı inceliklerinin gözlerden kaçtığı görülmektedir. Bu incelikler iyice idrak edilmediği için, ayet ve hadislerde sakındırılan davranışların kimleri daha yakından ilgilendirdiği anlaşılmamaktadır.

Burada ki hassas incelik, anne-babanın öfkesini üzerine alarak büyüyen bir çocuğun, bu öfkenin bıraktığı izler sayesinde ahlakında ve kişiliğinde çirkinlikler barındıracağı konusudur.

Hangi sebepten olursa olsun, anne-babası tarafından sürekli azarlanan, öfkeye muhatap olan, her fırsatta şiddet ve gazap yüklü bakışlarla kendisine bakılan çocuk maalesef, taze fidan iken dalından çoktan kopmuş bir çiçektir.

Çünkü anne-babanın çocuğuna her kızması Allah'ın kızmasına denktir. Allah'ın bir kula öfkelenmesi ise o kulu şeytanın tasallutuna açık duruma düşürür.

Şeytanın, ihlâslı bir mü'mine etki etmesi nasıl zor ise Allah'ın öfkesini kazanan bir insana etki etmesi de o kadar kolaydır. Çünkü öfkenin en basit göstergesi uzaklaşmak, en ağır göstergesi de cezalandırmaktır. Anne-babanın öfkelenmesi sebebiyle Allah *(celle celeluhu)* da öfkelenerek çocuktan uzaklaşırsa, doğal olarak şeytan ona yaklaşacak ve Allah'ın uzaklaştığı, şeytanın yaklaştığı bir nesil ortaya çıkmaya başlayacaktır.

70 İsra 17/23

Bu da demek oluyor ki, çocukların anne-babalarını öfkelendirmemeye çalıştıkları kadar, anne-babaların da çocuklarına öfkelenmemeye dikkat etmeleri gerekir. Çünkü sonuçta o çocuk, onların çocuğudur.

Allah'ın uzaklaşıp şeytanın yaklaştığı çocuk nasıl olur? Gerçekten böyle bir durumla karşılaşabilir miyiz?

Şeytanın yaklaştığı çocuk, ne zaman iç sesini dinleyecek olsa bu ses, vicdandan yani melekten değil, şeytandan gelir ve o çocuk, çok kötü bir ahlak ve hayatın sahibi olmaya aday olur. Artık bu çocuğa nasihat işittiremezsiniz. Konuşurken bile, nefsinin onu yönlendirdiği şekilde konuşur.

Böyle çocuklarda; hayâ, merhamet ve adalet duygularının köreldiği gözlenmiştir. Ayrıca üzerlerinde hissettikleri bu öfkenin birikmesi sebebiyle, gamsız ve duygusuz bir kişiliğe sahip olurlar.

Sonuç itibariyle seciye ve karakteri bozulan, onu hayra yönlendiren iç sesi kısılmış çocuk, bizim çocuğumuz olduğu için, bu tahribatı düzeltmek de yine bize düşer.

Şunu çok iyi anlamamız gerekir ki, anne-babalar olarak bizim öfkemizin, Allah'ın öfkesine denk tutulması basit bir kıyas değildir. Madem bizim çocuklarımıza yansıttığımız her öfkeli bakış, Allah'ın onlara öfkelenmesi idiyse, o zaman öncelikle bizler öfkelenmemeye çok dikkat etmeliyiz. Bu hadis ve ayetler, evlatlara, anne-babalarına karşı belli bir davranış zorunluluğu getirdiği gibi anne-babalara da çok sevdikleri evlatlarına karşı belli davranışların sınırını getirmelidir.

Annelerin; apartman dairelerine sıkıştırılmış hayatın, modern depresyon kültürünün ve sanki hiç çocuk büyüt-

memiş gibi konuşan bir önceki neslin dayatmalarına kapılıp, evlerinin içinde öfke küpü gibi yaşamamaya çok özen göstermeleri gerekir. Çünkü masum çocukların üzerine serptikleri olumsuzluklar her geçen gün katlanarak onların sırtına ağır bir yük ve şeytanın hâkimiyetine olanak sağlayan olumsuz bir ortam oluşturmaktadır.

Babalar da; maddi zorlukların, insani ilişkilerdeki problemlerin ve modern koşuşturma kültürünün dayatmalarına kapılıp, evlerinin içinde öfke küpü gibi yaşamamaya özen göstermelidirler.

Çünkü öfke, bir ateş kıvılcımıdır. Küllerin altında ateşin gizlendiği gibi kalplerin içinde gizlenir. Öfkeden dolayı kalp kanı kaynayarak, dimağa yani beyne kapkaranlık bir duman yükselir. Kişi, öfkelendiğinde düşünce melekesini kaybeder ve artık düşünemez olur.

Öfkeli kişinin etrafa saçtığı tehlike, fırtınalı bir denizde kaybolmuş, kaptansız bir gemiden daha kötüdür. Çünkü öfke, kişide aklı devreden çıkardığı için, kontrolü ele alacak bir kaptan bile bırakmaz. Bu sebeple karşısındakinin küçük bir yavru olduğunu bile unutulabilir.

Allah, Şura Sûresi'nde müminlerin özelliklerini zikrederken ***"Onlar öfkelerini yenerler ve insanları affederler"*** [71] buyurmuştur. Yani öfkenin yenilmesi ve dengelemesi, özellikle Müslüman anne-babalardan istenmektedir.

Kimi insanlar, öfkenin bastırılmasının daha büyük psikolojik sorunlara yol açacağını zannederler. Oysa bu düşüncenin aksine, kişinin öfkeyi dengelemesi ve öfkesine hâkim olmasıyla öfke git gide azalmaya başlar. Öfkesini bastırmayan kişiler ise olduğundan daha öfkeli olurlar ve

71 Şura 24/37

öfkeyi büyüttükçe saldırganlığa kadar giderler. Sonuç itibari ile öfke, bastırıldıkça azalır. Peşi sıra gidilip öfke halinde konuşmaya ve tartışmaya devam edildikçe de artar.

Bir insanın: "Ben aslen öfkeli bir tabiattayım. Çocuklarım beni böyle kabul etmek zorundadır" demeye de hakkı yoktur. Eğer öfke, eğitim sayesinde azaltılıp bastırılacak bir duygu olamasaydı Allah, öfkeyi yenmeyi Müslümanlara hedef olarak göstermezdi.

Allah'ın hedef gösterdiği gibi aynı şekilde Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* da öfkelenmemeyi hedef göstermiştir. *Bir zat Hz. Peygamber'e: "Ey Allah'ın Rasûlü! Bana yapabileceğim bir ameli tavsiye et. Fakat az olsun" demesi üzerine Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem: "*Öfkelenme*!" buyurmuştur. Kişi aynı soruyu, başka bir zaman tekrar sorduğunda Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem da tekrar* "Öfkelenme!" *cevabını vermiştir.*[72]

Allah Rasulü'nün *sallallahu aleyhi ve sellem* az, ama bir insana yetecek olan tavsiyesinin öfke üzerine olması, bizi bu konuda bir kere daha düşündürmelidir. Çünkü öfkesine hâkim olamayan anne-babalardan çocuklarına karşı her türlü çirkin söz, hatta kötü dilek çıkabilir. Anne-babanın hayır duası ne kadar etkiliyse, şer temenni ve duası da o kadar etkilidir.

"Anne-babanın çocuğuna ve mazlumun zalime olan bedduaları, reddolunmaz."[73]

Anne-babanın gözleri ve sözleri, hem çocuklarını yakıp kapkara edecek, hem de onları yeşertip parlatacak bir kabiliyete sahiptir. Ve işin en ilginç tarafı, yakmak veya ye-

72 Buhari
73 Tirmizi

şertmek durumu, sadece kendi çocuklarını kapsar. Bir başkasına öfkelendiğinde ona bu zararı veremez.

Anne-baba olarak çocuğuna hangi düşünceyle bakarsan, çocuğunun o yönünü geliştirirsin. Zaten o, senden bir parça veya senin bizzat kendin gibidir. Bizzat kendi neslindir. Böyle olunca öfkeli tutumların, aslında çocukla beraber sana zarar verir.

Öfke, insanın kendi bakışlarıyla, kendisini yakmasını sağlar.

Anne-babalar bazen çocuklarının kardeşleri arasındaki öfkeli tutumlarına içerlerler. Ama öfke kontrolünden aslında kendileri sorumludur. Küçük çocuk da kâmil bir dürtü kontrolü olmaz. Çocuk gibi öfkeli davranışlar, aslında anne-babalar olarak bizlere yakışmaz.

Şu hiçbir zaman unutulmasın ki, çocuğa yöneltilen en küçük bir öfkeli bakış onu, Allah'tan uzaklaştırır ve şeytanın kucağına atar. Anne-babadan uzaklaştırır ve başkalarının kucağına atar.

Allah'tan uzaklaşan çocuğun büyüdüğünde Allah'a itaat etmesi, ebeveynden uzaklaşan çocuğun da büyüdüğün de onlara itaat etmesi zorlaşır. Çocuğun, bu iki itaat görevinde zorluk yaşaması, onun dünya hayatını tarumar edeceği gibi, ahiret hayatlarını da tarumar etmeye kadar gider.

Çünkü öfke bulaşıcıdır. Öfkeli anne-baba öfkeli çocuklar yetiştirir. Öfkeyle büyüyen çocuk, hem hastalıklara yatkın olur hem de büyüdüğünde kendisi de öfkeli biri olur çıkar. Arkamızda, öfkesini kontrol edemeyen varisler bırakmak istemeyiz. Allah korusun ki öfke, kişiyi imanını kaybetmeye kadar götürebilir.

Bundan dolayı namaza çağrılmak istenen çocuğun, bebeklik günlerinden beri çoğalarak artan bir öfke ve gazap yükünü taşımaması gerekir. Hiçbir masum çocuk, bu ağırlığı taşımak zorunda bırakılmamalıdır.

3) UYUMLU AİLE

Huzurlu ve uyumlu ailelerin çocukları, anne-babaları hayata olumlu bakmayı örnekledikleri için hayata olumlu bakmayı öğrenirler. Çocuğun hayat hakkındaki olumlu düşünceleri onun ibadet eğitimi için en kalıcı eğitimdir. Çocuğun, ailesinde var olan şefkat ve merhameti tam olarak hissedebilmesi için aile içi uyum ve mutluluk şartı vardır. Bu mutluluk atmosferi, çocuğun ibadet hayatının sağlam bir zeminde devam etmesini sağlar.

Büyük ağaçları ancak büyük sarsıntılar yıkabilir. Ama taze fidanlar, küçük rüzgârlarla yıkılabilir, hatta kökünden bile kopabilir. Küçük yaşlarda çocukların aldığı her türlü darbe, küçük bile olsa kalıcı bir yıkım ve iz bırakır. Anne-babanın küçük tartışmaları, bebek ve çocuklar için tıpkı bir trafik kazası gibi çok büyük stres kaynağıdır. Küçük yaşlarda, stres, korku ve endişelere maruz kalmış çocuk, hayat boyu kişiliğinde bu izleri taşır.

Evin içinde güven ve huzur atmosferini yakalayamayan pek çok ailenin en büyük kaybı, çocuklarda görülmektedir. Bundan dolayı anne-babaların, evlerindeki küçük fidanların hatırına, ellerindeki imkânlara şükretmesi ve başlarından geçen sıkıntılara sabretmesi gerekir. Böyle yaparlarsa, çocuklarını hayata ve ibadetlere hazırlamış olurlar. Böyle yapmazlarsa da huzursuzluk ve stres atmosferini kızlarına ve oğullarına miras bırakmış olurlar.

Çünkü erken yaşlarda yaşanılan stres, hafızayı ve davranışları olumsuz etkiler.

Seminerlerimize katılan annelerden bir tanesi, mikrofonu eline alarak büyük bir içtenlikle şöyle dedi: "Ben, eşimle yaptığım bitmek bilmez tartışmalara çocuklarımı kurban verdim. Gençlere tavsiyem, çocuklarını seviyorlarsa benim yaptığımı yapmasınlar. Eşleriyle yaptıkları her yüksek sesli tartışmanın, çocuklarını kaybetmelerine zemin hazırlayacağını unutmasınlar" diyerek bu konuda genç annelere örnek olmaya çalışmıştı.

Bu örnekten anlaşıldığı gibi çocuğun manevi gelişimi için ilk şart, aile içi uyumdur. Aile içinde yaşanan yoğun tartışmaların olumsuz etkisiyle hayatı boyunca namaza yaklaşamayan çocuklar vardır. Çünkü bir insanın namaza gitmesi için öncelikle kendi içine, yani özüne dönmesi gerekir. Uyumsuz ve aşırı problemli ailelerin çocukları hangi yaşa gelirlerse gelsinler, içlerine dönmekten kaçarlar. Çünkü döndüklerinde güzel şeylerle karşılaşmayacaklarını bilirler.

Bunun aksine, çocuğun ibadeti tam olarak benimsemesi için, ibadetlerin onu mutluluğa götürmesi gerekir. Yani çocuk, ibadetle mutluluk arasında bir bağ kurmalıdır. Bunun için de, mutlu ve uyumlu bir aile ortamı şarttır.

4) NAMAZ HAKKINDA BİLGİ VEMEK

Çocuğun bütün vakit namazlarından sorumlu olmasından dolayı, namaz eğitimi sürecinin en zor dönemi dokuz ve on yaşlarıdır. Bundan dolayı ebeveynler, çocuklarının on yaşına basmalarını hassas bir şekilde gözlemeli ve bu yaşlara yönelik hazırlıkları önceden yapmalıdırlar.

Dokuz ve onuncu yaşlar, sessiz sedasız değil, adeta etraftaki bütün sesleri bastıracak kadar güçlü bir sesle karşılanmalı, ev içinde sürekli bir namaz gündemi oluşturulmalıdır. Çünkü o yaşa kadar birkaç vakit kılınan namazların, derlenip toplanma zamanının geldiğini ilan etmek için güçlü bir heyecana ihtiyaç vardır.

Çocuğa namaz hakkında mutlaka bilgi verilmelidir. Namaz nedir? Niçin kılınır? Kimler namaz kılar, kimler kılmaz? İlk insan ve secde arasındaki ilişki nedir? Bütün bunlar ve şeytanı şeytan yapan secdesizliğin zararları konuşulmalıdır. Çocukla yapılan bu konuşmalar, bilginin cehaleti yok etmesi ve imanla birleştikten sonra secdeye dönüşmesi amacına yönelik olmalıdır.

Bu dönemde çocuğa namazı, eski ve kalıp cümlelerle değil, çocuğun anlayacağı şekilde yeni ve canlı ifadelerle anlatmak gerekir. Namazı ilgilendiren secde, rükû, tekbir gibi kavramları, maneviyatını hissedeceği şekilde yenileyerek tanıtmak gerekir.

Bu kavramları öğretirken, rutinleşmiş bilgilerden değil, muhteşem namazlar kılan değerli insanların bilgi hazinlerinden yararlanmak çok faydalı olur. Belki de bizim tanımlarımız yetersiz kalacaktır. Tarih, namazı iyi anlamış ve anlatmış insanların izleriyle doludur. Çocuğa bu kavramlardan birini öğretmeden önce tarihe bakmak, doğru bilgileri bulup onları gün yüzüne çıkarmak gerekir. İlk kodlamalar çok önemlidir. Çocuk namazı böyle hassasça öğrenip kodlamalıdır.

Düzenli kılacağı namazlara hazırlamak için çocuğa namaz ve abdestin manevi faydaları anlatılmalıdır. Bunun için, Allah Rasulü'nün *sallallahu aleyhi ve sellem*, Hz. Enes'le yaptığı şu konuşmaya benzer konuşmalar yapmak gerekir:

"Ey oğlum, abdest uzuvlarını tam yıka. Böyle yaparsan Allah seni sever, korur ve ömrün *uzar. Ey oğlum, gusül abdestini tam alırsan abdest aldığın yerden çıkarken üzerinde hiçbir günah ve hata kalmaz."* Bunun üzerine, Hz. Enes, Rasulullah'a *sallallahu aleyhi ve sellem*: "Gusül abdestini tam yapmak nasıl olur ey Allah'ın Rasulü?" diye sordu. O da: *"Suyu saçlarının dibine kadar ulaştırıp deriyi temizlemekle olur"* dedi. Ve Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, konuşmaya devam etti: *"Ey oğlum, yapabilirsen sürekli abdestli ol. Uyumadan önce muhakkak abdest al, böyle yaparsan abdestli iken ölürsen şehit olursun. Gece ve gündüz namazlarına devam et ki, hafaza/koruyucu melekler seni korusun. Enes! Namaz kılarken, rükûya gidince ellerinle dizlerini sıkıca tut, parmaklarını birbirinden ayır. Dirseklerini yanlarına yapıştırma. Oğulcuğum,* rükûdan kalkınca her uzvun tam olarak yerine gelsin. Çünkü Cenab-ı *Hak, kıyamet gününde rükû ile secde arasında belini doğrultmayana merhamet etmez. Ey oğlum, secde edince de alnını ve ellerini yere tam olarak koy. Horozun yeri gagalaması gibi sen de secdeden* çabuk kalkma. Secdede kollarını yere serme. Na*mazda sağa sola bakmaktan sakın. Ey oğlum, namazını devaml*ı olarak kılmaya özen göster. Eğer buna özen gösterirsen, melekler de senin için dua ederler."[74]

Rasulullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem*, Hz. Enes'e verdiği bu nasihati bizim de çocuklarımıza vermemiz gerekir. Maalesef günümüzde küçük çocuklara, içeriğine temas etmeksizin namazın şartları, abdestin farzları vs. öğretilmesine rağmen, çocuğun ömür boyu namaza istek duymasına sebep olacak, namazın dünya ve ahiret kazançları öğretilmemektedir. Oysa çocuk ancak abdest ve namazın ruhunu kavradığı zaman istekli olabilir.

74 Buhari, Vesâyâ 25

Bazı çocukların namazı, bütün boyutlarıyla kavramış gibi görünmelerine aldanmamak gerekir. Çocuk, her geçen gün yeni bilgiler öğrenecek şekilde gelişir. Yaşının getirdiği anlayış kapasitesinin üzerinde bir bilgiyi öğrenemediği için, her gelişim dönemine uygun yeni bilgiler verilebilir. Bilgi ve kavrayış anlık gelişimler sayesinde artar.

Çocuklar, her zaman yönlendirilmek ve yüreklendirilmek isterler. Hatta çocukluk dönemi, masum düşüncelerin hâkim olduğu, motive edildiğinin fark edilmediği tek evredir dersek yanılmış olmayız. Çocuk zaten her işinde takdir görmek, onurlandırılmak, onay almak ister. Anne-babasının sevdiği işleri yapmaya, onların yönlendirdiği şeylere yöneliş göstermeye meyillidir.

Fakat çocuk, namazı ailesi için kılmamalı, ailesini sevindireceği bir eylem olarak görmemelidir. Hangimiz başkaları için namaz kılarız? Başkaları için yapılan işler haz vermediği gibi sürekliliği de zor olur.

Hepimiz namazı, Allah için ve Allah katında daha iyi bir yer edinmek için kılarız. Çocuklar da bunu böyle öğrenmeli, yanlış bilgilendirme yapılmamalıdır. Bunun için: "Namazını kılman, babanı ve beni sevindirir" gibi bir ifade yerine: "Namaz, dünya ve ahirette seni kurtaracak bir ibadettir. Her Müslüman gibi sen de bu ibadetten sorumlusun" diyerek açıklama yapılmalıdır.

Ne kadar iyi öğretmişsek öğretelim, çoğu zaman pek çok uygulamanın rutinleşmeye ve eskimeye meyilli olduğunu da unutmamak gerekir. Buna, İslam tarihinde savaşlardan önce yapılan meşhur konuşmaları örnek verebiliriz. Bu konuşmalarda, askerlerin önceden bildiği şeyler anlatılmasına rağmen, bunlar sayesinde askerlerin savaş coşkuları artar. Böyle konuşmalar sebebiyle hem

savaş ortamına intibakları kolaylaşır hem de bütün askerler niyetlerini tekrar tazeler. Güzel yapılmış bir savaş konuşması, savaşların seyrini bile değiştirir. Çocuklarla da böyle tıpkı komutan gibi, namazı hissettirici kısa konuşmalar yapılmalıdır.

Örneğin; şükredecek nimetler gösterildikten sonra şükür için namaza yönlendirilmeli, Allah sevgisini kazanmaya teşvik ettikten sonra namaza temas etmeli ve çocuk, canlı cansız bütün varlıklar ve meleklerle aynı safta olmaya imrendirilmelidir.

Eğer aileler çocuklarına ibadetin hissi boyutunu öğretemezlerse onların boş bıraktığı alanlar, şeytanın vesveseleriyle dolacak ve çocukların kalpleri tembellik, isteksizlik ve rehavet duygularıyla kaplanacaktır. Küçük çocuğun kalbi, her an takip edilmeli, ufak isteksizliklerden her seferinde arındırılmalıdır.

Ayrıca çocuk, kıldığı hiçbir namazdan ödül beklememeyi de öğrenmelidir. Ödülü Allah verecektir. Namaz hususunda yetişkinlerden bir farkı yoktur. Namazı, ödüller alarak öğrenen çocuk, namazın amacını zihnine doğru kodlayamaz. Namaz, onun yaratılış gayesidir. Namazı sevdirme maksadıyla çocuğa ödül veren ebeveynlerin sevdirmeye çalıştıkları şey, Allah'ın bizim için farz kıldığı gerçek bir namaz olmaz. O başka bir şeye dönüşür. Namaz çocuğu ödüle kavuşturmamalı, Allah'a kavuşturmalıdır. Eğer çocuğa Allah'a kavuşmayı sevdirdiyseniz, çocuk namazı zaten sever.

Ayrıca ödüllerle namaza alışan çocuk, ödülden vazgeçtiğinde namazdan da vazgeçebileceğini sanabilir. Söz gelimi, namaz kılarsa bir şeker kazanacağı vaat edilen çocuk, anlık bir dürtüyle şekerden vazgeçtiği için, namazdan

da vazgeçer. Çocuğun canı istediğinde vazgeçebileceğine inandığı namaz, bizim ona anlatmaya çalıştığımız namaz değildir. O, tamamen başka bir şeydir.

Ödüllendirmek yerine, ihtiyaç duyulduğu takdirde her zaman teşvik edici, harekete geçirici konuşmalar yapılmalı, sözlerden kalplere giden köprüler inşa etmelidir.

5) NAMAZ KAHRAMANI OLDUĞUNU HİSSETTİRMEK

İnsanın serüveni secde ile başlar. Bütün âlemlerin Âdem'e secde etmesi, şeytanın ise secde etmekten kaçınıp ebediyen isyankâr olarak vasıflanması, diğer yaratıklar gibi insanın hayatının da secde etrafında döndüğünü gösterir. Bundan dolayı bütün çocuklar, potansiyel bir namaz kahramanı olarak yaratılmıştır.

Aslında bütün kâinat, namaz kahramanıdır; çünkü Allah'a secde etmektedir. Bütün yaratılmışlar, ancak secde ile kemale erer. Secde, mevcudat ile ilgili yapılan resimdeki en önemli fırça darbesidir. Secdesi olmayan varlık, bitmemiş bir resim, kullanıma hazırlanmamış bir eşya gibidir. Bu eksiklik onu işe yaramaz bir hale getirir. Kullanılmayan, tamir edilmeyen hiçbir eşyayı depo etmediğimiz gibi, mevcudat içinde eksik ve yarım, yani secdesiz insanın depo edilmesi bir fazlalıktır. Onun yemesi, içmesi, tabiatı meşgul etmesi israftır. İşe yaramayan, kendi görevini yapmayan bir varlığın hayatını devam ettirmesi kâinat için büyük bir yüktür.

Tükettiği kaynaklar secdeye dönüşmüyorsa, ister çocuk isterse büyük olsun, yiyerek ve içerek tükettiği onca şey, en başta dünyayı zarara sokacak, en sonunda ise kendisini zarara uğratıp, büyük bir hüsrana dönüşecek-

tir. Rasulullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* eğitiminde namaz, asla oluruna bırakılan bir süreçle işlenmez. Secdesiz tek bir vaktin bile caiz olmamasından dolayı, insanın bütün gelişim dönemlerini kapsayan en büyük eğitim namaz eğitimidir. Namaz, bütün geçiş dönemlerinde kademe kademe işlenir. Ta ki çocuk, yetişkin olduğunda hiçbir vaktini secdesiz geçirmediği için tertemiz fıtratla büyüsün. Müslüman bir gencin namaz kılmama-kılamama gibi bir seçeneği yoktur.

Bundan dolayı çocuklarımız, şayet istisnai bir şekilde namazını geçirmişse, onlara itham edici bir üslupla yaklaşamayız. Çocuğumuzun namazını kaçırmışlığının altını şiddetle çizer ve itham edersek, kendisini bu şekilde kabul edip namaz kılamama hakkı olduğunu düşünebilir. Çünkü çocuklar, yaptıkları yanlışlarla değerlendirildiğinde, temiz fıtratları yara alır. Eğer yapılan yanlışlar sürekli gündeme gelirse, bu yanlışlar pekiştirilmiş olur. Kaçırdığı tek bir vakit sebebiyle onu hesaba çekersek, hissettiği suçluluk yüzünden daha sonraki vakitlerde namaza isteyerek yaklaşmayabilir. Aileler, çocuğun kıldığı namazı takdir etmeyip, kılamadıkları vakitleri ön plana çıkarırlarsa, çocuğun namaza bağlanması bir yana, hali hazırda var olan namaz isteğini bile köreltmiş olur.

Böyle zamanlarda onu ikaz ederken, anne-babasına zarar vermiş gibi hissettirmek yerine, kendi kendine zarar verdiğini anlatmaya çalışmalıyız. Çünkü namaz, insanın kendi seçimiyle yerine getirdiği bir ibadet olmasına rağmen, Müslüman bir kişinin bu ibadeti yerine getirmeme gibi bir seçeneği yoktur.

Bundan dolayı ne olursa olsun, aslen namaz bağlısı olan çocuğun namaz ehli biri olduğunun imajını asla zedelememeliyiz.

İmam Gazali; çocuğa, kınayıcı sözlerin çok sık söylendiği takdirde, çocuğun bu sözleri dinlemeye alışarak, kötü davranışlara yönelmeye cesaretleneceğini, sözün kalbine tesirsiz kalacağını belirtir.[75]

Eğer çocuğumuz namazını düzenli kılması gerektiğini iyice anlamışsa ve büyükler olarak bizler de, bütün vakitlerini kılması için sürekli seferber oluyorsak, istisnai bir şekilde kaçırdığı vakitler onun aleyhine işlemez. Aksine yaşından dolayı hala lehine işler.

Allah Rasulü'nün yedi yaş ve on yaş ile ilgili hadislerinin hikmetlerinden biri de, çocuğun bu eğitim döneminde, henüz tam sorumluluk yaşına gelmediği için, ara sıra kaçırdığı namazlardan hesaba çekilmemesidir.

Bundan dolayı çocuklarımızı daima motive etmeli ve onların şu düşünceye düşmelerine engel olmalıyız. "Bu namaz ne zor şey! Beş vakit hem abdest almak zorundayım hem de namaz kılmalıyım. Ben bunu başaramıyorum!"

Eğer namaz, insanı aşan bir ibadet olsaydı onu dizayn eden yaratıcısı tarafından ödev olarak yüklenmezdi. Bunu, biz unutmazsak çocuklarımız da unutmayacaktır.

6) NAMAZI, EZAN OKUNUR OKUNMAZ KILDIRMAK

Ezan, yeni bir namaz vaktinin girdiğini ilan eden ve kişiyi Allah'a yönelmeye davet eden bir çağrıdır. Allah'a yönelmek için yapılan çağrıya hemen icabet etmek de imanın gereğidir.

Çünkü bir ses, önce kulaklar tarafından işitilir. Kulağın işittiği sese, bütün azalar tabi olur ve eyleme dönüşürse,

75 İhya; 3/73

bu eylem kalbi harekete geçirir. Eğer insan, kulakları sayesinde işittiği ezan sesine hemen icabet ederse, kalbini de bu sese karşı uyandırmış olur. Eğer Allah'a çağrıldığı halde hemen namaza koşmaya çalışmazsa kalp, kulağının işittiği o sese karşı duyarsızlaşmaya başlar.

Çünkü bir sesi kalbe iyice işittirmek için, bütün azaların o çağrı doğrultusunda davranış sergilemesi gerekir. İnsanın kalbinin, Allah'a karşı katılaşmasına sebep olan en önemli etkenlerden biri, itaate çağrıldığı halde hemen koşmamak ve mazeretler üretmektir.

"Eğer onlar, 'İşittik, itaat ettik, dinle ve bizi gözet' deselerdi, şüphesiz kendileri için daha hayırlı ve daha doğru olacaktı; fakat küfürleri (gerçeği kabul etmemeleri) sebebiyle Allah onları lânetlemiştir. Artık pek az inanırlar."[76]

Önceki kavimlerden, kalbi katılaşmış kişilerin en belirgin özellikleri, Allah tarafından kendilerine yapılan bir emre hemen itaat etmemeleri idi. Sahabelerin imanlarını belgeleyen özellikleri ise namaz ibadeti de dâhil, herhangi bir itaat çağrısına, tıpkı okun yaydan ayrılarak hedefine koştuğu gibi koşmalarıydı.

İhmale bırakılan bazı işler, kişinin imanını olabileceğinden daha aşağı bir konuma çeker. Ezan sayesinde Allah'a çağrıldığı halde hemen icabet etmemek, kalbe zarar verir. Bundan dolayı elimizden geldiği kadar bu çağrıya çabuk icabet etmeliyiz. Namaza alıştırmak ve tam kıldırmak zorunda olduğumuz bir çocuğumuz varsa, en güzeli onu da namazı ilk vakitte kılmaya alıştırmaktır.

Evin bütün fertleri ezan okunur okunmaz hemen kalkıp abdest almayı alışkanlık haline getirdiğinde, çocuğun

76 Nisa 4/46

namaz eğitimi daha kolay olacaktır. Çünkü bir görev, ilk anında yapıldığında her zaman daha kolaydır. Bütün işlerin doğasında, ertelendiği takdirde zorlaşmak, ilk anında ise kolaylaşmak vardır. Geciken bütün işler, insanın içini huzursuz eder. Bir işin zorluğundan çok, işe başlayamamanın zorluğu daha ağırdır.

Normalde namaz bir ağırlık değildir; çünkü kılan kişiyi üzerindeki yüklerden hafifletir. Namazını erkenden kılamayıp, bir sonraki namaz vaktine kadar erteleyen kişiye, namaz kılmak zorlaşır. Çünkü artık günün bütün vakitleri huzursuzlukla geçer. Namazını geç kıldığı için ansızın geçme ihtimaliyle oluşacak huzursuzluk, zamanla rahatsız edici bir hal alır. Elindeki işi bırakıverip, namaza gidemeyen herkes için, hala o işe devam ediyor olmak da ayrıca bir huzursuzluk ve pişmanlık sebebidir.

Çünkü geç kılınan namaz, bir sonraki vaktin gecikmesine de zemin hazırlar. Böyle yapan insanda gün içerisinde devam eden sınırsız bir kaygı vardır. Namaza hemen kalkamamakla, namazı geçirmek arasındaki bocalamalarla gün biter gider. Bu durum alışkanlık haline geldiğinde de huzur elden gider.

Çocukta namaz bilinci oluştururken onu böyle bir girdaba sürüklememek gerekir. Ona, namazın her zaman ilk çağrıyı duyar duymaz icabet edilmesi gereken bir ibadet olduğunu öğretmek çok yararlı bir yöntemdir. Bu durumda kimse kaygılı olmaz. Namaz kılmak, telaş olmaktan çıkar.

İlk vakit uygulamasını kolaylaştırmak için, namazı öğretme görevini üstlenen ebeveynlerden birisinin, çocukla bir yarış başlatması çok yararlı olur. Bu yarış, ezan okunur okunmaz, namazı ilk başta kimin kılacağı yarışıdır. Bu uy-

gulama, seminerlerimize katılan pek çok anne tarafından denenmiş ve çok fayda görülmüştür.

Çünkü böyle bir yarış, çocuğu canlandırır ve namaza gitme sürecinde oluşabilecek rehaveti tatlı bir dinamikliğe çevirir. Namaz, canlılığı hiçbir zaman yitirilmemesi gereken bir ibadettir.

İlk vakit kuralını hem uygulayalım, hem uygulatalım.

7) ÇOCUKTA ZAMAN BİLİNCİ OLUŞTURMAK

Çocukla sağlıklı iletişimin ön şartı, ona altından kalkamayacağı görevler vermemektir. Çocuğa bir görev veya sorumluluk verileceğinde, sosyal ve psikolojik gelişim evrelerini takip ederek vermek gerekir. Yedi yaşında bir çocuğa, haftanın hangi günü ya da günün hangi saatinde olduğunu sorduğumuzda, çoğunlukla cevapların doğru olmaması, zaman bilincinin henüz istenen düzeyde gelişmediğine işaret eder. Ama zaman bilincinin oluşma aşamalarını takip edip, gelişimini desteklediğimizde, çocuğun yeni başlayan zaman algısını artırabiliriz.

Normal bir çocuğun dünyasında zaman kavramı yavaş yavaş ve belli evrelerde gelişir. Küçük bir çocuk, içinde bulunduğu zamanın günün hangi saatine tekabül ettiğini bilemez. Bütün vaktini, yetişkinler idare etmektedir. Çocuğun zaman kavramıyla ilk tanıştığı yaş, yedinci yaştır. Bu gelişim, on iki yaşına kadar devam eder. Günün bütün saatlerini, haftanın bütün günlerini tam anlamıyla algılayacağı yaş onuncu yaştır. Onuncu yaşı çocuğun, zaman hakkında yeterli bir bilgi ve bilinç edindiği yaştır.

Ona ne yapması gerektiğini söyleyen bir anne-baba tarafından sürekli idare edilmemesi ve gün içerisindeki za-

man diliminin farkına varması için çocuğun, dokuz yaşından itibaren zamanı takip etmeyi öğrenmesi gerekir. Eğer çocuk, saatten habersiz yaşıyorsa aslında hayal dünyasında yaşıyordur.

Küçük çocuklar güne, sanki hayal dünyasında ve sadece oyun oynama niyetiyle başlarlar. Onların böyle başlamasında problem yoktur. Ama dokuz-on yaşındaki bir çocuk, zamanı bilir ve idare eder olmalıdır. Çünkü namaz ibadeti, zamanı yönetme ibadetidir. Namaz ibadeti, günün belli vakitlerinde rutin olarak Allah'la konuşma, ona içinde bulunduğu hal ve durumu açıklama ibadetidir. Rekât sayısını da artırsak, beş vakit namazı tek vakitte kılamayacağımız kesindir. Çünkü namazda periyodik bir Allah'ı hatırlama vardır. Allah'ı hatırlamaya vesile olan secde, gün içerisinde belli aralıklarla yapılması gereken fıtri bir ihtiyaçtır. Nasıl tek bir öğün yiyerek bütün gün acıkmamayı garantileyemiyorsak, ruhumuzun da tek bir secdeyle doyuma ulaşması mümkün değildir.

İki vakit arasında belirlenen zaman, kişinin normal ruhi sürecini anlatır. Yani namaz, tam unutur gibi olurken tekrardan Allah›ı hatırlama sürecidir. İnsan beyni unutmaya ve gaflete düşmeye çok yatkındır. Üç dört saat arayla Allah'ı hatırlayamayan insanın, yanlışa ve hataya düşmesi, Allah'a karşı kusurlar işlemesi, yaratılış görevini unutması çok normaldir. Bundan dolayıdır ki, çocuklarımıza namaz bilinci kazandırırken zaman bilinci de kazandırmaya çalışmamız gerekir.

On yaşındaki normal bir çocuk, zaman kavramıyla çoktan tanışmıştır. Böyle olmasaydı namazdan sorumlu tutulmazdı. Bize düşen, onu günün saatlerine adapte etmek, zamanın akıp giden özelliğine vurgu yapmaktır. Ço-

cuk, zamanın durmaksızın aktığını iyi kavrarsa, namazlarını da takip etmeyi öğrenir.

Yedi yaşın altındaki çocuğu, zamana adapte etmeye fazla zorlamamak gerekir. Yedi yaşından büyük çocuğa ise bu süreci hızlandırmak ve içinde bulunduğu zamanı fark ettirmek için şunları uygulayabiliriz:

1-) Çocuğumuza ara sıra saati soralım. Böylece içinde bulunduğu zaman dilimini hatırlamış olur. Çocuğumuza saati sorarken bunu, çocuk için eğlenceli bir hale sokarak, saati bilip bilmemesini bir yarış haline getirilebiliriz.

Gün içerisinde belli aralıklarla kendisine saati soracağımızı, bilip bilemeyeceğini ölçeceğimizi söyleyebiliriz. Böylece her seferinde sık sık saate bakmak zorunda olan çocuk, zaman ile ilgili bütün sorunları kendi çabasıyla çözmüş olur. Bu, denenip çok güzel verimler alınmış bir uygulamadır.

2-) Ara sıra saatlerle ilgili konuşarak zamana gönderme yapabiliriz. "Baban akşam saat sekizde gelecek", "Saat üçte dışarı çıkacağız" gibi. Eğer çocuğumuz hangi zaman dilimine ne kadar boyutta bir işin sığabileceğini anlayabilirse bu, onun için çok büyük bir kazanç olacaktır. Bundan dolayı, ona vaat ettiğimiz işlerle, anlık işlerimiz arasındaki zaman dilimini iyi tespit edip, yerine getirilmesi mümkün olan sözler vermeliyiz.

3-) Gün içerisinde, anne ya da babayla birlikte yapacağı bir etkinliği, belli bir saatte randevu olarak belirleme yöntemi uygulanabilir. Mesela "Saat on iki olduğu zaman, mutlaka seninle şu işi yapacağım. Ama saati sen hatırlatacaksın ve beş dakika dahi geçse o iş, bir sonraki saate kalacak" diyebiliriz.

Bu anlaşma gereği, çocuk sürekli saate bakacak ve büyük ihtimalle saat tam on ikiyi yakalayacaktır. Oyun dünyasına severek ve isteyerek saati yerleştirecek, daldığı dünyadan ara sıra kendi isteğiyle sıyrılacak, büyük bir merakla saatin on iki oluş evrelerini takip edecektir. Bu uygulama da denenip çok güzel verim elde edilmiştir.

Bu yöntemle çocuk, zaman akışını sanki tüm benliğinde hissedecektir. Ona zaman içerisinde yapacağı işleri hatırlatmak yerine, böyle yöntemlere başvurmak daha verimli olacaktır. Bütün çocuklar farklıdır ama yine de hepsinin ortak özelliği biraz dalgınlık ve umursamazlıktır.

4-) Ona kum saati alabiliriz, böylece zamanın ne kadar hızlı akıp gittiğini kendisi görür.

5-) Çocuğa, zamanını değerlendirmiş, küçük yaşına rağmen çok şeyi başarmış âlimlerin hayatını anlatıp okuyabiliriz. O güzide şahsiyetler, çevrelerindeki büyüklerin onlara zamanı idare etmeyi öğretmesi sayesinde belli bir olgunluğa ulaştılar. Çocuklar için bu şahsiyetler değerli bir örnektir.

6-) Kullanılan odanın duvarına herkesin görebileceği büyüklükte bir saat edinmek gerekir.

7-) Çocuğa sırf süs olsun diye ucuz ve hemen bozulabilecek saatler alındığında, onu dilediğince kullanamaz. Çocuk, çabuk bozulan saati, sadece aksesuar olarak kullanmaya başlar. Düzenli kullanabilmesi için çocuğun, uzun ömürlü bir saat edinmesi gerekir. Çünkü saatin bozulması ve durması demek, her şeyin aksaması demektir.

8-) Sürekli değişen namaz vakitlerini takip etmesine yardımcı olacak çeşitli yöntemlere başvurabiliriz. Bir takvim yaprağını çocuğun eline verip, namaz vakitlerini sora-

cağımızı önceden söyler, bildiğinde de onu takdir ederiz. Böylece çocuğumuzla bu vakitleri bilip bilememesi ile ilgili oyunlar oynayabiliriz.

Anne-babanın çocukla birlikte bir oyun oynaması, çocuk için iyi bir ödüldür ve çocuğa bir şeyi öğretmenin en hızlı yolu, onu çocuğa oyun içinde sunmaktır. Çünkü çocuğun anne-babayla oyun oynaması onda mutluluk duygusunu açığa çıkarır. Mutluluğun ve olumlu duyguların açığa çıkması da çocuğun öğrenim kalitesini yüzde yüz artırır. Anne-baba bu oyunu, çocukla sık sık oynamaktan keyif alırlarsa çocuk da keyif alarak zamanı kavramış olur.

Bütün bu yöntemlere ilave olarak; ara sıra "saat" sözcüğü yerine, "namaz" sözcüğünü kullanmamız gerekir. "Baban akşam ezanından sonra gelecek", "Öğleyi kılıp dışarı çıkacağız" gibi. Bazen namaz diyerek, bazen de saat diyerek uygulamada değişiklik yapabiliriz.

Çocuk, zamanı mutlaka iyi öğrenmelidir; çünkü zamanı iyi bilmek, ömre ömür sığdırmak gibidir.

HER VAKİT NAMAZI, BELLİ BİR EYLEME BAĞLAMAK

Hepimizin gün içerisinde rutin olarak yaptığı işler vardır. Hem bu dünya hem de ahiret için verimli yatırımlar yapmak isteyen herkes, bunun ancak düzenli ve programlı bir yaşantı sonucu elde edileceğini bilir.

Yetişkinlerin olur da çocukların rutinleri olmaz mı? Tabi ki olur. Bu rutinleri, namaz eğitim sürecini kolaylaştırmak için kullanabiliriz. Namaz ibadetini kolaylaştırmak için, çocukların bazı rutin işlerine belli bir namaz vaktini ekleyebiliriz.

Örneğin okuldan eve girer girmez, üzerini değiştirip ellerini yıkama işlemine abdesti dâhil etmek ve hemen ardından birlikte namaz kılmak, namaz vakitlerinden en azından birini kolaylaştırır.

Bu çözüm, çocuğa "Haydi namaza" demekten daha kolaydır. Asla gün içerisinde defalarca "Haydi namaza" demeyelim. Defalarca çağırmak bezginlik verebilir. Fakat çocuklar okuldan genellikle aynı saatlerde eve gelir. Ve o an içerisinde mutlaka bir namaz vakti vardır. Zamanla biz hatırlatmadan okuldan eve gelince elini yıkarken abdest alır. Ve yine namazını kılar. Sık sık namaza çağırmak yerine, namazı kolaylaştırıcı şeylerle birlikte sunmak daha faydalıdır. Her gün aynı saatlerde okula gitmekten ve aynı saatlerde eve gelmekten bıkmayan çocuk, günün heyecanına namazı dâhil etmeyi öğrenmelidir.

Abdesti aldıktan sonra bile, namaz kılmak çocuğa kolay gelmeyebilir. Kolaylaştırmak için ise çocuğu bekleyerek namazı onunla birlikte kılmamız uygun olur. Birlik içinde ifa etmek, ibadetleri kolaylaştırır. Bundan dolayı günde mümkünse her vakti ya da üç dört vakti çocukla birlikte kılmakta çok yarar vardır.

Cemaatle kılmak güzeldir fakat burada söylemek istediğimiz, çocuğun namazı cemaat olmaksızın tek başına ama bir büyüğün desteği ile kılmasıdır. Tek başına da olsa, bir yetişkinle aynı anda ve yan yana namaz kılması, çocuğun ibadet görevini hafifleterek kolaylaştırdığı için evde onu karşılayan annesi, namazını çocuğun yanında kılmalıdır.

Namaz vaktini belli bir rutin işe eklemekle ilgili bir başka örnek daha verelim: Mesela günlük rutin bir iş olan, öğle yemeğini ele alalım. Öğle yemeğinden hemen önce

ya da hemen sonra namaz kılmayı, çocuğun alışkanlık edinmesini sağlayabiliriz. Her gün mutlaka belli vakitlerde yenmesi zaruri olan öğle yemeğine başlamadan önce çocukla birlikte öğle namazını kılarsak bu, onun zihninde iz bırakır. Bir müddet sonra da öğle namazını kılmadan yemeğe başlamamayı alışkanlık haline getirir.

Bir başka örnek daha verecek olursak: Çocuğumuz gün içerinde mutlaka arkadaşları ile dışarı çıkıp vakit geçirmek ister. Özellikle erkek çocuklar düzenli olarak bazı aktivitelere katılırlar. Bize düşen, onların büyük istekle katılmak istedikleri bu aktivitelere namaz vakitlerini eklemektir. Arkadaşlarıyla vakit geçirmek için dışarı çıkmalarını, girecek bir vaktin namazına endeksleyebiliriz. Bunun için çocuğa şöyle diyebiliriz: "İkindi namazını kılıp dışarıya çıkabilirsin."

Bunu rutin bir kural olarak belirleyip, sevgi ile disiplini bir arada tutmaya çabalarsak, arkadaşlarıyla her gün oyuna gitmekte zorlanmayan çocuk, her seferinde dışarı çıkmadan önce namazını kılmakta da zorlanmaz. Her gün arkadaşlarıyla görüşmekten bıkmayan çocuk, namazı da o güzel ve eğlenceli eylemlerin arasına eklemiş olur.

Hepimizin kendimize özgü bir yaşam tarzı, belli alışkanlıkları, belli bir ev içi düzenimiz vardır. Eğer belli düzenlere namazı yerleştirirsek, hem çocuklarımız hem de bizler zorlanmadan namaz eğitiminde başarı elde ederiz.

Bu düzen, "Haydi namaza!" demekten kolaydır. Çocuk, namazını kılmadan dışarıya çıkamayacağını ya da bazı aktivitelere katılamayacağını bildiği için, ya hemen namaza yönelecek ya da tembellik ettiği süre boyunca yapacağı işlerden mahrum kalacaktır.

EVİN HER KÖŞESİNDE NAMAZA VURGU YAPMAK

Evler, en değerli ibadethaneler ve açıkta yapılan ibadetlerin çekirdeğinin oluştuğu mekânlardır. Camilerde ve mescitlerde kılınacak namazların temeli, evlerde atılır. Bütün namaz kahramanları namazın ilk lezzetine, ev gibi hususi mekânlarda ulaşır.

Çocuğun hem İslami terbiyesi hem de ibadet eğitimi, ilk olarak evlerde başlar. Evler; Müslüman fertlerin, imanla, amelle ve ahlakla tanıştığı ilk mekânlardır. Anne ve babanın örnek davranışlarıyla, Allah'ı hatırlattığı ilk yer, evdir. Evlerdeki namaz, hem kendini olgunlaştırır hem de evi olgunlaştırır. Nur Sûresi'nde, Allah'ın göklerin ve yerin nuru (aydınlatıcısı) olduğu söylendikten sonra bu nurun, içinde Allah'ın adının anıldığı evlerde bulunduğu ifade edilmiştir.

"Allah'ın, içinde isminin yükseltilmesine ve zikredilmesine izin verdiği evlerin içinde (Allah'ın nuru) vardır. Orada O'nu, sabah akşam tesbih ederler."[77]

İçinde namaz kılınan böyle evlerde, görünmeyen manevi bir hava vardır. Bu hava, Allah'ın nurudur. O hava, onu soluyan herkese rahmet ve bereket kaynağı olur. Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* da şu hadisinde, evlerde kılınan namaz sebebiyle Allah'ın o evde hayır yarattığı söylemiştir:

"Biriniz farz namazını mescitte kıldığı zaman, o namazından evine de bir pay ayırsın. Zira Allah Teâlâ bu namaz sebebiyle evinde hayır yaratır."[78]

---

77 Nur 24/36
78 Müslim, Müsâfirîn 210

Namaz kılınan evlerin atmosferindeki kalite ile kılınmayan evlerdeki kalite aynı olmaz. Bunlar, manevi bereketlerdir. Bu fark, mümin ile kâfirin arasındaki fark gibidir. Bu fark, namaz ve secde farkıdır.

Normal bir insan, ilk bakışta namaz kılan insan ile kılmayan arasındaki o farkı bilemez ama iki ezan arası gibi kısa zamanlık arkadaşlıktan sonra, bu hemen belli olur. Namaz kılmayan kimselerin atmosfere yaydığı nefes, adeta ortamı kirleten zehir gibidir. Aynı ortamı sürekli solumak zararlıdır. Namaz kılan insanın ortama yaydığı nefes ise bulunduğu mekândaki bütün kirleri temizleyecek kalitededir. İşte evdeki manevi atmosfer bu şekilde oluşur.

İçinde namaz kılınan evler, bu kaliteli atmosferden tanınır. Böyle bir eve girdiğinizde bu hava hemen hissedilir.

İçinde namaz kılınmayan evler ise kabristan gibidir. Böyle evlerde uzun süre vakit geçirmek ve o havadan solumak zararlıdır. Ölmüş bir insanın herhangi bir hayrı kazanamayacağı gibi, namaz kılınmayan evler de, her türlü hayırdan mahrum evlerdir. Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, içinde namaz kılınmayan ve Kur'an okunmayan evlerle ilgili şöyle buyurmuştur:

"Evlerinizi kabirlere çevirmeyiniz. Şüphesiz şeytan, içinde Bakara sûresi okunan evden kaçar."[79]

İçinde namaz kılınan evlerdeki atmosfer, çocuk için ilk mektep gibidir.

Namaz kılınan evlerde bir de maddi semboller vardır. Evin manevi havasının, çocuğun ilk mektebi olması gibi, bu maddi semboller de ikinci mektebi gibidir. Bun-

79 Müslim, Müsâfirîn 212. Tirmizî, Fezâilü'l-Kur'ân 2

lar, çocukların namaz eğitimine katkıda bulunan somut görsellerdir.

Bu görseller, namazı hatırlatan; tesbih, seccade, namaz başörtüleri, namaz takkesi gibi namaza işaret eden sembollerdir.

Bu sembollerin hepsini, evin bütün fertlerinin göreceği yerlere koymalı, namazı çocuğun önce zihnine sonra kalbine nakşetmek için evin her köşesinde namaza işaret eden araçlar bulundurulmalıdır. Evin bütün odaları mescit kalitesinde, bütün halıları seccade temizliğinde olmalıdır. Lavabolarda abdeste özel havlular, banyolarda abdeste özel terlikler bulunmalıdır.

Bazı evlerde, içinde namaz kılındığı halde küçük çocukların kıbleyi tarif edemedikleri görülüyor. Buna dikkat edilmelidir. Dört beş yaşındaki çocuklar, seccadenin yerini bilmeli, kıbleyi tarif edebilmelidirler. Namaz denildiği zaman onların zihinlerinde ilk olarak evlerindeki semboller belirir: Kıble, seccade, tesbih… Bunlar, her zaman canlı tutulmalıdır.

Evin her köşesinde namazı hatırlatan sembolleri gören çocuklar, namaz vakitlerini kendi kendilerine, hiçbir uyarı almadan hatırlayabilirler. Bu durum, anne-babayı rahatlatan bir sebep olacaktır.

Evlerde namaz sembollerini gün yüzüne çıkarmak için:

1-) Çocukların görecekleri yerlerde her zaman bir seccade, tesbih, takke bulundurmalı, namazı hatırlatacak eşyalar ortaya çıkarılmadır. Yeni doğmuş bebeklerin beşiklerinin hemen yanına seccade koymak çok güzel bir uygulama olur.

Eğitim seminerlerimizin birinde, evlerin en görünen kısmına seccade koyma görevini verdiğim annelerden bir tanesi, bu sayede on yaşındaki çocuğunun kendiliğinden namaz vakitlerini hatırlamaya başladığını hayretle gözlediğini söylemiştir.

2-) Günlük kılınan namazlar, çocukların göreceği yerlerde kılınmalı, namaz kenar köşe ibadeti olmaya mahkûm edilmemelidir.

Eğitim seminerlerimize katılan başka bir anne, namazını her zaman çocuğunun görebileceği bir yerde kılmasının, çocuğunu her seferinde namaza çağırmaktan daha başarılı olduğunu söylemiştir. Ayrıca çocuğuyla birlikte oturma odasında, evin bütün fertlerinin göreceği şekilde namaz kılması sayesinde, öncesinde namaz kılmayan babanın bile namaza başladığını da büyük bir sevinçle anlatmıştır.

3-) Anne ya da babanın namaz vaktini takip ettiği, bebeklikten itibaren çocuklara sezdirilmelidir. Bunu sürekli sezdiren anne-babalar, bebeklikten itibaren çocuklarının da namaz vakitlerini takip etmelerine sebep olurlar.

4-) Ev içi etkinlikler namaz saatlerine göre ayarlanmalıdır. Bu uygulama evde sürekli yapıldığı zaman namaz, bütün fertler için çok kolay bir ibadet olur.

5-) Oturma odasının ya da çocukların kullandığı odaların bir köşesine küçük bir çocuk mescidi yapılabilir ki, küçükler oraya her girişlerinde namazı hatırlasınlar. Bu uygulama, özellikle sıfır-altı yaş arası çocuğu olan anne-babalar için çok faydalı bir ibadet eğitimi uygulamasıdır.

HER GÜN MUTLAKA NAMAZ KAHRAMANLARININ HİKÂYELERİNİ OKUMAK

Başlangıçta her insan ümmidir. Hakkında hiçbir şey bilmediği bir dünyaya gönderilir ama fıtratında var olan kabiliyetler sayesinde ihtiyaçlarını karşılamanın ya da karşılatmanın yollarını hemen keşfeder. Bebekler, ilk keşiflerinin çoğunu anne-babasından ve yakın çevresinden öğrenir. Öğrenmek, insan için en harika fıtrattır.

Herhangi bir öğrenme etkinliğinin çocuğun, mümkün olduğunca farklı duyularına hitap etmesiyle öğretimin kalitesi artar. Öğrenmesi istenen şeyler, çocuğun bütün duyularına hitap ettiğinde, çocuk dıştan bir zorlama değil, tamamen kendi keşifleriyle öğrenmeye başlar.

Çocuktaki öğrenme kabiliyetinin büyük bir kısmı, hayal dünyasından beslenir. Hayal dünyasını ise; hikâyeler, masallar ve gerçek yaşanmış öyküler zenginleştirir. Çocuğun, öğretilmek istenen şeyleri kendi kendine düşünerek keşfetmesi için, anne-babasının ya da başka bir büyüğün anlattığı hikâye, masal ve gerçek yaşanmış öyküleri dinlemesi gerekir. Çocuğun en hızlı öğrenimi böyle olur.

Hikâyelerin ve masalların namaz eğitiminde de yeri büyüktür. Küçük çocuğa, kediler köpekler ve farelerden oluşan masalları okurken, bu masalların onların kişilik gelişimine katkıda bulunan önemli etkenler olduğunu unutmamak gerekir.

Eğer çocuğa bir şeyi öğretmek istiyorsanız, öğretmek istediğiniz konuyla ilgili oluşturduğunuz bir masal kahramanı çok işinize yarayacaktır. Çocuk, masalı dinlerken, olayları kendi zihninde kendince tartar, ölçer biçer. Kendini bazen aceleci tavşanın yerine, bazen de kurnaz tilkinin

yerine koyar. Tavşanın aceleci kişiliğini eleştirirken, tilkinin kurnazca tavırlarına içten içe kızar. Hikâye kahramanlarına benzer bir hatası varsa, o hatasını anlar ve öğrenmesi gereken şeyi itirazsız öğrenir.

Bundan dolayı çocuklarımıza anlatacağımız hikâyeleri çok büyük bir özenle seçmeli ve böyle güzel imkân ve fırsatları kaçırmamalıyız.

Eğer çocuklarımızın namaz kahramanı olmasını istiyorsak, onlara mutlaka namaz içerikli kısa hikâyeler, kıssalar ve özellikle namaza vurgu yapan yaşanmış öykü kitapları okumalıyız.

Okuduğumuz kitaplara ilave olarak, kendimiz de küçük hikâye kurguları oluşturarak portföyümüzü zenginleştirebiliriz. Anlatacağımız hikâyelerde, yedi yaşına kadar namaz konusu, dolaylı olarak işlenmelidir. Örnek olarak; ormanlar kralı aslan hikâyesini kurgulayabiliriz. Ormanın kıralı aslan, ormanı denetlemeye çıkmadan önce güzelce abdest alıp namazını kıldıktan sonra mağarasından çıkar.

Veya çalışkan karınca, her sabah yuvasına yiyecek getirmek için evinden çıkmadan önce namazını kılar ve o gün çocuklarına yeteri kadar yiyecek toplayabilmek için Allah'a dua eder. Kış olunca da karnı zil çalan cırcır böceğine hem yiyecek vererek yardım eder hem de ona namaz kılmasını tavsiye eder.

Bütün benlikleriyle namazı hissedip özümsemeleri için çocuklara, mutlaka bunlara benzer masallar anlatılmalıdır.

Aşağıdaki hikâyeyi dinleyen beş yaşındaki bir çocuğa, bu hikâyenin nasıl bir etki bıraktığını hep birlikte görelim:

"Kırlarda namaz kılan küçük bir kız varmış. Küçük kız, namaz esnasında secdeden başını kaldırır kaldırmaz secde

yerinde kıpkırmızı tomurcuk bir gül görmüş. Namazına devam ederken de, ansızın etrafını rengârenk serçe sürüleri dolduruvermiş. Küçük kızın annesi bu duruma çok şaşırmış. Meğer o serçeler, orada namaz kılan bütün çocukların secde yerine bir gül bırakırlar ve namaz kılışını seyretmek için etrafına toplanırlarmış."

Bu hikâyeyi dinleyen beş yaşındaki bir kız, hikâyeyi dinlediği gecenin ertesi sabahı annesinden, namaz kılabilmek için kendisine, yarısını bildiği bir surenin devamını öğretmesini istemiştir. Uygulama açısından azımsanmaya müsait olan böyle hikâye anlatımı, çocukların kalplerine çok büyük etkiler bırakır.

Örnekleri çoğaltarak, çocuğa her gün namaz içerikli hikâyeler anlatmak, faydasını zamanla ortaya koyacaktır. Masal ve hikâyeler yardımıyla çocuğun hayal dünyasına namazı ekleyen anne-babalar kendilerini, ileride karşılaşacakları pek çok zahmetten kurtarmış olurlar.

Aileler bazen maalesef böyle küçük uygulamaların etkisinin az olacağını düşünürler. Eğer çocuğun ileriki yaşamında bunların ne kadar etkili olduğunu bilselerdi, bunu uygulamak için her fırsatı kollarlardı.

Sonuçta Allah *(celle celeluhu)* da Kur'an'da, sürekli yaşanmış kıssalardan anlatır. Çünkü kıssalar, insan zihnine büyük etkiler bırakır.

Yedi yaşından büyük çocuklara, yukarıdaki masaldaki gibi namazı dolaylı anlatmaya gerek yoktur. Onlar, sözün dönüp dolaşıp namaza geldiğini fark ederler ve bu dolaylı anlatımdan hoşlanmazlar. Direk ve dolaysız olarak namaza vurgu yapan, gerçek hayat kıssalarını içeren kitaplar seçip, kitaplardaki namaz kahramanlarını çocukların dünyalarına dâhil etmek gerekir.

Bu kahraman, ayağına saplanan bir oku, namaz esnasında çıkarılmasını isteyen ve huşû içerisinde namaz kılarken ayağındaki okun acısını hissetmeyen Hz. Ali'nin kıssası olabilir ya da kıldığı namaz sayesinde günün birinde hırsızlığı bırakan eşkıyanın hikâyesi olabilir.

Örnek verdiğimiz eşkıyanın hikâyesi şöyledir:

Anlatılana göre, Fudayl bin İyâd adında bir eşkıya vardı. Sahranın tenha bir yerinde çadırını kurar, eşkıya reisi olduğu için içerde oturur, arkadaşları yoldan geçen kervanları soyar, ele geçirdikleri malların hepsini Fudayl'a getirip, teslim ederlerdi. O da getirilen malları dilediği gibi arkadaşlarına dağıtırdı.

Eşkıyalık yaptığı halde, cemaatle namazı terk etmez, namaz kılmayan hizmetçilerini yanından kovardı. Bir gün büyük bir kervan geldi. Fudayl'ın arkadaşları kervanı fark edince, yolunu kesmek üzere hazırlanmağa başladılar. Kervan içinde bulunan zengin birisi, eşkıyaları fark etti ve: "Altınlarımı öyle bir yere saklayayım ki, eşkıyalar eşyalarımızı alırsa geriye bunlar kalsın." diyerek, kervandan ayrılıp uygun bir yer aramağa başladı. Bir çadır gördü, hemen oraya koştu. Orada, biri namaz kılıyordu. O kişi de eşkıyaların reisi olan Fudayl idi. Ama onun eşkıya reisi olduğunu bilmediği için ona, bir miktar parası olduğunu ve namaz kıldığı için güvenerek emanet etmek istediğini söyledi. Fudayl da çadırın içine girip bir köşeye bırakıvermesini söyledi.

Bu sırada eşkıyalar da kervanı soymuşlardı. Adam, altınlarını bıraktığı yerden almak için geri döndüğünde baktı ki, eşkıyalar kervandan aldıkları malları paylaşıyorlar. Adam şaşırdı ve: "Demek altınları eşkıyaların reisine vermişim" deyip geri dönmek istedi. Fudayl, adama niçin gel-

diğini sordu. Adam şaşkın vaziyette: "Emanet bıraktığım altınları almak için gelmiştim" deyince Fudayl: "Bıraktığın yerden al" dedi. Adam gidip altınlarını alınca diğer eşkıyalar: "Reis! Altınları niye verdin ki!" diyerek kızdılar. Fudayl: "Bu adam beni namaz kılarken gördüğü için iyi bir kimse zannedip altınlarını bana emanet etti. Emanete hıyanet bize yakışmaz. Gördüm ki namazla eşkıyalık bir arada yürümezmiş. Ya namaz kötülüklerden el çektirir ya da eşkıyalık namazdan alıkoyar. Bundan sonra eşkıyalığı bırakıyorum ve ömrümün geri kalanında kimin benim üzerimde bir hakkı varsa onu ödeyeceğim" dedi. Eşkıyalar, önce ne diyeceklerini bilemediler. En sevdikleri insan olan reisleri kendilerini terk ediyordu. Kısa bir sessizlikten sonra eşkıyalardan biri ayağa kalktı ve: "Reis! Sen neredeysen ben de oradayım! Eskiden kötü yolda reisimizdin, şimdi de iyi yolda önderimiz ol" dedi. Diğerleri de aynı şeyi tekrarladılar. Aldıkları malları sahiplerine verip tövbe ederek doğru yola döndüler.

Bu hikâye, namaza devam eden bir insanın hiçbir kötülüğe devam edemeyeceğine ve namazın bütün kötü alışkanlıklardan koruduğuna vurgu yapmaktadır. Bu öyküyü okuyan veya dinleyen çocuk, namazın değerini anlamaya başlar.

Bir başka hikâye olarak, ünlü Kafkas komutanı Şeyh Şamil'in yaşadığı şu öyküyü örnek verebiliriz:

Kafkasya'da, Ruslara tam otuz yıl göz açtırmayan değerli komutan Kafkas Kartalı Şeyh Şâmil'in göğsüne, Gimri Savaşı esnasında, bir Rus süngüsü saplanmıştı. Büyük bir soğukkanlılıkla bir ucu sırtından görünen süngüyü çıkarıp attı. Şâmil'in yaralandığını gören Cami müezzini, Şâmil'i takip edip, karanlık iyice bastırdığında onu bir mağaraya götürdü.

Müezzinden durumu öğrenen, Dağıstan'ın en meşhur cerrahlarından olan Şeyh Şamil'in kayınpederi, hemen Şamil'in yanına geldi. Birkaç gün mağarada kalarak Şeyh Şâmil'i şifalı otlardan hazırladığı ilâçlarla tedavi etti. Ancak bu tedavinin daha uzun bir süre devam etmesi lâzımdı. Tedaviler aralıksız sürüyordu. Tam 25 gün boyunca, kendini bilmez bir vaziyette yatan Şeyh Şâmil, sonunda komadan çıktı. Gözlerini ilk açtığı an başucundan hiç ayrılmayan annesini gördü ve annesine ilk sözleri şu oldu:

"Anacığım! Namazımın vakti geçti mi?"

Bu öykü, çocuğu, namaza devamlılık konusunda teşvik edecek, öyküdeki kahramana hayran olup, kendisi de onun gibi olmaya özenecektir.

Bir başka yaşanmış kıssa olarak Hz. Ömer'in başından geçen şu olayı örnek verebiliriz:

Namaz kılmak üzereyken hançerlenen Hz. Ömer'i evine götürdüler. Cerrâh geldi, yarayı dikti. Eğer hiç hareket etmezse üç-dört gün sonra iyileşir, dedi. Ashap, etrafında oturdular. Hilâfet işi ve bazı dini hususlarda onlara vasiyetler etti. Namaz vakti geldi. Müezzin ezan okudu. Hz. Ömer, Cerrâha: "Şimdi abdest almağa kalksam ne olur?" dedi. Cerrâh: "Yerinden kıpırdarsan dikişler sökülür, tehlikelidir" dedi. Hz. Ömer: "Namazı terk etmektense, karnım yarılsın" diyerek namaza kalkmaya çalıştı.

Bu yaşanmış öykü sayesinde çocuk, hiçbir sebeple namazı tek etmeyen büyük bir namaz kahramanıyla tanışır ve ara sıra namazını geçirmeyi aklına getirdiği için kendi kendine kızdıktan sonra, namazlarını daha düzenli kılmaya niyet eder.

Bunun gibi yaşanmış çok fazla namaz öyküsü vardır. Çocuk, hangisini okur veya dinlerse bunlar sayesinde çok değerli namaz kahramanlarıyla tanışır. Böyle öyküleri derleyen çalışmaları edinip, çocuklara her akşam düzenli olarak mutlaka okumalıyız.

Namazı huşû içinde kılmak hakkında fazla bir şey bilmeyen çocuğun küçük kalbi, kıssalarda anlatılan kişilerin, huşû dolu hallerini keşfederken, huşûya karşı büyük bir hayranlık duyar. Küçük bir kalbin, büyük kalplerdeki engin coşkuları keşfetmesi, dünyayı keşfe çıkan kâşiflerin hayret ve hayranlığından büyük olacaktır. Bu kıssalar sayesinde çocuk, namazı huşû ile kılan kişileri tanıyıp, hayranlık duyarak heyecanlanacak, hissettiği bu heyecan da küçük kalbini büyütmeye ve olgunlaştırmaya yarayan bir araç olacaktır.

Böylece çocuk, onların namaza bağlılıklarıyla, kendi tembellik ve gevşekliğini kıyaslarken, kendi hatasını fark edecek ve ileriki hayatında çok büyük bir namaz kahramanı olmayı hayal edecektir. Hayal ise bir gün yeşermesi beklenen verimli bir tohumdur.

ÇOCUKLA BİRLİKTE HAREKET EDEBİLMEK

Aileler, on yaşına geldiğinde çocuklarına namazı düzenli kıldırmak zorundadır. Bu, sünnetin sabitlediği bir görevdir.

Fakat dokuz-on yaşlar, çocuğun, aileden yavaş yavaş bağımsızlaştığı bir yaştır. Çocuk, sosyalleşmeye başladığı için, gününü genellikle evinin dışında, bir eğitim yerinde ya da daha farklı yerlerde geçirir. Bu yaşlar, çeşitli aktivitelere yöneldiği, arkadaşlarıyla vakit geçirmenin tadını aldığı

yaşlardır. Dolayısıyla ebeveynle kurduğu ilişki bağı da yeni bir sürece girer. Ailenin sürekli çocukla birlikte hareket etmesi imkânsızlaşır ve namaz eğitimi de bundan etkilenir. Bireyselleşen çocuk, parkta oyun oynarken ezan sesini işittiğinde, içindeki sesle baş başa kalır. Bu sesi duyacak mı yoksa kulak mı tıkayacak?

Namaz, kulak tıkamak ya da tıkamamak konusunda serbest olmadığı bir ibadettir ve kulağını tıkaması ihtimal bile değildir. Dolayısıyla anne-babası da onu serbest bırakamaz; çünkü Allah *(celle celeluhu)* onu serbest bırakmamıştır.

Böyle zamanlarda anne-babası, çocuğa namazı hatırlatıp uyarıda bulunmak zorundadır. Çünkü dokuz ve onuncu yaşına geldiğinde, bebeklikten itibaren öğrendiklerini uygulama ortamı bulamaz ve bu konuda yardım alamazsa namaza karşı duyarsızlaşmaya, vicdanının namaza çağıran sesini bastırmaya başlar. Eğer çocuk, o yaşlarda namaza duyarsızlaşırsa bedelini belki ömür boyu ödeyebilir. Bundan dolayı çocuk, ne kadar bağımsızlaşmış da olsa, anne-babalar çocukla sürekli birlikte olamaya çalışmalıdırlar.

Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*; çocukların namaza iştiraklerini ve namaza devamlılıklarını önemsediği için onlarla beraber namaz kılmaya çok önem verirdi. Çünkü titizlikle takip edilmediklerinde çocukların, öğrendiklerini unutmaya ve üzerini örtmeye çok meyilli olduklarını biliyordu.

Hz. Enes anlatıyor: *"Ben, annem ve teyzem Ümmü Haram evdeyken, Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem çıkageldi. Bir müddet sonra; 'Kalkın size namaz kıldırayım' dedi.*

Beni sağ tarafına aldı. Öylece bize namaz kıldırdı. Namazdan sonra bize dua etti."[80]

Abdullah İbni Abbas da Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'le beraber yaşadığı bir namaz anısını şöyle anlatır: *"Ben, Ramazan veya Kurban Bayramı günü Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem ile birlikte bayram namazına gittim. Allah'ın Rasulü namaz kıldırdı."*[81]

Semure bin Cündüp de çocuk yaşta iken, Hz. Peygamber ile birlikte bir kadının cenaze namazını kıldıklarını haber vermektedir.[82]

Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* döneminde de çocukların kendilerine has oyun ve aktiviteleri vardı. Bize gelen pek çok rivayette dışarıda oyun oynadıklarına dair bilgiler vardır. Buna rağmen Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* çocukları çoğu zaman, çocukların bulundukları oyun ortamlarından alıp, büyüklerin bulunduğu ortamlara götürür, onları büyüklerin yaşadığı aktif hayatın içine dâhil eder, çocuklarla sürekli birlikte hareket etmeye çalışırdı.

Onun düzenli olarak uyguladığı bir âdeti, önemli görüşmelere giderken yakınında bulunan herhangi bir çocuğu yanına alarak onunla birlikte gitmekti. Böyle yaparak, pek çok namaz vaktini çocuklarla birlikte kılar, onları hem siyasal gündemden hem de ibadet gündeminden koparmazdı.

Kızı Hz. Fatıma'ya sık sık uğrayarak torunlarını alır, gideceği yerlere götürür, onların kendisini bütünüyle izlemelerine; Allah için üzüntü, sevinç, kızgınlık gibi hallerine şahit olmalarına izin verirdi. Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sel-*

80 Müslim
81 Buhari, Müslim
82 Müslim

lem böyle yaparak, İslam'ı bütünüyle çocuklara arz etmişti. İbadetleri de, muamelatları da hep çocukların gözleri önündeydi.

Bugün bazı babaların, erkek çocuklarını ilim meclislerinden mahrum ettiği çok sık şahit olunan bir vakıadır. Ders ve sohbet ortamlarına götürülmediği için çocuk, babasının aktif olarak bulunduğu ortamlardan mahrum kalır. Eğer katılsaydı hiç değilse bir vakit daha cemaat namazına dâhil olurdu. Bunlar, ileriye dönük yatırımlardır, ve küçümsenmemelidir.

Aslında Rasulullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* çocuk terbiyesindeki başarısının en ince sırrı budur. İleriki günlerde çocuğun hatalarına öfke duymadan önce, çevresindeki doğru örnekleri tasdik eder, hatalı örneklere de tepkisini ortaya koyardı. Böylece sahabe çocukları, yanlışa düşmeden önce doğruyu görüp, doğruyu adet edinmişlerdi.

Yedi yaşından büyük çocuk, çevremizde yaşanan doğru ve yanlış davranışlara vereceğimiz tepkileri görmelidir. İşte anne-baba rehberliği budur. Rehberlik, sadece çocuğu karşımıza alıp ona doğruları anlatmak değil, etrafımızda olup biten olayları çocuğa düzgün bir gözlükle izlettirmektir.

Bugün Müslüman aileler içinde, bu hassas uygulamaya dikkat etmeyenlerin, özellikle ibadet eğitiminde çocuklarıyla çok fazla sorun yaşadığı görülmektedir.

Buna dikkat etmeyip de çocukların, sadece çocuklara has olan mekânlarda büyümelerine göz yummalarına rağmen o çocukların, büyüklere ait olgunluk örneklerini sergilemelerini beklemektedirler. Oysa çocuk, hiç görmediği ve bilmediği bir ibadet olgunluğunu modelleyemez.

Eğer bu ihmal edilirse, nesiller arasında kopukluk olacağı için, tecrübe ve olgunluk birikimi kaybolur. Çocuk, her zaman anne-babanın yaşadığı hayatın içinde olmalı, anne-babanın bulunduğu ortamlardan mahrum edilmemelidir.

Böylece hem aktif hayatın dışına itilmeyerek olgunluk örneklerine ünsiyet kazanır hem de namaz gibi sorumluluk isteyen bir eğitim için gerekli olan aile-çocuk beraberliği sağlanmış olur.

Çocuklar, bazen namazlarını düzenli kılma konusunda gevşeklik gösterebilirler. Bu yüzden çocuğa namazı hatırlatmayı bırakıp kendi kendine kılmasını beklememek gerekir. Aileler, her türlü zor şartlara rağmen her fırsatta çocukla birlikte olmak, adeta onunla ritim tutmak zorundadırlar.

Çünkü namaza alıştırma dönemi çok hassas bir dönemdir: "Çocuğum, içinde bulunduğu vakti kıldı mı kılmadı mı?" sorusu, gün içerisinde her vakit cevaplanmak zorundadır. Anne-babaların, normalde hangi vakitler namaz kılıyor, hangi vakitleri evin dışında geçiriyor, özellikle alıştırma döneminde hayatındaki bütün doğal seyirleri bir kenara bırakması, namazı çocukla birlikte kılmayı her şeyin önüne alması gerekir.

Namaz eğitiminin kolay halledilmesi için kökten bir değişim yoluna başvurmak en kolay çözümdür. Anne, gerekirse yemeğin altını kapatmalı, ama namazı çocukla kılmalıdır. Gideceği ziyaretlerini ertelemeli ama namaz vakitlerinde çocuğun yanında olmalıdır. Babaların çocuklar için baskı içermeyen teşvikleri, yavaş giden bir arabanın rampadan aşağıya doğru hızlanışı gibi, çok hızlı sonuç verir.

Bundan dolayı babalar da akşam eve geldiklerinde çocuklara namazlarını nerede ve nasıl kıldıklarını sormalı, ço-

cuklarla beraber geçirdikleri vakitlerde, onlarla namaz kılarak birlikte namaz coşkusunu hissetmelidirler.

On yaşındaki bir çocuk, namaz sorumluluğu ile tek başına bırakılmamalıdır.

BELLİ BİR SÜRE FAZLA YOĞUNLUK

Nasıl ki herhangi bir işin verimliliğini artırmak için, bir müddet o işe yoğunlaşmak gerekirse, çocuğun namaz sorumluluğunu kolaylaştırmak için, özellikle bütün vakitlerin tam kılınmaya başlandığı dönemde, evin içinde yoğun bir namaz gündemi oluşturmak gerekir.

Bunun için, çocuğun dış etkenlerden uzak kaldığı bir zaman dilimini seçmek uygun olur. Nasıl ki sınav haftasına giren bir öğrenci, başarmak için yoğun çalışıyor, başka meşguliyetlere bir müddet ara veriyorsa, anne-babalar namaz talebesi için de aynı şekilde, yoğun olarak hissedeceği namaz ortamları oluşturmalıdırlar.

Bir gündemi kısık sesle takip etmek, başarısızlık getirdiği gibi, insanı yorarak bezginliğe yol açar. Yüksek sesle ve yoğun bir şekilde bir gündemi takip etmek ise o gündem içinde kalındığında, insanın iliklerine kadar işleyen bir öze dönüşür.

Rasulullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem*, bir yöne bakacağında sadece kafasını çevirip bakmayı değil, bütün bedenini o yöne döndürmeyi tercih etmesi bizim için çok büyük bir örnektir. Onun böyle yapması, ilgilendiği şeye yarım bir ilgiyle değil, hem kafası hem de kalbiyle, hatta bütün beden azalarıyla birlikte yöneldiği anlamına gelir. Bu örnek, bize,

işlerimizdeki motivasyon ve ilginin, tam bir yönelişle olması gerektiğine işaret eder.

İnsan, yirmi bir günde bir şeyi alışkanlık olarak tanımlamaya başlar. Tam olarak benimsemesi için bu alışkanlığı kırkıncı güne kadar devam ettirmesi gerekir. Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, pek çok hadisinde, kırk günün öneminden bahsetmiştir. Kırk gün, hem alışkanlık kazanmak için hem de güzel bir uygulamanın bereketinin açığa çıkması için önemli bir sayıdır. Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bir hadisinde şöyle buyurmuştur:

"Kırk gün helal yiyenin kalbini, Allah-ü Teâlâ nur ile doldurur. Kalbine nehirler gibi hikmet akıtır. Dünya sevgisini kalbinden giderir."[83]

Başka hadislerinde:

"Bir kimse, kırk gün sabah namazının ilk tekbirine yetişirse, kendisine iki berat yazılır: Cehennemden kurtuluş beratı ile münafıklıktan eminlik beratı."[84]

"İlk tekbire yetişecek şekilde, kırk gün cemaatle kılana, cennet vacip olur."[85]

"Kim kırk sabah kendini sırf Allah rızasına adarsa, hikmet pınarları kalbinden lisanına akmaya başlar."[86]

Kırk gün boyunca herhangi bir işe devam eden kişi, istemese bile o işe dair bir meleke kazanır. Namaza başlayıp da sürekli bırakan kişiler, eğer kırk gün devam ederlerse, namaz onlara kolaylaşmaya başlar. Bu, denenmiş ve sonuç alınmış bir uygulamadır.

83 Ebû Nuaym
84 Ebuşşeyh
85 Ebu Ya'la
86 Müsnedü'ş-Şihab, 1/285

Bu sebeple çocuklarla evde kırk gün boyunca kesintisiz bir namaz gündemi oluşturmak, çok etkili olur. Çünkü belli bir dönem bir şeyde aşırı yoğunlaşmak, sünnettir. Allah Rasulü, Ramazan ayını ibadet ve hayır işleme bakımından çok yoğun geçirir, Kur'an'ın tamamını mutlaka hatmeder, gelecek olan sene de bu yoğunluğun bereketinden istifade ederdi. Ramazanı değerlendirmek, sadece o bir ayı değerlendirmek anlamını taşımaz; gelecek bir yıl için lazım olan iman, şuur, huşû ve bereketi biriktirmek anlamına gelir. Aynı şekilde Cuma günlerini de yoğun bir ibadetle geçirerek, bütün bir haftaya lazım olacak birikimler kazanılsın.

O zaman belli bir süre namaz gündemli yoğun atmosferler oluşturalım. Gündemin süresini de kırk güne tamamlayalım ki çocukların namaza alışması kolaylaşsın.

ÇOCUK EVDEN ÇIKARKEN NAMAZI TEMBİH ETMEK

Çocuklar, evden çıkarken sünnet olan evden çıkış duasına alıştırılmalıdır. Aklıselim bir anne-baba, çocuğa mutlaka çıkış duasını yaptırır. Çünkü bu dua, sınırsız bir güven ve emniyet kaynağıdır.

Bir veya birkaç vakit namazı, evin dışında kılması gereken bir çocuğa ise evden çıkarken çıkış duasından daha fazlasının telkin edilmesi gerekir. Evden çıkmak üzere olan çocuğa, kılması gereken vakti, dikkatle hatırlatmak gerekir.

Aynı zamanda dua olarak; "Bismillah, la havle ve la guvvete illa billah, öğle namazını kılmayı bana kolaylaştır

Allahım" sözünü tekrarlatıp, buna benzer dualar yaptırabiliriz.

Allah'ın ismini anan, sonrasında da Allah'ın güç ve kuvvetinden yardım isteyen çocuk, namaz konusunda mutlaka yardım alır.

Evden çıkan çocuğa her zaman namazı tembihlemeli, uyku ve unutma dışında, vaktinde kılamadığı namazların kazasını kılmasını öğütlememeliyiz. Kazayı öğütlemek, çok büyük bir hatadır. Bize düşen onu, bütün vakitleri hangi şartlarda olursa olsun kılmaya teşvik etmektir. Çok zor bir göreve alışmaya çalışan çocuğun, basit sebeplerle namazını kaza etmesinin söylenmesi, mantık dışıdır. O, zaten alışma dönemindedir ve kaza yetişkinler içindir. Çocuğa, Rasulullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* Hz. Enes'e tavsiye ettiği şekilde: *"Oğulcuğum, namazını devamlı olarak kılmaya özen göster. Eğer buna özen gösterirsen, melekler de senin için dua ederler."* buyurduğu gibi kaza değil, namazın devamlılığı tavsiye edilir.

Bazı ailelerin, on yaşından büyük çocuklara kılamadıkları namazlarını kaza edebileceklerini öğrettiğini gördük. Alışma dönemindeki çocuğa böyle tavsiyeler verirsek çocuk, namazın nasıl bir ibadet olduğunu anlayamaz.

Kazaya teşvik edilmez ama kazanın şartları anlatılıp kılamadığı namazları kaza etmesi de sağlanır. Bu şekilde kaza ettirilmesi, gevşekliği ortadan kaldırmak ve namazın önemini kavratmak içindir. Kazaya kalan namazları, arka arkaya kılmakta zorlanacak olan çocuk, her namazı vaktinde kılmayı tercih eder.

Eve gelen çocuğa, namazını kılıp kılmadığı sorulur. Kılamadığı zaman azarlanmaz ama olduğu gibi de kabul edilmez. Bununla ilgili yaşanmış şu olayı inceleyelim:

"Anne, çocuğun gözlerinde her zaman namazı aramakta, okulda kılmadığı zamanlar olduğunda endişelenmektedir. Aklına bin bir çeşit nasihat yöntemi gelmekte fakat fazla nasihat yöntemiyle çocuğu bıktırmamak için aklına gelen bütün cümlelerini yudum yudum yutmakta, 'çocukla bu konuyu tekrardan konuşmalı' diye düşünmektedir. Sırf bu düşünceyle çocukla konuşmaya başlar.

Annesinin kendisiyle konuşmak istediğini anlayan çocuk, aklında bulunan konuları konuşmaya, o gün içerisinde yaptığı maçı nasıl kaybettiklerini anlatmaya başlar.

Anneler, normalde çocuklarını sınırlı dinlemeye alışkınlardır ama her zaman çocuğun anlatacağı her şeyi sabırla dinlemek lazımdır. Bu anne de çocuğun anlattığı bütün yaramazlıkları, hiç eleştirmeden yaramazca dinler.

Muhabbet öyle güzel devam eder ki çocuk, büyük bir heyecanla bir sonraki maçı nasıl idare edeceğinin planlarını anlatır. Annenin aklında 'namaz' vardır ama her seferinde, 'Şimdi sırası değil' der ve çocuğu dinlemeye devam eder.

Bunun sonunda anne de kârlı çıkar. Çünkü biricik çocuğunun aklından ve kalbinden geçen şeyleri öğrenmiş olur. Çocuğunu tanımayan anne, ona nasıl yardımcı olacaktır ki? Çünkü işler, öyle her zaman tatlı sert nasihatlerle, uyarılarla yürümez. Konuşmanın son kısmına gelinmiş, çocuk anlatacaklarını anlatmış, eline kâğıt kalem alıp, küçük bir maç planının krokisini bile çizmiştir. Hatta anne, plan için öğütler vermeye bile başlar. Kaleye, Ahmet'i yerleştir. Hasan topu tutamamış gibi…

'Yarın iyi haberlerini bekliyorum mutlaka iyi oynayın' demeyi de ihmal etmez. Konuşma bir türlü annenin istediği yere bağlanmamıştır. Ama iki taraf da gayet memnun-

dur. Çocuk, birden atılarak: 'Anne ne olur dua et yarın kazanalım; çünkü biz, şimdiye kadar hiç yenilmemiştik' der. Anneye gün doğar, sohbet artık onun için de renklenmeye başlamıştır. Sonunda sözü namaza getirmek için çok güzel bir fırsat yakalamış olur ve: 'Oğlum, yarın bütün takım, öğle namazını kılarak dua edin. Allah, eğer dilerse size galibiyet verir. Eğer sen namazını kılarsan, Allah'tan bir şeyler istemeye hakkın olur' der.

Ertesi gün çocuk ve bütün maç ekibi, dolu dolu bir namaz şöleni yaşarlar. Ama maç iptal olduğu için bir sonraki kazanan belli olmaz."

"Bir maç için bu kadar ilgi de neyin nesi?" demeyin. Bunlar, çocukların çocukça gündemleridir.

Anneler, böyle her fırsatta evden çıkan çocuğa, namazı tembih etmelidirler. Çocuklara küçükken namazlarını olgunlaştırmaları tembih edilirse, namazları olgunlaşmaya başlar. Böylece onlar da namazla olgunlaşır.

ÇANTASINA NAMAZI HATIRLATICI EŞYALAR KOYMAK

Evden çıkan yetişkinlerin, bazı ihtiyaç malzemelerini yanlarına almak için çanta taşıdığı gibi çocuklar da çanta taşırlar. Çocuğun çantasına koyulacak en değerli eşya ne olabilir acaba?

Öğleyin yiyeceği yemek olabilir mi? Ya da açlığını gidermesi için lazım olan harçlık?

Ya namaz için ne lazım?

Bir tesbih, bir takke, bir havlu, bir seccade, bir misvaktan oluşan küçük bir beslenme çantası hazırlasak iyi olmaz mı?

Hem çantasını her açtığında onları görsün, namazı hatırlasın hem de ruhunun doyması için gerekli olan azığı yanından hiç ayırmasın.

NAMAZLA İLGİLİ BİRKAÇ AYET VE HADİS EZBERLETMEK

Bir şeyi güzelce ezberleyen insan, vakt-i zamanı geldiğinde ezberindeki o bilgiyi mutlaka kullanır. Bundan dolayı ezberlemek ve hafızaya almak kalıcı bir eğitim metodudur. İleri yaşlarında, namazdan sorumlu olacak olan çocuğun hafızasına, namazın temelleri küçükken atılmalıdır.

Bu temeli atmak için, namaz içerikli ayet ve hadislerden bir demet yapmakla işe başlanabilir. Namazın ehemmiyetini ifade eden kısa hadis ve ayetler seçilerek, çocuğa belli aralıklarla ezberletilmelidir. Seçilen hadisler tamamlandıktan sonra, bütünüyle sürekli tekrar edip hafızasında kalıcı olması sağlanır. Büyük İslam âlimlerinden Süfyan-ı Sevri: "Kişiye, çocuğuna hadis öğrenmeye zorlama sorumluluğu vardır. Çünkü o, bundan mesuldür." der.[87]

Burada kastettiğimiz ezberleme, daha çok hadis veya ayet ezberletmek değildir. Amaç, öğrendiği ayet ve hadislerin belleğine iyice yerleşmesini sağlamaktır. Belleğine yerleştikten sonra, siz hatırlatmasanız bile çocuk bu bilgiyi

87 İbnu'l-Kayyim; Tuhfe, 124

kullanacaktır. Yani kafasında namaz ile ilgili bir bilinç oluşacaktır.

Ailesinin günde beş kere yaptığı her namaz çağrısı, onun belleğinde bazı çağrışımlar yapacak, namaz çağrısını duyunca geçmişte bir zaman diliminde ezberine aldığı, cennet hadislerini anımsayacak ya da kafasında dikkat içerikli bir uyarı ayeti canlanacaktır.

Hepimiz, bazı önemli kararlar alırken, zihnimize geçmişte yerleşmiş bilgileri kullanırız. Yeterince düşünmeksizin attığımız adımları, zihnimize geçmişte kazınan bilgileri kullanarak atar ve bu adımı geçmişten gelen bilgilerin attırdığını fark etmeyiz. O bilgiler bir çeşit kaynak, harcanmak üzere depolanmış hammadde niteliğindedir. "Bir adım atarken, her zaman sadece zihnimizdeki bu bilgileri kullanırız" desek abartı olmaz.

Bundan dolayı çocuğun hafızasına doğru bilgileri kodlamak gerekir. Çocuklara, çocukça hutbeler hazırlatmalı, hadis içerikli vaazlar ezberletmeliyiz. Bu, onların zihnini uyanık tutmanın en kestirme yoludur. Çocuğun zihni, amele dönüşecek ilimlerden asla mahrum edilmemelidir. Eğer çocuğun zihni, yaşı küçümsendiği için, İslami ilimlerden nasiplenememişse, uykuya terk edilmiş demektir. Uzun süren her uyku ise zihin için geri dönülmez kayıptır. Çocuk zihni, İslami ilimlerle ne kadar erken tanışırsa, kalbinin harekete geçip, uyanması o kadar erken olur.

İbadet eğitimini desteklemek için özellikle, namazın önemini anlatan ayet ve hadisler seçilmelidir. Bu ezberler yardımıyla, namaz eğitiminin temelini sağlam bir şekilde atmış oluruz. Ezberletilecek hadislerden bir demet yapacak olursak:

1-) *"Namaz dinin direğidir, terk eden dinini yıkmış olur."*[88]

2-) *"Namaz, her hayrın, her iyiliğin anahtarıdır."*[89]

3-) *"Mü'minin nuru ve beyazlığı, abdest suyunun ulaştığı yere kadar varır."*[90]

4-) *"Bizimle kâfirler arasındaki temel fark namazdır. Namazı terk eden kimse küfre düşer."*[91]

5-) *"Namazın farz olduğuna inanıp, eksiksiz kılan, cennete gider."*[92]

6-) *"Sabah namazının iki rekât sünneti, dünya ve dünyadaki her şeyden daha hayırlıdır."*[93]

7-) *"Dua rahmetin, abdest namazın, namaz cennetin anahtarıdır."*[94]

8-) *"Dinde namazın yeri, vücutta başın yeri gibidir."*[95]

9-) *"Kıyamette kulun ilk sorguya çekileceği ibadet, namazdır. Namazı düzgün ise diğer amelleri kabul edilir. Namazı düzgün değilse, hiçbir ameli kabul edilmez."*[96]

10-) *"Kim sabah-akşam camiye gider gelirse, her gidip gelişinde Allah Te*âlâ o kimseye cennetteki ikramını hazırlar."[97]

88 Beyhaki
89 Taberani
90 Müslim, Tahâret 40
91 Tirmizî, Îmân 9
92 Hâkim
93 Müslim, Müsâfirîn 96
94 Abdullah İbn Abbas
95 Taberânî
96 Taberani
97 Buhari, Ezân 37

Bu hadisleri, ilk sorumluluk çağından, yani dokuz on yaşlarından önce ezberletmek gerekir. Dokuz-on yaşlarındaki çocuğa, zaten namaz sorumluluğu yüklendiğinden dolayı, namazla ilgili daha fazla bir sorumluluk taşımak onu zorlayabilir.

Dokuz-onuncu yaştaki çocuğa, ezberletme yapmaktan ziyade, namaz ve ibadet içerikli hadisleri okuduktan sonra üzerinde konuşup, sohbet etmek daha uygun olur.

EVDE CEMAATLE NAMAZ KILMAK

Çocukları namaz düşüncesi etrafında toplamanın en kolay yolu, onlara kolektif bir ortam hazırlamak ve onların küçüklüğünü bir büyükle bütünleştirmektir. Çocuk bedeninin ve ruhunun bir büyükle bütünleşmesi demek, onun cemaate iştirak etmesi demektir.

Cemaat, fertleri her türlü yalnız ve tenha düşüncelerden sıyırıp büyük bir bedene dönüştürür. Cemaatle namaz kılan fert, kendi ferdiyet zaaflarından arınıp bir bütüne parçalık etmeye başlar. Cemaat içinde ne çocuk çocukluğuyla, ne yaşlı yaşlılığıyla, ne tembel rehavetiyle ne de cahil cehaletiyle kalabilir. Orada birey yoktur artık. Bütün bu şartlar silinip hepsi tek bir oluşumda birleşmiş, bu oluşumun atmosferinde yeni bir kimlik kazanmıştır.

Bu kimlik, çocuğun tek başınayken içinde bulunduğu dünyasından çok başkadır. Daha coşkuludur, daha canlıdır ve daha yüksek seslidir. Çünkü cemaat ortamındaki fertler arasında, birinden diğerine sirayet eden manevi bir coşku dolaşır. Bu coşku, çocuğun, gaflet ve tembelliğini yenmesine sebep olur. Namaza giderken önünde hazır

bulunan topluluktan yardım aldığı için namaza iştiraki kolaylaşır.

Evde sürekli cemaatle namaz kılmayı alışkanlık haline getiren ailelerle yaptığımız istişarelerde, çocuklarının namazlarını çok düzenli kıldıklarını ve namazı problem etmediklerini gördük.

Geçmiş dönemlerdeki Müslüman ailelerin topluca yaptıkları en güzel etkinlikleri, birlikte kıldıkları cemaat namazlarıydı. Modern çağda cemaatle namaz, ailece ve coşkuyla yapılacak etkinlikler arasından çıkıp, yerini ailece TV izlemek aldığından beridir, Müslüman çocukların namazları harabeye dönmüştür. Aslında evler, bütün aile birleşip toplu secdelerin yapıldığı yerler olmalıdır. Evlerin asıl fonksiyonu budur. Eğer bir evin kıblesi açıkça belli olmuşsa, o evdeki çocuğun kalp kıblesinin şaşması zordur. Yüzlerin topluca Allah'a döndüğü evlerde, ruhlar da topluca Allah'a dönecektir.

Müslüman bir aile, sevinci ve coşkuyu toplu namazlarda bulmalıdır. Cemaatle namaz, anne-babaları coşturmalı ki çocuklar da o coşkunun içinde erisinler.

Çünkü çocuğun bir cemaatte eriyip, bütüne parça olmasının, manevi pek çok faydası vardır. En belirgin faydası; çocuğun, kıldığı namazı kısaltamayacak ve eksiltemeyeceğini peşinen kabulleneceğinden dolayı, kendini namazın atmosferine bırakmakta zorlanmamasıdır. Etrafındakilerin yardımıyla kıyam ve secdeyi tastamam ve huzur içinde yapması kolaylaşır. Ön saftaki büyüklere teslim olduğu için, büyüklük duygularıyla tanışıp, içindeki çocukluğu olgunlaştırır. Evdeki cemaate ilave olarak çocuğu, dışarıdaki başka cemaatlerin namazlarına da katmak gerekir.

Çünkü cemaatle namaz kılan çocuk cemaat içindeyken, tek başına kıldığı namazda yakalayamadığı bazı

duyguları hissetmeye başlar. Sanki önünde bulunan büyüklerden kendisine doğru esen bir esinti onu da canlandırmıştır. Bedenler aynı kıbleye doğru yönelirken, kalplerin de birleşip aynı kıbleye yönelmesi mümkün olur.

Bütün âlimler küçük birer çocukken, önlerinde duran büyüklerinin ve hocalarının oluşturduğu cemaat atmosferlerinde kişilik kazanmış, âbid ve âlim zatların sükûnet ortamlarında kaybolarak olgunlaşmışlardı. İlim ve ibadet silsilesini devam ettirmeleri, ön saflardaki büyüklerin manevi hallerinin kendilerine sirayet etmesiyle mümkün olmuştu.

Cemaat içindeki diğer fertlerin iman ve takvası, bir kaynaktan çıkan ve hızla ilerleyen bir ışık demeti hüviyetine bürünüp, orada hazır bulunan çocuğun kalbini ışıtır. Ön saftaki büyüklerinin secde ve rükû halindeyken dua nefesleri, bir küme olup, çocuğun ruhuna üflenir.

Büyük âlimlerin yetişme sırrı buradadır. Uzun kıraatlerle namaz kıldıran bir hocasının, gözyaşları içinde Kur'an'a kendini arz ettiğini gören çocuklar, Kur'an karşısında kendilerini muhasebe yapmayı öğrenirler. Böylece geleceğin ilim ve ibadet silsilesini devam ettirir, sonunda belki öndeki imamı bile geçerler. Çocukların, büyüklerin imamlığında cemaat namazı kılmaları, hızlandırılmış bir eğitim mektebi gibidir. Önde olup, önder olmanın en kestirme yolu, büyüklerin arkasında bir safta cemaat olmayı başarmaktır.

Ayrıca hatimle kılınan cemaat namazları da çocuğun, en değerli mektebidir. Çünkü hatim namazlarında sessizce Kur'an dinlemek vardır. Araf Sûresi'ndeki şu ayet de rahmete ermek için Kur'an okunurken sessizce dinlemenin şart olduğuna işaret etmektedir:

"Kur'an okunduğu zaman, hemen onu dinleyin ve susun! Umulur ki, rahmete erdirilirsiniz!"[98]

Bu ayeti iyi bilen Hz. Ömer, kendisine bir ayet okunduğunda hiç kıpırdamadan dinlermiş.

Çünkü bir insanın, Kur'an okunurken sessizce, 'hazır ol'da ve dimdik ayakta durması, kalbine bazı sinyaller gönderir. Sinyal gönderilmesi demek kalbe, ayetlerle telkinler gönderilmesidir. Allah tarafından gönderilen bu telkinler, kalbi ve bedeni diriltecek bir güce sahiptir.

Bütün azalar, kıyamda okunan kıraati dinlemek için, sessizce ayakta durur. Azaların böyle sessizce durması kalbi, bu sesin çok önemli bir ses olduğuna ikna eder. Bedenin, bu ses karşısında itirazsız ve sessizce kıyamda durması, kalbe de bu sese karşı itirazsız olmayı öğretir. Bunun sonucunda ise kalp dirilmeye başlar ve kendini Kur'an ayetlerinde sabitler.

İçinde değerli şahsiyetlerin bulunduğu bir cemaatin sade bir ferdi olmayı başaran çocuk, büyüdüğünde öne geçip değerli bir imam olmaya aday olan çocuktur.

ERKEK ÇOCUKLARINA CAMİ ALIŞKANLIĞI KAZANDIRMAK

Cemaat namazları, camilerde daha coşkulu kılınır. Gezmeyi, görmeyi, farklı ortamlarda farklı heyecanlar yaşamayı seven çocuklar için camiler, her zaman çok cazip mekânlardır. Çünkü değişik mekânlar, değişik duyguların doğmasını sağlar.

98 Araf 7/204

Kalabalık bir cemaatin içerisinde namaz kılan çocuk, işini gücünü bırakıp Allah'a yönelen insanların oluşturduğu o topluluğun içinde namazın bütün varlığını hisseder. Çocuk, topluca yapılan secdede, kıyam ve rükûda, namazın hem ehemmiyetini hem de ihtişamını fark eder. Çocuk kalbi, camide kıldığı namazda daha başka çarpar.

Kalabalık bir saf içinde, kendisine bir yer bulduğundan dolayı: "Ben de namaz kılıyorum." der ve namaz kılan bir fert olduğunu bütün ruhunda hisseder.

Yanında bir büyüğüyle namaza giden çocuk, artık büyüdüğünü, sorumluluk sahibi olduğunu fark eder. Çocuklar için cami, bin nasihatten daha kıymetli bir tecrübedir.

Eskiden çocukların camiye rahat gidebilmeleri hesap edildiği için, camiye yakın olması, evin kıymet ve değerini artırırdı. Evlere, alışveriş yerine, dolmuş durağına yakın olmasıyla değil, camiye yakınlık mesafesine göre kıymet biçilirdi.

Eğer erkek çocuk, kendi başına camiye gidebiliyorsa, bu alışkanlığı mutlaka beslenmelidir. Çünkü böyle bir durumda çocuğa namazı hatırlatma gereği duyulmaz. Camiye gitmeyi arzulayan çocuk, namaz saatlerini kendiliğinden takip etmeye başlar.

Eğer camiye giderken birkaç arkadaşını da yanına çağırırsa, cemaat bilincini daha fazla hissetmiş olur. Arkadaşlarının namaz kılmasına vesile olduğu gibi, namazını aksatmadan düzenli kıldığını da çevresine ilan eder. Oyunlar, namaz için bölünür ama kimse itiraz etmez.

Özellikle erkek çocuğuyla her gün camiye giden babalar, bu vesileyle hem onunla vakit geçirerek ilgi ve sevgisini göstermiş hem de çocuğun namaza devamlılığını kolaylaştırmış olur.

Çocuklarına namaz alışkanlığını kazandıramadıklarından yakınan babalar, çocuğuyla birlikte kaç kez cami havası soludular acaba? Bu soru, her babanın mutlaka cevaplaması gereken bir sorudur.

NAMAZ KILMAYAN KİŞİLERE MESAFELİ DURMAK

Bir çocuğun eğitim sorumluluğu, ağır bir sorumluluktur. Eğer bir ebeveyn, dünyaya, kendi neslinden minyatür bir insan getirmişse, bundan sonraki en önemli görevi, onun maddi ve manevi ihtiyaçlarını karşılamaya aracı olmaktır.

Bazen büyük uğraşlarla bir bina yaparsınız, yavaş yavaş bütün tuğlaları yerleştirirken, sabırla bitip kemale ermesini beklersiniz. Tam bu esnada etrafta dolaşan bir güç, ansızın onu yıkıverir ve neredeyse siz de yıkılacak gibi olursunuz.

Eğer toprağa bir tohum ektiyseniz, onun etrafını dikkatle çevirir, özenli bir çit oluşturur, hatta daha da ileri gidip başına kocaman bir korkuluk yerleştirirsiniz ki tohumunuz zarar görmesin. Farkında olmayan bir ayak, tohumunuzu ezdiği, büyük bir karga sürüsü ürününüze zarar verdiği zaman, artık önlem almanız bir işe yaramaz. Çünkü çok geç kalmışsınızdır.

İnsanın toprağa diktiği basit bir tohum bile korunaksız yetişmiyorsa, çocukların korunaksız yetişmesini ummak, hayalcilikten öte bir şey değildir. Eğer çocuğunuzu namaza alıştırmak istiyorsanız, onun çevresini ve arkadaşlarını yakından takip etmeniz gerekir. Onu namaza karşı kayıtsızlaştıran, namaz çağrılarına duyarsızlaştıran bir arkadaşının olduğunu fark ederseniz, işiniz mutlaka zorlaşacak-

tır. Çünkü namaza mesafeli duran bir çevrenin içinde olan çocuk, ailesinden öğrendiklerini sindirmekte zorlanır. Böyle bir çevrede bulunan çocuk -eğer ailede sevecen ve baskın bir kucaklama olmazsa- aile ve çevre arasında kalarak değerlerini oluşturmada zorluk çeker.

Çocuklar arasındaki arkadaşlık hukuku, önceden tecrübe etmedikleri deneyimlerin bile zorlanmadan tecrübe edileceği bir zemine oturur. Çocuk, arkadaşının yanındayken kalbini, hem öğrenime hem de değişime bütünüyle açar. Namaz kılmayan bir arkadaştan, namaza kayıtsız kalmayı öğrendiği gibi, namazı seven bir arkadaştan da namaz sevgisini öğrenir.

Müslüman aileler mümkün olduğunca evlerini birbirine yaklaştırmalı, evleri yaklaşamıyorsa, gönüllerini yaklaştırmalıdır. Çünkü namazı sevenlerle arkadaşlık kurması, çocuğun, aileden öğrendiği ibadet sevgisini besleyecektir.

Bir keresinde Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, küçük bir çocuk olan Hz. Usame'ye bazı tavsiyelerde bulunduktan ve verdiği bu tavsiyeleri uygulamayı ahlak haline getirmiş kişileri övdükten sonra şöyle demiştir:

"Ey Usame! Böyle insanlarla dost ve arkadaş ol! Belki onlar sebebiyle kurtuluşa erersin."[99]

Allah Rasulü'nün *sallallahu aleyhi ve sellem* de dediği gibi kişi, ahlakı ve İslami yaşantısı güzel arkadaşlar sebebiyle pek çok kötülük yolundan kurtulmuş olur.

Bizim; çocuğumuzun böyle güzel arkadaşlıklar kurabilmesi için, çocuğumuzla birlikte bulunduğumuz ortamlarda diğer bütün çocukları da namaz kılmaya teşvik etmemiz gerekir. Sadece çocuğumuzu namaza çağırmak yetmez. Diğerleri de kılmalıdır.

---

99 İbni Manzur, Muhtasar; 4/253

Çocuğumuz arkadaşlarıyla oyun oynarken, "Ezan okundu, kim önce abdest almak istiyorsa parmak kaldırsın!" diyebiliriz. Böyle özendirici bir soruya cevap vermeyecek ve hemen parmak kaldırmak için atılmayacak çocuk yoktur. Bizim bu şekildeki hassas tutumumuz, çocuğumuzun arkadaşları arasında namaza kayıtsızlık örneğini görmesini engeller.

Bu şekilde davranmak, arkadaşları ile oyuna dalmış olan kendi çocuğumuza tek başına bir çağrı yapmaktan daha faydalı olur. Böylece çocuk, oyunun en güzel yerinden ve arkadaşlarının arasından kopup, namaz kılmak sorumluluğu ile baş başa bırakılmamış olur.

Özellikle dikkat etmemiz gereken bir başka husus da şudur: Bizim ve çocuğumuzun gönüllü olarak içinde bulunduğu arkadaş topluluğu, mutlaka namaz kılan insanlardan oluşmalıdır. Anne-babanın, isteyerek ya da istemeyerek katıldığı bütün arkadaş ortamları, aslında çocukları için bir eğitim yeridir. Çocuk, anne-babasına güvendiği için onların tanıştırdığı herkese açıktır. Ve böyle ortamları kabul ederken şöyle düşünür: "Annem, beni bu insanlarla görüştürüyorsa bir bildiği vardır. Bu insanlar mutlaka iyi insanlardır."

Çocuk, böyle düşünerek anne ve babasıyla birlikte dâhil olduğu ortamların hem doğrularını hem de yanlışlarını peşinen kabul eder.

Anne-babasına duyduğu güven sebebiyle çocuk kendisini, o insanların değerlerine rahatça bırakır ve ortamdaki insanları sorgulamaz. Anne-babasıyla birlikte katıldığı ortamların bütün değerleriyle özdeş olur. Anne-babasının değerlerine itiraz etmediği gibi, onların kendisine sunduğu ortamdaki insanların değerlerine de itiraz edemez.

Çünkü çocuk, bu ortamlardaki insanların hal ve hareketlerini, anne-babasının kabul edip onayladığı anlamını çıkarır. Sözel olarak ne kadar da bunun tersi olduğu, anne-babanın bazı ortamlardaki bazı insanları onaylamadığı anlatılırsa anlatılsın çocuğun beyni, gördüğü insanları ve ortamları doğru örnekmiş gibi kaydeder.

Bundan dolayı anne-babalar, namaz kılmayan aileler ve onların çocuklarından uzaklaşmalıdırlar. Bu uzaklaşma aslında, Maide Sûresi 55. ayetin bir emridir. Allah, zaten Müslümanlara, namaz kılmayan kimselerle arkadaşlık yapmayı yasaklamıştır:

"Sizin dostunuz başka değil, ancak Allah, O'nun Peygamberi ve namaz kılan, zekât veren, rükû eden müminlerdir."[100]

Büyükler bile namaz kılmayanlarla arkadaşlıktan yasaklanmışken, çocuğu böyle arkadaşlıklara terk etmek ve böyle insanların arasında büyütmek, onun yeni yeni oluşan bütün tasavvurlarının dengesini bozacaktır. Taze zihnine namazı kodlarken, kılınıp kılınmamak konusunda serbest görülen bir ibadet olarak kodlarsa, belki ömür boyu izini silemeyeceği bir çamura basmış olur.

İbadetle olgunlaşmış yetişkini bile ters yüz edecek zararlı bir kişi, olgunlaşmamış taze çocuğun mayasını nasıl çürütür siz düşünün. Kocaman bir çınarın dibine dökülmesi yasaklanmış bir zehir, küçük fidanın dibine hiç dökülmez.

100 Maide 5/55

DIŞARIDAN DESTEK ALMAK

Eğer çocuğa bir şey öğretmek isteniyor ve bu bilginin kalıcı olması amaçlanıyorsa, tek kişiye bağlı bir öğretim şekliyle yetinmemek gerekir. Çünkü dokuz-on yaşına gelmiş bir çocuğun üzerinde, ailenin etki sahası azalır. Eğitimin devamı için, çocuğa etki edecek başka bir kişinin desteği lazımdır.

Çünkü insanlar, çoğunlukla bildikleri birinden her zaman duydukları şeylere karşı kayıtsız kalırlar. Aynı kişinin hep aynı ritimde devam eden ses tonu, hiçbir zaman yeni ufuklar açmaz.

İlimle meşhur büyük âlimler, küçük yaşlarında ilim sahibi bir baba veya dedenin eğitiminden geçmiş, yaşları ilerledikten sonra da başka hocaların derslerine katılmışlardır. İlimde derinleşmeleri de ancak bu sayede gerçekleşmiştir. Çünkü önce ailedeki bir kişinin rehberliğinde eğitim almış, sonra da başka bir hocanın rehberliğinde eğitimleri desteklenmiştir. Alt yapıyı aile oluşturmuş, sonrasında başka bir hoca da ilimde derinleşmelerini sağlamıştır.

Özellikle ibadet eğitiminin ilk adımı aile tarafından atılmış bir çocuk, belli yaşlarda başka bir eğitimcinin gayretiyle eğitimine devam ederse çok hızlı yol kat eder. Hem önceden ailesinden öğrendiği bilgileri uygulama sahası bulur hem de aynı eğitimi farklı bir kişiden daha aldığı için çok iyi pekiştirir. Bu dediğimize çocuk sahabelerden Abdullah İbn Abbas'ı örnek gösterebiliriz:

Abdullah İbn Abbas'ın teyzesi Hz. Meymune, Resûlullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* hanımlarından birisiydi. Bu sebeple Abdullah İbn Abbas, Rasulullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* geceleri nasıl ibadet ettiğini öğrenmek ve onun iba-

detlerini örnek almak için, çoğu geceyi Rasulullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* evinde geçirme imkânı bulurdu.

Babası Hz. Abbas, zaten Rasulullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* amcasıydı ve evde oğluna namazı öğretmişti. Ama o, bu öğrenimini Rasulullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* yanında pekiştirerek sağlamlaştırmıştı. Sadece babasından öğrenseydi ibadette o kadar güzel yollar kat edemezdi. Demek ki çocuk belli bir yaşa geldiğinde, eğitimin devamı için bir hocanın rehberliği çok önemlidir.

Bu konu üzerinde düşünen aileler için, bir annenin yaşadığı şu tecrübeyi örnek göstermekte yarar vardır.

Bu anne, bebekliğinden itibaren çocuğuna; gerek namaz konusunda, gerek diğer İslami konularda yeri geldikçe ayet ve hadisleri öğretmeye çalışan bir annedir. Bu annenin çocuğu onuncu yaşlardan sonra, belirgin İslami gündemi olan bir kaç hocanın dersine katılır. Dersleri dinleyip iyice özümsedikten sonra da annesine şöyle bir itirafta bulunur:

"Ben, önceden hadisleri sanki sadece senin konuştuğun ve tavsiye ettiğin şeyler olduğunu sanırdım. Ama şimdi hocalarım, aynı senin anlattığın gibi anlatınca anladım ki hadisler sadece seninle ilgili değil" demiştir.

Buradaki çocuk, önce hadis konularını ve Rasulullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* örnekliği meselesinin sadece annesine has bir gündem olduğunu sanmış, ama hocalarından da aynı şeyleri duyunca, ayet ve hadisleri artık daha iyi anladığını itiraf etmişti.

Bu sonuç, hem ibadet eğitimi hem de diğer bütün İslami eğitimler için geçerlidir. İslami eğitimin pekişmesi ve anne-babanın tekelinden çıkması için çocuk, ergenlik çağı-

na girmeden önce mutlaka kendisine rehberlik edecek bir hoca ile tanıştırılmalı, onun rehberliğiyle öğrendiği bilgileri pekiştirmelidir.

Böyle bir hoca ile tanıştırılmayan ve aileden aldığı eğitimi dışarıdan bir rehber tarafından desteklenmeyen çocuğun üzerinde, anne-babanın etkisi sönebilir. Sadece anne-babasından duyduğu için ibadet veya diğer İslami konular, çocukta bir bezginlik oluşturabilir. Çocuk, evdeki gündemin devamını dışarıda da bulmalıdır.

Çünkü ergenlik çağı, çocuğun hayat sahnesinde yerini almaya çalıştığı, "Ben de varım." dediği bir çağdır. Bu çağa erişen çocuk, öncesinde benimsediği tecrübelerden yola çıkarak kişiliğini ortaya koymaya çalışır.

Genellikle pek çok aile, çocukları ergenlik çağına girince onlarla problemler yaşamaları gerektiğini sanırlar. Oysa çocuklarının ergenlik çağından hemen öncesi için dikkatli olurlarsa çoğunlukla problem yaşanmaz. Çünkü çocuk, ailenin kimliğiyle uyumlu bir rehberle desteklendiği için kimlik kargaşasına girmeden doğru kararlar alır.

Eğer bu yaşlara dikkat edilemezse çocuk, dış ortamda hangi gündem baskın ise o gündemin etkisi altında kalır. Öğrendiklerini destekleyecek ve uygulayacak bir saha bulamazsa, çevresinin onu teşvik ettiği başka alanlara kayabilir. Maalesef pek çok Müslüman ailenin çocuklarının eğitimi, dış desteği bulamadığı için yarıda kalmış, hatta tamamen tarumar olmuştur.

Şunu da unutmamak gerekir ki gençliğe adım atmak üzere olan çocuklar, sık sık izledikleri filmlerden, telefonlar vesilesiyle her gün izlemeye maruz bırakıldıkları videolardan eğitimlerini alırlar. Siz bunları zararsız görebilirsiniz ama çocuğun beyni, bunların en zararlı kısmıyla şekillenir.

Biz, henüz çocuğumuza hangi hocayı seçeceğimize karar vermeyi düşünürken; şeytan, onun eğitiminde hangi materyalleri kullanacağına bile çoktan karar vermiştir. Bunu anladığımızda da her şey için çok geç olabilir.

UYANMAK İÇİN UYUMAK

Namaz eğitimindeki bir başka yardımcı formül, uyku düzenidir. Çünkü bir çocuğun hayat kalitesi, uykusunun kalitesi ile orantılıdır. Uykusunu tam olarak almış, bedenini yeterince dinlendirmiş bir çocuk için o gün bütün zorluklar kolaylığa dönüşür. Güne kanlı-canlı ve güçlü-kuvvetli bir bedenle başlar.

Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, âdeti üzerine her zaman yatsıdan sonra istirahata çekilirdi. Çünkü insanın en verimli uykusu, gece saat ondan ikiye kadar olan dilimdedir. Çocukların, uyku için verimli olan dönemi mutlaka uyuyarak geçirmeleri gerekir. Bu, sadece çocuklar için geçerli değildir. Yetişkin insanın da erken uyuduğunda gününün kalitesi artar. Eğer bir kişi, gece belli bir saatten sonra uyuduğunda sabah namazına kalkamayacağını bilirse, şer'an ona o saatten sonra uyumak caiz olmaz. O vakte ulaşmadan uyumak zorundadır.

İçinde Müslümanların yaşadığı ev, kendini sabah namazına ayarlamış evdir. O evin belli bir saatten sonra mutlaka kandili-ışığı söner. Bu ev düzeni, çocukların sabah namazını zorlanmadan kılabilmeleri için şarttır. Çünkü erken yatan çocuk, sabahın ilk ışıkları bile doğmadan kendisini namaza çağıran anne-babanın sesine olumsuz tepki vermez.

Ama erken yatmayan, uykusunu yeterince alamamış çocuk için bu çağrı, mutlaka büyük bir külfet gibi algılanacaktır. Oysa bu, külfet değildir. Ama uykusunu tamamlayamamış çocuk o an, namaza çağıran büyüğünün sesini duyamaz bir haldedir. Ve sabah namazını büyük bir problem ya da külfet olarak görmeye başlar. Asıl problem, çocuğun uyuması gereken zamanda uyumamış olmasıdır. Çünkü uykusunu yeterince almış her insan için, sabah namazının kendine has bir lezzeti vardır.

Sabah namazını kılan insan, şeytanın kendisine attığı düğümleri tek tek çözdüğü için güne çok büyük bir huzur ve hafiflikle başlar. O günün bütün feyiz ve bereketlerini toplamaya hazırdır. Allah'ın âleme estirdiği her hayır ve lütuf, öncelikle onu bulur. Yeryüzüne dağıtılan ikramlardan ilk önce o nasibini alır. Sabahın nadide vaktinde, bütün kalpleri dolaşan nur, onun kalbini yıkadığı için günü tertemiz bir kalple karşılar. Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

"Sabah namazını kılan kimse, Allah'ın himayesindedir. Dikkat et ey Âdemoğlu*! Allah, bizzat himayesinde olan bir konuda seni sorguya çekmesin."*[101]

Rabbine ilk görevini yerine getirerek güne başlamış çocuk, yeryüzünde dolaşan bütün canlılardan kıymetlidir. O, akşama kadar adeta el üstündedir. Bütün kuvvetler onu korumak ve kollamak için akşama kadar yarışır durur.

Sabah namazını kıldığından dolayı, kâinattaki bütün canlılar ona hürmet eder. Eğer herhangi bir ağaçtan meyve koparacak olsa, ağaç o meyveyi ona özenle ikram eder. Üzerine yağmur yağacak olsa yağmur, rahatsız etmeden özenerek onu serinletir. Kâinattaki bütün hizmetçiler ona

101 Müslim, Mesâcid 261-262. Tirmizî, Salât 51

gönüllülükle hizmet eder. Ve hepsi de ona yaptığı hizmetlerin hakkını bağışlar.

Çünkü o çocuk Rabbine olan ilk görevini yerine getirmiştir. Diğer bütün canlıların uyandığı saatte uyanmış, onların Rablerini anarak tesbih edişlerine ortak olmuş ve onlarla beraber secde ve rükû ederek adeta ritim tutmuştur.

Böyle çocuğu kim sevmez?

NAMAZ EĞİTİMİYLE BERABER

ABDEST EĞİTİMİ

İslam, her hadesten sonra tahareti emretmiştir. İmanın birinci yarısı temizlik, ikinci yarısı da temiz bir bedenle Allah'a kulluktur.

Kul olmak isteyen insanın tabi yapısında, onu kötülüğe yatkın yapan bazı karanlıklar vardır. Aydınlık ve nura kavuşması için ise abdest almalıdır. Bu nur, insanı bütün kirlerden temizler. Ve nefisten kaynaklanan manevi kötülüklerden soyutlar.

Abdest sayesinde kişide, bir inşirah hali olur. Ve kemal kapılarından geçmeye başlar. Böylece hem korunmuş hem de yücelmiş olduğu için Allah'ın hoşnutluğu ortaya çıkar.

Bundan dolayı hem peygamberler hem de onların yollarından gidenler, sürekli abdestli kalmaya özen gösterirlerdi.

Çünkü abdest, insanın manevi dünyasını tanzim eden ve içinde birçok hikmeti ihtiva eden bir ibadettir. Abdest suyunun insan üzerindeki tam tecellisi, ahirette azaların parlaması, letafet kazanması ile gerçekleşecektir.

Fakat abdestin değeri, sadece ahirete özgü değildir. Ahirettekiyle birlikte dünya hayatına yönelik faydaları da vardır. Ama bunlar, sır gibi gözlerden gizlenmiştir.

Abdestin hem dünyada hem de ahirette tam bir temizleyici ve koruyucu olduğu kesindir. İnsan bedeni, beşeriyetinden kaynaklanan bazı zaafları yüzünden kirlenir. Bu zaaflar, abdesti bozan şeylerdir. İnsan, Allah'ın üflediği ruh tarafından yükseğe çekilirken, yaratılış maddesi olan toprak tarafından da sürekli aşağıya çekilir. Abdesti bozan her insani eylem, Allah'ın ruhundan üflediği insanı, yaratılış maddesi olan toprağa doğru çeker. Ama abdest, insanı yüceltir ve abdest sayesinde insanda melekî bir tabiat ortaya çıkar.

Abdesti bozan şartları gerçekleştirdiği halde abdest almayan insanlar, her zaman aşağı bir tabiatta ve kir içinde yaşamak zorunda kalırlar.

Ayrıca hadislerde belirtildiği üzere şeytan, insanın damarlarında gezinir ve üzerine manevi kirler bırakır. Bu kirler de ancak abdestle temizlenir.

Son zamanlarda yapılan pek çok araştırma, insanın manevi canlılığı için abdestin önemini ortaya koymuştur. Bunlardan bir tanesini örnek verebiliriz:

Araştırma sonucunda, soluduğumuz atmosferde görünmeyen ve serbest olarak uçuşan bazı molekül parçacıklarının, insan burnunda biriktiği ve bu birikimin beynin ön kanallarını tıkayarak insanın iradesini tarumar ettiği ve unutkanlığa yol açtığı keşfedilmiştir. Ayrıca bu araştırma sonucunda, gece uyurken bu birikimin daha fazla olduğu ve sabah yataktan kalkınca yapılacak ilk iş olarak, burun diplerinin fazlaca temizlenmesi gerektiği ortaya çıkmıştır.

Bu keşif, bize Allah Rasulü'nün asırlar önce söylediği şu iki sözü hatırlatmaktadır: *"Biriniz uykudan uyandığı zaman üç kere sümkürsün. Zira şeytan, burnun içinde*

geceler."[102] ve *"Kim abdest alırsa mutlaka istinsarda bulunsun (sümkürsün.)"*[103]

Müslümanlar arasında alzheimer hastalığının oldukça az rastlandığını görenler, pek çok araştırma yaptıktan sonra bütün yolların abdest, namaz ve diğer ibadetlere çıktığını görmek zorunda kalmışlardır.

İnsanı konu alan bütün araştırmaların maksadı, insanı iyileştirme çabasına dayanır. Müslümanlar ise asırlardır, insanlıklarını en üst düzeyde yaşamışlardır.

Allah, ancak abdestle korunulabilecek birtakım zararlar yaratmıştır. Aldığı abdestin; Müslümanı, etrafında var olan pek çok zarardan, hatta gözle görünmeyen radyasyon dalgalarından bile koruduğuna dair kanıtlanmış araştırmalar vardır.

Demek oluyor ki, küçük yaşlardan itibaren abdest alarak korunması sağlanan çocuklar, pek çok zarara hiç uğramadan kendilerini kurtarmış olurlar. Allah için yapılan ibadetler, aslında insanın faydası içindir.

Abdest sayesinde kötü ahlak ve karakterden korunan, nefsinin çirkinliklerini günde beş kere temizleyen bir çocuğun ahlaki olgunluğu ile bunu ihmal eden çocuğun olgunluğu eşit olmaz. Çocukluk dönemini abdestle yıkamış çocuk, üzerinde hiçbir kir barındırmadan ve korunaklı bir şekilde hayata başlayacaktır.

Müslüman bir çocuğun, kişilik ve karakterinin güzelleşmesi ve kendine yakışan olgunluğa erişmesi için mutlaka düzenli olarak abdest alması gerekir. Çünkü abdest, sade-

102 Buhari, Bed'ül-Halk 11; Müslim, Taharet 23
103 Nesai, Taharet 73

ce temizlik değil, üzerine besmele ve dua okunarak suyun ve temizliğin işlevinin bedene tam olarak yansımasıdır.

Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, *"Abdest, oruç gibidir."*[104] buyurmuştur. Gerek koruma ve kalkan olma, gerek de her türlü çirkinliklerden arınma olarak abdest oruca benzetilmiştir.

Abdestin pek çok faydası vardır ama asıl önemli olan, Allah'ın onu, namaz ibadeti için farz kılmış olmasıdır. Abdestin farz olması, çocukların namaz eğitimi alırken, abdest eğitimi almalarını da gerektirir. Çünkü abdest almakta zorlanmayan bir kimse namazı problem olmaktan çıkardığı için, çocuklara öncelikle abdest alışkanlığını kazandırmak gerekir.

2-) Beş yaşından itibaren, elini yüzünü yıkamak için lavaboya götürdüğümüz çocuğumuza, eğlenceli bir abdest merasimi yapabiliriz. Özellikle yaz günlerinde, havalar sıcak iken.

Bu dönemde çocuğa oyun ve eğlence metotlarıyla, abdest aldırırken sorumluluk yükleyici bir şekilde değil, sadece temizliği amaçlayıcı olmaya özen göstermek gerekir.

3-) Beş yaşından itibaren, gece yatmadan önce çocuğa abdestli yatmasını tavsiye edebiliriz. Böylece güzel rüyalar göreceği, kimse tarafından rahatsız edilmeyeceği anlatılarak motive edilirse, hem sünnete uygun olan bir davranış kazandırmış hem de uykusundan hemen önce aldırdığımız abdestle, onun iç dünyasına güzel bir anı saklayarak çocuğumuzu abdest almaya alıştırmış oluruz.

104 Ebu Mensuru, Deylemi

Uygulamaya başlamadan önce çocuğa, Allah Rasulünün ashabıyla sohbet ederken söylediği şu sözler öğretilirse çocuğun isteği artacaktır:

"Bir kişi temizlenir, güzelce abdest alır ve temiz elbise giyerek yatarsa o elbise içinde bir melek bulunur. Gece hangi saat uyansa, melek onun için Allah'a şöyle dua eder: Allahım! Bu kulunu bağışla, çünkü o, temiz olarak yattı."[105] Rasulullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* bir başka hadisi de şu şekildedir:

"Abdestli yatıp Allahu Teâlâ'yı anarak uyuyan, uyanana kadar namazda sayılır. Bir melek onun için ibadet eder. Uyandığı zaman yine Allah'ı anarsa, o melek, bu kulun affı için Allah'a dua eder."[106]

Konuyla ilgili bir başka mesele daha vardır:

a) Çocuğun, soğuk kış ya da ılık bahar günlerinde abdest alırken elbisesini ıslatma ihtimali çok fazladır. Annebabalar, büyük bir heyecanla abdest alan çocuğun üzerini ıslatmış olmasını anlayışla karşılamak zorundadır. Böyle bir durumda çocuk tepki almamalıdır. Çünkü yanlış bir iş yapmış gibi hissederse, abdest alırken duyduğu heyecan sönerek suçluluk duygusuna dönüşür. Eğer ona, üzerinin ıslanmasının hesabını sorarsak, o küçücük namaz fidanını baltalamış oluruz.

b) Bazı aileler, yedi yaşından büyük olan çocuklarını, (zorlanacaklarını düşündükleri için) abdestsiz bir namaza teşvik ederler. Bu durum, abdeste alışmamış namaz neslini ortaya çıkarır. Yedi yaşından itibaren namaza çağrılan çocuk, mutlaka abdest almalıdır. Bununla ilgili güzel bir hikâyeye kulak verelim:

105 Ebu'l-Leys Semerkandi, Tenbihu'l-Gafilin, c.1 s.305
106 İbni Hibban

Dokuz yaşındaki bir çocuğa annesi cenneti anlatıyordu. Maksadı, cennet nimetlerine onu hayran bırakıp, onları elde etmesi için içinde bulunduğu vaktin namazını büyük bir istekle kılmasını sağlamaktı.

Çocuk: "Anne! Cennette jet gibi hızlı olabilir miyiz?" diye sordu. İçinde bulunduğu koşup oynama ve hızlı hareket etme enerjisinden ilham alarak böyle soruyordu. Çünkü onun çocuk kalbi, çok enerji dolu ve hızlı bir bedende ağırlanıyordu.

Annesi ona şöyle cevap verdi; "Eğer şimdi jet gibi bir hızla abdeste koşar ve hiç oyalanmadan güzelce abdest alırsan, cennette de jet gibi bir hıza sahip olabilirsin. Bunlar, cennet makamlarıdır. Elde etmen için Allah'ın, dünyada seni abdeste koşarken jet gibi hızlı olduğunu görmesi gerekiyor" dedi. Çocuk, küçük bir ikaz ve hatırlatma sonucunda da abdeste gidebilirdi. Ama bu kez tamamen kendi özünden gelen bir istekle abdeste koştu. Böylece bu küçük konuşma amacına ulaşmış oldu.

Burada önemli olan, çocukla tamamen gerçek düşünceler üzerinden inandırıcı sohbetler yapabilmektir. Cenneti ya da yapılan ibadetlerin cennette bizi ulaştıracağı makamları anlatırken hem gerçeğin hakkını vermek hem de onu bu gerçeğe motive edercesine küçük kurgular oluşturmak gerekir. Ama inandırıcı, feyz dolu ve ciddi bir dil kullanmaktan asla vazgeçilmemelidir.

Eğer hakikatin dışında bir kurguya başvurursanız çocuğu kandırmış olursunuz. Ciddiyetsiz ve samimiyetsiz bir konuşma yaparsanız da bu konuşma, çocuğun kalbinde asla yankı yapmaz. Çocuk, bizim inandıklarımıza inanmaya, bizim feyzimizden ve ibadet coşkumuzdan istifade et-

meye, bizim ciddiye aldıklarımızı ciddiye almaya her zaman hazırdır.

Çocuğumuz daha küçücük bir fidan iken, ona sevgiyle verdiğimiz her şeyi alacak kadar yumuşak olduğunu asla unutmayalım. Büyüyüp serpilen bir çocuğa, böyle keyifli ve oyun havasında alışkanlık kazandıramayız. Ayrıca suyla oynamaya ve lavaboda vakit geçirmeye çok meraklı olan küçük çocukların suya olan ilgilerini abdeste yönlendirirsek, bütün cennet kapılarını açan kıymetli bir ibadet olan namazın anahtarını ellerine vermiş oluruz.

EZAN EĞİTİMİ

Bir namaz vaktinin girdiği ezanla belli olur. Ezan vesilesiyle namaz, onu can kulağıyla dinleyen kişinin gündemine girmiş olur. Ezan, namaz ile insan arasındaki bağın ilk adımıdır ve ezan okunurken kalpte bir uyanış başlamalıdır. Bu uyanış, namaz esnasında etrafta olup bitenlerden ilgiyi koparıp, sadece namaza odaklanması istenen kalbin ilk sükûnet eğitimidir. Ezan sesi, bedenle birlikte kalbi de namaza götürecek bir terbiye kaynağıdır. Kocaman bir ağaç, nasıl küçük bir tohumdan çatlayarak uygun iklimde yavaş yavaş büyürse, insan ruhunda da namazı boy verdirip büyüten kuvvetlerden biri de ezandır.

Rasullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, okunan ezanı mutlaka dinler ve ezanın dinlenmesini emrederdi. Ve: *"Ezanı duyduğunuzda müezzinin dediği gibi deyin."*[107] buyurmuştur. Ayrıca yine sahabeler, Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile ilgili şunu anlatırlar: *Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem ile beraberdik. Bilal (ra) kalkıp ezan okudu. (Ezanı bitirip) su-*

107 Müslim, Salât, 7

sunca, Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem: "Kim bunun mislini kesin bir inançla söylerse cennete girer" buyurdu.[108]

Ezanın önemini kavramış, sonuna kadar sessizce dinleyip müezzinle beraber tekrarlamayı ve sonunda ezan duasını yapmayı alışkanlık haline getirmiş ebeveynlerin çocukları, namaza daha yatkın olur. Ezan dinlemek ve sünnete uygun şekilde tekrarlarına riayet etmek, farkında bile olmadığımız pek çok faydayı beraberinde getirir.

Çocuğumuza namaz eğitimi verirken, takip edeceğimiz en iyi yöntem, namaza çağıracağımız çocuğumuzun kalbini öncelikle ezanla yumuşatmaktır.

EZAN DİNLEMEKTEKİ FAYDALAR

Ezanı sükûnetle dinlemenin bazı faydaları vardır:

1-) Ezan dinlemekteki birinci fayda: Gözle görülmeyen imanla alakalı bir faydadır. Bilindiği gibi namaza devamlılık, hem çocuklarımız hem de bizler için kuvvetli bir imanın yardımıyla mümkün olur.

İşte bu imanı kuvvetlendirmek için alışkanlık haline getirilmesi gereken en kolay uygulama, sessizce ezanı dinlemektir. Ezana hak ettiği ihtimamı verdiğimiz takdirde, arzu ettiğimiz iman kuvvetine ulaşmamız mümkündür. Ezan, hem çocuklarımız hem de bizim için adeta namazı kolaylaştırmak için biçilmiş bir kaftandır. Çünkü ezanın sözlerinde, imanı artırıcı kelimeler vardır. Günde beş kere; tevhid, tekbir, şehadet, sözlerinin tekrarlanması, imanı artıran ve böylece namazı kolaylaştıran bir etkidir.

108 Nesai, Ezan 34

Namazın çağrısının çan veya boru üflemesi olmamasının çok fazla hikmeti vardır. Çünkü namaz çağrısının bu şekli, hem namaz gibi bir amele çağıran hem de imanı artıran sözler barındırır. Kalplerdeki hareket ve etkileşimleri görmüyor olmamız, ezan sesine karşı kayıtsız kalmamıza sebep olmamalıdır. Ezan, kalbi harekete geçiren, içindeki iman pırıltılarını artıran bir etkiye sahiptir. Bundan dolayı namazı öğretmeye çalıştığımız çocuklarımıza, ezanı dinlemelerini ve Rasulullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* emrettiği şekilde tekrar etmelerini de öğretmeliyiz.

Namaz ibadetinin, çocuklarımıza kolay gelmesini istiyorsak, başka seslere değil, manevi kaliteyi yükselten seslere dikkat çekmeli, hem kulaklarımız hem de kalplerimizdeki manevi kirleri ezanla temizlemeliyiz.

2-) Ezan dinlemekteki ikinci fayda:

Dikkat edersek Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, müezzin "Hayyalessalah "Hayyalelfelah" dediğinde "La havle ve la guvvete illa billah" dememiz gerektiğini söylemiştir.

İmanı artıran bütün kelimeleri olduğu gibi tekrarlarken sadece "Haydi namaza/felaha" sözünde diğerlerinden farklı olarak: "Allah'tan başka güç ve kuvvet yoktur" dememiz istenmiştir. Neden aynısını tekrarlamak yerine böyle söylememiz istenmiştir?

Çünkü "Haydi namaza/felaha" sözü, iman sözü değil, amel sözüdür. İman sözleri olduğu gibi tekrarlanırken, amele çağıran sözlerin aynen tekrarlanmasıyla amaca ulaşılmaz. "Haydi, namaza!" nidasını duyan herkesin, hemen harekete geçmesi gerekir. Aksiyon ve eylemin beraberinde geleceğinin sinyalini vermek için de: "La havle ve la guvvete illa billah" denmelidir.

Özelikle "Allah'tan başka güç ve kuvvet yoktur" dememizin de bir nedeni vardır. Bu söz, bütün hareket ve kuvvetlerin Allah'tan olduğunu dile getirmeyi amaçlar. Namaz çağrısını işittiğimizde, hemen namaz kılmaya niyet ettiğimizden dolayı, Allah'tan buna muktedir olmamız için güç ve yardım dileriz. Yani "La havle ve la guvvete illa billah" derken tıpkı şöyle der gibiyiz:

"Allahım! Sen beni önemli bir göreve çağırıyorsun. Ben de bu görevi mutlaka yerine getireceğim. Fakat bütün güç ve kuvvetler senden olduğu için bu çağrıya icabeti kolaylaştıracak da sensin. Bana, şu çağırıldığım vaktin namazını eda etme imkân ve kolaylığını ver."

Önemli bir sorumlulukla karşılaşan bir kişi, o görev hakkında mutlaka yardım almalıdır. Allah Rasulü, zor bir işle karşılaşan bir sahabeye: "La havle ve la guvvete illa billah" demeyi artırmasını tavsiye etmiştir. İşte namazın yardımı da "Hayyalessalah!" ve "Hayyalelfelah!" cümlelerine verdiğimiz cevapta saklıdır.

Böylece ezanı duyduğumuzda o vaktin namazını kılmaya niyet ettiğimiz, ama gerçekleştirmek için mutlaka yardıma ihtiyaç duyduğumuz anlaşılır. Çocuklarımızın alışkanlıklar listesinin en başına, bu şekilde ezan tekrarını koymalıyız. Böylece namaz onlara kolaylaşsın.

Allah Rasulü *sallallahu aleyhi ve sellem*, bir seferinde talim ve hizmet için kendisine gönderilen çocuk olan Kays İbnu Sad İbni Ubade'ye:

"Sana cennet kapılarından birini öğreteyim mi?" dedikten sonra, *"La havle ve la guvvete illa billah"* demeyi öğretmişti.[109]

109 Tirmizi, Feraid; 2

Eğer çocuğumuza, "Allah'tan başka hiçbir güç ve kuvvet yoktur" demeyi öğretebilirsek, çocuk bütün zorluklara karşı donanmış ve namaza devamlı olmak konusunda bilmediğimiz yardımlar almış olur.

Bazen meseleleri sadece maddi metotlarla halledeceğimizi sanabilir, görülmeyen âlemdeki feyiz ve bereketleri idrak edemeyebiliriz. Fakat hem kuvvetin hem de yardımın tek kaynağının Allah olduğuna biz inanırsak, çocuklarımız da inanacaktır.

3-) Ezan dinlemekteki üçüncü fayda: Anne-baba ezana böyle özen gösterirse, bu çocuğun dikkatinden kaçmaz. Çocuk, namazın çağrısının bile önemli olduğunu anlayarak, namazın kendisinin daha önemli olduğunu düşünmeye başlar.

Çünkü Allah, neye değer atfettiyse onun etrafını da değerli kılmıştır. Örneğin, Kâbe'nin etrafındaki mikat alanı da değerlidir. Bu değer, Kâbe'nin değerine vurgu yapmak içindir. Arafe gününe verilen değer, Ramazan ayının değerine, Ramazanın ilk yirmi gününe verilen değer de Kadir gecesinin kıymetine vurgu yapar. Tıpkı bu örneklerde olduğu gibi, ezanın değeri de namazın değerine vurgu yapar.

Allah, bir aya ya da güne hürmet atfettiyse, mutlaka onun önündeki bazı şeylere de hürmet atfeder. Böylece unutkan insanın gafil kalbi, o değerli hürmete ulaşmadan önce başlangıçta onu iyice hisseder. Başındaki o belirli zamandan istifade ederek, bütün hazırlıklarını yapar. Çünkü bir işin kalitesi, o iş için yapılan hazırlığın kalitesinden belli olur. Namazın ön koşulu olan ezan, kalp ve beden olarak namaza hazırlayıcıdır.

4-) Ezan dinlemekteki dördüncü fayda da ise Rasulullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* şu hadisi ile ilgilidir: *"Ezanı işittiğiniz zaman bana salât u selam okuyun. Zira kim bana salât u selam okursa Allah da ona on misliyle rahmet eder. Sonra benim için el-Vesile'yi talep edin. Zira o, cennette bir makamdır ki mutlaka Allah'ın kullarından birinin olacaktır. Ona sahip olacak kimsenin ben olmamı* ümit *ediyorum. Kim benim için Allah'tan el-Vesile'yi talep ederse, şefaat kendisine vacip olur."*[110]

Bunu örnekleyen gerçek hayattan bir kesit:

Dokuz yaşında bir çocuğa ezan duasını düzenli yaptırmaya özen gösteren anneye çocuğu, ezan duasının ne anlama geldiğini sorar. Çünkü çocuk, yaptığı her işte bir anlam aramaktadır. Anne de ezan duasının anlamını şöyle anlatır:

"Ezanın asıl ismi 'Ezanı Muhammediye'dir. Yani ezanın bu şekli, sadece Hz. Muhammed'e ve bizlere ikram olarak verilmiştir. Bundan dolayı ezan duasında Allah'tan, Muhammed *(aleyhisselam)*'ı vaat ettiği, 'Makam-ı Mahmud' adındaki özel makama ulaştırmasını için dua ederiz" der.

Çocuk: "Anne, bu 'Makam-ı Mahmud' nasıl bir yerdir? (Eliyle işaret ederek) Böyle en yüksek bir makam mıdır? Oranın ne özelliği var ki?" der.

Annesi de: "O makam öyle bir makam ki, peygamberimiz Muhammed *(aleyhisselam)* oraya ulaştığında Allah izin verdiği kadarıyla ümmetine şefaat edebilir. Yani Muhammed *(aleyhisselam)* o makama ulaşırsa, Allah izin verdiği takdirde sevdiğimiz pek çok kimsenin hatta bizim bile cennete girmemizi isteyebilir. Yani O'nun bu makama

110 Müslim, Salât 11

ulaşmasını hem O'nun için hem de kendimiz için temenni etmiş oluyoruz" der.

Çocuk: "Anne bende oraya ulaşabilir o makama çıkabilir miyim acaba?" diye sorunca annesi: "Evladım, orası çok özel, sadece Rasulullah'a *sallallahu aleyhi ve sellem* has bir makamdır. Allah, Muhammed'e *(aleyhisselam)* o makamı vadettiği halde bak, on dört asırdır hala dua ediyoruz. Senin, benim ya da bir başkasının o makama çıkması mümkün değil" diye cevap verince, çocuk ısrarla o makamı bir kereliğine de olsa görmeyi arzu ettiğini, oranın yiyeceklerinden bir kerecikte olsa yiyip Hz. Muhammed'in ikramından tatmak, evini görmek istediğini söyler.

Çok somut düşünen çocuk, makam denince, o makamın özel bir konum olduğu, mekân olmadığı anlamını çıkaramaz. Anne bunu anlatmaya çalışsa da çocuk, o makamı, bir mekân gibi düşünmeye devam eder. Annesi bakar ki çocuk kendi anlayışında ısrar ediyor ve o makamı bir kereliğine de olsa görme isteğini tekrar ediyor, o zaman şöyle cevap verir:

"İnşallah sen ezan duasını yapmaya devam et. Ama hiç ihmal etme. Senin ezan duasını yaptığını gören Peygamberimiz'in *(aleyhisselam)*, sana mutlaka özel bir ikramı olur. Böylece onu evini ziyaret edebilir, ikramından yiyebilirsin" der. Çocuğun birden gözleri parlar. Ömrü boyunca bu duayı yapar mı bilinmez ama kalbi, sanki bir ömür bu duayı yapacak kadar büyük bir niyetle çarpmıştır.

5-) Ezanı dinlemekteki beşinci fayda ise namaz için vaktin girdiğini anlamamız ile ilgilidir. Normalde ezan dinlemeyi alışkanlık haline getirmiş çocuğa, yeniden namazı hatırlatmaya gerek yoktur. Kalkıp namaz kılınması gerek-

tiğini bilir. Dinlediği o ezan, doğal bir şekilde gönlündeki kuvveti harekete geçirir.

Çünkü çocuk, hayatı oyun olarak algıladığı ve adeta oyun dünyasında yaşadığı için namaz kılmadan önce, ruhen hazırlanmalıdır. Daha vakit girmeden, ona biraz sonra ezanın okunacağının sinyallerini vermemiz, sükûnetle ezanı dinlemesini önermemiz, birlikte sesli bir şekilde ezana icabet etmemiz, sonra ezan duasını onun okumasına teşvik etmemiz onu namaza hazırlar.

Bunlar, vakit çıkmak üzereyken hala namaz kılmadığı düşünülen çocuğun yüksek sesle, ikaz edilmesinden daha çabuk sonuç verir. Çocuklarımıza ezanı dinlemelerini önerirken, ruh dünyalarına görmediğimiz manevi takviyeler yapıldığını unutmayalım.

Ayrıca dikkati çabuk dağılan hareketli çocukların, ezanı sonuna kadar dinlenmesi, dikkat eğitimi için çok yararlıdır.

Anne-babalar, çocuklarına ansızın "namaz" diye seslendiklerinde isteksizlikle karşılaşmamaları için, öncelikle bütün aşamaları tek tek işlemeli, sonra namaza çağırmalıdır.

İşte ezanın faydaları bunlardır.

Çocuklarımızı, ezan dinlemeye alıştıralım ki; bizim sesimizden başka bir ses de onları namaza çağırsın. Nerede olurlarsa olsunlar namazı hiç unutmasın hep hatırlasınlar. Gönülleri namaza hazırlıksız değil, hazır bulunsun.

Çocuklarımızı, ezanı tekrar etmeye alıştıralım ki; namaz için lazım olan imanları kuvvetlensin. Ömürleri boyunca, namaza giden yolda, sınırsız yardım alsınlar.

DAYAK, NEREDE VE NASIL OLMALI?

On yaşındaki bir çocukta namaz eğitimi, hala davranış eğitimi sürecindedir. Çocuk, bütün vakitleri kılmaya motive edilmelidir. Fakat eğitimde onuncu yaşa girildiğinde yeni bir dönem başlar. Çünkü Allah Rasulü, onuncu yaşa özel şu açıklamada bulunmuştur: *"Çocuklarınıza yedi yaşına geldiklerinde namazı öğretiniz;* eğer on yaşına geldikleri halde kılamazlars*a onları dövünüz."*[111]

Allah Rasulü'nün "dövülür" diyerek keskin bir ifade kullanması da rahmetinin en büyük tecellisidir. Bu hadisi, namaz eğitiminde bağlayıcılık ve zorunluluk olarak kabul etmek gerekir. Çocuğa, namazı hafife almanın dövülme sebebi olduğunun anlatılması, onun için yeterli bir uyarı olacaktır.

Eğer Allah Rasulü dayak demişse o, bunu mutlaka rahmet ve merhametinden dolayı demiştir. Gerçek merhamet, çocuğu geçici dünya meşgalelerinden kurtarmak ve onu yaratılış gayesine bağlamaya çabalamaktır. Bu, ona yapılacak iyiliklerin en başında yer alır. Çünkü insanların bazıları teşvikten anlar, bazıları tehditten.

Yani kendisine bu hayat ve öldükten sonraki hayatla ilgili belli sınırlar öğretilmemiş çocuk, İslam'ın haddi çerçevesinde dövülmüş çocuktan daha çok zarar görmüş çocuktur.

Bu hadisi uygularken aşağıdaki maddelere dikkat edilmelidir:

1-) Buradaki dövme, çocuğa namazın önemini kavratmak için eline ya da kaba etlerine hafice vurma şeklinde-

111 Ebü Davud, Salât 26; Tirmizî, Mevakît 182

dir. Öfke üzerine bina edilmiş bir üslupla değil, sadece tatlı bir şekilde uygulanabilir.

2-) Bu uygulama ancak bebeklikten itibaren kendisine inanç eğitimi verilmiş, yedi yaşında namaza başlamış ve on yaşına kadar düzenli bir şekilde namazı takip edilip, alışması sağlanmış çocuklar için geçerlidir. Burada bahsedilen çocuk, hataen namazını geçirmiş ya da bir özür sebebiyle namazını kılamayan çocuk değil, namazı öğrendiği halde, çok büyük bir kayma yaşayıp "Ben namaz falan anlamam ve kılmam" diyen çocuktur. Rasulullah'a *sallallahu aleyhi ve sellem* göre böyle bir çocuk, İslam'ın sınırlarından çıkmak üzere olduğu için, "Bu çocukla özel ilgilenin, gerekirse sizin sert yüzünüzü görsün" demek istemiştir. Öte yandan böyle bir çocuğu, dayak yönteminde aşırıya kaçarak namazdan daha fazla soğutmamaya dikkat edilmelidir.

3-) Bu uygulama, yedi yaşındaki alıştırma döneminde sert ve baskıyla namaz öğretilmiş, kendisine namaz sevdirilmeyerek, doğru bir şekilde anlatılmamış çocuklar için geçerli değildir. Veya serbest bırakılıp eğitimi ihmal edilmiş çocuklar için de geçerli değildir. Belki de dayağı bu görevleri ihmal eden ailelere uygulamak daha yerinde olur.

4-) Bu uygulama, cami merkezli İslam toplumu oluştuktan sonra, namaz eksenli bir hayata rağmen, hala namazın önemini kavramamış çocuk için uygulanabilecek bir İslam haddidir. Nasıl Müslüman bir toplumda hadlere ihtiyaç kalmayacak şekilde bir güven ortamı olduğu için çok nadir uygulanmışsa, bu uygulama da nadir durumlarda, güvenilen birkaç kişiyle istişare ettikten sonra ancak uygulanır.

5-) Namaz, asla dayakla ve sert üslupla öğretilmez, bunu birbiriyle karıştırmamak gerekir. Bu uygulama, na-

mazı vaktiyle yeterince iyi öğretebildiğimizi düşündüğümüz çocuklar için geçerlidir. Ayrıca bu durum, hiçbir Müslüman ailenin başına gelmemesi gereken bir felaket gibidir. Bu duruma düşmeden önce tedbir alınmalıdır.

6-) Bu uygulama çocuğu hem bu dünyası hem de öteki âlemi için karşılaşacağı daha büyük ceza ve yaptırımlardan koruma maksadını taşır. Çünkü eğer insan, on yaşındayken namazını kılmayacağını açıklıyorsa onun bu hali, kendisine daha kötü akıbetler ve daha kötü cezalar hazırlar. İnsanın, sonunda daha kötü bir ceza ile karşılaşacağı kesin olan bir meselede, başında bir uyarı alması hem akla hem de mantığa daha yakındır. Zararla karşılaşılacağı önceden bilinen bir konuda kesin sınırlar çizmek, bütün akılların birleştiği ortak bir akıldır.

Örneğin, soğuk havaya maruz kalması çocuğu hasta edeceği için, ebeveynler çocuklarını soğuktan korurlar. Üşüme sebebiyle karşılaşılan pek çok hastalığın tedavisi de mümkündür. Çocuğun tedavisi mümkün olan bir hastalığın sebeplerinden korunup, daha ağır olan ahiret azabına sebep olacak şeylerden korunmaması mantığa aykırıdır. Namazsızlığın, çocuğu sürükleyeceği zarar, soğuğun zararından daha büyüktür.

Eğer ebeveynler, çocuğunu tehlikelere karşı korumak için gerekli tedbiri alma niyeti ile yeri gelince ona bazı ihtarlar veriyor, ama namaz ile ilgili Allah Rasulü'nün bu ihtarına kulak vermiyorlarsa; bu onların, kendi çocuklarının ahirette karşılaşacağı kötü sonu unuttukları anlamına gelir.

7-) Allah Rasulü'nün bu hadisinden dolayı, tarih boyu hem anne-babalar hem de çocuklar namazın ehemmiyetini tam anlamıyla kavradılar. Hayatında ne eşini ne de

çocuğunu dövmüş bir rahmet peygamberinin ağzından çıkan bu "dayak" sözcüğü, bütün çocukları ve anne-babaları ürperten bir uyarıcı olmaya yetmiştir.

Yani on yaşına geldiği halde namaz kılmayan çocuklar ve onlara namazı emretmeyen anne-babalar, dayağı hak etmiş durumdadırlar. Dayağı hak etmiş olmaları, onlar için yeterli bir uyarıdır zaten.

Allah Rasulü'nün böyle kesin konuşmasında çok büyük hayırlar vardır. Değilse on yaşı küçümseyen anne-babalar neyle tehdit edilecekti? Ya da kendini namazdan sorumlu hissetmeyen çocuklar?

8-) Basit meselelerden dolayı dayak yemiş bir çocuk için buradaki uyarı fazla bir anlam ifade etmez. Çocuk, mümkün olduğu kadar, hiç dayağa maruz kalmamalı ki bu uyarıyı ciddiye alsın.

RASULULLAH'IN TERBİYE ANLAYIŞI

Allah Rasulü'nün önderliği altında oluşmuş cemaat atmosferinde, çocuklar hiçbir zaman dövülmemişlerdi; çünkü O, dayağa hiçbir zaman ihtiyaç duymamıştı. Dayağın zararının, faydasından çok olduğunu bildiğinden dolayı, her zaman dayaktan daha faydalı uygulamaları kullandı. Mesele çocuk olunca hiç yorulmadı, hiç sabırsızlık yapmadı. Bugünü değil, yarını düşündü. Çocuğu çocuk olarak değil, gelecekte bir mescitte saatlerce namaz kılacak bir kul olarak gördü.

Onun mektebinde dayak ihtiyacı hiç doğmamıştı. Öncelikle bu öğretmenliği, en ince ayrıntısına kadar öğrenmeye ve benimsemeye çalışalım. Önemli olan çocuğun

kalbini, dayağa başvurmak zorunda kalmadan namaza bağlamaktır. Dayak belli bir suçun cezası olduğuna göre, henüz bir suç işlemeden önlem almak, suç işlendikten sonra cezaya başvurmaktan daha evladır. Modeli Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* olan bir eğitim ağının dayağa ihtiyacı olmamalı, dayak gibi bir metodu kullanmak zorunda kalmamalıdır.

İslam hukukunda çocuğu dövmenin had ve sınırları:

1-) Temyizden önce (yedi yaş) çocuğa vurulmaz. Çünkü akli melekeleri oluşmamıştır.

İslam âlimlerinden Aliyü'l-Kari, "Altı yaşından önce çocuklar söz vs. ile tedip edilir, dövmek ise ancak altı yaşından sonradır'' demiştir. İslam âlimlerinin çoğunluğu böyle düşünmüş, çocukları, altı yaşından (yani temyizden) önce dövmenin caiz olmadığına hükmetmişlerdir. Bu hükme varmak için şu hadisi delil olarak almışlardır:

''Henüz tıfl olan, yani temyize ulaşmayan çocuklarınızı dövmeyin zira onların ağlamaları şeytan sebebiyledir."[112]

2-) Dayak, eğitim maksatlı olmalıdır.

Dövmeden kasıt, öfke boşalması değildir. Çocuğa kaç kere vurmanın caiz olabileceğini tartışan âlimler, dayağın son had olduğunu ve dövmenin çok cüzi olabileceğini belirtmektedirler. Sürekli dayağa başvurmak yerine, korkutma ve tehdidin daha iyi sonuçlar vereceğini, ama tedip maksadıyla yedi yaşından sonra, usulüne uygun bir dayağın caiz olduğunu, dayağın genellikle sadece tehdit aracı olarak kullanılması gerektiğini, eğitimde esas olanın korkutma ve teşvik olacağını ifade etmişlerdir.

3-) Eziyet, yaralama olmamalıdır.

112 Deylemi, Müsnedü'l-Firdevs

İmam Kabisi: "Eğer dövülecekse buluğdan önce hafifçe dövülmeli üç darbeyi geçmemelidir." der. İslam âlimleri, *"Akılları nispetinde ikabda bulunun"*[113] hadisinden yola çıkarak, "Çocuğu cezalandırılacaksanız kendi aklınıza göre değil, onların aklına göre cezalandırın"[114] derler.

4-) Kasıtsız veya unutarak yaptığı davranışlar sebebiyle çocuk dövülmez.

Aliyü'l-Kari'nin "Çocuğun kasıtsız ve unutarak yaptığı fiilleri sebebiyle dövülmesi haramdır" dediği gibi, İmam Şafi de: "Dayak, caiz olmakla beraber terki daha iyi ve faydalıdır" demiştir.

5-) Vurulacak yerler çok sınırlıdır. Baş, yüz, karın ve kasıklara vurulması kesinlikle haramdır.

6-) Üçten fazla vurulursa kısas gerekir. Allah Rasulü, Muallim Midras'a: "Sakın üçten fazla vurma, aksi takdirde Allah'ta sana kısas tatbik eder" buyurmuştur.

7-) Ya elle hafifçe ya da bükülü mendille ya da ince bir çubukla dövmeye müsaade vardır. Yaralamalarda, yaralayan kişiye kısas uygulanacağı için hukuki sorumluluk vardır.[115]

Kimi aileler dayağı, doğal bir terbiye metodu olarak görebilirler. Küçük sorunları, doğru yöntemlerle çözmeyi ihmal eden ailelerin, dayak gibi bir yöntemle başarı elde edeceklerini sanmaları çok meşhurdur. Bu, çok büyük bir yanılgıdır. Dayağı en çok, çocuğu ikna etmeye, onu güzel terbiye etmeye, karşılaşılan aksaklıklara sabretmeye niyeti olmayan aileler uygular.

113 Suyuti, Camiu's-Sağir, 4/299
114 Münavi, Feyzü'l-Kadir, 5/257
115 İbrahim Canan, Allah'ın Çocuklara Bahşettiği Haklar, Sayfa; 162

Müslüman aileler, maalesef abdest, namaz, oruç gibi ibadetleri ilgilendiren konularda çok titiz ve hassas davranmalarına, hepsinin hukukunu ince detayına kadar öğrenmede kusur etmemelerine rağmen, İslam fıkhındaki dayak hukuku konusunda yeterli bilgiye sahip değildirler. İslam âlimlerinin Rasulullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* bir kısım hadislerine dayanarak, "Çocuğun dövülmesi şu durumlarda caiz değildir" demesi, Müslüman anne-babanın, haddin dışında çocuğuna doğru kalkan elini, hemen yere indirmelidir. Buradaki sınırla, diğer sınır ve hükümler arasında fark yoktur. Diğer hükümlerden mesul olduğumuz gibi bundan da mesulüz.

Aileler, genellikle çocuklarını kendilerine ait gördükleri için "Döverim de severim de" mantığı ile hareket etmektedirler. Oysa çocuğun, bizim çocuğumuz olması bir şeyi değiştirmez. Allah onları bize vermişse, emanet olarak vermiştir. İslam'a göre hiçbir anne-babanın tamamen kendi öfkesi yüzünden çocuğunu dövmesi uygun değildir. Burada izin verilen dayak, belli sınırlar içerisinde, bir çubuk ya da bükülmüş mendil vasıtasıyla ellerine uygulanabilen bir cezalandırma türüdür. Daha uygun yöntemler bulunması halinde hemen terk edilir. Burada izin verilen, ailelerin çocuklarına sık sık uyguladıkları meşhur fiziksel şiddet değildir.

Terbiyede amaç, her zaman çocuğu itaat çerçevesinde tutmaktır. Eğer terbiye maksadıyla başvurulan yöntemler, çocuğun itaatkârlığına mani olacaksa, anne-babanın kullandığı metotlar amacından sapmıştır. Rasulullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem*, çocuk terbiyesi için önerdiği metotlar, her zaman çocuğu anne-babaya itaat ettirme amacına hizmet etmiştir. Aralarındaki muhabbete ve rahmete gölge düşürmemelidir.

Dayağın tamamen yasaklanmaması, anne-babanın çocuğuna karşı elini kolunu bağlamamak, anne-babayı çocuk karşısında çaresiz bırakmamak içindir. İslam, anne-babanın çocuk karşısında aciz kalmasını istemez. Tıpkı hukuku kapsayan şeriat sisteminde devleti, bireyler karşısında aciz bırakmamak için devlete bazı haklar verdiği gibi, çocuklarına karşı da anne-babalara bazı haklar verilmiştir. Yukarıdaki hadisi de böyle bir had sınırı olarak anlamamız gerekmektedir.

Çocuklar, halledilmesi gereken bir sorun, sindirilmesi gereken bir varlık olarak görülmemelidir. Çocukla beraber oluşan sorunlar, olumlu yaklaşımlar sayesinde her zaman çözülebilecek sorunlardır. Ama yaklaşım tarzımız olumsuzlaştıkça ve sertleştikçe çocuk sorun yumağına dönüşebilir.

Seminerlerime katılan hanımlardan bir tanesi, her görüşmemizde eşinin kendisine karşı çok olumsuz davranışları olduğundan bahsediyordu.

Bir seferinde, eşinin kendisine, çocukların terbiyesi konusunda şöyle dediğini anlattı: "Eşim, bana, 'Çocuklarına karşı çok yumuşak davranıyorsun. Öyle yumuşak davranırsan asla sözünü dinlemezler. Asi olur çıkarlar' dedi. Gerçekten sözlerinde haklı görünüyordu. Ben çocuğa, dışarı çıkarken montunu bile giydirmekten aciz kalıyordum ama eşim tek söylediğinde giyiveriyordu. Çünkü eşim çocuklara çok ağır cezalar veriyordu ve: 'Annem beni karanlık odaya kilitler, burnum kanayıncaya kadar beni döverdi. Çocuk ancak böyle eğitilir' diyordu. Ben ise çocuklarıma, eşimden etkilenerek bazen aşırı sert, bazen de çok yumuşak davranıyordum. Ancak sert davrandığımda, bağırıp şiddet uyguladığımda beni dinliyorlardı. Ben de şiddet olmadan eğitim olmaz, diye düşünmeye başladım.

Öte yandan hangi metot daha uygun olur diye tereddüt ettim. Bana bu konuyu biraz açıklar mısınız?" dedi.

Ben, Rasulullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* hiç kimseyi dayakla eğitmediğini iyi bildiğim için ve sırf Rasulullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* metodundan yola çıkarak emin bir şekilde hanıma sordum. "Peki, eşin annesini sever mi şimdi?''

Hanım: "Hayır, eşim 13 yaşındayken evden kaçmış" dedi.

Peki: "Annesi hastalansa eşin merhamet ve acıma duygusu ile ona bakar, onu el üstünde tutar mı?" dedim.

"Çocuklarına bile acımıyor ki!" dedi.

"O zaman iyi bil ki: Merhamet etmeyene merhamet edilmez" dedim. Adamın eşine karşı acımasız tavırlarının nedeni anlaşılmıştı. Annesi ona öyle davranmıştı.

Peki: "Eşin, sana karşı daha naif, daha merhametli olsaydı, evliliğinize büyük darbeler indirmeseydi istemez miydin?" dedim. "İsterdim tabi" dedi. Ben de ona: "İşte senin elindeki küçük çocuğunun da eğer eşin gibi evden kaçmasını istemiyor ve huzurlu bir evliliği olmasını istiyorsan ona, eşinin annesinden gördüğü davranışları sergileyemezsin" dedim. "Ama sözümü dinlemiyorlar" dedi.

O zaman ona: "Sen iki farklı davranış şeklini bir arada kullanıyorsun. Hep merhametli ve yumuşak olsan, çocuklar seni sever ve sana bağlanırlar. O zaman zaten sözünü dinlemekte zorlanmazlar. Şimdi sen, eğer bu şekilde devam edersen, çocuklar büyüdükçe şiddetin dozunu artırmak zorunda kalacaksın. Ve dayaksız eğitim olmaz, diye düşüneceksin. Çocuklar da senden uzaklaşacaklar. Başka yerlere kayacaklar. Ama merhametin dozunu artırırsan ve biraz zaman verip sabredersen geri dönüş alacaksın.

Sükûnetli davranışlarına her zaman devam et ve alışmaları için onlara zaman ver. Çünkü onlar, aşırı öfke ve şiddete alışmışlar ve bunun değişmesi için yeterli zamanı beklemezsen başa dönersin" dedim.

Uzun bir zaman sonra durumunu sorduğumda, artık çocukları dövmeden isteklerini iletebildiğini ve karşılık almaya başladığını söyledi. Önce çocukları, karşısında tamamen acizleşecek ve bütün disiplinini kaybedecekti. Bunu göze alması gerekirdi. Çünkü her fırsatta dövülmüş çocuklar, yumuşak ikazları başlangıçta hiç dinlemezler. Ama sonuçta yeni duruma uyum sağlamaya başlarlar.

Rasulullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* en baskın ahlakı, merhametti. Onun bu merhameti, İslam toplumunu oluşturmuştu.

"Allah'ın rahmeti sebebiyle onlara yumuşak davrandın. Eğer sen kaba ve katı kalbi olsaydın, muhakkak ki insanlar etrafından dağılır giderlerdi."[116]

Kaba ve sert davranışlar, çocuğu kaybetmemizi sağlar. Öte yandan çocuğun eğitimi ihmal edilmemeli, her zaman itaatkâr olmasına teşvik edilmelidir. Çocuğun İslami terbiyesini ihmal etmeye götüren bir merhametin ise hakiki bir merhamet olmadığı unutulmamalıdır.

116 Ali İmran 3/159

RASULULLAH'IN SALLALLAHU ALEYHİ VE SELLEM TERBİYE METODUNDA ELEŞTİRİ

Rasulullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem*, Hz. Enes'i bir iş için gönderip de o, bu işi düzgün yapmadığında ona kızmaya çalışanları sakinleştirip, *"Çocuğa kızmayın! Allah takdir etseydi yapardı"*[117] buyurması, çocukları eleştirmekten şiddetle kaçınmaya özen gösterdiği anlamına gelmektedir.

Dikkatle incelendiğinde, Rasulullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* terbiye metodunun hiçbir yerinde bir çocuğu aşağıladığına, hakaret ettiğine dair hiçbir rivayete rastlanmaz. Zaten Allah Rasulü, büyükleri bile ikaz ederken, toplum içinde rencide olmamaları için, ayıp ve kusurlarını açıkça söylememiş, bir konuda uyarı yapacağında ise "Bazı kimselere de ne oluyor?" diyerek isim belirtmeden konuşmuştur. Çocuklara karşı da aynı şekilde dikkatli konuşmayı hiçbir zaman elinden bırakmamıştır.

Zaten Hümeze Sûresi'nde: ***"İnsanları arkadan çekiştirip, kaş-göz hareketleriyle alay edenlerin vay haline!"***[118] buyrularak, insanların birbirlerini çekiştirmeleri ve alay etmeleri yasaklanmıştı. Anne-babaların, çocukları ile ilgili bu ayetten muaf tutulduklarına dair bir açıklama yoktur. Bu ayetin muhatabı olarak, onlar da çocukları ile alay edemez onları aşağılayamazlar. Hatta özellikle ve özellikle çocukların, alaya alınıp eleştirilmemesine dikkat etlmek gerekir.

Çünkü insanların, hayatları boyunca kendilerine hâkim olacak duygusal gelişimleri, çocuk yaşlarda gerçekleşir. Çocuk yaşlarda duygusal olarak fazla yıpranan ço-

117 İbrahim Canan, Peygamberimizin Sünneti'nde Terbiye, İstanbul 2004, sh; 140

118 Hümeze 104/2

cuklar, hayatlarının ilerleyen kısımlarında bunun izini silemezler.

Yapılan pek çok araştırma, çocukken maruz kalınan hakaret, eleştiri ve aşağılanmaların asla unutulmadığı, buna maruz kalan kimselerin öfke ve kin duygularının hiçbir zaman dinmediğini ortaya koymuştur.

Bizi eleştiren, aşağılayan ve hakaret eden insanların sevgisi kalbimize hiçbir zaman girmez. Hatta onlardan kaçınmak gibi fıtri bir eğilim gösteririz.

Buna göre, kardeşler arası adaletsizliğe maruz bırakmak, toplum içerisinde incitip örselemek, yardıma ihtiyaç duyduğu zamanlarda yalnız bırakmak, başka öfkeler yüzünden hak etmediği şekilde çocuğu hırpalamak gibi anne-baba tutumları, çocukların itaatten uzaklaşmalarına neden olan olumsuzlukların en başında yer alır.

BU YANLIŞ TUTUMLARIN İZİ NASIL SİLİNİR?

Seminerlerimizin birinde, çocuğunu sürekli eleştirdiğini fark ettiğini ve bu tavrını değiştirmeye çalıştığını söyleyen bir anne, eleştiriden kaçınmaya dikkat edince çocuğuyla aralarındaki ilişkinin, doğru bir zemine geri dönüş yaşadığını söyledikten sonra, çocuğunun kendisine şöyle dediğini anlatmıştır: "Anne! Ben, senin sözlerini her zaman dinlemek istiyorum ama içimdeki bir ses bana, anneni dinleme diyor."

Çocuğun bu sözü; geçmişte annesiyle ilişkisinde kötü izlerin olduğunu, öte yandan annesinin kendisini düzeltmesi sebebiyle artık annesine yakın hissetmeye başladığını ve yıllarca içinde tuttuğu bir duyguyu itiraf ederek boşalttığı anlamına gelmektedir.

Kötü geçmişin ilk iyi adımı, çocuğun böyle itiraflar yapması ve bu itiraflara, annenin olumlu tepki vermesidir. Bu tür itiraflar, çocuğun annesine yakın hissetmesinden dolayı, öncesinde sakladığı duyguları ortaya çıkarmaya başladığını gösterir. Bu tür itiraflar olumsuz kabul edilmemeli, aksine iyi bir gelişme olarak görülmelidir. Çünkü bir anne, çocuğunun içinde saklanmış olan duygusal atmosferini bilmeli, çocuk anneye duygularını kapatmamalıdır.

Bu anne, yanlış tutumlarını değiştirip, çocuğunu takdir etmeye devam ederse, biraz sabretmesi sonucunda ilişkileri düzelecek ve çocuğun sürekli isyankâr tutumları dinecektir.

Demek ki çocuğu devamlı itaatte tutmanın ilk şartı, onu yaptığı hatalar karşısında hakaret ve eleştiri bombardımanına tutmak değil, bir dahaki itaat görevine motive edici şekilde konuşmaktır. Ailesi tarafından olumlu destek görmeyip sürekli eleştirilen, yaptığı hataları aşağılayıcı bir üslupla düzeltilen çocuk, çocukluk dönemini, hayata karşı olumsuz duygular edinerek geçirir.

Büyüdüğünde ise anne-babasının inançlarına itiraz etme konusunda en çok aşırı giden çocuk, böyle yetişmiş çocuktur. Sürekli acımasızca ve şiddetle eleştirilen çocuklar, anne-babalarıyla sürekli çatıştıkları gibi, kendilerini bulma ve kendileriyle barışma mücadelesini verirler.

SÜREKLİ ELEŞTİRİLEN ÇOCUKLAR NASIL TEPKİLER GÖSTERİR?

Sürekli eleştirilen çocuklarda farklı kişilik örnekleri ortaya çıkar. Her çocuğun yaratılış mizacı farklı olduğu için eleştiri, bu mizaçlara göre aşağıdaki kişilik gelişimlerine sebep olur:

1-) Kimi çocuk, yapılan eleştirileri unutmaya çalışır. Kendini hataya karşı kapatır ve kendini kusursuz görmeye şartlanır.

Kendini kusursuz görmeye başladıktan sonra, etrafındaki insanları çok kusurlu görmeye başlar. Eleştiriden bıktığı için yetişkin olduğunda kendini hiçbir zaman eleştiremez. Bu sebeple iç muhasebeyi beceremez, tövbe bile edemeyecek hale gelir. Yaptığı işleri her zaman doğru kabul ettiğinden dolayı, insani ilişkisi çıkmaza gireceği gibi Allah'la olan ilişkisi de çıkmaza girer.

2-) Kimi çocuk da bu eleştiri oklarından kurtulmak için hayat boyu insan merkezli yaşamayı öğrenir. Duruma göre ve ortama göre kişilik değiştirir.

İnsanları memnun etmekten, Allah'ı memnun etmek olan ibadetlere vakit bulamaz. Vakit bulsa da namazda bile insanlardan ayrılamadığı için sürekli insanlarla konuşur, Allah'la konuşmayı başaramaz.

3-) Bazen de sürekli eleştirilen çocuk, geri çekilip içine kapanarak, kendinin çok aşağı bir insan olduğunu peşinen kabullenir.

Bu da onu, ibadette öne geçen bir kul olmaktan alıkoyduğu gibi, Allah'a karşı kusur işlemekten sakınmamaya götürebilir. Çünkü kendini zaten yüksek cennet makamlarına layık tahayyül edemez.

Sürekli eleştirilen çocuklar, ibadetlerin getirdiği manevi atmosferi yakalamakta çok zorlanırlar.

ANNE-BABALARA LAZIM OLAN BİLGİLER

ACELECİLİKTEN KAÇINMAK

Bütün çabalar sarf edildiği halde, çocuğun namaz alışkanlığının tam bir şekilde oturması bazen gerçekten zor olabilir. Allah, namazı, sabırla birlikte zikretmiştir. Namaza devamlılığın sabır ve sebat istediği gibi, onun öğretilmesi de sabır ve sebat ister.

On yaşlarındaki bir çocuğa, sürekli namaz mesajları vermek gerçekten çok zordur. Ebeveynler, genellikle kendi ibadet yüküyle birlikte yeni bir yükümlülük altına girdiklerinde çok zorlanırlar.

Bu zorluk sebebiyle aileler, ya çocuğa namazı hatırlatmayı büsbütün ihmal etmeye ya da çocuğu namaza çağırırken: "Sen niye kendi kendine kılamıyorsun hala" demeye başlarlar. Aceleciliğe kapılarak, "Ben öğrettim, bu çocuk niye öğrenmiyor?" diye hayıflanırlar.

Oysa çocuğumuza namazı bir kere öğrettik diye, hemen sonuç beklemememiz gerekir. Çocuğun bütün vakitleri kendi iradesiyle kılacağı zamanlar da gelecektir.

Günlük mesuliyet olan namaz, içinde yaşadığı zaman dilimini bile tam olarak idrak edemeyen çocuk için zor olabilir. Çocuktan yaşının üstünde bir performans sergilemesini beklemek yanlıştır. Eğer böyle bir performans beklenirse çocuk, üzerinde çok büyük bir baskı hisseder.

İnsan zihni ise kendini daima baskıdan uzak tutmaya çalışır. Çocuk, namaz ibadetini baskı imajıyla birleştirirse, ibadet onun daima kaçmak istediği, kendisini rahatsız eden bir eylem halini alır. Bu nedenle çocuğun, çocukluk

dünyasında iz bırakacak olumsuz tecrübeleri yaşamamasına özen göstermek gerekir.

Seminerlerimize katılan, çocuğu yedi yaşına basmış bir anneye, çocuğuyla başladığı bu eğitim serüveninin nasıl gittiğini sorduğumda anne, başlarda her şeyin yolunda gittiğini ama çocuğun ansızın bir isteksizlik ve gerileme dönemine girdiğini söyledi.

Anneye, çocuğunun, namaz ile ilgili aileden birisiyle olumsuz bir tecrübe yaşayıp yaşamadığını sorduğumda, "Evet" cevabını verdi. Bir seferinde babasının, sabah namaza kaldırırken kızarak, yüksek bir ses tonu ile çağırdığını ve çocuğun yaşadığı o olumsuz tecrübeden sonra tamamen isteksizleştiğini söyledi. Bu örnek, çocuklarda bu şekilde gerçekleşen her isteksizlik ve geri çekilmenin, altta yatan bir nedeninin olduğunu bir kez daha ortaya çıkarmış oluyordu.

Çocuğu yüksek sesle çağıran bu baba, henüz alıştırma dönemi olan ilk namaz döneminde çocuğun, böyle olumsuz tecrübeler yaşamaması gerektiğini bilmiyordu. Aksine bu dönem, çocuğun namazı seveceği, babasının kendisini uyandırırken sevecen bir ses tonuyla kucaklayarak ve severek uyandıracağı bir dönemdi. Çocuk, tam da bu güzel çağrışımlar sayesinde namaza bağlanacaktı. Tam tersi bir şey yaşayıp, namaz aklına gelince, namazla birlikte babasının öfkeli sesini hatırladığı için namazdan uzaklaşmaya başlamıştı.

Çocuğun bir daha böyle olumsuz bir tecrübe yaşama ihtimalini tamamen ortadan kaldırmak için, yedi yaşında düzenli kılacağı namazı, sabah namazı değil, akşam namazına değiştirdik.

Bu örnekteki sabırsız baba, çocuğun ibadet serüvenine böyle olumsuz katkı yapmıştı. Eğer sabırlı davranabil-

seydi tam aksine namazı, çocuğun benliğinin derinliklerine hiç silinmemek üzere işleyecekti.

Yukarıdaki babanın örneğinin tam aksi bir başka babayı örnek verebiliriz. Bu babanın şimdi yetişkin olmuş çocuğuyla, hayat hikâyesini konuştuğumuzda ortaya çıkan şey çok ilginçti. Bu kişi, çevresinin çok kötü olmasına rağmen namazını hiç bırakmamış, namazı sayesinde de bütün kötü arkadaş ortamlarından korunmuştu. Geçmişini anlatırken: "İçinde bulunduğum o kötü ortamın kötülüklerinden korunmam, normalde imkânsız gibiydi ama namazım sayesinde korundum" diyerek anlattı.

Çevresinin onca olumsuz örnekliğine rağmen namazını hiçbir zaman terk etmemesini neye borçlu olduğunu sorduğumda, "Babama borçluyum. Çünkü bu, babamın başarısıdır" cevabını verdi.

Çocukken babasının onu, sabah namazlarına kucaklayarak ve severek kaldırdığını ve elinden geldiğince sabah da dâhil bütün namazları onunla birlikte kıldığını anlattı. Ayrıca babasının her namazdan sonra, namazın ne kadar değerli olduğundan bahseden iki üç cümle kurduğunu ve: "Biz, bu ibadetten nasiplendik, bundan çevren ve arkadaşların da nasiplensin. Elinden geldiğince onlara da bu namazı anlat" dediğini de ilave etti.

Konuştuğum bu kişi, kendi çocukluğunu anlatırken aynen şu ifadeleri kullandı: "Benim için namaz kokusu, babamın kokusu gibiydi. Eğitim için yurtta kaldığım dönemlerde, sanki her sabah namazına uyanışımda, babam yanımda gibiydi. Hayatım boyunca namaz bana asla zor gelmedi. Hatta her fırsatta koşarak giderdim. Arkadaş çevrem konusunda o kadar kötü badireler atlattım ki, çok şükür severek kıldığım namaz sayesinde pek çok kötülükten

korundum. Eğer namazı sevmeseydim ve kılamasaydım bugün asla bu halde olamazdım" dedi.

Demek ki bir ebeveyn; baskı ve sert üslupla, yanı başındaki çocuğu ibadetten uzaklaştırabilir, sevecenlikle de uzak mesafelerdeki çocuğa bile namaz kıldırabilirdi.

Bu iki örnekten anladığımız o ki; sabırsızlık, baskı ve yüksek çıkan ses, namaz eğitimi ile asla bir arada olmamalıdır.

Acelecilik baskıyı doğurur. Çocuğun ruh dünyasına çöreklenen baskı da onun başarabilme ve adapte olabilme kapasitesini yok eder. Bu durumda çocuk, ya kişilik sistemini iptal ederek baskıya boyun eğer ya da kişiliğini savunmak için karşı atağa geçer. Hangi tepkiyi verirse versin bu durumdaki bir çocuk, iç çatışması yaşıyordur ve çatışma yaşayan bir çocuktan öğretileni öğrenmesi beklenmez. Bir şeyin öğrenilmesi için en önemli şart, tehdit edici bir unsurun olmamasıdır. Korkunun, endişenin, baskının yoğun olduğu bir ortamda öğrenim, istenen düzeyde gerçekleşmez. Bunlar, öğrenim için en büyük engeldir.

Normalde ibadetler, insanlar üzerinde bir huzur ve rahatlama bırakmayı amaçlar. Nefse ağır gelebilir, fakat manevi hafifliğe sebep olur. Çocukların da bunu böyle hissetmelerini sağlamak gerekir. Çocuk ancak ibadet eğitimi alırken hissettiği güven sayesinde, namazın manevi huzurunu tattığı için namazı sevebilir.

Aceleciliğin bir başka zararı, çocuğu yalana sevk etmesidir. Çocuk, anne ya da babasından korkarak kılmadığı namazı, "Kıldım" diyebilir.

Çocuktan tam ve mükemmel bir ibadet beklememek gerekir. Kaçırdığı namaz vakitlerinin sorumluluğunu kendinin hissetmesine gayret etmeli, anne-babasından önce

Allah'a hesap vermesi gerektiği öğretmelidir. Böyle olursa çocuk, yalan söylemek zorunda kalmaz.

Acelecilikten korunmak için, başka ailelerle istişare etmekte de yarar vardır. Onların da çocuklarına namazı öğretirken bazı zorluklara katlandıklarını görmek moral olacaktır.

Anne-babalar, hasat gününü sabırla bekleyen çiftçiler gibi, o minik kalplerdeki secde meylinin olgunlaşmasını beklemeyi öğrenmelidirler.

TUTARLI OLMAK

Bütün işlerde tam başarı sağlamak için daima birbirinin aynı ya da birbirine benzer uygulamalara motive olmak gerekir. Her işin başarısı, kendi iç bütünlüğünde saklıdır. Bu iç bütünlük, daima birbirinin aynısı olan uygulamaları takip etmekle sağlanır.

Çünkü çocuk, sürekli ibadetlerine düşkün biri olmaya yönlendirilirken, ailesi öyle olabilme yolunda bir davranış geliştirmiyor veya bu özelliklerini ön plana çıkararak çocuklarının da bu doğrultuda davranış geliştirmesi için çaba göstermiyorsa, istenilen sonuca ulaşmak imkânsızdır.

Çocuğun ibadet eğitimi, maalesef ailenin on defa doğru uygulamasına değil, ailenin davranışlarındaki tutarsızlıkları sebebiyle bir iki defaya mahsus kabul edilen yanlış uygulamalarına odaklıdır. Aile, on kere doğru tutum sergilemesine rağmen, üç kere yanlış tutum sergilediyse çocuk, bu üç yanlış üzerine bilinç geliştirir. Bu sebeple eğitimde tutarlılık çok önemlidir.

Ailenin, çocuğuyla ilgili herhangi bir konuda basit bir ihmali yüzünden oluşan çatlak, çok büyük çöküntüler oluşturabilir. Anne-babaların çocuklarıyla ilgili, zamanla büyüyerek devleşmiş problemlerinin çoğunun zemininde, kendi oluşturdukları bazı ihmal ve boşlukların, çocukları tarafından kullanılmış olması yatmaktadır. İç düzenin ve belli sabitelerin olmadığı yerde mutlaka başarısızlıklar baş gösterecektir.

Bu sebeple ibadet eğitimi aslında tutarlılık eğitimidir. Başarı, her zaman aynı uygulamaları takip etmekten geçer. Çocuk, bir sefer namaza çağırılıp bir başka sefer çağırılmıyorsa, bu durum pek çok zafiyeti beraberinde getirir.

Sürekli değişen uygulamalar, hem çocukta hem de anne-babada yılgınlık hissi doğurur. Bu sebeple devam edeceğimiz uygulamaları öncelikle tam bir inanç, uyum ve kararlılık içinde sahiplenmek zorundayız.

Seminerlerimize katılan pek çok anne ile yaptığım istişarelerde anneler, çocuklarının yedi yaşında namaza başlamasına rağmen, büyüdüklerinde hala kılmadıklarını söylediler. Ben de her seferinde kendilerine, "Siz çocuğu namaza alıştırmada mutlaka bir boşluk bırakmışsınızdır. Böyle bir boşluk oldu mu?" diye sordum. Annelerin hemen hemen hepsi, belli bir süre namaza çağırdıklarını bir müddet sonra bunun gündemden düşüp unutulduğunu söylediler. Böyle bir çocuk, yedi yaşında namaza başlamış olup, sonrasında ise bocalamanın olumsuzlukları ile mutlaka karşılaşır. Böyle bir çocuğun ibadet eğitimi de gerçek anlamda başlamış sayılmaz.

Bazı anne-babalar da çocuğun namazını sürekli takip etmelerine rağmen, ara sıra istisnalar koyarak tutarsızlık sergilerler. Oysa anne-babalar çocuklarını nasıl sürekli gözlemlerse çocuklar da onları gözlemler. Çocuklar anne-

babalarını, ellerin ayaklara dolaştığı, şartların zorlaştığı zamanlarda tanırlar. Ve nihayetsiz bir gözlemci olur çıkarlar.

Şartların zorlaştığı durumlar, neyin daha değerli ve ön planda olması gerektiğini bir kere daha gözler önüne seren durumlardır. Anne-babalar eğer namaz eğitimine istisnalar koyuyor, zaman zaman daha öncelikli addettikleri durumlarda çocuğu namaza çağırmayı ihmal ediyorlarsa, bunu ilk fark edecek kişi çocuklar olacaktır.

Bazen özenle örülmüş metrelerce bir örgü, küçük bir ilmeğin kaçmasıyla devasa sökümler doğurur. Emeğine sahip çıkmayan kişi, büyük bir emekle ördüğü şeyin, birkaç dakikada sökülmesine şahit olabilir. Bu örnekte olduğu gibi, bir eğitimin başarısı, devamlılık ve pekiştiricilik sayesinde gerçekleşir. Eğer pekiştiricilik ihmal edilirse, eğitim zafiyete uğrar.

Sosyal psikolojide, bir inancı savunan insanların söyledikleri gibi davranabilmeleri için, aynı sosyal çevrede ve aynı hayat düzeninde olmaları gerektiği bilgisi vardır. Yani insanlar, düşündüklerini uygulayabilecekleri bir çevreye ihtiyaç duyarlar. Düşüncelerine uygun davranışlar sergileme ortamını bulamayan insanlar, düşüncelerini değiştirmeye meyillidir. Veya insanın içinde bulunduğu şartlar ve çevresindeki insanlar değişince, düşüncelerinden de sapma ihtimali artar.

Çocuk, ibadetin devamlı olması gerektiğini düşünmesine rağmen, bunu uygulayacak disiplinli bir ortam ve aile desteği bulamazsa, ibadetin ara sıra ihmal edilebileceği düşüncesini edinmeye başlar. Böyle olmaması için, dokuzuncu ve onuncu yaşlarda, tek bir vakit bile ihmal edilmemelidir. Çünkü namaza istisnalar koymak namazın hürmetine ve eğitimine vurulmuş en büyük darbedir

Anne-babalar, çocuklarının namazı unuttuğu durumlarda, kendi yetersizliklerinden dolayı o namazı unutmaya çalışır ve: "Şu anda çocuğuma ayıracak vaktim yok. Kaba ve katı sözle namaza çağırılmayacağına göre, onun unuttuğu namazı ben de unutmuş gibi yapayım. Bir vakitten bir şey olmaz" derse, ortaya iki büyük facia çıkar:

1-) Çocuklar her ne kadar da unutmuş gibi görünseler de aslında namazla ilgili sorumluluklarının farkındadırlar. Tembellik ve daha farklı pek çok sebep, onlara namaz bahsini hiç açtırmıyor olabilir. Ama unutmazlar ve bu durumu güzelce kullanabilirler. Sonuç olarak bir vakitten sızan boşluk, çocuğun bütün namazlarını hafife aldıran sebep olur.

Eğer gerçekten unutmuşlarsa (ki mümkündür) unuttukları her bir vakit namaz, gün içerisinde kıldıkları namaz sayısını azaltınca eninde sonunda bu vakti hatırlarlar.

Eğitimin ilk dönemlerinde çocuk unutan, anne-baba da hatırlatandır. Eğer anne-baba da unutuyorsa, unutulan o şeyin önemi ve değeri hemen kaybolur. Artık o çocuktan namaza ihtimam vermesi beklenemez; çünkü hem namaza başlamış görünür hem de ihmal içerisindedir. O da bunu adet haline getirir.

2-) Anne-babalar, hatırlatma imkânı olduğu halde, karışık ve istisnai zamanlarda çocuklarına namazı hatırlatmıyorlarsa bu durum, samimiyet ve ihlâslı niyetin yeniden sorgulanmasının vaktinin geldiğini gösterir.

Allah'ın hatırlanması sadece rahat zamanlarda olmaz. Eğer böyle olsaydı hiçbirimiz beş vakit namazı kılamazdık.

Namaz eğitimine başlamak, dönüşü olmayan bir yola girmek demektir. Zaten önemli olan, bu devamlılığı koru-

mak ve korutmaktır. Tek bir vakit bile ihmale kalmamalıdır ki, namaz çocuğun ta iliklerine işleyen bir öz olsun.

Çünkü kısa hayat yolcuğunda kazanılan en derin izler, zorluk zamanlarında kazanılan izlerdir. Zor şartları bahane ederek gayret etmeyi bırakanlar, o izleri kazanmaktan mahrum olurlar. Allah'ın hidayet ve yardım gönderdiği kimseler, zor zamanlarda Allah'ın emirlerine tam bağlılık gösteren kimselerdir, unutmayalım.

Bütün işler; niyet, gayret ve çabalara göre değer kazanır. Anne-baba bütün gayreti ile çabalayacak ki; Allah'ın yardımına kavuşacak, çocuğu hakkında umduğuna nail olacak. Yoksa ergin ama namazla ermemiş, namaza erişmemiş nesiller bizi bekler -Allah hepimizi bundan korusun-.

YORULMADAN ÇAĞIRMAK

Namaz yani secde, şeytanı bulunduğu makamından eden, onun rahmetten kovulmasından önce sınandığı en önemli görevdir. Bundan dolayı da insanın Allah'a secde görevini yapması, onun asla hoşuna gitmez. Ezan okunduğu zaman kulaklarını tıkayarak kaçar. Ezan bittiğinde ise namazdan alı koyacak türlü türlü bahaneler üreterek insana fısıldamaya başlar.

İnsanlar, namazın ehemmiyetini şeytan kadar bilselerdi ne olurdu acaba? Namazını ve secdesini kaybetmiş bir kul olan şeytan, namazın ehemmiyetini, üstün makamından kovulduktan sonra kavramıştır. O artık, melekler arasında yaşayan bir melek değildir ama insanlar arasında yaşayan bir insan da olamamıştır.

O, kaybettiği secdeden dolayı bir arabozucu olup çıkmış, kin, nefret ve öfke düşüncesini her saniye insana yükleyen ebedi bir bedbaht olmuştur. Ne huzuru kalmıştır ne de itibarı. Ne maddi değeri kalmıştır ne de manevi değeri. Yeri yurdu kalmamıştır.

O, namazsızlığın ve secdesizliğin sonucunu görmüştür. Hayatta olan insan ise beklemektedir ve habersizdir. Bu habersizliği yüzünden namazın ehemmiyetini ve gerçek mahiyetini bilmez. Çünkü şeytan, her zaman bunu anlamasına mani olur. İnsana namazın kıymet ve ehemmiyetini unutturmak için çabalar durur. Bedbahtlık yolunu güzel gösterip, bütün insanlığı kendi bedbahtlığına çağırarak, doğru yoldan ayırdığı insanları kendi hüsranına ortak eder.

Aslında çok fazla gücü de yoktur. Tek yaptığı çağırmaktır.

Çocuklara namaz öğretmeye çalışan anne-babalar, tam gün mesai yapan ezeli bir düşmanla yarıştıklarını unutmamalıdırlar. Şeytanın tek yaptığı şey çağırmak olduğuna göre onun bizden daha fazla bir üstünlüğü yoktur. Şeytan çağırıyorsa, anne-babalarda çocuklarını çeşitli metotlarla sürekli çağırmalıdırlar. Bazen birkaç saatlik gayretle şeytanı devirmek mümkün olmayabilir. Çünkü onun yaşamının tek gayesi, insanı namazdan alıkoymaktır.

Bundan dolayı anne-babaların da tek gayeleri çocuklarına namazı nakşetmek, secdeyi sevdirmek olmalıdır. Şeytan o körpe dimağları çok çeşitli avutmalarla kendine çeker. Bazen onun kuvveti, anne-babanın kuvvet ve gayretini geçer. O zaman çocuk namaza çağrıya icabette zorlanır.

Anne-babalar gayreti artırdıkça şeytanın gayretinin önüne geçebilirler. Ve yarışı kazandıkça, kendi nesillerini namazsızlıktan ve bedbahtlıktan kurtarmış olurlar.

Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, yedi yaşındaki torunu Hasan'a beş vakit namaza dikkat etmesi konusunda titizlikle uyararak şöyle buyurmuştur: *"Hasan! Beş vakit namazını aksatmadan kıl. Sana şüpheli gelen her şeyi terk et. İçinde şüphe uyandırmayan şeye yönel. Çünkü doğruluk, insanın gönlüne huzur verir. Yalan ise huzursuzluk uyandırır."*[119]

Bu sebeple, çocuğu namaza çağırırken yorulmamak lazım. Aksi takdirde namazını kaybetmiş nesillerin ortaya çıkması kaçınılmazdır.

"Nihayet onların peşinden öyle bir nesil geldi ki, bunlar namazı bıraktılar; nefislerinin arzularına uydular. Bu yüzden ileride sapıklıklarının cezasını çekecekler."[120]

NAMAZ HAKKINDA KONUŞMAK İÇİN ORTAM GÖZETMEK

Allah Rasulü'nün Abdullah İbni Abbas'a, henüz çocukluğunun sonu, gençliğinin ilkbaharında iken, bir yolculuk esnasında yaptığı etkili bir konuşma vardır.

Bu konuşma, İbni Abbas için unutulmaz bir konuşma olmuş, hayatı boyunca o yolculuk esnasında Rasulullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* bineğinde dinlediklerini unutmamıştır. Olay aynen şöyle nakledilir:

119 Tirmizi, Kıyamet 61
120 Meryem 19/59

Bir gün Rasulullah'ın sallallahu aleyhi ve sellem terkisinde bulunuyordum. Bana:

"Ey oğul, sana bazı şeyler öğreteyim." dedi ve şöyle buyurdu:

"Sen, Allah'ın emir ve yasaklarım koru ki, Allah da seni korusun. Allah'ın emir ve yasaklarına riayet et ki, O'nun yardım ve inayetim devamlı yanında hazır bulasın. Bir şey isteyeceğin zaman Allah'tan iste. Bir yardım dileyeceğin zaman Allah'tan yardım dile. Şunu da iyi bil ki: Bir hususta yardım etmek maksadıyla bütün millet bir araya gelse Allah›ın senin için takdir etmiş olduğundan öte bir yardımda bulunamazlar. Sana zarar vermek maksadıyla hepsi bir araya gelseler, yine Allah›ın senin hakkında takdir ettiğinden öte bir zarar veremezler. Kalemler kaldırılmış, sahifeler kurumuştur. Meydana gelecek her şey önceden *tespit ve takdir edilmiştir."*[121]

Müslümanlar olarak asırlardır bu konuşmadan çok önemli nasihatler alarak, bilgiler edindik. Bunlar, asırlar boyunca dilden dile gönülden gönüle dolaşan çok nadide kelamlar oldu. Üzerinde nice kitaplar yazıldı. Nice kalpleri imanda perçinledi.

Allah Rasulü'nün bu konuşması, henüz deli çağında olan bir gence nasihat verme gayretinden başkası değildi. Yaşça büyük ve ilim sahibi birinin, hayatı henüz havai gözlerle seyreden bir gence nasihat vermesi, sözünü etkili ve kalıcı bir şekilde sunması aslında çok büyük bir iştir. Çünkü bir gence nasihat etmek ve ettiği nasihatte etkili olmak, aslen çok zordur. Bunu iyi bilen Allah Rasulü *sallallahu aleyhi ve sellem*, vereceği tavsiyeleri, özenle söylemek için çok etkili bir yönteme başvuruyor. Bize o tavsiyeleri yadigâr

121 Tirmizi, Sıfatü'l-Kıyame: 5

olarak bıraktığı gibi, onları sunuşta bir metot da bırakmış oluyor.

Bu konuşma, hangi şartlarda geçmiş hiç dikkat ettiniz mi?

Aynı şartları kullanarak bizde çocuklarımıza hem bu hadisteki nadide nasihatleri öğretsek hem de namaz desek, namazın önemini anlatabiliriz.

Dikkat edersek Allah Rasulü, bu konuşmayı yolculuk esnasında, henüz yolculuğa çıkılmasının hemen ardından geçen zaman diliminde yapıyor.

Eğer büyükler, gençlere nasihat edeceklerse bütün şartlara çok dikkat etmeliler, sözlerinin havada kalarak uçup giden bir duman gibi olmaması için itina göstermelidirler. Amaç söylemek değil, aksine amaç söylenenin dinlenmesi ve kalıcı etki bırakmasını sağlamaktır.

Bizler de böyle yolculuğun ilk dakikalarını değerlendirirsek, mutlaka iyi sonuçlar ediniriz. Namazı hep aynı üslup ve sözcüklerle anlatamayacağımız gibi, hep aynı zaman dilimlerinde de anlatamayız.

Yolculuklarda nasihatin etkili olmasının sebepleri şunlardır:

1) Bilindiği gibi nasihat dinlemek, çocuklar ve gençlerde bezginliğe sebep olur. Ama yapılacak nasihat, yolculuğun ilk sevinç ve heyecan dönemine rastladığında, bezginlik oluşma ihtimali tamamen ortadan kalkar. Çünkü insan yolculuğa çıktığı ilk anlarda çok heyecanlı ve sevinçli olur. O anın heyecanına kapılmış çocuk, nasihatleri sıkılmadan bezmeden belki farkına bile varmadan sonuna kadar ilgiyle dinlemiş olur. Fakat konuşmanın kısa süreli olmasına dikkat edelim.

2) Mutluluk ve sevinç anlarında yapılan kısa konuşmalar, her zaman olumlu etki bırakır. Yolculuğun canlandırdığı zihin, söylenen sözlere "hayır" diyecek, onları reddedecek negatifliği kendinde bulamaz. Sözüyle onaylamasa bile özüyle onaylayacak, o konuşma bilinçaltına yerleşecektir.

3) Çocuklar ve gençler, genellikle uzun soluklu nasihatlerden hemen sıkılırlar. Ama yapılan yolculuğun bir sonu olduğunu bildiklerinden dolayı konuşma ve nasihatin kısa süreceğini bilirler. Bundan dolayı konuşmayı dikkatle dinlemekten çekinmezler.

Ayrıca kısa yolculuklarda gidilecek yere az sonra varılacak, uzun yolculuklarda ise önemli bir meşgale içinde olduklarından dolayı konuşma çabuk bitecektir. Çocuklar ve gençler için konuşma ve nasihatin süresi ne kadar kısa olursa o kadar makbuldür.

4) Yolculuğa çıkan insanlar, mutlaka belli bir amaca odaklanmış, bir amaç için yola koyulmuşlardır. Yolculuk esnasında herkesin aklında sadece yapılan yolculuk vardır. Ansızın güzel bir nasihat konusunun açılması o anki hedef gibi görünmez. Konuşma, doğaçlama gibi başladığı için çocuklar, o konuşmanın önceden hazırlanılmış bir nasihat olabileceğini tahmin edemediklerinden dolayı gafil avlanırlar, konuşulanları dikkatle ve ilgiyle dinlerken herhangi bir tepkisellik ortaya koyamazlar.

İbrahim *(aleyhisselam)*'ın, oğlu İsmail'le yaptığı dillere destan konuşması da yaptıkları bir yolculuk gezisi esnasında gerçekleşmişti.

"(Hz. İsmail), Babasıyla beraber yürüyüp gezecek çağa erişince: Yavrucuğum! Rüyada seni boğazladığımı görüyorum; bir düşün, ne dersin? Dedi. O da

cevaben: Babacığım! Emrolunduğun şeyi yap. İnşallah beni sabredenlerden bulursun, dedi."[122]

Hz. İbrahim, bu konuşmayı yapmadan önce, oğlu İsmail'i yanına alıyor ve küçük bir gezintiye çıkarıyor. Baba oğul el ele.

Çocuğun kalbi, o güzel atmosferde yumuşuyor. Babasıyla el ele çıktığı gezintinin verdiği mutluluğun tesiriyle, babasının o ağır teklifini çok kolay kabul ediyor ve "Babacığım emrolunduğun şeyi yap!" diyor.

İsmail *(aleyhisselam)*, zaten emre isyan etmeyecek kadar donanımlı çocuktu ama İbrahim *(aleyhisselam)*, bu en zor kararın konuşulması için yine de en uygun zamanı seçmiş, bu konuyu güzel bir gezi sırasında açmıştır.

Bunlar, insanlık tarihi kadar eski metotlardır. Kısa veya uzun vadeli gezintiler her zaman, hem belli bir karara odaklanmak için hem de yeni şeyleri öğrenmek için kıymetli zamanlardır.

Sözün özü şudur ki, çocuklar en çok yolculuklarda, gezi kamplarında bir şeyler öğrenirler ve bazı kararlar alırlar. Çünkü şartların müsait oluşu onların öğrenmeleri, hissetmeleri ve idrak etmeleri ile aralarına giren bütün manileri devre dışı bırakır.

Öyleyse yolculukları iyi değerlendirelim. Çocuklar niyetimizi fark edene kadar biz, onlardan öndeyiz demektir.

122 Saffat 37/102

NASİHAT NASIL OLMALI?

Nasihatin nasıl yapılabileceğini iyi anlamak için, Rasulullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* nasihatte takip ettiği metoda yakından bakmak gerekir. Eğer böyle yaparsak sahabe neslinin nasıl yetiştiğini anlama imkânı buluruz. Ala Sûresi'nde şöyle bir ayet vardır:

"Onun için öğüt ver, eğer öğüt fayda verirse. Saygısı olan öğüt alacaktır."[123]

Tebliğin büyük bir bölümü nasihat üzerine kurulmuştur ama yapılan her öğüt ve nasihat fayda vermez. Karşımızdaki birine bir konuda öğüt vermek istediğimizde o kişinin nasihat ve öğütten faydalanmasının iki tane şartı vardır.

A-) İlk şart: Nasihat edilen kişi, söylenenlere kulak vermelidir. Yani konuşulan konuyu dinliyor olmalıdır. Eğer dinlemezse, söyleneni duyar görünse de duymaz.

B-) İkinci şart: Karşımızdaki kişinin söylediklerimizi anlamaya açık bir kalbinin olmasıdır. Kalbindeki perdenin biraz olsun aralanmış olması lazım. Eğer bir kişinin kalbi başka yerlerdeyse, söylenenleri anlaması veya önemsemesi mümkün değildir.

Çocuk terbiyesinde her zaman eğitim nasihatten önce gelir. Çocuk, bir konuda nasihate maruz kalmadan önce, o konu ile ilgili gerekli eğitimi almış olmalıdır. Hem eğitim almalı hem de çocuğun çevresi ve ev düzeni buna göre şekillenmelidir. Nasihat yöntemi ise ne kadar az kullanılırsa o kadar faydalıdır.

123 Ala 87/9-10

Çünkü çocuğun dini eğitimini sağlamak amacıyla onu doğru bir düşünceye yönlendirirken, sadece bilgilendirmek yeterli olmaz. Çocuğa kalıcı bir dini eğitim vermek için düşünceler hakkında bilgilendirmekten ziyade, o düşünceyi çocuğun kimlik ve kişilik düzeyine yerleştirecek davranış kalıpları geliştirmesini sağlamak gerekir. Aileler, çocuğun dini eğitimini düşünceler üzerinden değil davranışlar üzerinden takip etmelidirler. Eğer eğitimin, düşünceler ve sözler aracılılığıyla başlatılacağı düşünülüyorsa, bu eğitimde bir geç kalış söz konusudur. Çünkü çocukluğun ilk evreleri sözsüz eğitim evresidir.

Çocuk, sözsüz eğitim evresin olan sıfır-altı yaş dönemini doldurmuş olup, sözleri anlayacak düzeye geldiğinde bile, ev içi eğitimin en temel unsuru yine davranışlarla devam eder. Çocuğun eğitimi ailesinin sözlerinden ziyade, aile ile birlikte geliştirdiği davranışlardan beslenir.

Anne-babalar, maalesef çocuk eğitmeyi, onları karşılarına alıp uzun uzun nasihatler etmek, uzun nutuklar atmaktan, sevdirmedikleri şeyleri yapmalarını beklemekten, nefret ettiremedikleri şeylerden uzaklaşmaları için yasaklar koymaktan ibaret olduğunu sanırlar.

Ebeveynlerin o kadar çok işi var ki bazen tedavi için hapların yutulduğu gibi, eğitim için de yutulacak bir hap bulup çocuklara yutturmak isterler.

Oysa nasıl ki bir binanın inşa olması için, her gün düzenli olarak çalışmak gerekirse, çocuktaki kişilik inşasında da aynı şekilde düzenlilik ve süreklilik gerekir. Ama ebeveynler, bina için normal standartta, her gün az bir miktar çalışmak yerine ayda bir kere, ama uzun süre çalışmak suretiyle bina inşa edeceklerini sanırlar. Çocuğun eğitimi için, her yeni günde yeni ilaveler yapmayı ihmal edip,

ayda yılda bir nasihat edip, nutuk çekerek işler düzgün gitsin isterler.

Ya da bir sorunla karşılaşınca, bağırmakla, çocuğu mahrum bırakmakla, yasaklar koymakla, "Hayır!" demekle konu kapansın isterler.

Bir ev düşünün, evin bazı yerleri çatlıyor ve biz, ev her çatlayışında o çatlağı boyayarak kapatıyoruz. Ama günün birinde ev ansızın üzerimize çöküyor. Bu durumda bizim:

"Bu ev böyle birden niye yıkıldı? Keşke yıkılacağını önceden bilseydik içindeki eşyaları boşaltırdık" demeye hakkımız yok. Çünkü ev, zaten çatlaklar sayesinde dile geliyor, yıkılacağını söylüyordu.

Nasihat, böyle dışarıdan bir evi boyamak gibidir. İlk çatladığında dışarıdan müdahale edersin. Sonra baktın çatlak devam ediyorsa, artık yüzeysel bakım işe yaramıyor demektir. Nasihatte ısrar etmek işe yaramaz. Başka adımlar atmak lazım.

Nasihat yöntemi, bir makineyi ayakta tutan parçalarından sadece birisidir. Bu yüzden tamamen reddedilecek bir terbiye yöntemi değildir. Ama o parçayı gereğinden büyük yaparsan makineyi bozarsın. Nasihatin dozunu kaçırırsan, fayda yerine zarara çevirirsin.

Eğer çocuk, kulağını nasihate tıkarsa tekrar açmaz. Allah Rasulü'nün özellikle çocuklara yaptığı nasihatler sınırlı sayıdadır. Nasihatten başka birçok eğitim uygulaması kullanmıştır.

Pek çok ebeveyn, genelde "Ben söyleyeyim üstüme düşeni yapayım" mantığı ile hareket etmektedir. Ama asıl amaç, söyleyip üzerimizden atmak değil, sözün etkisinden istifade etmektir.

NASİHAT KONUSUNDA YAPILAN EN BELİRGİN HATALAR

1-) Dozunu kaçırarak süresini uzatmak

Nasihatin dozu kaçarsa fayda yerine zarar verir. Çünkü çocuk, kulağını nasihate tıkarsa tekrar açmaz. Nice gençler vardır, anne-babası eğitimi sadece nasihatten ibaret sandığı için kulaklarına kimseden bir şey dinlemeyecek şekilde ağır pamuk koymuşlardır. Bu gençler, ne iyi ne de kötü hiçbir konuşanı dinlemezler. Anne-babanın çocuğa İslami terbiyeyi, nutuk çekmek olarak sanması, aileye çok büyük zararlar verir. Allah Rasulü asla böyle yapmamıştır. Şu hadisi buna örnektir:

"Bir adamın namazı uzun kıldırıp hutbeyi kısa kesmesi, dini iyi bildiğini gösterir. Bu sebeple namazı uzun kıldırıp hutbeyi kısa kesiniz."[124]

Yani dini iyi bilen kişi, az nasihat yapar ama çok icraat yapar. Namaz ve ibadet hakkında uzun uzun konuşarak cemaatin kulağını doldurmaktan ziyade namazı uzun tutar.

2-) Çocuğun kalbi ve kulağı başka yerde iken, anne veya babanın nasihate devam etmesi.

Allah Rasulü'nün nasihatle ilgili çok farklı bir uygulaması vardır. Bu uygulamayı sahabeler çok iyi öğrenmişlerdi. Onların nasihat konusunda Rasulullah'ı *sallallahu aleyhi ve sellem* takip ettiklerini sahabelerden Abdullah İbni Mesud'un yaşadığı şu olaydan anlayabiliriz:

Abdullah İbni Mesud (ra), halka Perşembe günleri vaaz ederdi. Adamın biri ona:

124 Müslim, Cum`a 47

– Ebû Abdurrahman! Keşke bize her gün vaaz etsen, dedi.

İbni Mesud, ona şunları söyledi:

– Sizi usandırmamak için her gün vaaz etmiyorum. Nitekim Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* de bıkıp usanmayalım diye, dinlemeye istekli olduğumuz günleri kollardı.[125]

Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, tavsiye ettiği şeylerin nasıl yapılacağını öğretmeden, bu âlemden göçmemiştir. Onun nasihat konusunda takip ettiği metot böyleydi. Hem sözü hem de nasihati her zaman yerli yerince yapmış, zaman ve zemin şartlarına riayet edip kısa ve öz konuşmuştur.

Başarılı olmak için biz de aynı yöntemi uygulamaya çalışmalıyız. Eğer muhatabımız çocuklar ve gençlerse, onlara nasihat edeceğimizde bıktırıcı olmamak için mutlaka uygun ortamı gözetmek zorundayız. Öyle zamanlar vardır, çocuklar ne verirsen alırlar. Öyle zamanlarda vardır ki, hiç müsait olmaz tamamen kapalı olurlar.

Nasihat bizim hayatımızın bir parçasıdır. Çocuklara namazın ve diğer ahlaki özelliklerin mahiyetini kavratmak için yapacağımız konuşmalar da bir nasihat formatındadır. Ama şunu hiçbir zaman unutmayalım; çocukta bir hissiyat oluşturmaksızın ve dikkatini çekmeksizin nasihate devam etmek, nasihati ters orantıda kullanmak demektir. Fayda yerine zarar verir. Ve çocuk söz sağırı olur. Sözlerimiz bir kulağından girer diğerinden çıkar.

Pek çok anne-baba, çocuklarının hiç söz dinlemediklerinden şikâyetçi olurlar. Dedikleri gibi çocuklar gerçekten

125 Buhari, İlim 11, 12, Daavât 69; Müslim, Münâfikîn 82, 83

söz dinlemiyor olabilirler ama onları, buna teşvik edecek nedenler üzerinde de durmak gerekir.

Hangi konuda olursa olsun, çocuklara yapacağımız nasihatler şu özellikleri taşımalıdır:

1-) İlk olarak çocuk, nasihat dinleyeceği kişiyi sevmelidir. Çocuklarımız bizi zaten seviyor, diye düşünmeyin. Önce çocuklarımıza kendimizi sevdirip sevdiremediğimizi test edelim. Çocuk, hoşuna gitmese de söylediğimiz sözü seviyorsa, bizi sevmiş demektir. Ama hoşuna gitmeyen sözlerimizi sevmiyorsa, bizden çok başkalarını sevmiştir bile maalesef. O zaman nasihat etmeden önce kendimizi sevdirmeye çalışalım.

2-) Nasihatlerimize öncelikle gerçekten inanmalıyız. Başka insanların çocuklarıyla kıyaslayıp, onlara benzemelerine teşvik etmek amacıyla çocuğa bir tavsiye verilmez. Tavsiye, bizim inandığımız değerlerden kaynaklanmalıdır. Yalnızca kalpten inanılan sözlerde feyiz vardır. Değilse laf kalabalığı olur.

Eğer çocuklar, "Anne-babam, çevrelerinden utanmamak için benim şu işlerden uzak durmamı istiyorlar" diye düşünürlerse; "Anne-babamın çevresi beni ilgilendirmiyor" sonucuna varabilirler. Başkalarından utanıldığı veya başkaları ile yarışıldığı için yapılan nasihatler, çocuk tarafından reddedilmeye her zaman müsaittir.

3-) Tavsiye ettiğimiz şeyleri, önce kendimiz uygulamalıyız. Bizim sahip çıkmadığımız hiçbir doğru, çocuk tarafından tam olarak sahiplenilmez. Çocuk; önce görür, sonra dinler. Önce gözü görmeli. Onun gözünün görmediği şeyleri öğretmemiz imkânsızdır.

Bununla ilgili Rasulullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* yaşadığı şu örneğe bakalım:

Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, koyun yüzmekte olan bir çocuk gördü. Çocuk, yüzme işini iyi beceremiyordu. Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, hemen kollarını sıvadı ve çocuğun önünde koyunu yüzmeye başladı. Bu pratik tecrübeden faydalanmak isteyen çocuk, aklını kullanarak işin nasıl yapıldığını dikkatle izledi.

Burada, Rasulullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem*, çocuğa koyunun nasıl yüzdüğünü bizzat uygulayarak öğrettiğini görmekteyiz. Onu dikkatle izleyen çocuk, koyunu yüzmeyi öğrenecektir.

4-) Nasihat, üç cümleyi geçmemelidir. Bir kelime sebep, bir kelime yapılması istenen veya istenmeyen iş, bir kelime de sonuç için kullanılmalıdır. Söz ne kadar uzarsa, dikkate alınma ihtimali o kadar azalır. Allah Rasulü'nün nasihatte sözünü etkili yapan şey, onun cevamiü'l-kelim olmasıydı. Uzun bir konuşma, çocuk için asla fayda vermez. Maksat hedefe ulaşmaksa, bıktırmamak lazımdır.

Örnek olarak Rasulullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem*, Hz. Enes'e yaptığı şu tavsiyeyi verebiliriz:

"Oğulcuğum! Kur'an okumaktan geri durma. Zira Kur'an, ölü kalbe hayat verir; kötü ve çirkin şeylerden ve haddi aşmaktan insanı korur."[126]

5-) Nasihat, somut olmalıdır. Uygun zamanda, belli bir durum ve olay üzerine olmalıdır. Tıpkı Rasulullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* sofra başındaki çocuğa: *"Oğul, besmele çek! Sağ elinle ye! Hep önünden ye!"*[127] dediği ya da

126 Müsnedü'l–Firdevs, 2, 377
127 Buhari, Et'ıme 2, 3

ölüm döşeğindeki Yahudi çocuğa: *"Müslüman ol, ateşten kurtul"*[128] dediği gibi.

Bir başka örnek olarak Rasulullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem*, abdest alırken Hz. Enes'e söylediği şu söze dikkat edelim:

"Oğulcuğum, abdestini tam al ki hafaza melekleri seni sevsin ve ömrün uzatılsın."

Yukarıdaki örneklerdeki bu nasihatler, olayın bizzat yaşandığı sıralarda olduğu için çok etki göstermiştir.

Bir mesele sorun haline gelmeden önce dikkatli olmak gerekir. Namaz konusu, her zaman sorun olma ihtimali olan bir konu olduğu için, sorun halini almadan *önce* uygun zamanlarda uygun üç cümleyi kollamak gerekir. Mesela namaza duracağı esnada çocuğumuza, üç kelimeyle Abdullah İbni Zübeyr'in namazının nasıl olduğunu anlatmak gibi.

Böyle yapmak, saatlerce konuşup ihtarlar vermekten çok daha faydalıdır.

6-) Altı yaşa kadar bebeğinizle; yaptığınız işleri, gittiğiniz yerleri ve gördükleriniz hakkında konuşmanız, nasihatin yerine geçer. Bebekler, hayatlarında lazım olan şeyleri bu şekilde öğrenirler.

Örnek: "Namaz kılmayı çok seviyorum" "Yalan söyleyen insanlar beni çok üzüyor" "Gideceğim yere gitmeden önce namazımı kılayım" gibi.

Veya çocuğun çok sevdiği bir nimete işaret edip: "Allah bize çok güzel nimetler veriyor ya, ben de ona teşekkür etmek için namaz kılıyorum" demek gibi.

128 Buhari, Cenâiz 80

7-) Çocukların: "Anne-babam, bana bunu tavsiye ediyorsa bu, kesin doğrudur" diye düşünmelerini beklememek gerekir. Çocuğun ikna olması şarttır. Çocuk, ikna olur da tavsiyelerimize kendi istediğiyle uyarsa o zaman sözümüz, kuru nasihat olmaktan çıkar, bilgi olur. Çocuğun, bir davranışı isteyerek uygulaması için bilgilenmesi şarttır. Rasulullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* şu nasihati buna örnektir:

"Ey oğlum, yapabilirsen sürekli salâvat oku. Okuduğun sürece meleklerde sana salâvat etmeye devam ederler."

Burada, çocuğun neden salâvat okuması gerektiği de açıklanarak, çocuk ikna edilmiştir. Aileler, genellikle bilgilendirme yapmaksızın, yönlendirme yapmak isterler. Fakat çocuklar, bilgilendirmeyi yönlendirmeye tercih ederler.

Bilgilendirme yaparken çocuğa, sanki olayları yaşatıp sonuçlarını izlettirir gibi anlatmalı, neden ve sonuçlar üzerinde durmalıyız. Özellikle hareketli çocuklar, neden sonuç ilişkisini kavramakta zorlanırlar. Bu sebeple hareketli çocuklara nasihat ederken neden ve sonuçları iyi kavramaları için hikâye ve masal yardımı ile nasihat yapmak yerinde olur. Kur'an'ın nasihat içerikli ayetlerinin pek çoğu, genellikle kıssalar üzerine kuruludur. Çünkü kıssa sayesinde, olayları sonuçları ile birlikte verilme imkânı vardır. Büyüklerin yarar gördüğü bu yöntem, çocukların daha çok işine yarar.

8-) Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, muhataplarımızla akılları nispetinde konuşmamız gerektiğini tavsiye etmiştir. Çocuklarla konuşurken de onların yaşları ve anlayış kapasitelerini göz önünde bulundurmak gerekir.

9-) Yaşı büyük olanlarda yani gençlerde, önce fikirleri alınır; sonra o konu hakkında konuşulur.

10-) Nasihati toprağa attığımız tohum gibi düşünmeli, hemen sonuç vermesini beklememeliyiz. Onun, çocuğun kalbine yerleşmesi, filizlenip boy vermesi uzun sürebilir. Hemen sonuç alamadığımız için çocuğu eleştirmeye başlamamak gerekir. Eleştirilmeyen çocuk, kalbiyle de olsa onu yönlendirmek istediğimiz şeyi takip eder. Ama eleştirilince ters bir istikamette sabitlenebilir. Bazen çocuklar, onlara söylediğimiz şeyleri zaten yaptıklarına inanırlar. Bu, atılan tohumun çürümemiş olduğunu gösterir.

11-) Çocuklara nasihat yapılacağında, onların söz sağırı olamamaları için gereksiz konularda çok fazla uyarmamak: "Uslu otur, üstüne dökme, yaramazlık yapma" gibi çocuğun yerine getirmeye muktedir olmayacağı nasihatlerle kulağını doldurmamak gerekir.

12-) Sürekli emir cümlesi kurmakla nasihat etmeyi karıştırmamak gerekir. Sürekli emredici bir ebeveyn, çocuğunu kendisinden uzaklaştırdığı gibi söylediği şeylere karşı da çocuğun kalbinde uzaklık oluşmasına sebep olur.

Seminerlerimize katılan annelerden bir tanesi, eşinin eve gelir gelmez, tıpkı bir idare müdürü gibi sert bir üslupla çocuklarına namazlarını sorduğunu, haddinden uzun nutuklar çektiğini ve çocuklarının namazdan tamamen soğuma tehlikesi atlattıklarını söyledi. Sonrasında ise şunu ekledi: "Eğer ben pasif bir anne olup, çocukların ibadet terbiyeleri konusunda onlara destek olan bir anne olmasaydım ve babalarının sert tutumlarını yumuşatmasaydım, çocuklar namazdan nefret edeceklerdi."

Bu örnekte olduğu gibi anne-babaların, çocuklarıyla geçirdikleri birkaç saatlik vakitlerini; dini nasihat, ikaz ve vaaz üzerinden devam ettikleri görülmektedir. Bu tutum-

larının iyi sonuçlar getireceğini sanmalarına rağmen iyi sonuçlar elde edemediklerinde ise vaaz ve nasihati artırma eğiliminde olurlar. Nasihati daha çok artırırlarsa daha iyi olacağını sanırlar. En sonunda ise fayda etmeyen nasihatler zamanla, eleştiri ve sert ikazlara dönüşür. Bu şekildeki tutumlar, tamamen yanlış anahtarla kapıyı zorlamak gibidir.

Oysa vaazı kısa tutup, samimi muhabbeti artırırlarsa kazanacaklardır.

ÇOCUKLAR DA NASİHAT EDER

Eğer çocuklara yaptığımız nasihatlerin etkili olmasını istiyorsak, zaman zaman onlara da söz hakkı vermeliyiz. Belki onların da bize söyleyecek bir şeyleri vardır. Tarihte nasihat eden çocuk örneği çoktur. Burada iki tanesini inceleyelim:

Ömer b. Abdulaziz hilafet makamına geçince, yeni görevini tebrik etmek için heyetler onu ziyaret etmeye geliyordu. Gelen heyetlerden birisi, grup adına konuşmak üzere küçük bir çocuğu sözcü olarak seçmişti. Halife Ömer, çocuğa:

"Konuşmak için bunlar, yaşça senden daha büyük birisini bulamadı mı? " diye sordu. Çocuk:

"Ey mü'minlerin emiri! Eğer iş, yaşın büyüklüğünde olsaydı, o zaman şu makamında senden daha yaşlı birisi olurdu. Ey mü'minlerin emiri! Bilmiyor musun, insan iki küçük uzvuyla; dili ve kalbiyle insandır" cevabını verdi. Bunun üzerine Halife Ömer:

"Bana nasihat et yavrum! " dedi. Çocuk, vaaz ve nasihat etti, nihayet halifeyi ağlattı.

Bir başka örnek:

İmam Ebû Hanife, çamurla oynamakta olan bir çocuğu görünce:

"Yavrum, dikkat et çamura düşersin!" demişti. Bunun üzerine çocuk, büyük İmam'a:

"Asıl sen dikkat et ve düşmekten sakın! Çünkü âlimin düşmesi (ilmî tespitinde yanılarak ayağı kayması), âlemin düşmesi (ve dünyanın karışması) demektir" cevabını yetiştirmişti. İmam Ebû Hanife, bu sözden çok etkilenmiş ve çok sarsılmıştı. Artık o günden sonra, öğrencileriyle birlikte tam bir ay müzakere ettikten sonra ancak bir fetva verirdi.

Nasihat etmek, biraz da nasihat dinlemeyi gerektirir.

İÇ DENETİM

ÇOCUĞUN İBADETLERİ İÇSELLEŞTİRMESİ

İnsan beynini inceleyen MR görüntülerinden yola çıkarak, son dönemlerde bazı araştırmalar yapılmış ve araştırmalar, herhangi bir konuda karar alacak bir kişinin düşüncelerden çok duygular çerçevesinde hareket ettiğini ortaya koymuştur. Ortaya konan bu bilgiye göre kişi, bir konuda ne kadar bilgili olursa olsun, çoğu zaman bilgileri doğrultusunda değil, duyguları doğrultusunda hareket eder ve kararları, sadece mantığa ve bilgiye dayanarak değil, geçmişten gelen deneyimlerine göre alır.

Normal şartlarda kişinin karar verme ile ilgili kullandığı mekanizma olarak tamamen beyninin ön bölgesi olan korteksin aktif olması gerekirken, beynin alt bölgesinde depolanan duyguların daha erken harekete geçip, karar anında daha etkin rol oynadığı ortaya çıkmıştır.

Bu duyguların ise tamamen anılar tarafından yönetildiğinin tespit edildiği söylenmektedir. Bu araştırmalar, kişinin, herhangi bir konuyla ilgili güzel bir anısı varsa, karar verirken o anılar çerçevesinde tercih yaptığını ortaya koymaktadır.

Özellikle duygusal zekânın hızlı geliştiği çocukluk döneminde, çocuğa hangi şey sevimli gösterilmişse yetişkinliğinde de ona meylettiği tespit edilmiştir.

Bu araştırmaların sonucunda; insanın duygularının, çoğunlukla kontrol edilmesi çok güç ve baskın bir şekilde bütün hayatında etkin rol oynadığı ve insanın çoğun-

lukla eskiden duyumsadığı ve anımsadığı duygularının hâkimiyeti altında kalıp, iyi bildiği konularda bile bilgileri değil, duyguları doğrultusunda karar verdiği ortaya çıkmıştır.

Beynin, duyguların depolandığı bölge olan alt kısmının insan hayatında bu kadar etkili olmasının hikmetleri çok fazladır.

Anne-babası, çocuğunu kendi sevdiği şeylere yönlendirsin, kendi hissettiği inançlar çerçevesinde büyütsün, çocuğa kendisine benzer bir hayat algısı aşılasın diye, insan bu şekilde yaratılmıştır.

Böyle olunca, anne-babanın günlük tavırları, hissettiği duyguları, günlük olayları değerlendirirken olaylara bakış ve yorumlayışları, kısacası ailenin ruh dünyası ve iç yüzü gizli gizli çocuğa taşınır. Çocuğun asıl eğitimi, ailenin olaylar karşısındaki tepkileridir. Bu tepkiler, duygulardan beslenir. Çünkü duygular da ruhun aynasıdır.

Çocuk, anne-babaya baktığında, o aynaya bakar. Aynaya yansıyan her şeyi, duygu dünyasına işleyerek hayat boyu kullanır.

Duygular, bilgiden ve düşünceden daha önce geldiğine göre çocuklara; düşündürmek ve öğretmekten önce hissettirmek ve sevdirmek lazımdır. Bu sebeple çocuğa bir şey öğretileceğinde kafasından önce kalbine hitap etmek gerekir. Çocuğun önce alt beyni, yani duyguları ibadete alıştırılır, sonra üst beynin bilinçlendirilmesi için gereken bilgiler verilir. Bütün alıştırma evreleri bu iki aşama kaydedildiği zaman başarıya ulaşır.

Eğer bir çocuk, ibadetler denilince veya namaz denilince bunları, içinde olumlu bazı duygularla içselleştire-

miyorsa, namazı kılması gerektiğini bilse de namazını kılmakta zorlanır. Vaktini kullanırken, duygusal bağ kurduğu diğer aktiviteleri seçerek namazını ihmal eder. Ama hayatında namazını anlamlandıracak bir duygu bulursa ezan sesini duyar duymaz, o olumlu duyguların etkisiyle namaza koşabilir. Aksi takdirde çocuk, ibadetle ve cemaatle bütünleşmezse namaza sevgi beslemez.

Rasulullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem*, çocukları güzel duygularla yakalaması ve kendisine bağlaması ile ilgili örnekler çok fazladır; ama burada asrısaadet döneminde, ezanla dalga geçen çocuk olan Ebu Mahzure'nin, hayatını tamamen değiştiren şu olayı örnek verebiliriz.

Ebu Mahzure, yaşadığı olayı şöyle anlatır:

"Peygamber, Huneyn Savaşından dönmekteydi. Ben, hepsi Mekkeli olan on kişilik gençler gurubuyla beraberdim. Huneyn yolunda Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem ile karşılaştık. Rasulullah'ın müezzini namaz için ezan okuyordu. Biz, bir köşeye çekildik ve alay ederek müezzinin söylediklerini tekrar etmeye başladık. Rasulullah bizi duymuştu. Ezan bittikten sonra "Şunların içinde güzel sesli biri var" diye gönderdiği adamlar, bizi huzuruna götürdüler. Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem:

"Sesi gür olanınız hanginiz?" buyurdu? Yanımdakilerin tamamı beni gösterdiler. Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem, onları saldı. Beni yanında alıkoydu. Sonra bana;

"Haydi, bir ezan oku!" buyurdu.

Rasulullah'tan sallallahu aleyhi ve sellem ve bana emrettiği işten son derece nefret ettiğim halde çaresiz, kalktım; önünde ayakta durdum. Bizzat kendisi bana ezanın okunuşunu telkin etti, öğretti.

Ben ezanı bitirdiğim zaman, içinde bir miktar gümüş para bulunan bir kese verdi. Daha sonra alnımı, göğsümü sıvazladı ve; "Mübarek olsun" buyurdu. Ben:

"Ya Rasulallah, Mekke'de ezan okumama müsaade et!" dedim.

"Müsaade ettim" buyurdu.

İşte o anda, Rasulullah'a sallallahu aleyhi ve sellem karşı duyduğum kin ve nefretten bende eser kalmamış, gönlüm ona karşı sevgi ile dolup taşmıştı. Mekke valisi Attab B. Esid'e geldim ve onun valiliği süresince Rasulullah'ın sallallahu aleyhi ve sellem emriyle Mekke'de müezzinlik yaptım."[129]

Ebû Mahzûre, Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* Mekke'den ayrılana kadar Bilal-i Habeşi ile birlikte ezan okumuştur. Ve ezanda, Mekke okuyuşunun kurucusu kabul edildiği rivayet edilir.

Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, burada tamamen Ebu Mahzure'nin duygularına hitap etmiş, aslında ezanı sadece alay etmek maksadıyla okumasına rağmen onun başını sıvazlayıp göğsünü okşamıştır. Ebu Mahzure, yaşadığı bu olaydan çok etkilenerek, kendisini tamamen duygusal bir atmosferde bulup ezana bağlanmış, bütün bir ömrünü ezanın güzel kelimeleri arasında geçirecek bir hayat yaşamıştır.

Çünkü Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* sayesinde ezanı hissetmiş ve içselleştirebilmiştir. Çocuklar, ibadetleri sevdikleri, içselleştirdikleri müddetçe ömür boyu hiçbir uyaran olmadan namaz kılarlar. Öte yandan ibadetler deyince; baskı, zorlama, hakaret görme, nefret gibi duyguları hatırlarlarsa namaza yaklaşmaları da zorlaşacaktır.

129 Ahmed b. Hanbel, III, 409

On yaşını bile doldurmuş olsa çocuğun, ibadetleri aksatması ve gevşek davranması karşısında mutlaka tepkisiz kalmamalıyız; ama bunu yüzeysel bir sorun olarak görüp, yüzeysel metotlarla halledemeyiz. Çünkü normal şartlarda ibadetlerle ilgili bebeklikten itibaren olumlu anı ve duyguları olan çocuk, bunlara karşı kayıtsız kalamaz. Önemli olan çocuğun duygularını biçimleyecek anılar biriktirmesini sağlamaktır. Çocuk, bu anılar sayesinde duygular edinecek, o duygular sayesinde de kararlar alacaktır.

Günümüzde çocuklar, bazı bilgisayar oyunları ve bazı tv dizileriyle anı biriktirip sevinç ve coşkuyu onlarla yaşamaya çalışıyorlar. Aileler ise namaz da dâhil olmak üzere diğer İslami vecibeleri çocuğun duygusal benliğine yerleştirme gayretine girmiyorlarsa çocuk, duygusal olarak bağlandığı başka şeylere meylederek ibadetlerden uzaklaşabilir.

Çocuklar, bebekliklerinden itibaren mutlaka Kur'an ve hadisler hakkında konuşulan, ders, sohbet gibi ortamlarda büyümeli, kalplerine caminin ve ilmin sevgisi hissettirilmelidir. Anne-babalar, kendileri İslam'a hizmet etmek amacıyla ne tür bir aktivite içinde iş görüyorlarsa, çocuklarına da aynı aktivitenin bereketli ortamının atmosferini tattırmalı, çocuğu bu atmosferden mahrum bırakmamalıdır.

Müslüman ailelerin çocukları olmalarına rağmen günümüz çocuklarının pek çoğunun, İslami konuları hissedemez durumda olmaları çok üzücüdür. Bu çocukların büyüdüklerinde, sanki gayrimüslim bir ailede büyümüş gibi, İslam'ın atmosferini hissetmek için çok çaba sarf etmek zorunda kalacakları kesin bir gerçektir. Oysa evleri ve aileleri, onları mahrum bırakmasaydı fazla çaba sarf etmeden doğru yolun yolcusu olabileceklerdi.

Aile ve çocuk arasında duygu köprüsü oluşturmadan, nesil mimarlığı mümkün değildir.

İRADE

Çocuğun, namazı ömür boyu kendi isteği ile kılması için bazı iç kuvvetlere sahip olması gerekir. İbadetlerin, çocuğun duygu dünyasına yerleşmesi demek, alt beynine yerleşmesi demektir. Alt beynin fonksiyonu duygulardır. Üst beyinin fonksiyonu ise akıl ve düşüncelerdir.

Herhangi bir karar alırken, önce duygularla hareket ediyor olmamız, hayvanlara benzer bir içgüdüye sahip olmamızdan kaynaklanır. İnsanlarda da hayvanlara benzer bir içgüdü vardır ama onları, hayvanlardan ayıran bir nokta daha vardır. O da insanların, bu tür içgüdüleri yönetecek iradeye sahip olmasıdır. Bu kapasite sayesinde, geçmişte duygusal atmosferimize kazınan bazı anı ve yargıları yönetmemiz ve gerektiğinde devre dışı bırakmamız mümkün olur.

Allah, hidayet çizgisine yönlendirmek için insanın biyolojik yapısını, birbirine çok girift mekanizmalarla donatmıştır. Duygular, insanı belli bir karara direk yönlendirebilir; fakat insan eğer biraz durup düşünebilirse, o duyguları da biçimleyecek başka bir mekanizma daha kullanıma açılmaya başlar.

Bu mekanizmanın adı, iradedir ve sadece insana hastır. İnsan, iradesi sayesinde hayvanları geçmiştir. Çünkü alt beyin, hem hayvanlarda hem de insanlarda vardır ama insan ile hayvan beyni arasında gözle görülür bir fark vardır. Bu fark, insanın ön beyni ile ilgilidir. Hayvanlarda ön beyin, yok denecek kadar küçük ve işlevsizdir. İnsanın ise ön beyninin boyutu, diğer canlılara oranla yüzde kırk daha büyüktür. Ve bu ön beyin, insandaki iradeyi kontrol eden bölümdür.

İnsan; düşünme, ölçüp biçme ve seçme yeteneğine sahiptir. Duygular, insan hayatında çok etkilidir ama insanın, duygularını da kontrol edecek bir iradesi vardır.

İrade; farklı davranış şekillerinden herhangi birini seçme, bir şeyi yapıp yapmama konusunda karar verme gücüdür.

İrade; bilgi, anı, hissiyat gibi insanın özünde var olan bütün her şeyi hesaba katarak ölçer, biçer, tartar ve karar alır. Karar aldıktan sonra aynı şekilde bu kararı uygulama görevi de iradeye düşer.

Hiçbir insan, güçlü ya da zayıf irade ile dünyaya gelmez. İradeyi zayıflatan da kuvvetlendiren de insanın kendisidir. İradenin zayıflaması ya da güçlenmesi, hem eğitime hem de yaşam şekline bağlıdır.

İrade eğitimi, çocukluk dönemindeki yaşam tarzıyla bağlantılıdır. Çocukluk döneminde iradesinin gelişmesine katkı yapılmış bir çocuğun, namaz gibi bir ibadeti ifa etmesi çok daha kolay olur.

Böyle bir çocuk ya da genç, kendisine gelen zararlı çağrılara olumlu cevap vermez. Aksine, kendisi için lazım olan faydalı çağrılara yöneldiği için namaz ona zor gelmez. Ama iradesi zayıf olan kişi, hiçbir görevde uzun süre sebat edemez.

Konuyu daha iyi anlamak için, insani hareketlerin hangi merkezlerden yönetildiğinin üzerinde durmak gerekir.

İnsanın inancının şekillendiği yer, kalptir. Hem maddi canlılık hem de manevi canlılık kalbin görevidir. Orada inançlar, düşünceler olgunlaşır. Hareketi kontrol eden aza ise beyindir. Beyin, önce bilgiyi toplar, kalbe gönderir; kalp doğruluğunu, yanlışlığını onaylayıp tekrar beyne gönderir. Sonrasında beyin, bunları uygulamak için hemen harekete geçer ve diğer bütün organlara emir verir. Bütün kararlar kalpten çıkar ama işin büyük kısmını beyin

yapar. Bu hareket, tahmin bile edemeyeceğimiz kadar kısa sürelerde gerçekleşir.

Beynin içinde, iradenin planlandığı yer, alın ve gözlerin hemen arkasındaki ön lob diye adlandırılan bölümdür. Beyindeki bu bölüm, karar verme ve o kararı uygulamada iş gören bölümdür. Yani ne yaptığımızı ve yapmadığımızı denetleyen irade diye kullandığımız yerdir.

Beynin ön bölgesi, belli bir şeyi yapmaya karar verir, hareket ve duygularımızı kontrol eder, uzun vadeli planlar yapabilir, anlık dürtülerimizi bastırabiliriz.

Beynin ön lobunun olduğu bu bölge, uzun yıllar araştırıldığı halde, ne işe yaradığı bilgisine bir türlü ulaşılmamış bir bölgeydi. Beynin başka bölgeleri, beyin ameliyatları sırasında elektrotlarla uyarıldığında vücudun ilgili kısımları hareket etmekteydi. Ama bu bölge hiçbir uyarı karşısında hareket etmiyor, ne işe yaradığına dair bir ipucu vermiyordu. O yüzden bu bölgeye "suskun bölge" denmiş ve işlevinin ne olduğu uzun zaman anlaşılamamıştı. İnsanlık, alnımızda bulunan bu bölgedeki beyin parçasının, hür irademizin organı olduğunu çok uzun araştırmalar sonucunda fark etti.

Bir demiryolu işçisinin, beyninin ön bölümünün hasar gördüğü kaza sonrasında kişilik değiştirdiğinin belirlenmesi, ön beyin hakkında önceden bilinmeyen şeylerin bilinmesi için bir başlangıç olmuştur.

Bu işçinin yaşadığı kazadan sonra tamamen kişilik değiştirdiği, uygunsuz davranışlar sergilediği, küfürbaz, öfkeli, sorumsuz biri olduğu, görevlerini ihmal ettiği, işlerini düzenli takip edemez ve ahlak dışı davranışlardan kaçınamaz hale geldiği, kısacası olduğundan çok farklı bir insana dönüştüğünün görülmesi, bu bölgenin bütün suskunluğunu bozmaya yetecekti.

Ön lobu, yani alın bölgesi hasara uğramış kişilerin, yapılması gereken işlerin sırasını karıştırdığı, nerede ne yapacağını bilemez bir halde, iradeleri felce uğramış bir şekilde yaşadığı gözlemlenmişti. Eşyanın kullanış amacını bilemedikleri, ayrıca en ufak bir etki sebebiyle, gittikleri düzgün yoldan kolayca döndükleri görülmeye başlandı.

Bütün bu tecrübe, ön beyin ile ilgili yeni bir ufuk açmıştı. Ayrıca insan beyninin ön lob boyutunun, diğer canlılara oranla yüzde kırk daha büyük olmasının fark edilmesiyle, insan beyni ile hayvan beyni arasındaki en büyük farkın, ön lobla alakalı olduğu anlaşılmaya başlandı.

Alnın hemen arkasındaki ön beynin durumunun her insanda aynı olmadığı, kimi insanda daha yoğun ve daha kaliteli olduğu tespit edildi. Beyninin ön lobu daha kaliteli olan kişilerin, pek çok vasıf ve meziyetler bakımından diğer insanlardan üstün bir kişiliğe sahip olduğu ortaya çıktı. Ön lobu küçük ve kalitesiz kişiler de iradesi zayıf kişilerdi.

Ön beynin, insanın en mucizevî bölgesi olduğu sonunda anlaşılmıştı. Fakat muasır medeniyet, ön beynin fonksiyonunu çok geç fark etmişti. Oysa Hz. Hud, zaten asırlar öncesinde bu bölgeye dikkatleri çekerek insanın alnına, yani ön beynine özellikle vurgu yapmıştı. Kavmiyle yaptığı bir konuşmada ön beyin, yani alın ile ilgili kimsenin bilmediği şeyleri önceden bildiğini ortaya koymuştu. Hz. Hud'un kavmiyle arasında geçen konuşma şöyledir:

"(Hud dedi ki) Ben gerçekten, benim de Rabbim, sizin de Rabbiniz olan Allah'a tevekkül ettim. O'nun, alnından yakalayıp denetlemediği hiçbir canlı yoktur. Muhakkak benim Rabbim, dosdoğru bir yol üzerinedir."[130]

130 Hud 11/56

Hz. Hud, bu konuşma sayesinde, insanın karar mekanizması olan alnının günün birinde hesaba çekileceğini söylemek istemiştir.

Ayrıca alnın, kişinin irade bölgesi olduğu, Alak Sûresi'nde de Allah tarafından açıklanmıştır:

"Hayır; eğer o, (bu tutumuna) bir son vermeyecek olursa, and olsun, onu alnından tutup sürükleyeceğiz; o yalancı, günahkâr olan alnından." [131]

Bu ayette insanın alnının yalancı ve günahkâr olarak vasıflandırılması, bütün bu bilgileri derleyip toplayacak niteliktedir.

Yine Rahman Sûresi'nde: ***"Suçlular simalarından tanınır, alınlarından ve ayaklarından tutulur."***[132] buyrularak alna vurgu yapılmıştır.

İmam Kurtubi de tefsirinde, insanın alnının önemine işaret ederek şöyle demiştir:

"Allah, yeryüzünde hareket eden her bir canlının hareketlerini gözlerinin arasında alnına yerleştirmiştir. İşte bu yüzden insanın vücudundaki bu yere 'nâsiye' adı verilmiştir. Çünkü alın, kulların takdir edilen hareketlerini nass ile ortaya koymaktadır. O halde 'nâsiye', yüce Allah'ın yaratmadan önce nazar ettiği hareketlerin nassa bağlanmış olmasından alınan bir kelimedir."[133]

İmam Tirmizî de, "Allah'ın insanı yarattıktan sonra ona nazar etmesiyle, alnına kendi nurundan yerleştirdiğini" söyler.[134]

131 Alak 96/15-16
132 Rahman 55/41
133 İmam Kurtubi, el-Camiu li-Ahkâmi'l-Kur'an, Buruc Yayınları: 9/82-84
134 Nevâdiru'l-Usul, Muslim, Kader 16; Tirmizî, Kader 18; Müsned, II, 169

İslam âlimleri; insanın alnının, insanın ana kontrol merkezi olduğunu asırlar önce söylemişlerdi. Hud Sûresi'nde; ***"Alnından denetlemediği hiçbir canlı yoktur"*** denilmesi, Allah'ın yarattığı diğer bütün varlıkların iradelerini her an kontrol ettiği gibi, insanı da kontrol ettiği anlamına gelir.

Her insanın ön lob boyutunun aynı olmadığını söylemiştik. Demek ki ön lob boyutu, bazı uygulamalar sayesinde gelişir ve daha kaliteli bir hale gelir. Bunun için, irade eğitimi veya diğer adıyla nefis terbiyesi yapılması gerekir.

"İrade eğitimi veya nefis terbiyesi, ruhani işlerdir. İnsan beyninin büyüyüp gelişmesine nasıl sebep olur?" diye sorulursa, şöyle bir cevap veririz:

Allah, insanın bedeni ve ruhunu birbirinden bağımsız yaratmamıştır. Yani insanın ruhundaki faaliyetler, mutlaka bedeninde bir yere yansır. Ruhtaki değişikliklerin izi, mutlaka bedende bulunur.

İşte ruhtaki değişikliklerin bedene yansıması ile ilgili en can alıcı örnek, irade ile ön beyin arasındaki ilişkidir. Yani kişi, irade eğitimi yaptığı zaman beyninin ön bölümünde değişiklikler olur. İrade eğitimi sayesinde de ön beyin gelişir. Ön beyin daha fazla büyür ve içerik olarak daha kaliteli hale gelir. Daha fazla büyüyen ve daha kaliteli hale gelen beyin ise o kişiyi daha sağlam ve dirayetli yapar.

İrade eğitiminin İslam literatüründeki karşılığı, nefis terbiyesidir. İrade eğitimi ve nefis terbiyesini eş anlamlı iki kelime olarak değerlendirebiliriz.

NEFİS TERBİYESİ (İRADE EĞİTİMİ) NE DEMEKTİR?

Nefis terbiyesi, kişinin istek ve arzularını dizginleyerek kendi kendini terbiye etmesi demektir. İnsanın kendini terbiye etmesi sayesinde ise ön beyni daha çok büyür. Ön beyin büyüyünce de hayvanlarla arasındaki fark artar.

Büyük âlimler, irade eğitimi yani nefis terbiyesine çok önem verirlerdi. Her istek ve arzularına ulaşmamayı adeta şiar haline getirmişlerdi. İlim ve ibadette dirayet göstermeleri, faydasız işleri kolayca terk etmeleri, çevrelerindeki insanları kendilerine hayran bırakacak özelliklere sahip olmaları nefislerini böyle terbiye etmeleri sebebiyleydi.

Buna Riyâzü's-Sâlihîn'in müellifi İmam Nevevi'yi örnek verebiliriz. Kendisine yapılan pek çok cazip teklifi, istikametini bozmamak için reddedebiliyordu. Onun diğer insanlara zor gelen işleri yapması, nefsini iyi terbiye etmesinden dolayıydı. Çünkü reddedilmesi zor teklifler gelmeden önce nefsini terbiye etmişti. Hayatını anlatan eserlerde, günde bir defa sadece bir çeşit yemek yediği, sofrasında iki çeşit yiyeceğin nadiren bulunduğu, eti de köyüne gideceği zamanlar yediği anlatılır. Suyu ise sadece seher vakti içtiği, karla soğutulmuş soğuk suyu da içmediği söylenir. Uyku getirir diye salatalık bile yemediği, talebelik döneminde iki yıl boyunca yere uzanıp yatmadığı, uykusu gelince kitaplarına yaslanarak biraz uyukladığı söylenir.

Onun hayatını yazanların hemen hepsi; Şam'da yetişen meyveleri yemediğini, bunun sebebini soranlara, Şam'da pek çok vakıf arazisi bulunduğunu, bunların titizlikle idare edilmediğini, dolayısıyla bu meyvelere haram karıştığını, söylediğini anlatırlar. Bu haller, onun irade eği-

timi yani nefis terbiyesine ne kadar önem verdiğini göstermektedir.

Zaten hem kendi asrını hem de bizim asrımızı aydınlatacak ilme ulaşmak için, belli bir irade kuvvetine sahip olması gerekirdi.

İşte İmam Nevevi örneğindeki gibi insan, meleklerin bile kendisine özeneceği yüce bir makama ulaşma kabiliyetine sahiptir. Öte yandan hayvanlardan bile aşağıya düşebilir.

Bütün bunlar bilinince; hiçbir insanın, iradesi zayıf veya kuvvetli olarak dünyaya gelmediği, iradesini kendisinin kuvvetlendirip zayıflattığı anlaşılmış olur.

İRADE ZAYIFLAMASI NASIL OLUR?

İradenin zayıflaması da insanın basit isteklerini her yerine getirişi ile başlar. Kişi, her arzusuna uyarsa iradesi zayıflar. Yukarıdaki büyük âlim örneğinde o âlimin, nefsini terbiye ederek iradesini kuvvetlendirdiği gibi, şayet bunun tam tersi bir istikamet olursa da iradesini zayıflatır.

İradenin zayıflama süreci şöyle olur: İnsan, sıradan bir isteğini yerine getirir, arzusunun peşine düşerse bu, onun iradesinin zayıflaması için bir başlangıç kabul edilir. Kişi, nefsinin basit de olsa bir arzusuna ulaşınca, aşağıya doğru bir düşüş gerçekleşir. Böylece nefsi arzuları kuvvetlenir ve iradesi zayıflar. Kişi, canının çektiği şeyleri her yapışında nefsi güç kazanır. Nefis kuvvetlendiğinde de irade zayıflar.

Buradaki nefis, insanın hayvanlara has olan dürtüsüdür. Bu dürtü kuvvetlendiğinde, insana has olan ön beyni küçülür ve iradesi zayıflar.

İRADE ZAYIFLAYINCA NE OLUR?

Eğer insan nefsini dizginlemezse, Allah'ın gösterdiği yöne doğru gidemez. On yıl önceki çocuklar ile şimdiki çocuklar aynı değildir; çünkü nefis doyuruldukça, nefse yönelik istekler artmıştır. Asrımızdaki çocuklar, varlık içinde yokluk halinde gibidirler. Küçük şeylerle mutlu olamazlar. Büyük şeylerde bile hep bir kusur ararlar. Bunun nedeni, her istediklerini elde etmeleridir. Çünkü her istediğini elde eden kişinin hali, aşırılık ve şımarıklık olur, mutsuzluk ve tatminsizlik olur.

Batıdaki yaşam tarzı, buna en güzel örnektir. Her istediğini elde ederek geçen bir çocukluk, doğal olarak öyle bir gençliğe dönüşür. Böyle insanların, basit isteklere "Hayır" demek şöyle dursun, ahlaki olarak kabul edilmez davranışlardan çekinmez hale gelmelerinin nedeni, ön beyinlerinin neredeyse hayvanlarınki kadar küçülmüş olmasıdır.

Çünkü insanı kötülüğe çağıran iki kuvvet vardır. Birincisi nefsi, ikincisi şeytandır. Şeytanın en kolay saptırdığı kişi, nefsini şımartmış kişidir. Nefis, şımarıp kuvvetlenince şeytan için hazır hale gelir. Şeytan, ancak nefsi kuvvetlenmiş kişiye hükmedebilir. Bu da demek oluyor ki; kendini şeytana hazır hale getirmek, kişinin kendi elindedir.

Nefsini kuvvetlendirmiş kişiler, şeytanın her türlü çağrısına kolayca icabet ederler; çünkü insani yönleri çok zayıfladığı için, kendilerini durduracak güçleri kalmaz.

Yani irade zayıflayınca kişilik zayıflar. Çünkü ön beyin küçülmüştür artık. Rüzgâr, hangi yöne eserse savrulma o yöne olur. Bir davranışta uzun süre sebat etmek şöyle dursun, belli bir düşünceyi savunması bile zorlaşır. İradesi zayıf olan kişiyi, ikna kabiliyeti baskın olan birisi kolayca

idare edebilir. Yolundan çevirmek için ona sadece "Haydi!" demek, fikrini değiştirmek için "Yok o öyle değil" demek yeterlidir. Kendini savunamaz bile.

İrade zayıflayınca; belli bir kararı uygulamada zorlanmak ve günahlardan sakınmamak halleri ortaya çıkar.

Nefis terbiyesinin çocuk ve ibadet konusu ile ne ilgisi vardır?

Çünkü namaz ibadeti, çocuğun kendi iradesi ile yerine getirmesi gereken bir ibadettir. İradesi kuvvetli olmayan kişiler, namazda devamlı olamazlar.

NEFSİN ZAYIFLAYIP, İRADENİN KUVVETLENMESİ İÇİN YAPILACAKLAR

İrade zayıflaması sonucunda insanın başına bunca şey geliyorsa, bu iradeyi kuvvetlendirmek gerekir. İradeyi kuvvetlendirmenin bazı formülleri vardır:

1) İRADE KUVVETİ İÇİN GÜNAHLARDAN KAÇINMAK GEREKİR

Müslümanın, aslen günah olmayan pek çok arzusunu bile yok sayması gerekirken günahları işlemeye başlaması, iradesindeki düşüklüğün çok büyük olduğunu gösterir.

Günahlar, nefsin sınırlarıdır. Allah, insana, günahlarda ısrar etmesin, sadece kendisine itaat etsin diye irade vermiştir. Müslüman, neyin günah neyin meşru olduğunu bilir ve günahlarda ısrar etmez. Şayet günahlarda ısrar ediyorsa, ön beyni tamamen felç olmuş, iradesi çok zayıflamış demektir.

Günah ve Allah'a isyan konusunda çocukların büyüklerden çok farkı yoktur. Tek fark onların, hatalarından hesaba çekilmemeleridir. Ama günahlardan sakındırılmazlarsa, günahlar doğrultusunda bir kişilik geliştirirler. Çocuklara belki günahlarından sorulmaz ama maalesef günahlar, hayat boyu onların karakterlerinde saklı kalır. Kişiliklerini bu hatalar inşa eder. İleride daha düzgün bir yaşantıya sahip olmaları için büyüklerin korunduğu hatalardan onları da korumaya özen göstermek gerekir.

İmam Şafi, küçüklüğünde İmam Malik'in önüne oturup ders almaya başlayınca, kıvrak ve parlak zekâsı ve üstün anlayışı İmam Malikin çok hoşuna gider ve ona şöyle bir tembihte bulunur. "Allah'ın senin kalbine bir nur atmış olduğunu görüyorum. Sakın onu günah karanlığı ile söndürme."

Günahların dünyada ortaya çıkaracağı zararların telafisi, ahiretteki zararların telafisinden daha zordur. Yani günah, kişinin öncelikle dünya hayatını tarumar eder.

İradenin zayıflaması küçük bir günahla başlar, o günah yüzünden irade, bir kuvvetini kaybeder. Kuvvetini kaybeden irade, bir başka günaha karşı da zayıf duruma düştüğü için sonrasında kişi yeni bir günah kapısından girer. Bu, bir döngü gibidir. Bu döngü, insanın ön beyin yapısını değiştirir.

Tevbe edip tamamen uzaklaşmadığı sürece günah, insan iradesinde aşağıya doğru bir düşüş başlatır. Günahta ısrar eden kişi öyle zayıflar ki, basit güzel işleri yapma kuvvetinden bile mahrum olur. En sonunda Allah, o kişiye bir şeytanı musallat eder ve sonunda da şeytan onunla yakın dost olur.

"Onlara o adamın kıssasını oku ki, ona ayetlerimizi sunmuştuk da o, onlardan sıyrıldı çıktı. Der-

ken onu şeytan arkasına taktı da sapkınlardan oldu. Eğer dileseydik biz, onu o ayetlerle yükseltirdik. Lakin o, yere (süfli şeylere) saplandı ve hevasının ardına düştü. Artık onun meseli, o köpeğin meseline benzer ki, üzerine varsan dilini sarkıtır solur, bıraksan yine dilini sarkıtır, solur. İşte bu, ayetlerimizi yalanlayan kimselerin meselidir."[135]

Çocukları günahlardan korumanın en kolay yolu, onları haramlar ve helaller hakkında bilgilendirmekten geçer. Sonrasında, bilgiyi özümseyen çocuğun hayatını bu doğrultuda düzenlemesi için sürekli rehberlik edilir.

Çocuğun, gözleriyle harama bakmaması, diliyle yalan iftira vb. sözlerden kaçınması, kalbiyle haset ve zandan korunması için yapılan rehberlik, ileride onların ibadetleri kolay yerine getirmeleri için lazım olan bir nefis terbiyesidir.

2) İRADE KUVVETİ İÇİN İSTEK VE ARZULAR DİZGİNLENMELİDİR

İster çocuk ister yetişkin olsun insan, iradesini kullanarak istek ve arzularını dizginleyebilmeyi, bazı isteklerini yok sayabilmeyi öğrenmelidir. İnsanın her arzusunun peşinde koşmaması gerekir. İnsan, hayatını tamamen içgüdüsel dürtülerle, yani canının arzuladığı işler doğrultusunda yaşarsa zamanla insan olma özelliğini yitirir, adeta hayvanlara benzemeye başlar. Çünkü beynindeki insana has olan ön beyin, iyice küçülür.

Kur'an, bir kavmin en şerlilerinden bahsederken onların her zaman aşırı zenginler gurubundan olduklarını

135 A'raf 7/175-176

söyler. Çünkü onlar, nefislerini sürekli sevindirip şımartma imkânı bulmuşlar, nefislerine aşırı rağbet ettikleri için de zamanla kendilerini büyük görmeye başlamışlardı. Mekke'nin inkârcılarının ortak özelliği, aşırı zengin olmalarıydı.

Burada kınanan zenginlik değil, kişinin nefsini beslemesi, onu şımartmasıdır. Kimi aileler, eline geçen en ufak bir şeyle çocuklarının nefislerini beslerler. Kimileri de çocuklarına, infak etmeyi ve her arzuya ulaşmayı hedeflememeyi öğretir. Bu, bir tercihtir. Burada bahsedilen, kişinin nefsini şımartmasıdır.

Allah Rasulü, yattığı yatağın konforunu artırabilirdi. Ama o, bunu artırdığı zaman nefsinin kuvvetlenip, geceleri ibadetten mahrum olacağını biliyordu. Evine giren süslü bir eşyayı hemen atmaya çalışması da bu sebeptendir.

Yapılan bir araştırmada bir grup insana bir cihaz verilmiş, gün içerisinde bir şey isteyip arzuladıklarında o cihaza basmaları söylenmiş, sabahtan gece yarısına kadar, bu insanların düğmeye on binden fazla bastıkları görülmüştür.

Normalde bir gün içinde bu kadar arzu gerçekleşmez. Bunlar arasından tercih yapılmalıdır. Ama anlık bir dürtüyle keyif veren bir arzusunu tercih eden kişi, mağlup olmuş olur.

Demek ki insanın her istediğine kavuşmaması, kendi iyiliğinedir. Çocuklar da böyledir. Belli sınır ve kurallar etrafında büyüyüp olgunlaşırlarsa onlar da kaliteli bir ön beyne sahip olup, kaliteli bir insan olurlar.

Öte yandan, istediğini gerçekleştiremeyen çocuğun olumlu duygulardan mahrum olmaması için, isteğine yakın olan başka seçeneklerin devreye girmesi gerekir. Tıp-

kı Allah Rasulü'nün, kendisinden deve isteyen torunlarına deve almaması ama onlara, içleri huzura kavuşuncaya kadar develik yapması örneğinde olduğu gibi.

A-) İRADEMİZ KUVVETLİ Mİ?

Sürekli istek ve arzularımızı bastırmakla uğraşıp zaman kaybediyorsak, irademiz zayıf demektir. Çünkü zihnimizin, arzularla çok fazla meşgul olamaması lazım. Bazı şeyleri reddederken zaman harcamamalıyız. Pek çok konuda vereceğimiz tepki, önceden belli olmalıdır.

Yani beynimizin yasaklara karşı önceden programlanması lazım. Veya emirlere önceden iyi odaklanmamız lazım. Ara sıra şöyle diyorsak, irademiz zayıftır: "Bu vakit de namaz geçsin. Kılma imkânım yok" "Bu sefer de yalan söyleyivereyim. Başka çıkar yolum yok" "Bu konu beni ilgilendirmiyor ama yine de söyleyeceklerimi söyleyeceğim" gibi.

Eğer böyleysek, bizim gündemimiz çabuk kayboluyor demektir.

3- İRADE KUVVETİ İÇİN CANIN HER İSTEDİĞİNİ YEMEMEK GEREKİR

Allah Rasulü, *"Kişiye canının her istediğini yemesi, israf olarak yeter."*[136] buyurmuştur.

İradeyi kuvvetlendirmek için de kişinin canının çektiği her şeyi yememesi, sürekli lezzetli gıdalarla beslen-

136 İbn-i Mâce, Et'ime, 51

memesi gerekir. Mutlaka sofradan tam doymamış olarak kalkılmalıdır.

Eskiden, bedenin ihtiyacından fazla yemeye yönelik eğilim, kişiye zarar veren bir ahlaki bozukluk olduğu kabul edilir; bu şekilde ihtiyaçtan fazla yemek yemek de oburluk olarak tanımlanırdı. Ve oburluğun, kişinin zihnini kararttığı, muhakeme gücünü körelttiği ve oburluk sebebiyle insanların normalde algılaması mümkün olan şeyleri algılama imkânını kaybettiği kesin bir inanıştı.

Pek çok İslam âlimi, ihtiyaçtan fazla yemez ve böylece manevi bir ölümden kendilerini korurlardı. İhtiyaçtan fazla yemedikleri gibi, arzu ettikleri her şeyi yememeye de özen gösterirlerdi. Bununla ilgili sahabeler arasında çok fazla örnek vardır. Bir tanesi şöyledir:

Cabir bin Abdullah, yanında bir miktar et ile beraber Hz. Ömer'e uğradı. Hz. Ömer, "Ey Cabir bu ne?" diye sordu. O da "Canım et çekti de, satın aldım" cevabını verince Hz. Ömer: "Sen canının her çektiğini alır mısın?" sözleriyle onu uyardı.

Rivayetlere göre Hz. Ömer, insanlara canlarının çektiği her şeyi yemelerini yasaklamıştır.

Çünkü insanın canının her çektiği şeyi yemesi, nefsini kuvvetlendirip iradesini zayıflatır. Bazı özel manevi makamlar, ancak canının çektiği her şeyi yemeyenlerin ulaşabileceği makamlardır. Önüne hazırlatılan çeşit dolu yiyecekleri reddederek: "Biz böyle yemedik. Müslüman olduğum günden beri doyuncaya kadar yemek yemedim"[137] diyen İbni Ömer, ibadetlerde elde ettiği kuvvetini buna borçlu olduğunu söylemiştir.

137 İbni Cevzi, Sıfatü's-Safve, 575

Günümüz çocuklarının iradesiz hallerinin en büyük sebebi, her gün ambalajlı ve lezzetli gıdalar tüketmeleridir. Onlara, mutlaka sınır koyulmalıdır. Buna dikkat edilmezse çocuklara iyilik değil, kötülük edilmiş olur. Çünkü bu sebeple insanlığın zirvesinden adım adım inmeleri mümkündür.

Yiyecek ile ilgili özel zevkleri sürekli takip etmek de bu konuya dâhildir; çünkü insanın kendine her hürmet edişi, onun içindeki nefsi şımartıp kuvvetlendirir.

Çocuklar, evlerdeki yemek zamanlarını, her zaman lezzetli yemeklerin yenildiği zamanlar olarak hatırlamamalı, zaman zaman tek çeşit yemeyi de öğrenmelidirler.

Azla yetinmeye, abur cuburdan kendilerini kısıtlamaya alışmalıdırlar. Evlerinin bir köşesinde, ambalajlı gıdaların var olduğunu ve her istediklerinde bunlara ulaşacaklarını bilerek büyütülen çocukların, namaza bağlılık bir tarafa, hayatları boyunca basit konularda bile iradelerini kontrol edemez hale geldiği tecrübelerle sabitleşmiştir.

Çocuğun iradesini kuvvetlendirecek bir başka uygulama da yemek sofrası hazır iken, çocuğun, büyüklerin başlamasını bekledikten sonra yemek yemeye başlamasıdır. Eskiden çocuklar, büyüklerin eli yemek tabağına uzatmadan yemeğe başlamazlardı. Şimdiler de ise, "Çocuktur, beklemesin. İstediği zaman yesin" diye düşünülüyor. Fakat o sofrada çocuğun birkaç dakika yemeyerek beklemesi, geleceğe dönük bir irade eğitimidir.

Ayrıca, oruç tutmaya gücü yetmeyen küçük çocuklara Ramazan ayında, tekne orucu olarak meşhur olan oruçlar tutturulursa çocuk, irade eğitimi konusunda çok fazla yol kat eder.

4- İRADEYİ KUVVETLENDİRMEK İÇİN HER GÜN YAPILAN ŞEYLERİ BAZEN TERK ETMEK GEREKİR

Bazı şeyleri sürekli olarak alışkanlık edinmek, kişiyi tiryaki, yani bağımlı yapar. Oysa Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ashabına, onları bağımlı yapacak şeylerden uzaklaşmalarını tavsiye ederdi. Çünkü bağımlılık, iradeyi zayıflatır. Bağımlı olunan şeylerin mutlaka bir müddet terk edilmesi lazımdır.

Mesela: "Ben her gün çay içmeden duramam" diyen bir kişi, bağımlı olmuştur. Bir müddet mutlaka çayı terk etmelidir. Çünkü insanın dünyevi konularda: "Bu olmadan olmaz" dediği şeyler, iradeyi zayıflatır. Ön beyni küçültür. Onları bir müddet terk etmesi ise bunun aksi olarak ön beyni büyütür.

Orucun bize farz kılınması ve bunun peş peşe otuz gün olmasının hikmeti de bu şekildedir. Orucun hikmeti, açlık sayesinde yemeğin kıymetini bilmek ya da açların halinden anlamak için bir terbiye olmaktan ötedir. Oruç, sadece açların halini anlama ibadeti olsaydı, iftar ve sahur menüsünde sınırlar olurdu.

Oruç, insanın, her zaman yediği gündelik yiyeceklerden belli zaman diliminde kaçınmasıdır. O yiyecekler, normalde haram olmadığı halde oruçlu kişi, geçici olarak onları haram kabul eder. Çünkü insanın her zaman yaptığı şeyleri bir dönem kendisine yasaklamasıyla iradesinin kuvvetlenmesi lazımdır.

Demek ki, Müslüman olup da bağımlı olduğu şeyleri bir müddet terk etmeyen kişi yoktur. Çünkü her Müslüman oruç tutar. Farz orucu tutan kişinin ön beyni küçülmez.

Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* çocukların da oruca erken başlamalarını tavsiye etmiş: *"Çocuk, üç gün üst üste oruç tutmaya güç yetirirse Ramazan orucu ona vacip olur."*[138] buyurmuştur. Bu hadise göre çocuk, takat yetirmeye başlayınca oruç tutmalıdır. Oruca erken başlaması irade eğitimi (nefis terbiyesi) açısından çok faydalıdır.

Çünkü çocuğun canı, bir yiyecek çektiğinde onu yiyebilme imkânını araştırır ve bulduktan sonra hemen yer. Ama oruçlu olduğunda, onu yemekten vazgeçmek zorundadır. İşte bu yaptığı iş sayesinde iradesi kuvvetlenir.

Sıcak yaz gününde oruç tutan çocuk, hem dışarıda oynar hem de susuzluğuyla baş etmeye çalışır. Her susayışında kendi kendine: "Ben niye su içmiyorum acaba?" diye sorar ve yakında bulunan çeşmenin başına gider. Suyu içeceği esnada ise oruçlu olduğunu hatırlar ve suyu içemez. Akşama kadar orucunu bozmadığı için yaşadığı onca zorluğa rağmen nefsini bastırmış, kendini kontrol etmiş olur.

İradeyi kuvvetlendirmek için (yeme içmeye sınır koyulması gibi) kişinin kendisini ilgilendirmeyen konularda susmasını da örnek verebiliriz. Eğer konuşmaya çok fazla isteği varken susabilirse, insanın iradesi zirve yapar. Zirveleşmiş irade ise başka zamanlarda insanın çok işine yarar.

Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, torunu Hz. Hasan'a *"Seni ilgilendirmeyen şeyleri bırak."*[139] diye tavsiyede bulunmuştur. Ona bu tavsiyeyi verdiğinde Hz. Hasan, sekiz yaşındaydı. Özellikle böyle bir tavsiyeyi vermesi, nefis terbiyesinin ne kadar erken yaşlarda başladığını gösterir.

138 Abdurrezzak 4, 154-155
139 Tirmizî, Ebvâbu's-Salât, 341

Çünkü nefis, kendisini ilgilendirsin ya da ilgilendirmesin, merakını doyuruncaya kadar meselelerin peşinden gitmeye meyillidir. Olmadık işleri takip etmesi için, insanın içinde sürekli konuşan bir nefis vardır. Peşinden gitmeyi bırakırsa nefsini dinlememiş olacağından, nefsi de susmak zorunda kalır. Nefsin susmasıyla da irade kuvvetlenir.

5- ZORU BAŞARMAK İRADEYİ KUVVETLENDİRİR

İnsanın iradesi, zor olanı başardığında artar. Ama zor olanı başaramadığı zaman kolay olan bile zor gelir.

Hayatta zor olarak kabul ettiğimiz bazı şeyler vardır. Onların gerçekleştirilmesi imkânsız gibi görülür. Aslında o iş, nefis onu zor kabul ettiği için imkânsızlaşmıştır. Biraz zorlanılsa yapılacaktır.

İbadetlerle ilgili örnek vermek gerekirse; namazın her zaman ilk vakitte kılınması nefse zor gelir. Ya da uzun kıyam, rukû ve secde yapmak veya ezanı dinlerken abdestli olmak, düzenli misvak kullanmak ve sürekli abdestli yaşamaya gayret etmek, nefse zor gelir.

Nefis, bunun gibi bazı işleri imkânsız kabul eder. Çünkü yapmakta zorlanır. İşte bu örneklerde olduğu gibi pek çok konuda imkânsız görülen şeyleri başarmak, iradeyi kuvvetlendirir. Nefis, bu işleri yapmamak için mızmızlanmaya başlar. Ama bakar ki kimse onu dinlemiyor, susmak zorunda kalır. Nefsin bir kez bile susmuş olması ise çok büyük bir başarıdır.

Bu kural, diğer bütün işlerde geçerlidir. İnsan; "Ben bunu yapamam" dediği güzel ama zor işleri başardıkça iradesini kuvvetlendirir.

Çocuklarla konuşarak sıra dışı kararlar almak gerekir. Onlara zor gelen birkaç uygulama seçip uygulamak iyi sonuçlar verir. Örneğin, sevdikleri şeyleri infak etmek çok faydalı olur. Çocuklar, sevdikleri bir eşyayı ya da harcayacakları parayı, ihtiyaçlı çocuklara verirken bu şekilde iradelerini kuvvetlendireceklerdir. Çünkü içlerinden bir ses, bunu yapmamalarını fısıldasa da onu dinlemeyecekler, o kötü ses de susmayı öğrenecektir.

6- TEFEKKÜR, DÜŞÜNME İRADEYİ KUVVETLENDİRİR

Pek çok araştırma, herhangi bir işe kalkışacağı ya da bir karar alacağında bir müddet düşünen kişilerin o işte başarısının arttığını ve iradesinin kuvvetlendiğini ortaya koymaktadır. Allah Rasulü'nün, bir saatlik tefekkürün bin yıllık ibadete denk geldiğini söylemesi de buna işarettir.

Çocukları düşünmeye teşvik etmek ve kendi tefekkürleri sayesinde bir fikre ulaşmalarına yöneltmek gerekir.

Bir seferinde Allah Rasulü'ne gelen bir genç, onun zina etmesine izin vermesini istemişti. Diğer sahabeler ona sert çıkışarak, baskıyla onun bu işi bırakacağını sanmışlardı. Ama Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*: *"Birinin annenle bu kötü işi yapmasını ister misin?" diye sorduktan sonra, "Peki, kız kardeşinle?"* şeklinde soruyu devam ettirerek gencin kendisini ikna edip, düşünmeye teşvik etmiştir. Genç de tamamen ikna olarak hayatı boyunca bu istekten vazgeçmişti.

Rivayete göre Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, gençle konuşma esnasında, gencin dizine kendi dizini değdirerek duygusal bir mesaj vermiş, aynı zamanda aklına da hitap ederek düşünmesini sağlamıştır. Hem duygusal hem de

düşünsel zekâsına da hitap ederek; sevgiyle alt beyne, tefekkürle de üst beyine mesaj göndermiş; böylece iradesine hükmetmesini sağlamıştır.

7- NAMAZA DEVAM, İRADEYİ KUVVETLENDİRİR

Tembelliği yenip, zorlanarak da olsa farz ibadetlerine, özellikle de namaza devam eden kişinin iradesi kuvvetlenir. Çünkü kendisini cezbeden diğer faydasız isteklerden uzaklaşıp faydalı olana yönelmiştir. Farz ibadetlere her yönelişinde, iradesini kuvvetlendirirken, nafilelerle ibadeti artırdığında bu kuvvet doruğa ulaşır.

İnsan bedenindeki kasların sporla kuvvetlendiği gibi, irade de manevi egzersizlerle kuvvetlenir. Küçük bir çocuk, gerek ezanın sesi, gerek ebeveyninin namaza çağırışı sonucu kalkıp namazı seçtiği zaman, içindeki nefis ve şeytanın sesini bastırarak zayıflatmış, ardından da iradesini kuvvetlendirmiş olur. Yani bu, döngüsel bir süreçtir. İbadete her kalkışta, nefsin sesinin her bastırılışında iradenin kuvveti artar. İradenin kuvveti arttıkça günahlardan korunmak kolaylaşır.

İnsanın, hasta ya da yorgun olduğunda nefsinde: "Namaz kılma!" "Hızlı kıl!" "Secdeyi kısa yap!" gibi sesler işitmesine rağmen ona itaat etmemesi, nefsinin değil de ilminin sesini dinlemesiyle, şeytan gücünü kaybeder. Şeytanın çağrısı kişinin iradesinin kuvvetine göredir. Herkese, "Hastasın, namaz kılma!" demez ama irade, kuvvetine göre kimisine "Kılmayıver!" derken kimine de "Hızlı kıl!" ya da "Geç kıl!" diyebilir. Herkesin şeytanının kuvveti aynı değildir. Nefsini güçlendirmiş kişinin şeytanı daha kuvvetlidir. Kuvvetli şeytan ise daha güçlü olduğu için daha çok konuşur.

Düzenli olarak her vakit; şeytanı, yani içinden gelen sesleri yenen insan ise sıradan bir insan olmaktan çıkar. Böyle kişiye en güzel örnek Hz. Ömer'dir. Şeytan, onu görünce yolunu değiştirirdi. Çünkü o, nefsini susturduğu için iradesini kuvvetlendirmişti. Şeytanın bazı insanlara vesvese vermek için, çekinerek yaklaştığını bilmek gerekir.

NAMAZ, KÖTÜLÜKLERDEN NASIL KORUR?

"Sana vahyedilen Kitab'ı oku ve namazı kıl. Muhakkak ki namaz, hayâsızlıktan ve kötülükten alıkoyar. Allah'ı anmak, elbette (ibadetlerin) en büyüğüdür. Allah yaptıklarınızı bilir."[140]

Çocukların yedi yaşında namaza başlamalarının, esrarengiz bir hedefi vardır. Bu hedef, namazın kötülüklere kalkan olması ile doğrudan ilgilidir. Namaz, çocukların hayatına küçük yaşlarda girdiği zaman kalkan olma vasfı tam olarak açığa çıkar. Çocuğun, küçük yaşlarda kıldığı namaz, irade kuvvetlendirme etkisini daha çabuk ortaya koyar.

Peki, namaz kötülük ve hayâsızlığa nasıl kalkan olabilir?

Hayâsızlık, hemen her yerdedir ve korunmak için irade gerekir. İşte namaz hayâsızlığa kalkan olur çünkü namaz kişinin alnını secdeye değdirir. Ön beyin ise insanın alnındadır.

Yapılan araştırmalar; İbadet, zikir ve tefekkürün beyindeki ön bölümü güçlendiren en önemli etken olduğunu ortaya koymuştur.

Çünkü insanı Allah yaratmıştır. Ve onu kul olarak görmek istemektedir. Ancak kul olabilen insan, insanlığını

140 Ankebut 29/45

gerçekleştirebilir. Bu sebeple Allah, en büyük kulluk görevi olan namaza, bazı sırlar yerleştirmiştir.

Beynin ön bölgesini en çok canlandırıp en kaliteli hale getiren ibadet namazdır. Namaz, iradede kişiyi zirveye taşır. İradesi zirveleşen kişi de, kötülüklerden uzak durur.

Bu da demek oluyor ki, erken yaşta namazla tanışıp devam ederek beyin ve irade gelişimine zamanında başlayan çocuklar, ilerleyen yaşlarda diğerlerinden farklı kişilik ve özellik donanmış olarak hayata atılacaklar.

İşte, erken yaşlarda namazla tanışan kişilerin hayatları boyunca pek çok kötülükten nasıl korunduklarının sırrı buradadır. Allah'ın takdir ettiği eğitime zamanında başlayanlar kazanır, geç kalanlar ise o kaliteden mahrum kalarak büyüdükleri için fırsatları kaçırıp kaybederler. (Allah'ın dilemesi hariç.)

Namaz kılan ve dua eden bir grup Müslüman üzerinde yapılan bir araştırma, huşû içinde yapılan duanın ve Allah'ı düşünmenin, beynin ön lobuna seksen defa daha fazla kan banyosu yaptırdığını, bu nedenle namaz kılan insanlarda şahsiyet bozukluklarına çok az rastlandığını, hatta bu insanların daha uzun ömürlü olduğunu ve hafıza kaybına uğramadıklarını ortaya koymuştur.

Beynin ön bölgesinde karar alma mekanizmasının bulunduğu "ön lob" adı verilen kısım da dua ve namaz esnasında, kan miktarı belirgin bir şekilde arttığı için ön loba daha fazla miktarda glikoz taşınır. Böylece beyin daha aktif çalışmaya başlar. Ön beynin daha hızlı çalışması ise insanın karar verme, problem çözme, hataları tekrar etmeme gibi özelliklerini güçlendirir. Hatta namazda, özellikle secdedeyken geçirilen sürenin uzunluğu ne kadar fazla olursa, ön beyindeki hareketlenme ve canlanmanın o kadar hızlı olduğu söylenmektedir.

Demek oluyor ki ancak namazın donattığı kalp ve beyin, İslam'ın bütün hakikatlerini temsil edebilir. Hem bütün emirleri kolaylıkla uygulayabilir hem de bütün haramlardan kaçınabilir. Namaz kılmayan insanın, tam olarak insan olması bile neredeyse imkânsızken, İslam'ı düzgün yaşamasının imkânsız olması çok açıktır. Çünkü insana en büyük yardımcı namazdır.

Bu sonuç, namaz kılan ve namaza devam eden çocuklarımızın gelecekteki kişilikleri için bir müjdedir. Çünkü çocuklarımız, Allah'ın büyüklüğünü hatırlatan ve alınlarını yaratıcı önünde huzurda sabit tutan secdeler sayesinde olgunlaşacaklardır.

ALLAH'I ZİKRETMEK DAHA BÜYÜKTÜR

Araştırmalar sonucunda, ibadetin süresi ne kadar uzun olursa, beyindeki iradeyi kuvvetlendirmeye yarayan kan akışının o kadar çok olduğu fark edilmiş, on saatlik ibadet sonucunca gözle görülür bir büyüme görülmüştür.

Allah Rasulü'nün, zaten ashabına en çok tavsiye ettiği şey, bir vakit namazı kıldıktan sonra, diğer namaz vaktine kadar mescitlerde ibadet ve zikir halinde beklemeleriydi. Aynı şekilde, namazdan selam verdikten sonra hiç konuşmadan Allah'ı zikrederek secde mahallinde oturmanın, tıpkı namazdaymış gibi ibadetten olduğu haberini vermiştir. Çünkü namaz bittiği halde devam eden zikir ve tesbihat, ibadetin süresini uzattığı için, iradenin kuvvetlenmesine yardımcı olur. Süre uzayınca beyindeki etkileşim artar.

Özellikle Ramazan ayı gece itikâfları, uzun süreli bir ibadete modeldir. Çünkü eğer bir Müslüman, gündüz oruç tutarak bütün gününü ibadetle geçirir, akşam da faydasız

işlerden kendini alıkoyarak, geceye kadar zikir halinde devam eder, geceyi de aynı şekilde itikâf ve ibadette geçirdikten sonra ön beyin testine tabi tutulursa, ön beynindeki değişim mutlaka fark edilir.

Demek ki çocuklarımızı namazdan sonraki zikir ve dualara yönlendirerek namazlarını daha da uzatmalarına teşvik etmemiz gerekir. Bunun onlara, mutlaka faydalı bir geri dönüşü olacaktır.

Hz. Ali ve Hz. Fatıma, ellerinin parçalandığını söyleyerek, Allah Rasulü'nden hizmet için yardımcı istemişler, Allah Rasulü de onlara, namazlarından sonra zikir ve tesbihe devam etmelerini tavsiye etmekle yetinmişti.

Çünkü zikre ve tesbihe devam edip ibadetlerinin süresini uzatırlarsa, zorluklara dayanacak gücü de elde edeceklerdi. Ve bu güç, dışarıdan hizmetçi getirmeye gerek bırakmayacak şekilde onlara rehberlik edecekti.

Zikir, gerçekten de insanı insan yapan en büyük ibadettir. İnsan, farklı işler yaparken bile Allah'ı zikredebilir. Zikrin, kısıtlı bir süresi, belli bir zamanı yoktur. Hatta kerahet vakti bile yoktur.

Eğer kalp, zikir ile bütünleşirse insanın uykusu bile Allah ismini tekrar eder. Bu da insanın beynini hep aktif tutup, bütün irade melekesini zirveye taşır. Böylece insan, ibadette meleklerin bile hayran olacağı bir zirveye ulaşmış olur.

İNSAN, NAFİLE İBADETLER SAYESİNDE NE KAZANIR?

Allah'ın insanlara farz olarak belirlediği ibadetlerin sayısı, bizi daima orta bir çizgide tutacak şekildedir. Eğer kendimizi kemale erdirip çıkabileceğimiz en yüksek noktaya ulaşacak olsaydık, namazı elli vakit kılmamız gerekirdi. Çünkü aslında namaz, ilkin elli vakit olarak belirlenmişti. Eğer elli vakit olsaydı, insanlığımızın kalitesi olduğundan daha farklı olacaktı. Ön beynimiz, kim bilir ne kadar kaliteli olurdu?

Fakat farzlar, en vasat ve en mutedil olan sayıya indirilene kadar azaltılarak günde beş vakte kadar indirildi. Bu, insanlığımızın insanlık çizgisinde tutulması için en vasat bir sayıdır. Bunun aşağısı, insanlıktan ayrılmaktır.

Bir de bunun fazlası vardır. Onlar da nafilelerdir. Eğer insanlığımızı ve irademizi olduğundan daha üstün bir olgunluğa ulaştırmak istersek bunu, bütün bu nafileleri yerine getirerek yapabiliriz.

Oruç, sadece otuz gün farzdır. Ama bir şeyin kâmil olması, her zaman kırkıncı günde tamamlanır. Allah'ın Hz. Musa'ya vadettiği otuz günlük tur dağı farziyetini, eğer kendisi isterse kırka tamamlayacağını söylemesi, bunun gibi bir zirvenin zorunlu değil, kişinin isteğine bağlı olduğu anlamına gelir.

Yani Ramazan ayının otuz günlük orucuna, Şevval ayında altı gün daha eklemek ve bunu kırka tamamlamak için altının da üstüne ilave etmekle insan kendi kemalat seyrine ilaveler yapabilir. Böylece farzı nafileyle destekleyerek, kendi seferini devam ettirmiş olur. Farzlar, her zaman belli bir vasatı takip etmek için zorunludur ama va-

sattan çıkıp daha üste yükselmek, insanın kendi isteğine bağlıdır. Oruç olarak bir de Hz. Davud'un orucu vardır. Bu oruç, tıpkı elli vakitlik namaz gibi insanın yükselmesi için orucun son sınırıdır.

Bununla ilgili bir kutsî hadiste Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

"Allah Teâlâ buyurdu ki: Kim benim bir dostuma düşmanlık ederse ben ona savaş ilan ederim. Kulum, kendisine farz kıldığım şeylerden daha sevimli bir şeyle bana yaklaşmamıştır. Ve kulum durmadan nafilelerle (ben onu sevinceye kadar) bana yaklaşır. Onu sevdiğimde ise işiten kulağı, gören *gözü, tutan eli ve yürüyen ayağı olurum. Benden bir şey isterse mutlaka ona veririm ve bana sığınırsa mutlaka onu korurum."*[141]

Bu kutsî hadisin de işaret ettiği gibi, nafilelerle kişi öyle kuvvetlenir ki, beyninde ve kalbinde büyük değişiklikler olur. Şeytan, onu görünce yolunu değiştirmeye başlar. Ona şerri ilham edecek bütün sesler kısılır.

Eğer kişi; ibadet, takva ve Kur'an ahkâmını kendinde birleştirebilirse; hakikatin tıpkı Hz. Ömer'in dili ve kalbi üzerine koyulduğu gibi hakikat, böyle kişinin dili ve kalbiyle bütünleşir. Bir söz verirse Allah, o sözü tutmasını kolaylaştırır. Böyle kişilerin rüyaları sadık olur. Bir konuda dua etseler, Allah, hemen icabet eder.

Böyle kişinin iradesi, Allah'ın dileği ve iradesinden başka olmaz. Eli, ayağı, gözü, kulağı, dili ve kalbi Allah'ın dileklerini yeryüzünde temsil etmekten başka bir sebebe hizmet etmemeye başlar. Böylece Allah'ın, onun yürüyen ayağı, tutan eli olması gerçekleşmiş olur. Çünkü böyle kişi, Allah'ın istediği şeylerden başkasını arzu etmemeye başlar.

141 Buhari

İşte böyle kişiler; insanlıklarını tamamlamış, kemale erdirmiş kişilerdir. Çünkü gerçek bir insan olmak, ancak Allah'a daha fazla yaklaşmakla mümkün olur. Ondan uzaklaşan ise nefsin ve şeytanların oyuncağı olur.

Çocuklarımıza; secde, dua, tefekkür, Kur'an okumaları, zikirler, Allah'ın isimlerinin tekrarı, Allah'ın yüceliğini düşündürerek geçirttiğimiz vakitler, çok büyük kazanımlar bırakır. İbadet defterlerini doldurduğu gibi, kuvvetlenen iradeleri sayesinde, günah ve hatalardan korunmaları daha çok kolaylaşır. Kişilikleri geliştiği için çeldiricilerden daha kolay korunur, aldıkları kararları uygulama konusunda hiç zorlanmazlar.

Sadece çocuğunu Allah'a yaklaştırmaya çalışan annebabalar, gerçek bir insan yetiştirebilir.

KÜÇÜK YAŞLARDA NAMAZA BAŞLAYAN ÇOCUKLAR

İbadet eğitimi üzerinde yaptığım araştırmalarda istişare ettiğim kişiler, çocuklukta namaza başlayan kişilerin pek çok kötülükten korunduğunu söylediler. Ayette ifade edilen namazın kalkan oluşunu, bizzat yaşanmış olan sayısız tecrübeler ortaya koymuştur. Bundan dolayı mutlaka namazla ilgili, Allah Rasulü'nün reçetesini uygulamak gerekir. Namaza erken başlayıp devamlılığını erken sağlayan çocuklar, geleceğin en şahsiyetli insanları olmaya aday olacaklar, halihazırda var olan bir kötülükten ilk önce onlar korunacaklardır.

Namaz, irade ile seçilen bir eylemdir. Ama aynı zamanda diğer kötülüklerden korunmak için iradeyi artıran,

kökleştiren, kuvvetlendiren bir eylemdir. Namaz için irade lazım olduğu gibi, irade için de namaz şarttır.

Savrulmuş tohum tanelerinin, hâkimiyeti kaybolmuş gençliğin, günahlara "Hayır" demeyi defterinden silmiş neslin, en büyük ilacıdır namaz.

NAMAZ, BAZI İNSANLARI NİÇİN KÖTÜLÜKTEN KORUMUYOR?

Namazın asıl maksadı, Allah'ın daima hatırda tutulmasıdır. Ve Allah'ın hiç unutulmaması amacına hizmet eden ibadetlerin en büyüğü namazdır. Namaz, insana, günde beş kere Allah'ı hatırlatmalıdır.

"Şüphe yok ki ben Allahım. Benden başka hiçbir ilâh yoktur. O hâlde bana ibadet et ve beni hatırlamak için namaz kıl."[142]

Fakat Allah'ı hatırlatmayan namaz, ne imanı artırabilir ne de kötülüklerden koruyabilir. Allah düşüncesini kalplerde oluşturamayan şuursuz namaz, daha kendisi tam ve kâmil bir seviyeye gelmemiştir ki kılan kişiyi yüceltip, tam ve kâmil bir seviyeye getirsin!

Namaz, bazı insanları kötülüklerden korumuyor diye, Kur'an'da geçen kesin bir hükme mi, yoksa o insanların kıldıkları namaza mı şüpheyle yaklaşmak gerekir? Tabi ki Allah'tan değil, insandan şüphe duyarız. Çünkü kişi, namazda, şeytanın kendisine attığı ilhamları durduramayıp sürekli onları dinler ve arzularının atmosferinden çıkamazsa namaz miracına yükselemez.

142 Taha 20/14

Bu kişi, o an namaz kılmaktadır ama iç dünyasında, nefsi onunla hala konuşmakta, bir türlü susmamaktadır. Şeytan, fısıltılarının bu kişi tarafından dinlendiğini fark edince, daha çok vesveseye devam etmekte hatta unuttuklarını namazda hatırlatmaktadır. Bununla ilgili Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

"Ezan okunduğunda şeytan, ezanı duyamayıncaya kadar yellenerek kaçar, uzaklaşır. Ezan bitince döner, kişi ile nefsi arasına vesvese atarak: 'Şunu hatırla, bunu hatırla.' der. Ta ki kaç rekât kıldığını hatırlayamayıncaya kadar vesveseye devam eder. Kişi de kaç rekât kıldığını hatırlayamayacak kadar şaşırır."[143]

Bu kişi; şeytanı ve nefsini susturamadığı için, iradesi güçlenemez ve kötülüklerden korunamaz. O, bunu yapamayınca namazdan selam verir vermez de kötülüklere devam eder. Namazın bazı kişilere kalkan olamaması, bu yüzdendir. Çünkü o kişinin kıldığı namaz, ona Allah'ı hatırlatamamıştır.

Ama namaz, böyle vesveseli de olsa eninde sonunda onu, kötülüklerden korumaya çalışır. Bir çamurun içindeyse, çamurun en dibine batmaz. Bu kişi, İslam dairesinden çıkmadığı, Müslüman olma vasfını kaybetmediği için daima rahmete aday olur. Günün birinde yeryüzüne bir nur inecek olsa, o esnada namaz kıldığından dolayı, o nur bu kişiye de isabet eder. Namazı onu kurtarmak için hep uygun zamanı kollar. Onun kalbi, ölümle yaşam arasında savaş halinde kalır, ama ölmez. Kalbi ölmez ama o namaz, tam bir koruma da sağlamaz. Bunun için günde beş kere sükûnet içerisinde, bütün iç konuşmaların susturulmuş bir şekilde kılınması gerekir.

143 Buhari, Ezan, 4; Müslim, Salat, 16, 18, 19

Allah Rasulü'nün: *"Her kim şu benim aldığım gibi abdest alır ve aklından bir şey geçirmeyerek iki rekât namaz kılarsa geçmiş günahları affolunur."*[144] buyurduğu gibi namaz, ancak böyle huşû içinde kılındığı zaman tam bir kalkan olur. Geleceği değiştirip dönüştürdüğü gibi, geçmiş günahları da affettirir.

Değilse dillerin dediği halde kalplerin "Allah" diyemediği nice namazlar vardır.

İRADE EĞİTİMİ NE ZAMAN BAŞLAR?

Yapılan araştırmalar, irade eğitimin doğumla beraber, yani bebeklik döneminde başladığını ortaya koymuştur. Doğduğu andan itibaren hayat sahnesinde yerini almaya başlayan insanın, irade ve kişilik gelişiminin de başlaması normaldir.

Araştırma niyetiyle, dört beş yaşlarındaki bir gurup çocuğun önüne bir tabak çikolatalı pasta konulur ve önlerine koyulan bu çikolatalı pastayı yememeleri tembih edilir. Ve eğer yemezlerse bir tane daha verilerek, her ikisini de yemelerine izin verileceği söylenir. Sonucu görmek için çocuklar, bir odada önlerinde kocaman bir pasta ile yalnız bırakılır. Çocukların hepsi farklı davranışlar gösterir, kimisi hemen o anda pastayı yerken, kimisi de sabrederek yemez. Testten, pastayı yemeyip tam not alarak geçen çocukların bebeklikleri incelendiğinde, hepsinin de olumlu bir bebeklik ortamı geçirdiği, annesiyle uyumlu ve stresten uzak bir ailede yaşadıkları ortaya çıkar.

144 Buhari, "Vudû", 14

İrade eğitimi ve gelişimi için, çocuğun bebeklik döneminde ailenin şunlara dikkat etmesi gerekir.

1-) Annesinin, bebeğin ihtiyaçlarını karşılarken, bunu ertelemeden, zamanında ve güler yüzle yapması gerekir. Yani eğer annesi bebeğin dilinden anlar, onun ihtiyaçlarını zamanında karşılar ve ihtiyaçlarının zamanında karşılanacağı konusunda ona güven verirse bebek, bazı zamanlarda ihtiyaç dışı herhangi bir isteğinin karşılanmamasına olumsuz tepki vermez.

Bu araştırmaya göre hayati ihtiyaçlarının, zaten sevecen bir üslupla vaktinde karşılanacağını bilen çocuk, bu konuda olumsuz bir tecrübe yaşamadığı için, bazı isteklerini ertelemekte zorlanmaz.

Bebeklik döneminde çok fazla strese maruz kalmış çocukların ise zamanla stres ve üzüntü ile baş edecek kuvvetleri kaybolduğu için daha iradesiz bireyler oldukları, tecrübelerin ortaya koyduğu bir gerçektir.

2-) Çocuk, sıfır-üç yaş döneminde yapmak istediği basit işlerde engellenmemelidir. Çünkü engellenmemiş çocuk, iç dürtü ile hareket etmeyi ve hareketlerini kontrol etmeyi öğrenir. Örneğin saçını kendisi taramak, lavaboda elini yıkamak, sofrayı toplamak, bir bardağı yerine götürmek isteyen çocuk, sabırlı bir annenin elinde, engellenmeden bunları yaparak büyürse, bireyselleşmesi mümkün olur. Ve iradesi kuvvetlenir.

3-) Evde, katı olmamak şartı ile belli bir disiplin olmalıdır. Belli bir disiplin ve düzen içinde olan evlerde büyüyen çocukların, bu disiplin sayesinde iç disipline kavuştuğu gözlemlenmiş, kaos, kargaşa ve düzensiz bir hayat ritmi olan evlerdeki çocukların sağlam irade gösteremedikleri ortaya çıkmıştır.

Çikolatalı pasta testine katılan çocukların daha sonraki hayatları ve gençlik dönemleri de takip edilmiş, irade testinden tam not alan çocukların hayat boyu daha düzgün kişilik sergiledikleri görülmüştür.

Zaten insanı diğer canlılardan ayıran şey, iradedir. İrade; insanın kendini gerçekleştirmesidir.

ÇOCUĞUN, NAMAZI KENDİ İRADESİYLE ÖMÜR BOYU KILMASI

Çocuk için küçük yaşlarda namaz, anne-babası ve sevdiği büyüklerin titizlikle ifa ettikleri ilginç hareketlerdir. Bundan dolayı küçük yaşlarda çocukta merak uyandırdığı için secdeyi ve rükûyu yapabilecek yaşa geldiğinde büyük bir sevinçle namazı taklit etmeye başlar. Yedi yaşından önceki dönemlerde çocuk, hiç çağırılmadığı halde cemaate katılmaya çalışır. Dikkatini uzun süre tek bir noktaya toplaması çok zor olduğundan dolayı da kısa sürede cemaatten ayrılır. Onun namazı, henüz hızlı bir secde ve kısacık bir kıyamdan sonra sağa ve sola verdiği selamdan ibarettir.

Çocuk, yedi yaş öncesinde kıldığı namazlarda hissettiği coşkuyu, hayatının sonraki her döneminde hatırlar; çünkü kendi iradesini kullanarak namaza gelmiştir. Onun kıldığı namazı, tam ve eksiksiz kabul etmeli ve onu takdir ederek bu namazın devamı için teşvik etmeliyiz.

Araştırmalar sonucunda, küçük çocukların bir etkinliği kendi iradeleri ile yapmaları ve bu etkinliği pekiştirmeleri için, etkinliğe ait olan materyallerin sürekli ellerinin altında olması gerektiği fark edilmiş. Buna göre, namazın çocuk tarafından içinden gelen bir istekle tercih edilmesi için; seccadenin, tespihin, kız çocukların başlarına örtecekleri

tülbentlerin ve erkek çocukların takkelerinin sürekli onların ulaşacakları yerlerde olması lazımdır. Bizim gayretlerimiz, çocuğumuzun namazı, her zaman kendi iradesiyle kılmasına yönelik olmalıdır. Onun kendi isteğiyle kıldığı namaz, tek bir vakit bile olsa psikolojik açıdan çok kıymetlidir. Bu namazın, çocuğa kazandırdığı çok fazla değer vardır.

Çocuk, altı yaşına kadar namazı sevmez ve kılma isteği duymazsa bu onun ibadet eğitimi için bir eksikliktir. Burada mutlaka belli bir eğitim boşluğundan söz edilir. Bu sonuç, düzenli namaz kılan ailelerde yaşanmışsa, demek olur ki aile namaz kıldığı halde, çocuğunu kendi atmosferine çekememiş, çocuk da başka örnekler bularak sevgi ve ilgi uyanışlarını onlara adapte etmiştir. Abdullah İbni Abbas, 6-7 yaşından küçük çocuklara işaret ederek anne-babaları: "Tek secde ile de olsa, çocuklarınızı zaman zaman namaza alıştırınız."[145] diye ikaz etmiştir.

Namazı öğrenen çocuğun içten gelen bir istekle, uyaran olmadan namaz kılması, namaz eğitimi serüveninin ilk başarısı demektir. Eğer bir kere irade edildiyse o, kalıcı bir iz bırakır ve arkası gelir.

Çocuğumuzun namazı ömür boyu kendi iradesi ile kılması için şunlara dikkat etmek gerekir:

1-) Namaz, hem ruhsal hem de fiziksel sağlıkla beslenir. Yapılması gereken bir işte başarı yakalamaya aday çocuklar, hem ruhi hem de fiziki ihtiyaçları karşılanmış çocuklardır. Namaz kahramanı olmaya aday olan çocuğun, anne-babası tarafından bütün duygusal ihtiyaçları karşılanmış, koşulsuz sevgi verilmiş ve gerekli ailevi bağ kurulmuş olmalıdır. Henüz küçük bir bebekken acıktığında besin ihtiyaçları karşılanmış, her ağlama eğiliminde

145 Musannef Abdurrezzak; 4, 154

sükûnetle sakinleştirilmiş, yeterince anne sütü almış, "ne zaman ihtiyacım olsa annemi yanımda bulurum" inancı pekişmiş olmalıdır. Anne-babasıyla her zaman yakın ilişkisi, güzel iletişimi olan çocukların, duygusal çöküntüye uğrama ihtimalleri çok düşüktür. Namaza devam ise çok yüksek bir duygusal enerji ister.

2-) Çocuklara, ibadetlerin içerik ve ruhu öğretilmelidir. İçeriği öğretilmeden uygulanması beklenilen görevler, yaptırım olarak kabul edilir. Yaptırımlar da dış disiplin tarafından kontrol edilir. Yani yaptırım uygulanan çocuk, namazı sadece anne-babanın olduğu ortamlarda kılar. Fakat irade, dış disiplin değil, iç disiplindir. Bir uygulamanın çocuk tarafından kendi özdenetimi sayesinde uygulanması için iyice açıklanıp öğretilmesi gerekir. Açıklama yapıldığında çocuk, yapması gereken şeyi iyice anlayıp, kendi isteği ve seçimi ile uygular.

Çocuğunuzun, içinden gelen bir disiplin ve istekle mi, yoksa siz dediniz diye mi namaz kıldığını anlamanız için, ona namazı hatırlattığınızda verdiği ilk tepkiye dikkat edin. Uyarıyı alır almaz hemen namaza koşan ya da belli bir süre sonra kılacağını ifade eden çocuk, namazı, iç disiplin sayesinde kılıyor demektir. Öte yandan; bu vakti kılmayacağını ifade eden ya da oflayıp puflayan veyahut kılmadığı halde "Kıldım" diyerek istenmeyen cevaplar veren çocuk, iç denetim sayesinde namaz kılmıyor, anne-babası istediği için kılıyor demektir.

3-) Çocuğa, kıldığı namazlar için ödül verilmemelidir ki, ödül ortadan kalkınca namazın amacı ortadan kalkmış olmasın. Namazı alacağı ödül için kılan çocuk, namazı değil, ödülü amaçladığı için ne yaptığının bilincine varamaz. O ödülü irade ettiği için namazı irade etmemiş olur.

Ödül vermek belki kısa süreliğine faydalı olabilir ama namazın irade ile yani tamamen çocuğun kendi seçimiyle kılacağı bir eylem olması arasında engel oluşturur. Çocuk, kıldığı namaz için bir ödül istiyorsa bunu, cennette alacağı anlatılabilir. Çünkü namazın ödülünü Allah verecektir.

4-) Çocuğa ev içinde görev ve sorumluluklar vermeli, zaman zaman kendi başına iş yapmasına imkânlar hazırlanmalıdır. Sevdiği işlere yoğunlaşması için hazırlanan ortamlar, çocukta gelişen görev bilinci ve namaz bilincini doğrudan etkiler. Başka görev ve sorumluluklarında başarılı olan çocuk, namazda da başarılı olur. Tembel çocuk, diğer başarısızlıkları gibi namazda da başarısız olur.

Çocuk, tek başına namaz kılmaya teşvik edilmeli, namazı bazen kendisinin hatırlayıp kılması için cesaretlendirilmelidir. Böylece çocukta, kendi benliğinden gelen bir uyanış ve kıpırdanışın oluşsun.

5-) Çocukta verdiği nimetlerden dolayı Allah'a şükretme isteği uyandırılmalıdır. Böylece namaza bir anlam yüklediği için namazdan haz alır. Bilindiği gibi şükür, namazın en birinci maksadıdır.

Ayrıca namazlardan sonra dua etmesi tavsiye edilirse, namaz kıldıktan sonra isteklerini Allah'a arz ederek huzur duymaya başlar. Çocuğa, sözlerinin ve isteklerinin aracısız olarak Allah'a ulaştığı anlatılırsa, Allah'a yönelmek anlamına gelen namaza yönelmeyi de sever. Çünkü böylece ihtiyaçlarını Allah'a arz edecektir.

6-) Aileler, bazen farkında olmadan çocuklarına sonradan kısıtlamak zorunda kalacakları bağımlılık ortamları oluştururlar. Televizyon ya da bilgisayar oyunu bağımlılığı, çocuğun kendi istek ve iradesiyle namaza gitmesinin önünde engeldir. Bunun nedeni, namazın gereğini kav-

rayamamış olması değil, bağımlı olduğu şeyi terketmekte zorlanıyor olmasıdır. Bağımlılıklar ortadan kalkmadıkça çocuğa, namaz sevdirilemez. Çünkü çocuk, pek çok haz kaynağı tanıdığı için, onları bırakıp namazda aradığını bulamaz hale gelir.

Anne-babalar, çocukta bağımlılık oluşturma ihtimali olan şeylere, henüz bağımlılık oluşmadan engel koymalıdırlar. Çünkü bağımlılıklar, çocuğun hayatına girdiği zaman, onun diğer mutluluk kaynaklarından soğumasına ve uzaklaşmasına neden olacaktır. Çocuğun hayatına namazdan başka bir bağlılık girerse, namazdaki huzur ve iletişim kaybolur. İnsanın, fıtraten ihtiyaç duymadığı bazı şeylere, adeta ihtiyaç hissedip bağımlı olması, insanlığını kaybetmeye başlaması demektir. İnsanın fıtratındaki yegâne bağlılık, Allah'a bağlılığıdır.

7-) Çocuğun basit kararlar almasına izin verilmelidir. Çünkü baskı ve sürekli devam eden engellemeler, iradeyi zayıflatır ve öfkeye sebep olur. Basit sebeplerle ve sık sık çocuğun kendi iradesini kullanmasının önüne geçilirse bu, çocukta olumsuz etki yapar. Sınır koymak ve çocuğun hayatını sürekli organize etmek yerine, daha esnek olunarak, küçük kararlar vesilesiyle iradesini kullanmasını sağlamak gerekir.

İnsan beyni, kullanıma orantılı olarak gelişim sağlar. Çocuk, küçük yaşlarda hangi kabiliyetleri artırmaya yönelmişse gelişim o yönde olur. Çocuğun bireyselliği de kendi başına aldığı kararlarla geliştiği için, bazı kararları kendisinin vermesine yöneltmek onun iradesini ve bireyselliğini geliştirir.

Çocuğa namazı hatırlatacak olan ebeveyn, ona "Namaz kıl" uyarısı yapmaktan ziyade "Namazını kıldın mı?"

şeklinde soru yöneltmeli ve ne zaman kılacağı ile ilgili aldığı kararını açıklayıcı bir cevap almaya çalışmalıdır.

Çünkü çocuğun namaz kılmak için aldığı bir karar, dünyalara bedeldir.

7-) Çocuğa bir davranışı benimsetmek için ona, kendisinin de aktif olacağı roller vermek gerekir. Namazla ilgili çocuğa verilecek en güzel görev, onu öne geçirip imam yaparak, bilfiil aktif ve kendinin içine dâhil olduğu bir namaz ortamı oluşturmaktır. Eğer çocuk, bir işte etkin olur ve tam bir sorumluluk hissederse, yaptığı işi daha çabuk benimser ve o işi sahiplenir. Böylece de kendi iradesi ile namaz kılar.

8-) Çocuğun kendi isteği ile yaptığı diğer işlerde takdir alması, nasıl onu motive ederse, aynı şekilde namaza devamlılığı konusu da fark edilmeli, görmezlikten gelinmemelidir. Namazı, anne-babası olarak bizler hatırlatmadığımız halde kendi kendine kıldığında çocuğa: "Ben hatırlatmadan namazını kılman beni çok etkiledi. Böyle yaptığın zamanlar, Allah'ın seni çok sevdiğini düşünüyorum" denebilir.

NAMAZ AHLAKI

Allahu Teâlâ Mearic Sûresi'nde insanın "halûan" yani tatminsiz ve belirsiz bazı iç sıkıntılarına sahip olarak yaratıldığını söyler. Bu tatminsizlik ve sıkıntılar, çok bariz bir şekilde insanın yaratılış nüvesine yerleştirilmiştir. Bundan dolayı insan, bazı ahlaki çöküntülerle iç içedir.

"Doğrusu insan, dayanıksız ve tatminsiz yaratılmıştır. Kendisine kötülük dokundu mu sızlanır. Kendisine hayır dokundu mu cimrilik eder. Ancak na-

maz kılanlar bunun dışındadır. Onlar ki namazlarını sürekli kılarlar."[146]

Bu çöküntülere uğramamak için istisna olarak "Ancak namaz kılanlar müstesna" denmesi, insanın, sadece namazla yeni bir biçim ve şekle ulaşacağını gösterir. Bu ayetlerden, sıradan bir insanın içindeki o tatminsizliğin ancak namazla giderileceğini öğreniriz.

Tatminsizliği giderilen insanın, namaz sayesinde başaracağı bazı şeyler vardır. Çünkü namaz kılan insan, yeni bir ahlak bilinciyle tanışır. Bu bilincin adı, "namaz ahlakı"dır.

Allah'la kurduğu temas sonucunda ortaya çıkan bu namaz ahlakı, o insanın karakterinde kalıcı çizgiler oluşturur. Bu ahlakın yerleşmesi için gerekli olan tek şart namaz kılmak ve muntazam olarak namazda devamlı olmaktır. Mearic Sûresi'nde namaz kılanların korunduğu ahlaki özellikler şunlardır:

1-) Namazın düzelttiği birinci kötü ahlak, cimriliktir; namaz ahlakı cömertlik ahlakıdır. Namaz kılan kişi, aynı zamanda cömert olur. Kazandığı nimetlerde başkalarının hakkı olduğunu bilir. Namaz kılmayan kişi ise bir şeyleri verirken sadece gösteriş olsun diye verir. Herkesin görebileceği büyük büyük yardımlar yapar. Ama kimsenin görmeyeceği küçük yardımları yapamaz.

"Doğrusu insan, dayanıksız ve tatminsiz yaratılmıştır. Kendisine kötülük dokundu mu sızlanır. Kendisine hayır dokundu mu cimrilik eder. Ancak namaz kılanlar bunun dışındadır. Onlar ki namazlarını sürekli kılarlar. O (namaz kılanların) mallarında bel-

146 Mearic 70/19-22

li bir hak vardır. Hem isteyen için hem de istemekten utanan yoksul için."[147]

Namazla tanışmış kişi, kendini tanıdığı için başkalarını da tanımaya başlar. Namazı, onun ruhunu doyurmuştur. Bu sebeple, elindeki az nimeti bile çok görerek paylaşır. İnfak etmeyi aklına koyar.

2-) Namazın düzelttiği ikinci kötü ahlak, Allah korkusu olmadan pervasızca yaşamaktır. Yani namaz, insanın içine Allah korkusunu yerleştirir : ***"O (namaz kılanlar) ki ceza gününü tasdik ederler. Rablerinin azabından korkarlar."***[148]

Muntazam namaz kılan ve gösterişten uzak olan insan, Allah'ın kendisini hesaba çekmesinden önce nefsini hesaba çekmeyi başarmış kişidir. Bu ifadelerinden, namaz kılmayan kişilerin Allah'tan gerektiği gibi korkmayacağını anlarız.

3-) Namazın düzelttiği üçüncü kötü ahlak, iffetsizliktir: ***"Onlar (namaz kılanlar) ki ırzlarını korurlar..."***[149]

Ancak düzenli namaz kılan kişi, iffetini tam bir şekilde koruyabilir. İradesini kullanıp nefsini dizginleyebilir. Namaz kılmayanlar için bu mümkün değildir.

4-) Namazın düzelttiği dördüncü kötü ahlak, güvenilmezliktir: ***"Onlar (namaz kılanlar) ki emanetlerini ve ahitlerini gözetirler. Şahitliklerinde dürüsttürler."***[150]

Allah'a verdiği sözü yerine getiren, Allah'a karşı yanlış yapmayan insanın, diğer insanlara yanlış yapması zordur. Allah'a verdiği sözde sadık kalmayan bir insanın diğer söz-

147 Mearic 70/19-25
148 Mearic 70/26-27
149 Mearic 70/29-30
150 Mearic 70/32-33

lerine sadık kalması ise mümkün değildir. Bundan dolayı etrafımızda bulunan en güvenilir insanlar, hakkıyla namaz kılan kişilerdir.

Namaz ahlakının çocuk dünyasına kazandıracağı en büyük değerlerden biri de doğruluk, dürüstlük ve emanetleri gözetme bilincidir.

5-) Namazın düzelttiği beşinci kötü ahlak, yaratıcıya ibadette devamlı olamama, devamlı namaz kılamama yanlışıdır: ***"Onlar (namaz kılanlar), namazlarına devam ederler."***[151] Namazda devamlılık bile, yine namazın kazandırdığı nefis terbiyesiyle mümkün olur. Nefsini namazla terbiye edeceksin ki, yine namaza devam etmek zor gelmeyip bunu başaracaksın.

Bu ahlaki özelliklere sahip olması gereken en değerli varlıklar çocuklardır. Çocukların namaz ahlakı üzerine yetişmesi onların, dışarıdan duydukları tavsiye ve nasihatlerden daha kalıcı bir etki bırakır. Namaz sayesinde elde ettikleri bu bilinç, zamanla onlar için değişmez bir karakter halini alır.

Namaz sayesinde ruhsal sağlığa ulaşan kişi, rüku ile kudreti önünde eğildiği Rabbine, secde ile yükselip yaklaştığında bütün çöküntü ve çalkantıları son bulur. Çünkü o önünde eğildiği gücün sahibiyle bağ kurmuştur. Namaza devamlılıkla eğittiği nefsi, zor olan pek çok emir ve yasak görevlerine yatkın hale gelir.

Öte yandan Maun Sûresi'ndeki: ***"Yazıklar olsun o namaz kılanlara ki, onlar,*** gösteriş yapanlardır. Ve hayra da mâni olurlar.***"***[152] ayetinden, namazı hakkı verilmeksizin

151 Mearic 70/34
152 Maun 107/4-7

gösteriş için kılanların, bu ahlaktan yoksun kalacaklarını öğreniyoruz.

Namazı gösteriş için kılanlar, namaz kılmayanlarla aynı kategoride değerlendirilirler. Böyle kişiler, değil kardeşlerini kendilerine tercih etmeyi, ufacık bir infak ya da yardım yapmakta bile zorlanırlar; çünkü kendilerini hep doyumsuzluk ve yoksunluk dolu bir ruh çıkmazında bulurlar. Bu sebeple onlarda vicdan yoktur.

Bütün bu güzel meziyetler, sadece namaz kılarak nefsini terbiye etmiş, iradesini geliştirmiş kişilerin ulaşabileceği meziyetlerdir. Allah'ın, kulları için belirlediği emir ve yasaklar, ancak namazın olgunlaştırdığı bir irade ile mümkün olur.

NAMAZ EĞİTİMİNDE KARŞILAŞILAN OLUMSUZLUKLAR

ÇOCUKTA NAMAZ KILMAYA KARŞI OLUŞAN İNATÇILIK

Eğer çocukla aile arasında çözümlenmemiş sorunlar varsa, namaz eğitimine başlamadan önce bu sorunları gidermeye çalışmak gerekir. Çünkü eğer çocuk da fıtratına yerleştirilmiş olan namaza karşı bir tepkisellik oluşmuş ise ortada başka sorunlar var demektir.

Bu sorunlardan biri, çocuğun ailesine aşırı bir kızgınlık beslemesi olabilir. Bir sebepten dolayı ailesine kızan çocuk, bazen namazı silah olarak kullanabilir, onlara karşı olan kızgınlığını namaza karşı kayıtsız kalarak ifade etmeye çalışabilir.

Ailesi ile güven bağı oluşturulamamış çocuklar, ailelerinin kendilerine tanıttığı değerlere karşı kayıtsız kalırlar. Böyle bir ailede namaz eğitimi bir problem haline gelebilir. Çocuğuna karşı sık sık olumsuz tavır sergileyen anne-babaların çocuklarının, onların düşünce, değer ve inançlarına karşı olumsuz tavır geliştirmesi çok sık rastlanılan bir olaydır. Böyle çocuğun, anne-babasının öğrettikleri şeyleri öğrenmede güçlük çektiği gibi, her alanda genel bir öğrenme güçlüğü çektiği gözlenir.

Dikkatli bakıldığında pek çok ailenin, çocukları ile sağlıklı iletişim kuramadıkları, çocukları ergenlik çağına girip de etrafa fırtınalar saçtığı zaman belli olur.

Kendi varlığını ortaya koymaya çalışan, "Ben de varım!" diyen, ama sesini duyurmayı başaramayan genç, duyduğu her şeyle çatışabilir. Aile ise gencin görev ve sorumluluklarını tekrarlayıp duran bir vaiz konumuna düşebilir.

Bu durumdan namaz eğitimi de nasibini alır ve çocuk, çatıştığı bütün değerlerle namazı aynı kefeye koyabilir.

Aile, yedi yaş öncesinde çocukla hatalar üzerine bir ilişki kurmuşsa, ergenlik çağından önce bunun telafi edilmesi gerekir. Hataların düzeltilmesi için, çocukla olduğundan farklı, yeni bir ilişki kurmaya çalışmak gerekir.

Çocuk, ergenlik çağına ulaşmadığı sürece, ilk çocukluk döneminde yapılan hataların telafi imkânı vardır. Bunun için, ilk çocukluk dönemindeki hataları, sanki aynı döneme geri dönmüş gibi telafi etmeye çalışmak gerekir. Eğer çocuk, bebekken bebek gibi sevilmediyse geri dönüp o basamağı yeniden adımlamak gerekir. Yani çocuktaki uyumsuzluk, ancak alamadığı şeyleri almaya başladıktan sonra düzelir.

Önceki yaş dönemlerine ait görevleri yeniden gözden geçirip çocuğun, büyüyen yaşına bakmaksızın onların telafisi için çalışmak gerekir.

İlk çocukluk döneminde çocuğu sınır gözetmeksizin dövmekten çekinmemiş, diğer insanlarla yaşadığı problemleri çocuğa yansıtmış, ona kendisini sevdiğini hissettirememiş bir annenin, çocuğuna bir şeyler öğretmeden önce bu hatalarını telafi etmesi gerekir.

Bunun telafisi zor değildir. Ama aileler, bazen çocukla aralarındaki uyumsuzluğu, yerinde uygulanan disiplinden, ev içindeki belli kurallardan feragat ederek gidereceklerini

sanmaktadır. Yani çocukla arası bozulmasın diye çocuğuna hiç kural koymayan, neredeyse ev içindeki idareyi çocuğa bırakan aileler vardır. Bu durum, otorite boşluğuna ve rol karmaşasına sebep olur. Çocuk, anne-babasının aile içinde rolünün ne olduğunu tam olarak bilmelidir.

Aile-çocuk uyumsuzluğunun en doğru telafisi, çocuğun yaşına göre, anne veya babanın çocukla birlikte bir el becerisi faaliyeti edinmesi veya bir çalışmada birleşerek belli bir amaç için daha fazla vakit geçirmesidir. Ayrıca, aile-çocuk uyumsuzluğunun giderilmesi için anne-baba, çocuk ile birlikte oyun oynamalıdır. Her yaşa uygun oyunlar vardır. Çocukları ile oyun oynayan anne-babalar, onlarla kurdukları ilişkide başarılı olurlar. Günümüzde psikologlar tarafından, problemli çocukların tedavisi için oyun terapileri kullanılmaktadır. Çünkü belli aktiviteleri birlikte yapmak ve oyun oynamak suretiyle anne-baba ile çocuk arasında, gerek bedensel gerek ruhsal bir yakınlaşmanın gerçekleşmesi umulur.

Anne-babalar, altı yaşına kadar çocukla çok fazla vakit geçirir ve gerekli bağı kurarlarsa, çocukta nedensiz öfke ve itaatsizlik gelişmez. Fakat öncesinde bu bağ kurulamamış ise anne-babanın çocuğuyla; her gün mutlaka eleştiri ve nasihat içermeksizin bir kaç saat sohbet etmesi, onu sık sık kucaklayıp öpmesi, yakın temas kurması, onunla özel geziler ve aktiviteler düzenlemesi, kısacası tam bir anne gibi anne ve baba gibi baba olmaya çalışması gerekir. Özellikle çocuğun uykuya dalıncaya kadar olan zaman içinde yanında olmak, uyumun sağlanması için çok faydalıdır.

Eğer önceden aile çocuk uyumu kurulamadıysa, bu yöntemlere çok ağırlık vermelidir. Çünkü bu yöntemleri uygulayan annelerin, çocuklarının sebepsiz öfkelerinin ve inatçılıklarının dindiğini gördük. Hatta aile-çocuk arasında

oluşan çok büyük problemlerin bile bu şekilde halledildiğine şahit olduk.

Bilinmelidir ki; sorunların üstüne gitmek, sorunları halletmez. Aksine olumlu konular üzerinden, çocukla birlik içinde olmaya başlayan aileler, çocuklarındaki olumlu değişiklikleri gözlemekte gecikmezler. Çocukların, sebepsiz öfkeleri ve itaatsizlikleri diner.

Allah Rasulü'nün terbiyesi altında yetişmiş çocukların hiçbirisinde, O'na karşı oluşmuş bir inatçılık ya da isyankâr tutumlara rastlamamış olmamız, bizim için ufuk açıcı bir örnektir. Çocukların ona karşı isyankâr olması bir tarafa, onu adım adım takip edecek kadar sevdiğini görürüz. Çünkü O, çocuklarla çok fazla vakit geçirir, onlarla bağ kurardı. Çocuklar, namaz esnasında dahi onun sırtından inmezdi.

Aile ve çocuk arasındaki sağlıklı ilişkinin kurulması meselesi, namaz eğitimi sürecinin temel konularından biridir.

Çocukta namaza karşı inatçılık oluşmuşsa bilinmelidir ki, bunun namazla ilgisi yoktur. Namaz, hiçbir zaman temel problem değildir. Temel problem neyse onun bulunup çözülmesi lazımdır.

Anne-babalar; suçlamayı, hakaret etmeyi, dışlamayı, çocuğa görevlerini sevdirmek yerine şiddet ifadeleriyle sürekli sorumlulukları hatırlatmayı bırakmalı, çocukla sorunlar üzerinden diyalog kurmaktan vazgeçmelidirler. Yapılan araştırmalarda, suça eğilim gösteren çocukların pek çoğunun, aile içerisinde dışlanmış çocuklar olduğu ortaya çıkmıştır.

Bunun aksine, çocukla sevgi ve muhabbet üzerine diyaloglar kurulabilirse, pek çok sorun kendiliğinden hallola-

caktır. Problemlerin çözülmesi için, çocuğa sevgiyi tam anlamıyla hissettirerek, onunla bir bütün olmaya çalışmaktan daha kestirme bir yol yoktur.

Allah Rasulü'nün, zorunlu namaz yaşının ergenlik çağından önce, henüz çocukluk döneminde olduğunu söylemesinin hikmetleri vardır. Eğer çocuk da anne-babaya karşı bir duyarsızlık ya da bir itaatsizlik eğilimi varsa, namazın erken yaşlarda zorunlu tutulması sayesinde bu sorun hemen ortaya çıkar.

Ergenlik çağından önce ortaya çıktığı için de aileler, çocuğun isyankâr tutumlarını düzeltmek için bir çabaya girerler. Böyle sorunlar varsa, çocuk ergenlik çağına girmediği için telafi mümkündür. Erken namaz zorunluluğu, bu açıdan bakıldığında büyük bir nimet olur.

Eğer anne-baba, çocuğa namazı emrediyor da çocuk itaatsizlik yapıyorsa, bu durumdan anne-babanın çocuğuna, öğretmek istediği şeyleri öğretemediği anlamı çıkar. Bunun temel nedeni de çocuğuyla, onu mutmain edecek bir iletişim kuramamış olmasıdır. Çünkü yaratılış fıtratına göre çocuğun inancı ve ahlakı anne-babanın elinde şekil alması gerekir.

Anne-babalar, çoğu zaman çocuklarıyla her şeyin rayında gittiğini, onlarla ilişiklerinin yeterli düzeyde olduğunu vehmederler. Çocuklarıyla aralarındaki sorunlarının da kaçarak çözüleceği yanılgısına düşerler.

Oysa ortaya düzgün bir insan çıkarmak ekip işidir. Ormanda yalnız başına yetişen bir kişiden ancak tarzan olur. Onun da (dünyaya gözünü açar açmaz karşısında bir hayvan ekibi gördüğü için, onları kopyalayarak) hayvanlara benzeyen bir kişilik ve karakter edindiğini gözleriz.

Sorunlardan kaçmak veya yeterli olmayan ebeveyn-çocuk ilişkisini yeterli gibi vehmetmek, çözüm değildir.

Bu durumda olan aileler, çocuğa, namaz sorumluluğunu sert bir üslupla hatırlatmayı bırakıp, kendi görev ve sorumlulukları üzerinde düşünmeye başlamalı, çocuklarıyla kuramadıkları ilişkiyi kurmaya çalışmalıdırlar.

ÖFKELİ ÇOCUK

Pek çok aile, çocuklarının hiç söz dinlememesinden, ebeveyne bağırıp çağırmasından 4-5 yaşındaki çocukların sanki 18 yaşındaymış gibi asi tavırlara sahip olmasından şikâyet etmektedir.

Böyle bir çocuğa değil namaz eğitimi, sıradan insani bir değer bile öğretmek çok zordur. Günümüzde maalesef aileler, çocuklarıyla bağ kurmaları gereken sıfır-altı yaşındaki bağlanma ilişkisini ihmal etmiş, hayatta oldukları halde çocuklarına kendi yokluklarını yaşatmışlardır. Çocukların, sınırsız TV, tablet ve telefon oyunlarına terk edilmesi, anne-baba yoksunluğunu ortaya çıkarmıştır.

Eğer anneler, çocuğun dünyasına sadece anne varlığı gereken dönemlerde giremez, çocukla birlikte bir dünya kuramazlarsa, daha sonraları ne kadar isterlerse istesinler çocuğun dünyasına giremeyebilirler ya da girebilmek için de çok fazla çaba harcamaları gerekebilir.

Düzgün bir eğitimde anne-baba acziyetinden söz edilemez. Ama eğer anne-babalar çocukları karşısında aciz kaldıklarını söylüyorlarsa, burada kusur kendilerinindir. Hiçbir devlet, aciz bir başkanı yerinde tutmaz. Anne-babalık, acizlik makamı değildir. Aksine anne-babalık, çocuğun dünyasından hiç çıkmadan onu başkalarının eline bırakmamak ve düzgün idareyi her zaman devam ettirmektir.

Evlerimiz, sadece bize ait olmalı, kapalı odalarda sadece bizim sesimiz yankılanmalıdır. Çocuk, dışarıdaki dünyada duyduğu yanlış veya doğru her şeye, eve geldiğinde bizim onlara verdiğimiz gözlükle tekrar bakmalı ve doğruyu bizim rehberliğimizde bulmalıdır. Çocuk, ancak böyle özgürleştirilir. Asıl özgürlük, çocuğu özgür bir birey olarak büyütmek niyetiyle onu başkalarının eline bırakmak değildir.

Eğer biz çocukla her gün konuşmaz, aklından geçenleri öğrenmez, yaşadıklarını bilmezsek çocuğumuzla, mutlaka başkaları konuşacak, başkaları ona öğretmenlik yapacaktır. Bu durum, onları bize karşı öfkeli yapacak, bizden gelecek en ufak bir teklif karşısında adeta öfke nöbeti geçireceklerdir.

Eğer çocuklarda aileye karşı bir öfke fark edilmişse, öncelikle yetişkinler öfkeyi terk etmeli, öfkenin yankısının da öfke olacağını bilmelidirler. Kendileri öfkelenmediklerinde bile işlerin hala yolunda gitmediğini görmelerine rağmen beklemeli, başlangıç hatalarını telafi etme yolunda kararlılıkla devam etmelidirler.

Sonrasında ise çocuklarını dinlemeli, onların varlığından haberdar olup kendi varlıklarını da onlara hissettirmelidirler.

DİKKAT ÇEKMEYE ÇALIŞAN ÇOCUK

Ailelerin incileri ve nadide madenleri, çocuklardır. Hayata yeni adım atmış çocuklar, yaşama, nadide inciler gibi parlak olmaları sayesinde tutunurlar. O nadide parlaklık sayesinde, o küçük bedenleriyle yaptıkları her şey onları ilgi odağı yapar. Yetişkinler tarafından başlarının ve gönül-

lerinin okşanmasına ihtiyaçları olduğu için böyle sevimli görünürler. Sevildikçe de kendi kişiliklerine ve hayat serüvenlerine doğru emin adımlarla yol alırlar.

Ama çocuğun nadide değeri keşfedilmez, kendi doğal haliyle üzerine dikkatleri toplayamazsa çocuk, farklı metotlarla dikkatleri üzerine toplamaya çalışır. İyiyken fark edilmeyenler, kötüleşince mecburen fark edileceklerdir. Çocuk, yaptığı güzel işlerle, hatta bütün doğal varlığıyla dikkat toplamayı başaramadığında, kötü şeyler deneyerek bu duygusunu doyuma ulaştırmaya çalışır. Anne-babası tarafından fark edilmek ve ilgi odağı olmak için sebep ve bahaneler arar.

İşte tam bu noktada namaz ibadetinin devreye girmesi, çok büyük bir zarara sebep verir. Çocuk; namazını kılmayarak, aksatarak, ilgi çektiğini fark etmişse bunu alışkanlık haline getirebilir.

Normal yollarla ilgi toplayamayan çocuk, anormal yollarla dikkat toplamayı başarmıştır. Çünkü ailesi, namaza çok ehemmiyet veriyor, namazını dikkatle takip ediyordur. Bu durumda namaza kayıtsız kalarak ilgi çekmeyi başarır.

Anne-babalar, dikkatlerini sadece olumsuz davranışlara yönlendirmemelidir. Aksine çocuk, olumlu ve güzel davranışları ile gündeme gelmelidir. Sadece istenmeyen davranışlara tepki verip, istenen ve güzel davranışların üzerinden sessizce geçilmesi, anne-babayı sürekli ikazcı konumuna sürüklediği gibi, çocuğu da olumlu davranışlardan dolayı takdir edildiğini görmekten mahrum eder.

Etrafınızdaki birisinin sürekli sizin olumsuz yönlerinizi konuştuğunu ve olumlu taraflarınızı hiç bahse konu etmediğini düşünün. Bu durumda olumlu davranışlar sergilemenin bir anlamının kalmadığını düşünür, olumsuzluklarla

gündeme gelmekten çekinmemeye başlarsınız. Çünkü zaten siz, ne yaparsanız yapın iyi bir özellikle gündeme gelmeyeceksinizdir. Bu sebeple olumsuzluklar sergilemekten kaçınmaz, hatta olumsuz davranışlara doğru bir meyil artışı yaşarsınız.

Çocuklar için de durum aynen böyle olur. Çocuk, iyi özellikleri ile gündeme gelmediğini, hakkında her zaman olumsuz yorumlar yapıldığını fark ederse daha çok pervasızlaşır. Çünkü koruyacak bir itibarı kalmadığı için, kaybedecek bir şeyi olmaz. Çocuğu, doğru olan ahlaka yönlendirmek için ona itibar vermek ve onun onurlu biri olduğuna vurgu yapmak gerekir.

Eğer çocuğun yukarıda saydığımız bazı olumsuz şartlar yüzünden dikkat toplamaya çalıştığı gözleniyorsa, onun olumsuz davranışları hakkında konuşmayı bırakıp, olumlu davranışlarını konuşmaya başlamak gerekir. Çocuğu daha çok takdir etmek, Allah Rasulü'nün:

"Çocuklarınıza ikram edin ve terbiyelerini güzel yapın."[153] emrine matuf olarak çocuğa ikramı artırmak gerekir ki, ondaki bu duygu ortadan kalksın.

Çünkü çocuğun doğru davranışlarını takdir etmek ve yaptığı güzel işleri onaylamak, yapamadığı diğer doğru işler için ona güç verir.

YARDIM ALMAYI GEREKTİREN ÇOCUK

Çocuğun ibadet eğitiminde doğum öncesi ve doğum sonrasındaki kilit yaş dönemleri ve uygun yaşlara göre istifade edilebilecek uygulamalardan bahsettik. Fakat bu

153 İbnu Mace; Edeb, 3

uygulamaların fayda vermesi için öncelikli olarak çocuğu yakından takip etmek, çocuğun üzerinde ortaya çıkan etkilere bakarak yola devam etmek gerekir. Yoğuracağınız hamurun malzemeleri bellidir. Ama kıvamı bulmak için elinizdeki hamura iyi bakmanız lazım. Çocuk yetiştirirken de bu kıvamı bulmak için çocuktaki etkilerden yola çıkmak gerekir. Çünkü her çocuk farklıdır.

Çocuk konusundaki eğitimin tarifi, yemek tariflerindeki ölçüleri otomatikman uyguladığımız gibi olmaz. Çünkü üzerinde konuştuğumuz, onu biçimlemeye çalıştığımız varlık insandır. İnsan deyince iki kere düşünmek gerekir. Çünkü insan çok komplike, çok karmaşık bir varlıktır.

Her çocuğun da mizacı farklıdır. Mizaç farklılıkları eğitimin seyrini değiştirir. Mizaç farklılığı olduğu gibi, kimi çocuklarda nörolojik farklılıklar vardır. Ailenin çocuklarıyla ilgili çözemediği problemleri, mutlaka uzman yardımı gerektirir. Aileler, çocuklarının bazı şeyleri anlamada, öğrenmede, ifade etmede ve uygulamada sınırları olduğunu fark ettilerse, mutlaka bu konuyu istişare edecekleri birilerinden yardım almalıdırlar.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: NAMAZ VE HUŞÛ

ANNE-BABA OLARAK NAMAZDA HUŞÛYU ARTIRMAK

Namaz, öyle uzun bir soluk, öyle bir serüvendir ki, hiçbir insanın onunla bağını canlı tutmaktan muafiyeti yoktur. İnsan, hangi yaşa gelirse gelsin, o gönül bağını her zaman tazelemeli, o güzide ilişkinin değerini korumalı, namazın hürmeti olan huşûyu bularak, hiç kaybetmemeye azmetmelidir.

Çünkü insanın kulluğu, namazıyla ölçülür. Kalbi öldüren de diri tutan da insanın ömrünün en kuvvetli bağı olan namazdır. Namazını kaybeden, kalbindeki canlılığı kaybeder. Huşûyu kaybetmek ise ölümcül bir kalp hastalığının başlaması demektir.

Huşûnun açığa çıkması için namaz esnasında şu iki düşünce ortaya çıkmalıdır; bunlar, namazın ana konusudur.

Bunlardan ilki; namazdayken, bütün isimleri ve sıfatlarıyla birlikte Allah'ın ne kadar yüce olduğunu düşünmektir. Bütün namaz tesbihleri bu amaca hizmet eder. Secde ve rükû tesbihlerinden tutun, rükûdan doğrulunca söylediğimiz tesbihler ve her hareketimizde söylediğimiz tekbirler, tamamen Allah'ın noksansız ve yüce olduğunu yeniden bilinç seviyesine yükseltmemiz ve dilimizle telaffuz etmemiz içindir. Namaz esnasında kalplerde hâkim olması gereken ilk düşünce budur.

İkincisi ise Allah karşısında kendimizi silercesine alçaltmamız, Allah'ın yarattığı diğer bütün insanların ve âlemin ne kadar küçük ve değersiz olduğunu düşünmemizdir. Zaten Allah'ın yüceliği fark edilir edilmez, diğer âlemler ve insanlar küçülecektir.

Fatiha Sûresi okunmadan kılınan namazın geçerli olmamasında bu iki düşünceye işaret eden anlamlar vardır. Namazda Fatiha, mutlaka okunmalıdır; çünkü Fatiha Sûresi'nde ilk olarak Allah'ı yüceltmiş, ikinci olarak ondan bir şeyler talep ederek kendimizi küçültmüş oluyoruz.

Burada hem dua ederek küçülme hem de duanın mahiyeti sayesinde küçülme vardır. Fatiha Sûresi'nde yaptığımız duanın mahiyeti, hem kendimiz hem de içinde yaşadığımız fani dünyanın küçülmesine sebep olur. Çünkü dua ve taleplerimiz nefsimize yönelik olmadığı için nefsimizi küçültmüş, fani dünyaya yönelik olmadığı için de fani dünyayı küçültmüş oluruz.

Bu sûreyle bize, Allah'tan ısrarla hidayet istememiz ve sadece İslam'ımızın daha iyi olmasına hizmet eden dua ve taleplerde bulunmamız öğretilir. Böylece kendimizi, insanları ve fani âlemi küçültmeyi öğreniriz. Allah'ı yüceltip de kendini ve fani âlemi küçülten insan, hiç değilse namazdayken biraz rahata erer.

Bu iki ana düşüncenin günde beş kere namaz esnasında hatırlanması gerekir. Bu iki düşünce, hatıra geldiğinde öyle büyük bir deprem meydana getirmelidir ki, bütün iç konuşmaları ve geçici âlemin zihinleri meşgul eden düşüncelerini yıkıp geçmelidir.

Namazdayken, dünyevi bir sıkıntı için ağlamanın namazı bozduğunu bilmemiz, namazda sıkıntı veren dünyevi bir konunun dahi düşünülmesinin engellendiğini ortaya

koyar. Namazda akla gelmesi mümkün olan bütün basit düşünceler değerini kaybetmelidir ki, namazda huşûnun kapısı açılmış olsun.

İşte namaz sayesinde Allah'ı hatırlamak böyle gerçekleşir. Allah'ın büyüklüğü önce huşû sayesinde düşünce dünyamıza girer. Sonra dile döker "Allahu Ekber" deriz. Sonra da fiile dökülerek secde ve rükû yaparız. Bütün bunlar birleşip kemâle erince de hayatımız değişir.

Allah düşüncesinin, bütün hayatımızı kaplaması için, bu düşüncenin bizde nasıl başlayıp sonra ne kadar bize hâkim olabileceğini kavramak gerekir. Bunu kavramak için bilgi ve düşüncenin, benliğimizde nasıl oluştuğunu ve sonrasında hayatımıza hâkim olması için nasıl geliştiğini incelemek lazımdır.

Bir konu, öncelikle iç konuşma ile bizim şahsi gündemimize girer. Bunun adı hatırlama yani zikirdir. Sonra şahsi gündemimize giren o konu, dilimize yansıyarak dış konuşma olur. Buna da dil ile zikir, yani gündeme alma denir. Sonra da amellerimize, fiillerimize yansır. Bu da fiili zikirdir.

Her şey, öncelikle düşünce ile başlar. Sonra söze dönüşür. Sonra da fiile dönüşür.

Namaz; günde beş kere, Allah'ın önce iç düşünce olarak kalbimiz tarafından hatırlanması, sonra dilimize dökülüp kelimelere dönüşmesi, ardından da fiillerle desteklenmesidir. Ancak böyle kılınan namaz, günün diğer bütün kısmında Allah'ı ve onun ahkâmını hiç aklımızdan çıkarmayacak şekilde canlı tutar.

HUŞÛ NEDİR?

Lügatte huşû; kişinin, Rabbin azamet ve celâli karşısında kendi hiçliğini idrak ederek, boyun eğmesi, yüksek bir edep ve saygı hissi duymasıdır.

Nasıl ki rükünler olmadan namaz olmazsa, huşû olmadan da kemâlatını tamamlayamaz. Çünkü namazda ilk hedef, kulun bedenini kıblede tutmak idiyse ikinci hedef de kalbini kıblede tutmaktır. Huşû, bütün şartları gerçekleşmiş olan bir namazda, mutlaka açığa çıkmalıdır. Çünkü Allah, gerçek kurtuluşun ancak huşû içinde kılınan namazlar sayesinde olacağını söyler:

"Gerçekten müminler kurtuluşa ermiştir. Onlar ki, namazlarında huşû içindedirler."[154]

Yine Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, bir hadisinde, *"Kişinin namazda kendisine isabet eden kazanç, ancak akıl erdirerek kıldığı kısımdır"*[155] buyurmuştur.

Bir başka hadisinde:

"Bir kişi namazını kılınca, kendisine namazdaki dikkatine göre; namazın onda biri, dokuzda biri, sekizde biri, yedide biri altıda biri, beşte biri, dörtte biri, üçte biri ve yarısı kadar sevap yazılır. Ancak bilerek huzur ile kıldığı kısmı yazılır"[156] buyurmuştur.

Pek çok İslam âlimi, her namaz için en azından bir müddet de olsa huşûnun ortaya çıkması gerektiğini söylemişlerdir.

154 Müminun 23/1-2
155 Ebu Mansur ed-Deylemi, Müsnedü'l-Firdevs
156 Ebu Davud, Nesai

Çünkü namazın lezzeti, ancak huşû sayesinde ortaya çıkar. Kişi, eğer ibadetlerinden lezzet alabiliyorsa, imanın tadını da almış demektir. Dünyada iken imanın tadı ibadetlerdeki lezzetle ortaya çıkar. Büyük âlimler, bu konuda şöyle derler: "Yaptığın ibadette kalbinden bir tat görmezsen kalbini sorgulaman gerekir. Çünkü bir amel, mutlaka sahibine geri dönüş bırakmalıdır. Eğer sana ibadetlerden lezzet almak gibi bir geri dönüş olmuyorsa bu amelin, eksik ve kusurlu demektir. Dönüp o lezzeti aramalısın. Çünkü eğer bir eksikliğin olmasaydı, Allah ile beraber olmak sana lezzetli gelirdi."

Normalde imanın kalplerde gizli olduğu düşünülür ama eğer kişide kuvvetli bir iman varsa, inandığı o Allah'a yaklaşmaktan zevk alır. Oflayarak puflayarak yapılan işlerde lezzetin olmayacağı gibi, inanan kişi de sevmediği bir işin başında durur gibi namaz kılmaz. Bedenini kıblede tuttuğu gibi kalbini de, orada hazır bulundurmaya çalışır.

Çünkü huşû; Kişinin Allah'ın huzurunda hem kalbi hem de bedeniyle durması, dünyevi bütün iç konuşmalarını susturup sadece Allah'ın huzurunda olduğunu bilmesidir. Konuşacaksa Allah'la konuşması, konuşturacaksa da Allah'ı konuşturmasıdır. Secde ederken, kendi küçüklüğünü idrak edip, en büyük olan yaratıcı önünde yere eğildiğini tefekkür etmesidir.

Bununla ilgili Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

"Kişi namaza kalktığı zaman Allah vechiyle ona yönelir (ona rahmet nazarı ile bakar). Kişi başka bir şeyle ilgilendiği zaman Allah der ki: 'Ey âdemoğlu*! Sen kime yöneliyorsun? Sadece bana yönel! Kişi başka bir şeye ikinci defa iltifat ettiğinde Allah yine aynı şeyi söyler. Üçüncü*

defa iltifat ettiğinde ise Allah veçhini ondan çevirir (ve ona nazar etmez).”[157]

Böyle bir huşû, ancak kuvvetli bir inancın sonucunda ortaya çıkar. Tıpkı Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* gibi, sahabeler de namaz başka hiçbir şeyle ilgilenmiyorlardı.

Mesela Hz. Ali, namaz vakti geldiğinde yüzünün rengi sararır ve titremeye başlardı. Kendisine: “Ey Müminlerin emiri! Ne oluyor sana?” diye sorulunca şöyle derdi:

“Allah’ın göklere, yere ve dağlara arz edip de onların kabul etmedikleri ve insanın üstlendiği emanetin ifa vakti geldi. Bu emaneti hakkıyla yerine getirememekten korkuyorum.”[158] *derdi.*

Namazı huşû içinde kılabilmek için; düşünmek, farkında olmak, kim olduğunu ve kimin en büyük olduğunu bilmek gerekir.

Çünkü huşû; aciz olmak, güçsüz olmak, cahil olmak, ama en güçlünün en kudretlinin ve en büyük âlimin önünde eğilmek, onun emrine amade olduğunu beyan etmektir.

Namazda huşûyu yakalamak için, etrafta konuşulanları duymazcasına namaza bağlanmak, dünyadan kopmak gerekir.

Çünkü huşû, insanın kendi varlığını silmesi, sadece Allah’ın varlığını tanımasıdır. Tekbirle bir kenarda bıraktığı dünyaya nefis gözüyle değil, Allah’ın gösterdiği gözle bakması, yapacaklar listesinde sadece Allah’ın rızasını aramasıdır.

157 el-Ensari
158 Maverdi, Edebu’d-Dünya ve’d-Din

Namazda huşûyu bulanlar, selam verip dünyaya geri döndüklerinde Allah'ın istekleriyle, nefislerinin ya da diğer kimselerin istekleri arasında bocalamaz, namazla kurdukları o ilişkiyi her zaman devam ettirirler. Verdikleri selamla namazdaki boyun eğiş hallerinden sıyrılmaz, hayat boyu sadece Allah'a boynu bükük dururlar. Ne nefislerinin ne de dünyanın önünde eğildikleri için, namazdayken kurulu hayat düzenlerinden utanmazlar.

Namazlarını geçiştirmez, hızla bir kenara atmazlar. Onların namazları selamla son bulmamış, aksine yeni başlamış gibidir. Sanki namazdan hiç çıkmamış gibidirler. Dünyadaki hedefleri Allah'a ayarlıdır. Namazlarından gafil olmazlar.

Namazla ilgili ulaşılacak en kıymetli sonuç, huşûdur. Bundan dolayı mutlaka her namaz niyetinin sonunda açığa çıkmalıdır. Çünkü huşû, namazın en can alıcı kısmıdır.

ANNE-BABANIN HUŞÛSUNUN ÇOCUĞA ETKİSİ

Anne-babanın namazı huşûlu kılması, çocukta mutlaka bir etki bırakır. Çocuklarımız, bizim namazlarımızdan birinci derecede etkilenen kişilerdir.

Bu etki, iki şekilde ortaya çıkar;

1-) Anne-babanın huşûsu, gözle görülmeyen manevi köprüler sayesinde çocuğun kalbine taşınır.

Ebu Burde'nin babasından naklettiği şu olay, huşûnun etkisini ortaya koyacaktır:

"Bir gün Abdullah İbni Ömer'in yanında namaz kılıyordum. Secdeye vardığımızda onun şöyle dua ettiği-

ni duydum: 'Allahım! Sevgini, her şeyin sevgisinin üzerinde kıl! Korkunu her şeyin üzerinde kıl!' İkinci secdede de: ***'Rabbim! Bana verdiğin nimetlere and olsun ki suçlulara arka çıkmayacağım.'***[159] ayetini okudu. Namaz kılmaya başladığımdan beri bu kadar ihlâslı namaz kılmamıştım. Bu namazımın günahlarıma kefaret olmasını umuyorum."[160]

Gerek anne-babası gerek de başka bir büyüğün, çocuğun yanında huşû ile namaz kılması, çok önemlidir. Böyle kılınan namazlar, rüzgâr gibi eser ve esintileri etrafa şekil verir. Huşû içinde kılınan namazın esintisi, o namazın kılındığı odadan bile dışarı taşar. Bütün mahalle, bütün semt hatta bütün şehir, o esintiden istifade eder.

Böyle namazlar, hem kılan kişiyi korur hem de ev halkını korur. Said bin Müseyyeb'in oğluna şöyle dediği rivayet edilir: "Senin hakkında korunmak ümidiyle, senin için namazımı fazlalaştıracağım, sonra şu ayeti okudu: O kişinin babası da salihti." (Taberi Tefsiri, Hakim, Şeyhayn)

Yani baba ve annenin salih kişilerden olması ve huşû içerisinde namaz kılması, çocuklarına manevi faydalar aktarır. Böyle namaz kılan kişiler, hiç silinmemek üzere dünyada bir iz bırakırlar. Ve onların ardından gelen insanlar da bu izi takip ederler. Bu kişiler öldüklerinde bile, o izler silinmez. Bu izi, çocuklarının istifadesine sundukları gibi, torunlarına bile miras bırakırlar.

Çünkü salih kişilerin henüz doğmamış zürriyetlerine bile faydası dokunur.

Huşûlu kılınan namaz; hem çocuklarımıza, hem torunlarımıza hem de yaşadığımız şehre etki bırakır. Rasulullah

159 Kasas 28/17
160 İbni Manzur, Muhtasar, 13/163

sallallahu aleyhi ve sellem: "İnsanlardan kaldırılacak olan ilk ilim, *huşûdur. Büyük bir mescide girdiğinde huşû üzere olan bir tek kişiyi göremeyeceğin vakit yakındır!' buyurmuştur."*[161]

Eğer huşû bizde var ise yeryüzünde hala huşûnun izi var demektir. Bunu sonraki nesle yadigâr olarak bırakabiliriz. Ama huşûnun bizde kaybolması demek, bütün insanlardan kalkması demektir.

2-) Baba ve annenin huşû ile kıldığı namazın model etkisi vardır.

Çünkü uzun uzun yapılan secdeler, anlamı hissedilerek dik durulan kıyamlar, huzurlu ve mutmain rükûlar, modellenecek şeylerdendir.

Bir çocuğun, gece ansızın uyandığında anne veya babasını namazda görmesi, onları huşû içinde dua ederken bulması, onun hayatının en unutulmaz sahnesi olacaktır. Böyle bir sahneye şahit olan çocuğun kalbinde, namaza ilgi ve hayranlık yeşerecektir. Böyle bir sahneyi gören çocuğun, namazı zihnine kodlarken, içi boş hareketler olarak kodlaması mümkün müdür?

Acaba bizler, namazı zihinlerimize nasıl kodladık? Kimin namaz kılış şeklini benimsedik. Namazla ilkin nasıl tanıştık?

Medine çocuklarının dillere destan bir huşûda namaz kıldıklarına şaşırmamak gerekir. Çünkü onlar ilkin namazı, Allah Rasulü'nün kılışında tanımışlardı. Onların babaları da namazı, ilkin Allah Rasulü'nden öğrenmişlerdi. Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ise namaza giderken dürülmüş bir elbise gibi olurdu. Baki olanla irtibata geçmek için fani âlemle irtibatı koparırdı.

161 Tirmizî, İlim 5

Böyle namazlar kılabiliyorsak, fani âlemle irtibatı gerçekten koparmaya çabalıyor ve Allah'ın huzurunda olduğumuzu fark ederek namaz kılıyorsak, bu halimiz çocuklarımızın gözünden asla kaçmayacaktır.

Böyle modelleri görmeyen çocuklardan ise hiç bilmedikleri bir huşûya ulaşmalarını beklemek, uzak bir arzudur. İnsanın üretkenliği, her zaman elindeki modele bağlıdır. Ne üretecekse elindeki modele bakarak üretir.

Çocuklar, bir model edindiğini ve onu örnek aldığını saklama gereği de duymazlar. Samimiyet ve masumiyetlerinden dolayı, model olarak gördükleri kimseleri açık açık taklit eder ve bundan hiç çekinmezler. Unutmayalım ki bizde ne varsa ancak o taklit edilir.

Anne-baba, namazla ilgili, "Kılsak da kurtulsak" gibi ifadelerde bulunuyor, onun zor bir yük olduğundan bahsediyor, namaza sevgi beslemiyorsa, çocukta namaz sevgisinin oluşması çok zordur.

Eğer namaz, çocukların modelleri olan anne-babalara huzur vermezse çocuğa da veremez. Eğer anne-babalar, namazlarını en yükseğe ulaştırıp, huşû ile tanışamamışlarsa, çocuğun böyle bir yücelikle tanışması çok uzak bir ihtimaldir. Aynı şekilde anne-babalar, namazın vakitlerine ihtimam göstermiyorlarsa, çocuktan da böyle bir ihtimam beklemek yersiz olur.

Anne-baba olarak kendi namaz eğitimi sürecimizi ihmal etmiyorsak, bundan ilkin çocuklarımız istifade eder.

GÖRÜNEN FİİLLERLE GÖRÜNMEYEN AMELLERİ TETİKLEMEK

Namazın, sadece bilinen beden hareketlerini amaçlayan bir ibadet olmadığı açıktır. Fakat çocuk namaz kılarken, hızla secde ve rükû yapar. Manevi boyutunu da her zaman tam olarak hissetmez. Hal böyleyken, hakiki manasına ulaşmadığı halde namazın, küçük yaştaki çocuğun davranış biçimi haline gelmesindeki kazanç nedir?

Huşû ve manevi ruhun oluşmadığı "çocuk namazı," sonrasında huşûyu yakalayabilir mi? Acaba bu mümkün müdür?

Bu soru, şu örnekle cevap bulabilir. Allah Rasulü *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

"Kur'an, hüzünle nazil oldu. *Bu yüzden onu okurken ağlayınız. Ağlayamıyorsanız ağlar gibi okuyunuz (kendinizi ağlamaya zorlayınız.)"*[162]

Görünen fiillerin icrası, görünmeyen fiilleri tetikler. Esas olan, Kur'an okurken ağlamak ise ağlayamayan kişi de kendini hüzne teşvik eder. Kişinin kendini hüzne teşvik etmesiyle de, beklenen hüzün hali açığa çıkar.

Hüzün, görünmeyen gizli bir haldir. Kur'an okurken hüzünlenmeyi başarmak için ise hüznün görünen halini açığa çıkarmak, yani insanın Kur'an okumaya devam ederek kendini hüzne yatkın bir hale getirmeye çalışması gerekir.

Çocuğun namazı da böyledir. Görünmeyen gizli hallere kavuşmak, görünen fiilleri uygulamakla mümkün olur. Namaz için kıyamda, rükûda ve secdede durmak, onun bütün huşûsunun ortaya çıkması için gerekli zemini hazırlar.

---

162 İbni Mace; İkametüssalah, 176

Bedenin, namazda durması çok önemlidir. Çünkü namaz kılan kimseler, sözleşme saati geldiğinde söz verdiği yere vaktinde gelenlerdir. Vaktinde gelmek ve erkânına riayet ederek kılmak da namazın en belirgin amaçlarındandır. Namaza devamlılık sağlandığı zaman, gerekli olan şeyin büyük bir kısmı elde edilmiştir. Namazın görünen hali ortaya çıkmış, görünmeyen hali olan huşûnun ise ortaya çıkması beklenmektedir.

"Ancak namaz kılanlar bunun dışındadır. Onlar ki, namazlarını devamlı kılarlar."[163]

Namaz, ne tek başına bir huşû ne de tek başına tadili erkândan ibarettir. Namaz, huşû ile tadili erkânı uygulamaktır.

Namaz dediğimiz zaman ilk olarak, sorumlu olduğumuz bazı rükünler akla gelir ve bu rükünlerin yerine gelmesi namazın en belirgin şartlarıdır. Bunlar; kıyam, secde, rükû gibi erkânlardır.

Bir insanın: "Ben namaz kılmak istiyorum. Bana namazı öğret." demesiyle, ona öğreteceğimiz ilk şey, abdest olacaktır. Sonra elbisenin, bedenin temizliği sonra ise kıble…

Tabi bununla da bitmiyor. Kıyam, kıraat, rükû, sücut, kade-i ahire derken, ona bilmediği pek çok şeyden bahsedecek, bazı sûreleri ezberlemesi gerektiğini anlattıktan sonra, sırasıyla secde ve rükû hakkında konuşmaya devam edeceğiz.

Namazda özlenen ve beklenen huşûya ulaşması ise onu namaza götüren sebebin kalbiyle birleşmesiyle açığa çıkacak görünmeyen hallerle mümkün olur. Bunların hepsinin bir sırası, yolu yordamı vardır. Önce yola koyulmak, şartları gerçekleştirmek gerekir.

---

163 Mearic; 23

Namazın en baş şartı, Allah Rasulü'ne Cebrail'in *(aleyhisselam)* bizzat kıldırdığı o hareketlerin bilfiil uygulanmasıdır. Kalbin bulunmadığı zamanlarda bile, beden azalarının orada bulunması, namazın ön şartlarının gerçekleşmesi için yeterlidir.

Namazda huşûyu yakalayanlar, ancak bilfiil namaz kılanlardır. Çocuğun, önce bedeni namazda dursun, kalbinin durması ise yakındır. Kalbiyle namazda durup o huzur ve huşûyu hissedenler, sadece öncelikle bedenini namazda devamlı tutanlardır.

HUŞÛYA MANİ BİR SEBEP, İÇ HUZURSUZLUĞU

Küçük bir bebeğin, dünyaya geldikten sonraki o muhtaciyet dönemine baktığımızda, onun kocaman bir insan olup, belki de kıtaları fethe çıkacağına ya da nice değerli nesillere anne-babalık yapacağına inanmak zordur.

Çünkü bebeklerin korku ve endişeleri, kendi cüsselerinden bile büyüktür. Onların bu korkaklıklarına aldansak, büyüyüp korkusuzca adımlar atabileceklerini umamazdık. Ama Allah, insanın hem kalbini hem de bedenini böyle kademe kademe büyüyecek şekilde acizlik içinde yaratmıştır.

Bu yüzden her bebeğin başucuna, onu canından bile çok seven iki koruyucu; yani anne-babası bekçi olarak koyulmuştur. Onlar; onu beslesin, doyursun, büyütsün. Bir bebeğin, acıkınca kendi başına karnını doyuramaması, susayınca suyunu içememesi ve yabancı gördüklerine karşı kendini koruyamaması, annesi tarafından terk edilmek ve yalnız kalmak, onun için çok büyük bir endişe kaynağıdır.

Eğer bebeğin, bebeklik kaygı ve endişeleri zamanında giderilmez, yeme içme ve korunma ihtiyaçları gecikmeli ve yetersiz bir ilgiyle karşılanırsa, kaygı ve endişe duygularıyla birlikte büyür. Endişeyi körükleyecek aile ortamı devam ettiği sürece de bebeklikteki endişe ve kaygı, çocukluk dönemine sarkar. Sonrasında ise çocuğun kaygılı kişiliği, yetişkinlik dönemine de sirayet eder.

Çocuk, gerekli huzur ve güven ortamında büyümez, endişeleri giderilmezse zaman zaman ortaya çıkan belirsiz bir iç huzursuzluğu olarak ahlakının içinde hayat boyu saklanır.

Çünkü bir çocuğun en temel ihtiyacı güvenlik ihtiyacıdır. Mutlaka kendini güvende hissetmelidir. Hatta çocuk, bunu ölüm kalım meselesi olarak algılar. Bir çocuğun güvenli ve sabit bir evde, uyumlu bir aile ortamına olan ihtiyacı, hayati derecede önemlidir. Terk edilme veya korunması gereken yerlerde güvenliğinin sağlanmaması ile ilgili tecrübe yaşaması bir tarafa, annesinin onu terk edeceğine dair yaptığı gelişi güzel tehditler bile çocuğu derin bir şekilde sarsar.

Çocuğun, kendini güvende hissetmesi için ebeveynine her zaman ulaşmalıdır. Çocuk, ebeveyninin hem duygusal hem de fiziksel olarak yanında olduğunu hissetmelidir. Bunun aksinin yaşandığı ailelerde çocukta ileriye dönük kişilik bozuklukları görülür. Çünkü çocuk, büyüyüp yetişkin bile olsa, iç dünyasında anlam veremediği duygusal boşluklar hisseder.

Bu kaygı konusu önemli bir konu mudur? Namazla ne ilgisi vardır?

Yetişkinlikte sürekli devam eden kaygı ve endişe, başka bir destek alınmadığı takdirde namazda tam bir huzur

ve huşûya engel olur. Hayatta kendini güvende hissedemeyen insanlar, kaygılarından sıyrılıp, Allah zikrinin manevi desteğini (bir vesile ile) tadamazlarsa, namazda tam bir huzur yakalayamazlar.

Çünkü namazda huşûya ulaşmak için namazdayken insanın, fani âlemi gündeminin dışına atması ve kendini, Rabbinin güç ve kudretine bırakması gerekir. Kaygılı kişiler, bunu asla yapamaz.

Peki, çocuklarımızın hem kişiliğini hem de namazlarını tehdit eden kaygı, ne demektir? Nasıl bir şeydir?

Kaygı yani endişe: Kişinin kendisini her zaman bir alarm durumunda ve sanki bir şey olacakmış gibi hissetmesi, bilinmeyen tehlike ihtimallerine karşı her zaman heyecansal tepkiler vermesidir.

Yani kaygılı kişilerde, sürekli devam eden iç huzursuzluğu vardır.

Kaygı, yani diğer ismiyle endişe, korkudan daha farklıdır. Korkuda bariz bir tehdit vardır, korku veren durum ortadan kalktığında rahatlama olur. Ama kaygı, daha genel bir haldir, şiddetli ve daha uzun sürelidir. Korku ile kaygı arasındaki farkı, en kolay şu şekilde açıklayabiliriz:

Bir işin sonucunda ölüm, yaralanma, bir hastalığa yakalanma gibi ihtimal varsa, ona karşı oluşacak duygunun adı, korkudur. Endişe-kaygı duygusu ise kaynağı belli olmayan bir iç sıkıntısıdır.

Endişe: Ortada endişe gerektiren bir sebep olmadığı halde devam eden manevi bir hastalık, sürekli devam eden bir tedirginlik ve huzursuzluktur. Böyle insanlar, hep sıkıntılı oldukları için uzun süreli bir iç huzuru yakalayamaz, bazen tek bir söz karşısında hemen yıkılırlar. Eğer bir

insanın kalbi, güven ve istikrarı kaybetmişse, davranışları istikrarlı olmaz.

Bu duygunun temeli, çocukluğa dayanmaktadır. Çocukken hem madden hem de manen korunma sorunu yaşayan insanlar sürekli kaygılı olurlar.

Bir kişi sürekli olarak kötü bir şey olacağını hissederek yaşarsa, bütün hayatını, güvenliğini sağlaması yönünde düzenler. Doğal başka aktivitelere yönelemez. Kendini, her zaman sanki onu sürekli tehdit ettiğini varsaydığı evhamlarıyla mücadeleye şartlar. İnsanlara güvenemez. Onlarla sürekli bir çatışma halinde görünür. Aslında asıl niyeti, kendini korumaktır. Çünkü çocukken yeterince korunmamıştır. Dünyayı güvenli bir yer olarak, insanları da güvenilecek varlıklar olarak göremez. Hayat ve insanlarla ilgili ilk algısı, olumsuz oluşmuştur ve bunun değişmesi çok zor hatta bazen imkânsızdır.

İç dünyasında bir istikrar yoktur. Sürekli terk edilme duygusuyla yaşar. Bu yüzden çocukların, güvenli ve istikrarlı bir aileden yoksun bir şekilde, endişeler içinde büyümemesi çok önemlidir.

Çocuğu en çok endişelendiren hususlardan birisi, ihtiyaçlarını karşılayıp karşılayamayacağı konusudur. Bunu en iyi bilen Allah Rasulü'nün, hiçbir şeyden habersiz, tuvalet ihtiyacını gidermeye çalışan torununu endişeye sürüklememek için sergilediği özel tavra dikkat edelim. Bu tavrı, onun, çocuğun iç huzurunun hiçbir şartta bozulmaması gerektiği konusunda istisna koymadığını gösterir. Olay şöyle yaşanmıştır:

"Ümmü'l-Fadl'ın Hz. Hüseyin'i emzirdiği bir sırada Hz. Peygamber içeri girer. Ondan torununu ister ve kucağına alır. Bu esnada Hz. Hüseyin, Hz. Peygamber'in üze-

rine küçük abdestini yapmaya başlar. Ümmü'l-Fadl bu duruma müdahale etmek isteyince Hz. Peygamber: 'Çocuğu rahat bırakın' diyerek izin vermez ve (bebeğin tuvalet ihtiyacını bitirmesini) bekler. Sonra torununun kirlettiği yeri su ile temizler."[164]

Bunun gibi bir olay, Hz. Enes'in yanında tekrar gerçekleşir. Sırtüstü uzanmış olan Rasulullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* göğsüne çıkan Hz. Hasan, küçük abdestini yapmaya başlayınca, Hz. Enes çocuğu almak için koşar. Bu sırada uyanan Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*: *'Ey Enes, bırak kalbimin meyvesi olan oğlumu! Ona eziyet eden bana eziyet eder, bana eziyet eden Allah'a eziyet eder'* der."[165]

Çünkü küçük bir bebek, normal bir ihtiyacını karşılamaya çalışırken, çevresindeki sevdiği ve güvendiği insanların onu ansızın azarlamasına bir anlam yükleyemez. Burada eğer Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, çocuğa aşırı tepki verip onu, kucağından atarcasına indirseydi, çocukta bir endişe oluşurdu. Rivayetlere göre bunun gibi bir olay, dış ülkelerden bir heyetin geldiği bir esnada daha yaşanmıştı ve Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, aynı şekilde çocuğu korkutacak bir tepki vermekten kaçınmıştı.

Çünkü çocuk, o esnada ne gelen heyetten ne de idrarının necis olduğundan habersiz, sadece ihtiyacını gidermeye çalışıyordu. Çünkü bebeğin, yaptığı bir şey yanlış ve hata değilken azarlanması ve böylece örselenmesi, doğru olmazdı.

Bugün annelerin, çocukları zarara sürükleyen en belirgin hataları budur. Annelerin sabırsız tutumları yüzünden çocuklarını sürekli azarladıkları, onların ihtiyaçlarını sert

164 İbn Mace, Ta'biru'r-Rüya, 10
165 Mecma'u'z-Zevaid

üsluplarla karşıladıkları, onlara güzel muamele etmedikleri görülür. Bu şekilde davranarak çocuklarını sürükleyecekleri iç huzursuzluğundan da habersizdirler.

Konuyla ilgili bir başka olayı da Hz. Ali anlatıyor: *Bir gece Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem, bizi ziyarete gelmişti. O gece bizde kaldı. Hasan ve Hüseyin de uyuyorlardı. Bir ara Hasan su istedi. Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem, hemen kalktı ve su kırbasından bir bardak su aldı. Çocuğa vermek için getirmişti ki, o sırada Hüseyin de uyandı. Hüseyin bardağa uzandı ve su içmek istedi. Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem, suyu Hüseyin'e vermedi. Önce Hasan'a verdi. Bunun üzerine anneleri Fatıma dayanamadı ve: "Hasan'ı,* Hüseyin'den daha çok seviyorsunuz gibi." dedi.

Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem; "Hayır, suyu önce Hasan istedi" buyurdu. [166]

Allah Rasulü, gece saat kaç olursa olsun, susayan çocuğa hemen kalkıp su getirmiş, onun ihtiyacının giderilmesi için acele etmiştir.

İkinci olarak da güven ihtiyacını gidermiş yani adaleti sağlamış, suyu ilk isteyen çocuğu diğerine tercih etmiştir. Bütün bunları yaparken, çocuğun kendi ailesine ait olduğunu göstererek, aidiyet ve sevgi bağlarını ön plana çıkararak yapmıştır.

O, çocukların ihtiyaçlarını karşılamanın ne anlama geldiğini, onların kendisine seslendiği zaman yanlarında hazır olmanın, onlar için ne kadar önem taşıdığını bildiği için, uyanık bir kalple hemen çocukların ihtiyaçlarına koşmuş, ayrıca da elinde tuttuğu bardağı, ona ilk uzanan gözü açık kardeşe vermemiştir.

166 Metalibu Aliye, 4, 69

Allah Rasulü'nün, tek bir gecede dört çeşit ihtiyaçtan doğan kaygıyı dindirdiğine ve dört çeşit emniyete sebep olduğuna şahit oluyoruz. O gece çocuklar;

1) İhtiyaç anında, yanında bir kuvvetin, bir yetişkinin olduğundan emin oldular.

2) Büyük bir ilgi ile severek ve isteyerek o ihtiyaçlarının karşılanacağından ve azarlanıp oflanıp puflanmaya maruz kalmayacaklarından emin oldular.

3) Dedeleri ile bir aidiyet bağı kurdurlar.

4) Adaletsizliğe uğramayacaklarından emin oldular.

Anne-babalar olarak bizler, çocuklarımızın ihtiyaçlarını tıpkı Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* gibi bir dikkat ve ilgiyle karşılamalıyız.

Anne-babanın çocuğu büyütüş şekli, çocuğun hafızasında kalıcı etkiler bırakır. Bebeklik döneminden dört yaşına kadar; anneden ayrılma korkusu, ihtiyaçlarının karşılanmayacağına dair hissettiği endişe, en normal zamanlarda bile anne-babadan gördüğü olumsuz ve sabırsız tutumlar, anne-baba tarafından sevilmediği hislerine kapılma, bazı tehlikelere karşı savunmasız hissetme, yeterince ilgi görememe gibi durumlar, endişeli ve huzursuz karakterde bir insan ortaya çıkarır.

Bu huzursuzluk da o insanın olumsuz duyguları sürekli hissetmesini sağlar. Böyle kişi, hayat boyu bu olumsuz duyguların izlerinden kurtulamaz. Erken yaşlarda ortaya çıkan stres, kişilik bozukluklarına sebep olur.

Çocukluk döneminde, maruz kalınan aşırı reddedici, küçük düşürücü tutumlar, kardeşler arasında haksızlığa uğrama düşüncesi, üzerine gereğinden fazla yük yük-

lenmesi, anne-babanın sürekli öfkeli tutumları, kaygı ve iç huzursuzluğuna sebep olur.

Allah Rasulü, çocukların üzülmelerine ve korku içinde kalmalarına dayanamaz, haklı ihtiyaçlarının karşılanmamasından ise çok rahatsız olurdu. Çocukların ruh halleriyle ilgisi o kadar fazlaydı ki, onların mutlu ve huzurlu olmaları için elinden geleni yapardı. Bununla ilgili şöyle buyurmuştur:

"Çocuklara iyilik etmek, Sıratı geçmeye sebeptir. Onlarla beraber yiyip içmek, cehennemden kurtuluştur." (Şir'a) Ayrıca*: "Evladınıza ikram edin, nasıl ana-babanızın sizde hakkı varsa, evladınızın da sizde hakkı vardır"* (Taberani) buyurmuştur.

Böyle yaparak aslında çocuklara namaz ve huşû eğitimi veriyordu. Onun bu tavrı, yanındaki o çocukları gelecekte namaz bekçisi yapacaktı. Çocuklara namaz eğitimi vermek, onlara her seferinde namaz çağrısı yapmak değildir. Onların mutlu ve huzurlu büyümelerine olanaklar hazırlamaktır.

Hendek Savaşı'nda bir sahabenin, çocuk sahabelerden Zeyd bin Sabit'in silahını gizlice alıp saklayarak, onu korkutup üzmesine kızmış, silahını bulamadığı için çocuğun korku ve kaygı duygularına kapılmasına razı olmamıştı. Ve silahı saklayan sahabenin adı altında bütün Müslümanlara, bir daha şakayla da olsa, Müslümanları korkutmayı veya onların herhangi bir şeyini alıp saklamayı yasaklamıştı.

Rasulullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem*, çocukların üzülüp korkmalarına rıza göstermediğini ortaya koyan bir başka olay daha vardır: *Bir seferinde Rasulullah'ın sallallahu aleyhi ve sellem cebinde on dirhem vardı. Dört dirhemine bir gömlek aldı Dışarıya* çıkınca *yoksul bir Medineli: "Ey Allah'ın*

Resulü, o gömleğe çok ihtiyacım var, onu bana verir misin?" dedi. Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem da gömleği yoksula verdikten sonra tekrar dükkânına girdi, geri kalan paranın dört dirhemine kendisi için bir gömlek daha satın aldı. Dışarıya çıktığında küçük bir kızın ağladığını gördü. Hemen yaklaşıp sebebini sordu. Bir evde hizmetçilik yapan bu küçük kız: "Ev sahibim bana un almak için iki dirhem vermişti, onu kaybettim, onun için ağlıyorum" deyince Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem, son kalan iki dirhemi de bu kıza verdi. Fakat küçük kız ağlamaya devam ediyordu. Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem tekrar sordu: "Kaybettiğin iki dirheme yeniden kavuştun, niçin hala ağlıyorsun?"

Kız: "Eve geç kaldım, beni dövmelerinden korkuyorum!" cevabını verince Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem, küçük kızın elinden tuttu: "Korkma yavrum, gel benimle" dedikten sonra onu eve kadar götürdü. Önce selam verdi. Ancak üçüncü selamında kapı açıldı. Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem: "İlk selamımı duymadınız mı?" deyince "Duyduk ama selamınızın artmasını ve sesinizi daha çok duymayı arzu ettik. Sana canımız feda ey Allah'ın Resulü, buraya kadar niye zahmet ettiniz?" dediler.

Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem de: "Şu kızcağız, geç kaldığı için cezalandırılmaktan korkuyordu. Sakın onu dövmeyin." dedi. Ev sahibi ise: "Ey Allah'ın Rasulü, sizin evimize gelmenize sebep olduğu için bu hizmetçi kızı azat ediyorum, artık hürdür." deyince, Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem söyle buyurdu: "Allah'ın bana verdiği on dirhem ne kadar bereketliymiş! Allah, onunla peygamberine ve Medineli bir yoksula birer gömlek giydirdi, bir kız çocuğunu da sevindirdi, hürriyetinin bağışlanmasına vesile oldu!" buyurdu.[167]

167 İbn Kesir, el-Bidaye Ve´n-Nihaye, c. 6, s. 65

Demek ki çocukların korkularından emin olup sükûna erdiği anlar, Rasulullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* sevindiği anlardı.

Uhud'da şehit düşen bir Müslümanın oğlu, aynı gün akşamüstü yaralı ve acılı bir haldeyken *Rasulullah'a "Babam nerede?" diye sorduğunda, Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem: "Baban şehit* düştü» *diye cevap verir. Bunun üzerine şehit çocuğu, ağlamaya başlar. Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem de onu kucağına alıp başını okşadıktan sonra, çocuğa şöyle der: "İster misin? Ben baban olayım, Aişe de annen olsun?" Rivayetin devamında anlatıldığına göre, çocuk bu teklifi kabul edince onu evine götürür. Üstünü temizleyip gözyaşını siler. Daha önce üstü başı toz içerisinde ağlayan çocuğun gülümser hali, herkesin dikkatini çeker ve ona: "Az önce ağlayan sen değil miydin? diye sorarlar. O da artık babasız olmadığını anlatmaya başlar. Burada Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem, çocuğun elinde olmayan sebeplerle de olsa mutsuzluk ve üzüntü içinde kalmasına izin vermemiştir.*[168]

Rasulullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem*, çocukların ağlama ve üzülmelerine dayanamadığını ortaya koyan bir başka misal de Hz. Ebubekir'in kızı Aişe ile yaşadığı olaydır. *Hz. Ebubekir'in İslamiyet'e girişinden sonra mutat olarak her gün onun evine ziyaret yapan Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem, bir defasında küçük Aişe'yi kapının önünde ağlar olarak bulur. Çocuğun ağlayışı karşısında gözleri dolan Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem, sebebini sorar. Aişe, annesi Ümmü Ruman'dan* şikâyet *edince gözlerinden yaşlar akar. Çocukla ilgilenmeye devam eden Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem, Ümmu Ruman'ı görerek, ebediyen ona kötü davranmayacağı hususunda ondan söz alır."*[169]

168 el-Hindi, Kenzü'l-Ummal 36862
169 Müstedrek; 4, 5

Örneklerden de anladığımıza göre Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, çocukların korku, endişe ve üzüntü içinde kalmalarına asla razı olmaz, bütün anne-babaları da bu konuda uyarırdı.

Çünkü çocuklarımızın, namazda devamlı bir huzur ve huşûya erişmelerine engel olacak bütün manilerin ortadan kalkması, etrafındaki büyükler olarak bizlerle yakından ilgili bir konudur.

Kaygılı çocuğun ileriki hayatında duygu dünyasının düzenli bir ritmi olmaz. Duyduğu en ufak incitici söz, gördüğü en ufak kötü muamele karşısında hemen iç huzurunu yitirir. Başkalarını kendisi için bir tehlike gibi görür. Güzel bir niyetle namaza başlar ama ruhundaki karmaşa sayesinde Allah'la baş başa, samimi ibadeti yaşayamaz. Sürekli insanları düşünür. Evinin bir köşesinde, odasında normalde yalnızdır ama kalbini insanlardan kurtaramamıştır. Gününe insanları düşünerek başlar, gecesini de yine iç dünyasındaki o yoğun kalabalıkla birlikte tamamlar. İç sesi sürekli insanlarla konuştuğu için namazda Allah'la konuşmayı ona yönelmeyi başaramaz.

Böylece namazlarındaki huşû ve itminanı hiçbir zaman yakalayamaz.

ÇOCUKLARDA ENDİŞE NASIL OLUŞUR? NASIL TESKİN EDİLEREK YATIŞTIRILIR?

Çocukların kapıldığı endişe duygusuna basit bir örnek verelim:

Dört-beş yaşlarında bir kız çocuğu vardır. Bu çocuk, tuvalet eğitimini çoktan tamamladığı halde, bir seferinde

tuvalete gidip kıyafetini çıkarmak üzereyken tuvaletini kaçırmıştır.

Böyle bir hadise, onda yeni bir endişe kaynağına sebep olmuştur. Çünkü bu durumda artık her tuvalete gidişinde bir daha yaşamak istemediği o riskli hadiseyi hatırlar ve kaygılı davranmaya başlar. Ve öncesinde kendi başına tuvalete gittiği halde bu olaydan sonra her tuvalete gidişinde annesini yanına çağırmaya başlar. Anne, bu durumu fark etmekte ve çocukta oluşan bu endişeyi zaten yakından takip etmektedir.

Bu çocuk: "Anne ışığı sen yak, terliklerimi düzelt" vb. isteklerde bulunmaya başlar. Terliği ve ışığı bahane etmektedir. Aslında öncesinde kendisinin rahatlıkla yaptığı şeyleri yapamaz görünüp, annesini yanında hissetmek ve ondan manevi destek alarak, bu korkusuyla mücadele etmek istemektedir.

Bu örnek, çocuklarda oluşabilecek geçici kaygı örneğidir. Bunun gibi kaygı durumlarında annenin çocuğun yanında olması ve halinden anlaması ona güven verir. Anneler, böyle geçici durumları takip etmeli ve çocuğun her çağırışında sanki öncesinde hep gidiyormuş gibi, ona refakat etmelidir. Bu aşamada anne çocuğa asla:

1) "Sen önceden yaptığın şeyi şimdi yapamıyorsun. Büyüyor musun, küçülüyor musun?" dememeli.

2) İşini gücünü bırakıp çocuğa tuvalete kadar refakat ederken, bu durumdan şikâyetçi, oflayıp puflayıcı ifadeler kullanmamalı, hep güler yüzlü olmaya özen göstermelidir. Ciddi bir göreve gider gibi, ona her seferinde eşlik etmeli, çocuğun kendi kendine yapabileceğini bilse bile, işlerini yarım bırakarak bu ihtiyacını gidermeye koşmalıdır.

Çünkü bu tip kaygılar, geçicidir ve çocuğun sığınacağı tek liman da annesidir.

Örnekteki bu anne, çocuğun kendi ihtiyaçlarını karşılatma kolaycılığını keşfedip bunu alışkanlık edinip edinmediğini anlamak için çocuğa: "Evladım, terliklerini belki kendin düzeltebilirsin! Dene bakalım" dediğinde, çocuk: "Anne, terliklerimi düzeltirken tuvaletimi tutamayacağımı sanıyorum" demiştir.

Anne, kaygının hala devam ettiğini anlar. Ve kaygı devam ettiği için annenin görevi uzun bir zaman daha devam edecektir. Bu zaman zarfında çocuk, tuvalete annesiyle birlikte sevinçle gittiği için korkuları mutlaka dinecektir.

Bu aşamada çocuk; yaptığı hatayı tekrarlama kaygısıyla birlikte, sıkıntılı zamanında annesinden yardım alıp alamayacağından da kaygı duymaktadır.

Aslında bunlar, geçici kaygılardır. Bir büyükten destek alsa da almasa da günün birinde mutlaka ortadan kalkacaktır. Ama büyük desteğiyle ortadan kalktığında, çocuğun ruhuna bir iç huzur olarak yerleşecek ve bu refakat, ona ömür boyu arkadaşlık edecektir. Bu da bir ömür hissedilecek huzur ve sükûnet olacaktır.

Örnekteki bu olay nasıl sonlanır?

Nihayetinde çocuğun: "Anne, tuvalete gideceğim ama artık senin gelmene gerek yok" demesiyle ve kendi ihtiyacını karşılamaya kaldığı yerden devam etmesiyle sona erer. Geriye elde kalan şey ise derin bir iç huzur ve güvendir.

Çocuğun bazı şeyleri neden yaptığı çok önemlidir. Çocuk, her zaman karanlık odasında kalmakta korkmaz ama bir gün gelir korktuğunu söyler. Çünkü çevresinde onu

korkutacak bir olaya şahit olmuştur, ama annenin bundan haberi yoktur. Hassas anneler, çocuğun korkularını fark eder ve o korkuları dinene kadar çocuğun yanında olurlar. Böyle çocuklar da her konuda çok başarılı ve şahsiyetli olurlar.

Çocuklarla ilgili böyle özel durumları çok iyi bilen Allah Rasulü, hanımlarına sıkı sıkı tembih eder, Hz. Hüseyin'i kast ederek, "Bu çocuğu ağlatmayın" derdi. Ayrıca, *"Kim ağlayan çocuğunu susturuncaya kadar gönüllerse Allah, ona cennette memnun kalacağı kadar nimet verir"* buyurmuştur.

Bir seferinde namazını kısa tutmasına da şu gerekçeyi göstermiştir*: "Geride kadınlar safındaki çocuk sesini duymadınız mı? Annesinin onunla ilgilenmesini temin edeyim dedim."*[170]

Annenin bir anlık da olsa ağlayan çocuğunu sakinleştirip teskin etmesi, çocuğun bütün ömrünü aydınlatması demekti. Ve bunu, en iyi rahmet ve merhamet peygamberi olan Allah Rasulü biliyordu.

Annesi, çocuğuyla onu incitmeden, bağırıp çağırmadan, öfkeye kapılmadan ilgilenmeli, çocuk da sıkıştığı, ihtiyaç duyduğu her zamanda annesini yanında bulabilmeliydi. Ayrıca: *"Çocukları hakkıyla sevmek ve onları korumak, cehennemden kurtuluştur"*[171] buyurmuş, bir başka hadisinde: *"Ailesini, çocuklarını korumak zorunda kalan ve bu sebeple öldürülen şehittir"*[172] buyurmuştur.

Allah Rasulü'nün anne-babalara tavsiye ettiği sevgiyi tatmış çocuk, hiçbir insanın kendisi için belirlediği pozis-

170 Buhari, Ezan, 61, 163

171 Buhari

172 Buhari, Mezâlim 32; Müslim, İman 226

yona takılmaz. Kimsenin onu pohpohlamasına ya da yermesine aldırmaz. Kalbi her zaman rahattır ve hiçbir insan onun, uzun uzun kılacağı namazları ile arasına giremez.

Sonuç olarak; çocuğumuzun engin bir iç huzura erişmesi için bizim de yapacağımız çok şey var.

ENDİŞE VE KAYGIYI TETİKLEYEN ŞEYLER

Aile ortamında maruz kaldığında, çocuğu ömür boyu tedavi edilemeyecek bir endişe ve kaygıya mahkûm edecek şeyler şunlardır:

1) En az dört yaşına kadar anneden ayrılma korkusu.

2) Çocuğun üzüntü ve sevinç zamanlarında annesini yanında bulamaması.

3) "El âlem ne der" düşüncesiyle büyütülmesi.

4) Anne-babanın dışarıdaki insanlarla yeterince ilgilendiği halde, çocuğuyla yüzeysel ilgilenmesi.

5) Çocuğun değersizlik hissiyle, "Ben hiçbir şeyi yapamam" düşüncesine kapılmasına olanak sağlayarak büyütülmüş olması.

6) Çocuğun, gerekli zamanlarda takdir görmemiş ve teşvik almamış olması.

7) Dedikodu atmosferinde büyümesi sayesinde, kimseye güvenememesi.

8) Gece veya gündüz çocuğun korkuya kapılma ihtimali olduğu halde yalnız bırakılması.

9) Günümüzde yayınlanan film veya çizgi filmleri izlemesi neticesinde, ruh dünyasının tahrip olarak, kaygı ve korku izlerini ruhuna kodlaması.

10) Annenin tevekkül eksikliği ve onun çocukluktan kalan endişelerini çocuğa yansıtması.

Bu sayılan maddelerin sadece bir tanesi bile, çocuğun ruh dünyasını olumsuz etkileyerek onu kaygıya sürükler.

ÇOCUKLUK ENDİŞELERİNİ NASIL ORTADAN KALDIRIRIZ?

Çocuklarımızı güven ve huzur içinde yetiştirmek için dikkat edeceğimiz şeyler:

1) Bebekken her acıktığında fazla ağlatmadan doyurmak.

2) Korku duyacağı ortamlardan korumak.

3) Herhangi bir yerde yalnız bırakmamak.

4) Toplum içerisinde küçük düşürmemek.

5) Hakaret ederek onu rencide etmemek.

6) O üzülürken sevinir gibi bir tutum sergilememek.

7) Bir uyarı veya ikaz anında ezici bir bakıştan kaçınmak.

8) Başkalarıyla kıyaslamamak.

9) Çocuk konuşurken ilgiyle dinlemek.

10) Ortaya koyduğu becerileri küçümseyip alaya almamak.

11) Onun olduğu ortamlarda yaşıtı olan birini fazlasıyla övmemek, başkalarının da övmesine izin vermemek.

12) Toplum içinde hak ettiği itibarı sağlamak.

13) Sevmediği şeyleri yemeye veya içmeye zorlamamak.

14) Kardeşler arasında haksızlığa uğrayacağı kaygısına kapılmaması için, her zaman adaleti öne çıkarmak.

15) Çocuğu, kötü bir vasıf veya ahlâkla yaftalamaktan kaçınmak.

16) Kazandığı herhangi bir başarı karşısında onu aşırı yüceltip, başarısızlık karşısında dışlayıcı ve küçültücü tavırlar sergilememek.

NEDEN İÇ HUZUR?

Allah Rasulü'nün etrafına toplanmış sahabelerin, sükûn ve huzurda doruğa ulaşmış bir ruh haliyle kıldıkları namazlar, Rasulullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* yanındayken tattıkları güvenin ürünüydü.

Onlar, daha henüz Allah'ı tam olarak tanımadan, Allah Rasulü'nü tanımışlar ve onun sınırsız merhametiyle güven bulmuş, kalplerinin ve evlerinin bütün kapılarını O'na açmışlardı.

Onların, Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile kurdukları bu ilişkinin hiçbir kısmında en ufak bir endişe ve kaygıya yer yoktu. Yoksa öyle huşû içinde namazları nasıl kılacaklardı?

Onlar çok iyi biliyorlardı ki, Allah Rasulü onların hem mallarını hem de şereflerini daima koruyacak, asla telef et-

meyecekti. Onlar, tarağın dişlileri gibi eşit muamele görecek, asla haksızlığa uğratılmayacaktı. Onların adaletsizliğe uğrama, adam kayırılması, haklarının yenmesi gibi bir endişeleri yoktu. Eğer Allah Rasulü onlardan birine farklı bir iltifat etse, o bunu mutlaka hak etmiş biriydi. Ya da birine ceza verecek olsa, o da buna müstahak biriydi.

O peygamber, düşmanının bile güvendiği, yanında huzur bulduğu bir peygamberdi. Böyle bir peygamberle bu güzel bir ilişkiyi kuran insanlarda huzursuzluk mu kalırdı? Ya iç sıkıntısı? Endişe? Kendini Allah'a bir türlü bırakamama hali mümkün olur muydu? Öyle muazzam bir peygamberi görmüş biri, namaz kılarken etrafında konuşan insanları duyar mıydı?

Allah Rasulü'nün etrafında bulunan hiç kimse asla incinmez, hakaret görmez, ihtiyaçları ve fıtratları görmezden gelinmezdi. Aralarındaki küçük bir çocuğun bile aleyhinde karar alınmazdı. Bütün sahabeler, bunu çok iyi biliyordu. Hiçbir sahabenin Allah Rasulü'ne kaygılı bir bağlılık ilişkisiyle bağlandıkları görülmemiştir. Çünkü O, sadece tek bir sahabeyi bile kendine tercih ediyor, gerekirse kendisi aç gecelediği halde etrafındakilere dağıtıyordu. Ne mal biriktirmeye tamah gösteriyor ne de herhangi bir eğlenceye meylediyordu.

İhtiyaçlarını hep kısıtlı tutuyor; böylece ashabıyla kurduğu o güven bağı zarar görmüyordu. Yeri geliyor eşleri ile sorun yaşıyor, onların yeni türeyen istekleriyle başa çıkma uğraşı veriyor, her yeni alışkanlığın (onu devam ettirme gayreti yüzünden) ümmeti ile arasına gireceğini bilerek, kendini hep aynı yaşam çizgisinde tutmaya çalışıyordu.

Etrafındaki hiç kimse, O'na teslim ettikleri hayatlarının heba olacağını düşünmüyordu. Sanki kendilerini öylece bırakıvermişlerdi. Allah Rasulü'nün o yüce şahsiyeti, öyle derin bir huzur ve sükûnete sebep olmuştu ki, hem kendi ünü hem de ona teslim olanların ünü tüm dünyaya ulaşmıştı.

Sahabelerin, namazlarında ve bütün ibadetlerinde böyle bir güven enerjisi vardı. Çünkü namaza çağıran Rasulullah'a *sallallahu aleyhi ve sellem* kendilerini huzur içinde teslim eden sahabeler, aslında Allah'a teslim oluyorlardı.

Asrımızda artan kaygı ve güvensizlik, namazdaki huşûyu engelleyen bir etken olmuştur. Bari anne-babalar olarak bizler, çocuklarımıza karşı üstümüze düşen görevi yapalım. Onların ihtiyaç duydukları bu güven atmosferini sunmaya çabalayalım. Onlara, Allah Rasulü sahabelerine nasıl davranmışsa öyle davranalım ki, ihtiyaç duydukları kadar sağlam bir güvenle tanışsınlar, hiçbir zaman haklarının çiğnenmeyeceği bir ilişkiden kuvvet alsınlar. Böyle çocuklar, yetişkin olduktan sonra, çevrelerinden ne kadar kötülük görürlerse görsünler, asla yıkılmazlar. Her türlü yoksulluk, çaresizlik şartlarına rağmen huzur içinde olurlar.

Anne-babası tarafından güven bağı zarar görerek büyütülen çocuk, kendini kimseye bırakamayacak kadar bir yalnızlık psikolojisine kapılır. Ona hayır yolunu tavsiye eden kişilere güvenemediği için hayır kapılarından giremez, girse de namazda uzun soluklu bir huşû ve itmi'nânı yakalayamaz.

Çocuğumuz huzurlu olursa, namaza ve Allah'a kendini huzur içinde bırakacaktır unutmayalım.

BU ÇAĞDA HUŞÛYA MANİ OLAN BAŞKA NELER VAR?

Çocuğu, sürekli kendi cazibesine çağıran binlerce ses vardır. Bu sesler, onun namazda geçireceği vakit ile arasına girer. Huzursuz edici bazı yapay gündemlerin daima tedirgin ettiği çocuk, anne-babası tarafından da doğru desteği almıyor ve yanlış yönlendiriliyorsa, kendini hiçbir zaman namaza bırakamayacak, bütün yolların namaza çıktığını, bütün vakitlerin namazla dizayn edildiğini unutacak, belki bunu hayatının hiçbir döneminde öğrenemeyecektir.

Allah Rasulü'ne inen ilk ayetlerde, namazın tanzim edilmesi görevi vardı. Onun ve sahabelerin ilk görev ve sorumluluğu, namaz ve huşû ile ilgiliydi. Bundan dolayı İslam'ın ilk yıllarında gece namazı, farz olan bir namazdı. Daha sonra ümmete ağır gelme ihtimali yüzünden bu farziyet, Müslümanlar üzerinden kalktı. Fakat farz olamamasına rağmen sahabeler, bu namazı kılmaya devam ettiler. Çünkü bu namaz, Müzzemmil Sûresi'nde bizzat Allah tarafından övülmüş, tavsiye edilmiş, hatta Rasulullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* şahsına emredilmişti:

"Ey örtünüp bürünen (Rasûlüm)! Birazı hariç, geceleri kalk namaz kıl. (Gecenin) yarısını (kıl). Yahut bunu biraz azalt. Ya da bunu çoğalt ve Kur'an'ı tane tane oku. Doğrusu biz, sana (taşınması) ağır bir söz vahyedeceğiz. Şüphesiz gece kalkışı, (kalp ve uzuvlar arasında) tam bir uyuma ve sağlam bir kırata daha elverişlidir. Zira gündüz vakti, sana uzun bir meşgu-

liyet var. Rabbinin adını an. Bütün varlığınla O'na yönel."[173]

Müzzemmil Sûresi'nde Allah, gece namazını, Rasulü'ne ve sahabelere tavsiye ederken, bunun nedenini de açıklamıştır.

Gece namazını değerli yapan temel neden; daha tesirli, huşûyu yakalamaya daha elverişli olması, gündüzün meşguliyetinin çok olmasına rağmen, gecenin sakin olmasıydı.

Çünkü gündüz vakilerinde fazla olan meşguliyetler, kalp ve beden uyumuna zarar verir. Fakat gece böyle değildir. Bundan dolayı, sahabeler namaza ilk başlarken huzur ve huşû konusunda kaliteli bir namazla başlamışlardı. Onlar, namazı ilk kez huşû dolu gece vakitlerinde kıldıkları için, huşûnun ne anlama geldiğini iyi öğrenmişlerdi.

Onların gündüzlerindeki meşguliyetle, asrımızdaki meşguliyetler kıyaslandığında onlardaki meşguliyetlerin sadece, fıtrattan gelen kaygı ve meşgaleler olduğunu görürüz. Müzzemmil Sûresi'ndeki bu ayette, hiçbir yapay kaygı ve sahte ihtiyaçla tanışmadıkları halde onların, azıcık meşguliyetlerinin bile çoğumsandığını görürüz.

Bugün, fıtrat dışı meşgalelerin hayatlara girmesine mani olamayan aileler, çocuklarının her türlü meşgale ve kaygıdan uzak bir gün geçirmelerini sağlayamaz; ev içinde huzurlu, sakin ve bütün çağırıcılardan uzak bir ortam sunamazlarsa, bu durum namaz ve huşû eğitimine zarar verir.

Müzzemmil Sûresi'ndeki meşgalesi az geceler, bugün en çok çağrı ve meşgale barındıran gecelere dönüşmüş-

173 Müzzemmil 73/1-8

se, çocuklarımızın huzur ve huşû ile tanışmasını beklemek abes olur. Namazda huzur ve huşûyu tadamayan çocuk için namaz, sevilecek lezzet alınacak bir ibadet olamamıştır.

Aslında kalplerimiz, eğer şeytandan ilham almayı bırakır, diğer bütün verilere kapalı olursa, Allah'tan ilhamlar almaya, onun gösterdiği hidayet izlerini görmeye başlar.

Yani biz, farkında olsak da olmasak da kalplerimiz sürekli ilhamlar almaktadır. Evimizdeki bütün yapay sesleri susturursak, yeni bir algı kanalı olan manevi algılarımız devreye girer, Allah'la ilişkimiz başlar.

Allah'ın kalplerimize gönderdiği; ilham, bilgi, hikmet ve hidayet yollarını kalbimize alabilmemiz için diğer bütün sesleri susturmamız gerekmektedir. Bu fıtrat dışı seslere; televizyon, müzik ve her türlü izleme kültürünü örnek verebiliriz.

Evlerimiz, içi namaz kılmaya odaklı bir sessizlikte olursa, çocuklarımızın beyinleri, başka çağrılara karşı korunmuş olur. Önce bütün sesleri susturalım, bakalım hangi haller ortaya çıkacak?

Çocuklarımızın hangi etkinliklere katılacağı, nereye gideceği, kimlerle görüşeceği, sorularına cevap ararken, onların huşûlarına mani olmayacak yönlendirmeler yapmaya özen gösterelim. Çocuk, gün içerisinde hiç değilse birkaç kez, ibadetini antrenman olmaktan çıkarıp, lezzet hissetmelidir.

ŞARTLAR OLUŞMADIKÇA HUŞÛ OLUŞMAZ

Müslümanların göz bebekleri olarak addettikleri evlatları adına beklentileri, maalesef çok farklı mecralara taşınmıştır. Namazda huzur, itmi'nan beklentisi bir kenara terk edilmiş, pek çok farklı hedef belirlenmiştir.

Hayatının henüz baharını yaşayan bir gencin, bir vakit camide cemaate katılıp ikinci diğer vakti, camide huzur ve huşû içinde beklemesini zaman kaybı olarak gören annebabalar, bu düşünceye sahip nesillere kaynaklık etmeye başlamıştır.

Müslümanlar, onlarca şeyi başardılar ama nesillerine namaz ve huşûyu miras bırakamayacak duruma geldiler.

Hedefler, beklentiler büyüdükçe namaz gözlerde küçüldü. Nice önemli çalışma ve projeler namazın değerini aldı götürdü. Allah Rasulü'nün *sallallahu aleyhi ve sellem* uzun secdeleri unutulur oldu. Sünnet namazların, farzlar kadar kıymetli olmadığı bilgisine teslim olan âlimler yetiştirdiler.

Oysa insan, namazından müteşekkildir. Ancak namazı kadar konuşabilir. Namazın bütün bereketi ise ancak ve ancak bütün erkânı yavaş yavaş, derin bir sükûnetle yerine getirilirse açığa çıkar. Bu yavaşlık, belki diğer bütün hayat damarlarını zayıflatmakla mümkün olur. Çünkü namazın, en önemli atar damar olması için, diğerlerinin zayıflaması şarttır. Bazen aheste kılınan namazlar, diğer bütün işleri aksatmalıdır. Ve nafile namazlar da neredeyse farzlar kadar kıymetlidir.

Çünkü içinde bulunulan zamanın en kıymetli tasarrufu namazdır. İnsan zamanını değerlendirmek isterse, namazla değerlendirmelidir. Çocukların geleceği için de tek yatırım

namazdır. Bunu anne-babalar anladığında, çocukların anlaması da yakın olacaktır.

Azrail *(aleyhisselam)*, ölümüne yakın Rasulullah'a *sallallahu aleyhi ve sellem* gelerek ona, Allah'ın kendisini bu dünya ile ahiret arasında muhayyer bıraktığını söylediği, Onun da: "Refiki alayı, yani Allah'ı seçiyorum." dediği, sonrasında şiddetli bir baygınlık geçirdiği rivayet edilir. Baygınlığından biraz olsun ayıldığında da etrafındakilere son söz olarak şöyle dediği anlatılır;

"Namaz, namaz; zira siz namaza devam ettiğiniz müddetçe dine bağlısınız. Onun için hepiniz namaza devam ediniz." Bu sözlerden sonra, "Namaz!" "Namaz!" diyerek ruhunu teslim etti."[174]

Allah Rasulü'nün vefatından hemen önce neyi tavsiye ettiğine dikkat edelim.

İlk tavsiyesinin de son söz ve tavsiyesinin de namaz olduğu bir peygamberin varisleri olarak, çocuklarımıza neyi önemle tavsiye ediyoruz? Çocuklarımızın, büyük bir yavaşlıkla ve titizlikle ihtimam gösterdiği şeyler, ancak bizim tavsiye ettiğimiz şeylerdir, unutmayalım. Başka şeyleri namazın önüne geçirmezsek, çocukta huşû gözlemeye hakkımız olur.

174 Müslim, Fezâilü's-Sahâbe: 140

MANEVİ DİNAMİKLER

NİYET

Bir çocuğun biri maddi, diğeri de manevi iki doğuşu vardır. Maddi doğuşu, doğduğu gün bedenen var olmasıdır. Manevi doğuşu ise onu isteyen anne-babanın, onu hangi amaç ve niyetle istediği ile ilgilidir. Çocuğun manen doğması, anne-babanın çocuğu isterkenki niyetleridir.

Eğer anne-baba, tamamen hakkani niyetlerle, Allah'a bir kulun doğuşuna aracılık yapma niyetiyle çocuk sahibi olmaya azmederse bu çocuk, diğer çocuklardan farklı olur. Çünkü bu çocuk, henüz anne karnına yerleşmeden, ruh terbiyesi başlamış çocuktur. Anne-babası tarafından ihlâslı niyetlerle, ibadet üzerine yaşaması ve İslam'a hizmet etmesi amacıyla dünyaya gelmiş, Hz. Meryem'in adanması gibi adanmış çocuğun hali diğerlerinden mutlaka başka olacaktır.

Çocuk, daha anne rahmine yerleşmeden önce bu şekilde terbiye edilir. Anne rahmine yerleştikten sonra da annenin onunla ilgili kalbinden geçen düşünceleri, çocuğa manevi etki bırakır. Babanın düşünceleri de çocuğa aynı şekilde etki bırakır.

Peki, sadece doğmadan önceki niyet mi çocukta etkilidir? Çocuk doğduktan sonra anne-babasının niyet ve düşüncelerinin çocuğun üzerinde hiç mi manevi etkisi yoktur?

Tabi ki vardır. Çünkü bazı anne-babalar: "Çocuğum doğmadan önce böyle niyet etmeyi ve niyetin çocuğa etki bırakacağını bilmiyordum" diyebilir. Böyle diyen anne-ba-

balara da müjde vardır. Çünkü kaç yaşında olursa olsun anne-babanın çocuğu ile ilgili düşünce ve niyetleri, çocuğun üzerinde etki bırakır.

Çocuğumuza, düşünce ve niyetlerimizle nasıl etki bırakabileceğimize gelirsek, yapacağımız çok basit bir uygulama vardır. Fakat bu uygulamanın etkisi, ancak samimi ve içten olabilirsek ortaya çıkar. Yani biz, öncelikle samimi olmalıyız.

Bu uygulama, anne-babanın gün içerinde çocuğa bakmasıyla gerçekleşir.

Fakat çocuğuna bakarken bu bakış, sıradan bir bakış olmayacak. Anne veya baba çocuğuna bakarken içinden şu düşünceleri geçirecek: "Bu çocuğum İslam'a hizmet etsin. Her şart ve ortamda Allah'a kulluğu elden bırakmasın. Benim ondan başka bir isteğim yok."

Yani anne veya baba, çocuğuna bakarken zihninden ve kalbinden bu niyet ve düşünceleri geçirecek. Bu bakış da çocuğun ruhî eğitimi olacak.

Niyet konusunu işlediğim bir seminerimin sonunda annelere, iki haftalık bir ödev verdim. Ödev şöyleydi: Çocuklarımızı kalplerimizden gözlerimize yansıyan niyetler ve bakışlarla terbiye etmek için, iki hafta boyunca günde üç kere onlara: "Çocuğum daima ibadetlerine düşkün olsun, Allah'a karşı sorumluluklarına çok titizlik göstersin. Müslümanlara önderlik etsin" diye içlerinden geçirerek bakacaklardı. Ödevi verdiğim ilk anda ödev, fazla anlaşılmadı. Bu sözleri söyleyip söyleyemeyeceklerini anlayamayan anneler:

"Çocuğumuza bunları söyleyerek mi bakacağız?" diye sordular. Ben, bunları içlerinden geçireceklerini, söyleme-

den günde üç kez çocuklarına bu düşünceyle bakacaklarını söyledim. Başlangıçta çok garip bir uygulama olarak görünüyordu. Ama iki haftanın sonunda tekrar buluştuğumuzda annelerden bir tanesi, bana, ödevi yaptığını ve çok ilginç bir sonuç aldığını söyledi. Yaşadığı olayı da şöyle anlattı:

"Ben, iki hafta boyunca çocuğuma hiç aksatmadan sizin ödev verdiğiniz şekilde düşünerek baktım. Çocuğum on yaşındaydı ve namazı çok zor kılıyordu. Her zaman söylüyor, fakat zor kıldırıyordum; çünkü yedi yaş hadisini uygulamamıştık. Babası da kılmıyordu, belki onun da olumsuz etkisi vardı. Ama iki haftanın sonunda çocuğum kendiliğinden namaza başladı. Bu, beni hem çok sevindirdi hem de çok şaşırttı" dedi.

Bir başka anne de çocuğuna bu düşüncelerle bakarken çocuğun ansızın: "Tamam anne, şimdi namazımı kılacağım" dediğini şaşırarak anlattı. Çünkü kendisi, o esnada çocuğa "namazını kıl" diye telkinde bulunmamıştı.

Bu uygulamanın bu kadar çabuk sonuç vermesi, gerçekten çok sevindirici olmuştu. Sonrasında da bu uygulamayı takip eden başka pek çok anneden çok olumlu geri dönüşler aldık.

Çünkü çocuk, bazen sözlerle, bazen de gözlerle terbiye edilir. Anne ya da babasının gözlerinin bakışındaki anlam, çocukta bir iç devinim oluşturur. Bu devinim, onun hem ahlakını hem de geleceğini biçimler.

Bu uygulamanın faydasının devam etmesi için böyle niyetlerin sürekli devam etmesi, ömür boyu bozulmaması gerekir. Bu annenin, on beş günlük bakışı, çocukta böyle faydalar ortaya çıkardığına göre, faydanın devam etmesi için bu bakış mutlaka sürekli olmalıdır.

Hakiki niyetlerle dünyaya gelmesine aracılık ettiğimiz çocukla ilgili halisane niyetlerimiz, onlar büyüyüp genç olunca da değişmemelidir. Eğer değişirse adak bozulur.

Bundan dolayı, ölünceye kadar her an aynı düşünceleri taşımaya gayret etmek zorundayız. Çünkü niyet, etten kandan yaratılmış basit bir insan olan çocuğumuzu, nadide bir Müslüman yapar.

Tıpkı şehirlerden bir şehir olan Medine şehrini değerli kılan şeyin, Rasulullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* hicret niyeti olduğu gibi, çocuklardan bir çocuk olan evladımızı da değerli kılacak olan şey niyetlerimizdir.

Allah Rasulü, Mekke'nin fethinden sonra Mekke'de biraz bile kalmaktan çekinip hemen Medine'ye dönmüş, hicret niyeti bozulur, diye telaşlanmıştı. Çünkü eğer kendisi Mekke'de vefat etseydi niyet bozulacak, na'şı Mekke'de kalacak, Medine de Medine olmayacaktı.

Anne-babanın kalbinden kopup gelen niyetler bozulduğunda, çocuklar da bozulur. Anne-babalar, sadece Allah'ın bir kulunun doğumuna aracılık ettiklerini unuturlarsa, çocuktan bunu hatırlamasını beklemek yerinde olmaz.

Bizim niyetimiz, çocuğumuzun ruh dünyasına derinden işler.

Niyet, çocuğun çelimsiz görünüşünü, kusurlu mizacını, çeşitli sağlık sorunlarını, canımızı acıtan bütün yanlarını, katlanılabilir kılar.

Niyet sayesinde, çocuklarımızın kendi aralarında yaptıkları tartışmaları, bize yükledikleri sorumlulukları, ara sıra hastalanıp bizi çaresiz bırakmaları ve diğer pek çok sorunlarına katlanmamız kolaylaşır.

Hz. Meryem, Meryem olmadan önce ona, mübarek bir dua layık görülmüştü. Meryem olduktan sonra da annesinin onunla ilgili niyeti hiç değişmedi. Bir gün olsun: "O da herkes gibi olmalı" demedi. Çünkü o, adak çocuktu. Böyle olunca da Allah'ın kelimesini o doğurdu, başkası doğuracak da değildi.

Hanne'nin kızının, yarının dünyası diye bir derdi olmadı. "Yarın ne yesem?" diye bir derdi olmayınca Allah, ona sabah akşam rızık gönderdi. Yanında çeşit çeşit yiyeceklerin olması, Hz. Zekeriya'yı bile şaşırttı.

Hanne'nin kızının: "Yarın hangi imkânlarda yaşayacağım?" diye bir derdi de yoktu. Allah da onu, mabette konaklattı.

Ama yükün büyük kısmını annesi Hanne yüklendi. O, çocuğuna her bakışında "Bu adaktır. Benim bu çocuktan başka herhangi bir beklentim olamaz" dedi Allah da onu, İslam için önemli bir hizmet görevine layık gördü.

Allah, anne-babanın değerlisi olan evlatlarını onların vermesiyle alır, hizmetinde kullanır. Hz. Musa'yı da sandığa koyarak denize bırakan, onun kendi öz annesiydi. Annesi verdi, Allah da seve seve alarak onu güzelce yetiştirdi.

Hz. Enes'i de Rasulullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* hizmetine annesi vermişti.

Biz, çocuklarımızı Allah'a sunarsak Allah, niye kabul etmesin?

TEVEKKÜL

Kâinattaki bütün sebep ve sonuçlar, ilahi bir kuvvetin elindedir. Bütün irade ve taleplerin üzerinde tek bir kuvvet vardır.

İşte bu kuvvet bazen, küçücük gayretlere kocaman başarılar yazan, kocaman gayretlere ise küçücük başarılar takdir eden hakiki kuvvettir.

İnsan, ne zaman kendi ektiği tohuma güvenir, kendi ortaya koyduğu eseri ile böbürlenmeye başlarsa ve ne zaman: "Ben, bu mülkü kendi aklım sayesinde elde ettim" diyerek Karunlaşırsa, o büyük kuvvetin sert tokadı ile tanışır.

Ama kendi üstüne düşenin çalışma olduğunu, başarının ise Allah'tan olduğunu bilirse, çalışma ve gayretine hak ettiğinden fazla değer biçmemeyi öğrenir.

Öncelikle anne-babalar, kendilerini hiçbir sebep ve sonucun merkezinde görmemeyi öğrenmek zorundadırlar. Hepimiz, Allah *(celle celeluhu)* karşısında aciz olduğumuzu biliyoruz. Sadece, her zaman çok çalışmamız ve çok gayret etmemiz gerekir. Ama Allah'ın *(celle celeluhu)* iradesi her şeyin önündedir. Acziyetimizi bildikten sonra, çocuklarımız için takip ettiğimiz çeşitli eğitim metotlarından istifade ederken zarar etmeyiz.

Anne-babalar: "Ben yaptım, ben ettim, ben başardım" demediği ya da; "O kadar gayret ettim ama daha fazlasını yapmalıydım" diyerek de feryadı figan etmediği sürece, daimi bir başarı halindedirler.

Anne-babalar, çocuklarının namaz eğitimlerini ve diğer bütün ahlaki eğitimlerini titizlikle yürütürken, kendile-

rini bütün kuvvetlerin efendisi olarak görmedikleri sürece hata içinde değillerdir.

Ama ne zaman, bütün gidişatı kendilerinin idare edeceklerine, çocukları ile ilgili bütün her şeyi kendilerinin kontrol edebileceklerine inanırlarsa, inançlarına zulüm ve haksızlık karıştırmış olurlar.

Ve bunun sonucu olarak, kendilerinin sanki her şeyin asıl sorumlusu olduğunu düşünmeleri sebebiyle, en ufak bir hata yaptıklarında karamsarlığa düşer, sanki bütün uçurumların önündeki tek setin kendileri olduğuna inandıkları için bir anlık boşluk ve yokluklarında çocuklarının büyük zararlara uğrayacaklarını sanırlar.

Tevekküldeki en temel nokta insanın, bütün gayretlerini seferber ederken bile, kendini gerçek kâdir ve muktedir olarak görmemesidir. Anne-babalar, bu ince ayırımı yakaladıktan sonra, onca gayretine rağmen hata yaptıkları zaman bile ümitsizliğe düşmezler. Çünkü eğer Allah dilerse, yapılan hatayı zarara dönüştürmez.

Ama bu inanç, anne-babayı çalışmaktan gayret etmekten alıkoyuyorsa başka bir hataya düşmüş, tohumunu iflasa ve çürümeye, tarlayı nadasta bekletmeye bırakmıştır. Oysa ekmeyen, biçemez.

Tevekkül; çalıştıktan, gayret ettikten ve görevi hakkıyla yerine getirdikten sonrasında artık sonucu Allah'a bırakmaktır.

Tevekkül insanın, ne kazancıyla övünmesi ne de kaybıyla dövünmesidir. Ne bütünüyle faturayı ödemek ne de sonuçlardan sorumlu tutulmayıp, gizlice ortadan sıvışıp kaybolmaktır. Namazı büyük bir gayretle temsil edip öğ-

rettikten sonra, hata ve kusurdan korunmuş olmadığını bilmek, sonucunu ise Allah'tan beklemektir.

Tevekkül, bütün imkânları seferber ederek çalışmak ama çalışmaya değil, Allah'ın yardımına güvenmektir.

Tevekkül, bir nehir gibi çağlamak, ardından da Allah'tan, ayaklarının altına bir şehir inşa etmesini beklemektir.

DUA; HEM BAŞINDA HEM SONUNDA...

Dua, çağırmak anlamına gelir. Eğer bir insan dua ediyorsa, bütün kalbiyle istediği bir şeyin gerçekleşmesi için Allah'ı yardıma çağırıyor demektir. Allah da eğer bu duayı kabul ederse, bütün âleme hükmeder ve duanın gerçekleşmesi için gerekli olan şartları oluşturur.

Dua, kâinattaki nedensellik ilkesini değiştirir. Normalde kâinatta her şeyin oluşumu için belli fizik yasalarının oluşması lazımdır. Ama selîm kalple yapılan bir duanın gerçekleşmesi için bildiğimiz sebeplerin hazır olmasına gerek yoktur.

Hatta dua ederken sebeplerin değil, sadece Allah'ın kudretinin hatırlanması duanın kabul olması için en önemli şarttır.

Eğer bir duanız varsa, onun gerçekleşmesi için bütün sebep kapılarını çalın. Şayet Allah dilerse kapıyı açar ve sizi içeri alır. Ama bütün kapıları yokladığınız, bütün çabalarınızı sarf ettiğiniz halde, dua ederek istediğiniz şeyin kapısı size açılmadıysa o zaman Rabbinize şöyle demeye hakkınız olur:

"Rabbim, sen de biliyorsun ki bu işim için bütün kapıları yokladım. Bütün çabamı sarf ettim. Ama bu iş olmadı.

Ve artık sebepler tükendi. Çalacak kapı da kalmadı. Ama senden ancak kâfirler ümit keser. Benim de senden ümidim tükenmedi. Asıl şimdi sana daha çok güveniyor, senin sebepsiz yoktan var edeceğine inanıyorum."

Çünkü dua, zaten Allah'ı yardıma çağırmaktı. Annebabalar, eğer Allah'ı yardıma çağırmak, yani dua ederek çocukları için, Allah'tan yardım almak istiyorlarsa, dua ettikleri esnada kalplerini, duanın gerçekleşmesi için etraflarında bulunan bütün sebeplerden boşaltmalıdır.

Yani hem: "Rabbim, benim zürriyetime namazı, namaz ahlakını ve namaz itikadını ver" diye dua edip hem de aklının bir köşesinde, çocuğun gittiği dersleri, onunla ilgilenen hocaları ya da çocuğuyla kendi yaptığı aktiviteleri bulunduruyorsa, o derslerin, o hocaların ve kendi çabalarının değeri kadar bir yardım almaya kendini mahkûm etmiş olur. Bu, Allah'ı katışıksız bir niyetle yardıma çağırmak değildir.

Ya da tersten bakarsak, anne-baba çocuğuyla çok zor duruma düşmüş, çocuğu konusunda yardım umduğu kimse kalmamış, elinde ne geliyorsa da yapmış, sonunda elini açmış Allah'a dua etmeye başlamış. Hem dua ediyor hem de bir taraftan, aklına bildiği tanıdığı diğer yardımcı bir sebep gelmediği için kendi kendine: "Bu duanın kabul olması zor ama neyse bakalım bize istemek düşer" diyorsa, bu da katışıksız bir yardıma çağırma olamamıştır.

Madem Allah *(celle celeluhu)* yardıma çağırılacak, o zaman sadece Allah *(celle celeluhu)* hatırlanmalıdır.

Kur'an'da, peygamberlerin duaları anlatılırken, neredeyse hepsinin, sebeplerin ve çarelerinin tükendiği anlarda yaptıkları güven dolu dualarının kabul olduğunu görürüz.

Hz. Zekeriya, Hz. Meryem'e gökten rızık geldiğini görünce, Allah'ın sebepsiz yaratacağını yeniden hatırladı. O an dua ederek, evlat istedi ve kabul oldu.

Hz. Musa, Firavun'dan kaçıp da Medyen'e girdikten sonra, kendisine yardım edecek kimse olmadığı halde "Rabbim, bana göndereceğin her hayra fakirim" dedi aklına gelecek hiçbir başka insan ve başka yardımcı yoktu, sadece Allah *(celle celeluhu)* vardı. Allah *(celle celeluhu)* da ona hemen yardım gönderdi.

Hz. Yunus, balığın karnından onu kurtaracak başka kimsenin olmadığını, hatta balıktan çıksa bile denizde boğulabileceğini, yani fiziksel yasalar gereği asla kurtulamayacağını bildiği halde "Rabbim beni affet" diyerek kurtuluş istedi, Allah *(celle celeluhu)* da onu oradan kurtardı.

Hz. İbrahim, Kâbe'nin temellerini inşa ettikten sonra, öyle ıssız, insan geçmez topraklar olmasına rağmen, ***"Rabbim, onlara içlerinden bir peygamber gönder de kendilerine senin ayetlerini okusun, kitabı ve hikmeti öğretsin ve onları günahlardan arındırıp tertemiz yapsın."***[175] diyerek Allah'a, Mekke'ye bir peygamber göndermesi için dua etti. Ortada bu duanın kabulü için hiçbir emare olmadığı halde, bu duayı yaptı. Allah *(celle celeluhu)* da kabul etti.

Kur'an'ın insanlara dua diye öğrettiği şey budur. Ve Kur 'an, bize dua olarak bunları örnek gösterir.

Anne-babalar, çocuklarına dua etmek suretiyle Allah'ı *(celle celeluhu)* yardıma çağırdıkları esnada hiçbir şeyi hatırlayıp anmamalı, sadece: "Bu iş sadece Allah'ın *(celle celeluhu)* kudretiyle olur." demelidirler.

Dua, ancak böyle yapılırsa gerçek anlamda dua olur.

175 Bakara 2/129

Seminerlerimize katılan bir anne, yirmi yaşından büyük oğluyla yaşadığı olumsuz hadiseleri anlatarak, içinde bulunduğu çıkmaz için bir çözüm yolu arıyordu. Ona, bu aşamada yapılacak en güzel şeyin katışıksız dua olduğunu anlattım. Bir hafta sonra anne gözyaşları içinde gelerek, oğlunun kendisine şöyle dediğini anlattı:

"Anne, aramızdaki problemler, benim İslam'ı yaşama konusunda gevşekliğimden ve namaz kılmamamdan kaynaklanıyor."

Evet, çocuk annesine gelip aynen bu sözleri tekrar etmişti.

Bu sözleri söyledikten sonra da titizlikle namaza başlamış, bununla da kalmamış, annesiyle arasındaki sorunları da halletmek üzere değerlendirme yoluna gitmişti.

Anne, oğluyla yaşadığı bu olayı gözyaşları içinde anlattıktan sonra da bize şunları söyledi: "Geçen hafta size oğlumdan bahsetmiştim. Aramızda geçen bu konuşmadan sonra kendi kendime: 'Neden bu sorunumu Allah'tan *(celle celeluhu)* başkasıyla paylaştım da Allah'a *(celle celeluhu)* hakkıyla dua edemedim.' diye üzüldüm ve bütün gece, hem Allah'tan af diledim hem de katışıksız olarak Allah'a *(celle celeluhu)* dua etmeye çalıştım. Bu duamın sonucunu bu kadar çabuk göreceğim de aklıma gelmezdi" dedi.

Bu örnekte olduğu gibi, evlatlarımız konusunda geçmişte yaptığımız hata ve ihmallerimizi geriye çevirebilecek tek kaynak duadır. İnsanın olgunlaşması kırk yaşına kadar devam eder. Çocuklarımız da olgunlaşmaya devam edeceklerdir. Anne-babalar, geçmişe hayıflanacakları yerde dua etmelidirler. Çünkü dua, her türlü geç kalışı ortadan kaldırır. Çocuklarımız, kaç yaşında olursa olsunlar, onlara dua ederek de sonuca ulaşabiliriz.

Dua, hedefe doğru atılan bir ok gibidir. Ne zaman ulaşacağı belli olmaz. Ama yok olup kaybolmaz.

Duanın, Allah'ın *(celle celeluhu)* bize verdiği en büyük imtiyazı olduğunu da unutmamak gerekir. Çünkü dua sayesinde sesimizi Allah işittirmiş oluruz.

Eğer sesimizi Allah'a *(celle celeluhu)* işittiremeseydik, Allah da bize kendini kapatmış olurdu. O zaman varlığımızın bir kıymeti olmazdı. Çünkü bütün âlemin aslı esasında Allah *(celle celeluhu)* vardır. Onun iletişim kurmadığı bir canlının, hiçbir ehemmiyeti olmaz.

Eğer O'na nidamız ulaşmasa, O'nun kıymet alanına girmeseydik, bir değerimiz olmaz, kendimizi O'na fark ettirebilme çabalarımız bütünüyle sonuçsuz kalırdı. Eğer O, yüzünü bizden çevirseydi, ne yüksek sesle ne de alçak sesle sesimizi O'na işittiremez, O'ndan yardım göremezdik.

"Deki; Eğer duanız olmasa Rabbimin katında ne ehemmiyetiniz olurdu."[176]

Bizim tek kıymetimiz dua olduğuna göre anne-babalar, eğer bütün çabalarını seferber eder de asıl silaha sarılmazlarsa, çok şey kaybederler. Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, şöyle buyurmuştur:

"Dua, müminin silahı, dinin direği, göklerin ve yerin nurudur."[177]

Anne ve babasının duayla desteklediği çocuk, Allah'ın *(celle celeluhu)* kendisine, umulmadık kapılar açtığı çocuktur.

Dua, mahallenin küçük çocuğunu, bir ümmete önder yapar.

176 Furkan 25/77
177 Hakim, Müstedrek, I/492

ÇOCUK DA BİR KULDUR

Allah'ın *(celle celeluhu)* var ettiği bütün âlem, bir amaç için yaratılmıştır. Hiçbir insanın, o amaca müdahale etmeye yetkisi yoktur. Bütün canlılar, Allah›ın *(celle celeluhu)* amacına hizmet eder.

Bir peygamber bile olsa bazen insan, bir diğer insanın hayatına, seçim ve kararlarına müdahale edemez. Ve böylece ortaya Nuh kıssası, İbrahim kıssası çıkar. Annesinin kabrine her gidişinde ağlayan, neredeyse göğe merdiven dayayacak kadar ashabı, arkadaş ve akrabalarına, hidayet talep eden, o rahmet peygamberi Hz. Muhammed'in kıssası çıkar.

Mekkeli müşrikler bir araya gelip Allah Rasulü'ne *sallallahu aleyhi ve sellem*: "Atalarımızın durumu nedir?" diye sorduğunda Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, hüzünlü bir kalple: "Onlar ateştedir."[178] demek zorunda kalmıştır.

Bütün bunlar, birer alâmetifarikadır. Allah Rasulü'nün *"Ey Fatıma! Babanın peygamber olmasına güvenme."*[179] demesi, Allah'ın *(celle celeluhu)* kimseye iltimas geçmeyeceğini söylemek içindi.

Bir kul, Allah'a *(celle celeluhu)* yaklaşmış da olsa, diğer insanların yaklaşması için elinde yeterli güç yoktur.

Ne evladına ne dostuna ne de akrabasına…

Eğer hidayet, bir insanın elinde olsaydı, önce sevdiklerinin ona erişmesini isterdi. Ama kimsenin elinde değil.

Eğer hidayet, bir insanın elinde olsaydı, onu önce en yakınlarından, eşinden, dostundan, akrabasından, evla-

178 Taberî, Kebir, 13/128-Şamile
179 Buhari, Vesâyâ 11

dından başlayarak dağıtırdı. Ama hidayet, bütün insanlara yakınlığı eşit mesafede olan birisi tarafından dağıtılıyor, çünkü insanlık için en güzeli budur.

Ve onu elde etmek için herkesin bazı özel çabalar sarf etmesi gerekir. Bundan dolayı, daha küçük yaşlarda evladını namaza alıştırmış, onun eğitimi üzerine titremiş de olsa, sadece anne-babanın çabası yeterli olmayacaktır. Evladın da çabası gerekir.

Hiç kimse, ne evladının durumu ile ne de akrabalarının durumu ile yargılanır. Yargılansaydı, evladını, annebabasını ve eşini kurtaramamış peygamberler yargılanırdı.

Hiç kimse de bir diğer yakının hidayetinden pay alamaz. Alsaydı, oğlundan dolayı Azer; hanımından dolayı Firavun ateşten kurtulurdu.

Anne-baba, kendi anne-babalığına inandığından daha çok, evladının Allah *(celle celeluhu)* katında bağımsız bir birey olduğuna inanmalıdır.

Allah Rasulü'nün *sallallahu aleyhi ve sellem*, gece uykusuz kaldığı için sabah namazını kılar kılmaz uykuya dalan kızı Fatıma'yı şiddetle uyararak, "Yoksa namazını kılmadın mı?" diye ikaz ettiği ve yine bir kişinin işlediği suça iltimas geçilmesinin istemesi üzerine: *"Kızım Fatıma da yapsa ona iltimas geçmem"*[180] dediği unutulmamalıdır.

Allah Rasulü *sallallahu aleyhi ve sellem*, evladı için çırpınan bir baba olmasına rağmen evladını, kaybıyla da kazancıyla da baş başa bırakmak zorunda olduğunu biliyordu. Çünkü her insan, kendi seçimlerimden ve kendi amellerinden kendisi sorumluydu.

Onlar bizim çocuklarımız da olsa, birer kuldurlar, unutmayalım.

180 Buhari, Enbiyâ, 54

İMTİHAN

Bazen bütün şartların gerçekleştiği sanıldığında bile başarıya ulaşılmaz. Evlatlar, başlı başına birer imtihan vesilesi olur.

Tohumu zamanında saçmak, vaktinde sulayıp ihtimam göstermek bile üzerinde doğacak güneşe ve yağacak yağmura garanti olmaz. Hasat zamanı elleri bomboş kalmak, her zaman sadece tarla çiftçisinin karşılaştığı bir akıbet değildir.

İmtihan alanları çeşitlidir ve hiçbir sebep, sonucu garantilemez. Bazen ne kadar özenirsek özenelim, eğitmeye çalıştığımız evladımız, verdiğimiz şeyleri alamaz. Uğraşırız ama sonuç vermez. Önemli olan: "Yaptım da olmadı" dememek, takdiri ilahiye razı olup, dua ile hayır kapılarını daima yoklamaktır. Ümit var olmak, ölmüş bir ağacın canlanışı gibi yeni bir dirilişi beklemeye devam etmektir. Hayır dua ile meşgul olup, kötü duayı anmamaktır.

Bazı anne-babalar, çocuklarıyla ilgili ellerinden geleni yaptıkları halde yine onlarla imtihan olurlar.

Çünkü maddi sebeplerin var olmasına rağmen, manevi sebepler olmadıkça ilerleme olmaz. Her çocuk da kendi kabı kadar dolar. Daha fazlasını alamaz. Bugün sadece maddi sebepleri önümüze koyan mantık, batılı mantıktır. Biz, Allah'ın *(celle celeluhu)* takdirinin her şeyin üstünde olduğunu kabul ederiz. O yüzden mükemmel rolünü üstlenmeye kalkmayız. Çünkü bizce tek yüce olan Allah'tır *(celle celeluhu)*.

İNSAN, BİLMEDİĞİNDEN SORUMLU DEĞİLDİR

Bazı aileler, İslam'ın hissiyatını, çocukları büyüdükten sonra öğrenmiş olabilirler. Bu sebeple çocukları ile imtihan olurlar. Bazıları da çocuklarına gerekli ilgiyi gösteremedikleri için çocuklarıyla imtihan olurlar.

Çocuklar dünyaya gelmeden önce, doğru düşünce ve yöntemleri öğrenememiş olmak insanı suçlu yapmaz. İnsanı suçlu yapan, bilgisizlikle övünmesi veya bildiğini uygulamakta gevşeklik göstermesidir.

Eğer öncesinde öğrenme imkânı olup da o imkânları reddetmediyse, anne-babaya bilmediği şeylerden hesap sorulmaz. Çünkü insan, bir şeyi bilmiyorken sonradan öğrenmişse, bilmediği zamanlarından sorumlu değildir.

Allah *(celle celeluhu)*, çocuklarımızı bizim evlerimize emanet bıraktı ama bizim kim olduğumuzu da biliyordu. Çünkü her insan, kendi kaderiyle dünyaya gelir. Bizim çocuklarımız da Allah'ın *(celle celeluhu)* onlar için belirlediği mukadderatla dünyaya geldiler.

Anne-babanın ilimde gelişmesi de mukadderattır ve anne-babanın ilimde gelişmesi hangi yaşta olursa olsun çocuğa mutlaka bir etki bırakır. Çocuğa verilecek terbiye, doğumdan önce başlar ama kırk yaşına kadar da devam eder.

Önemli olan öğrenmeye gayret etmek, öğrendiğini hemen uygulamaya koymak, hatalı ve kusurlu davranışlarından dolayı evlatlarından özür dileyebilmek ve evlatlara gönlü dolu bakabilmektir. Ayrıca daha öncesinde önemli addedilen bütün her şeyin kuşatmasını kaldırarak, yeni öğrenilen hakiki doğrulara sıkıca sarılmaktır.

Yanlış yoldan geri dönmek, kaybettiğimiz zamanı geri getirmeyebilir ama doğru bir yola koyulma imkânını doğurur. Sağa sola sapmadan gidilen doğru yolda da mesafeler, hızlı alınır.

Eğer çocuklarımızı terbiye etme yolunda yeni bir şeyler öğrendiysek bu, bizim için bir yolculuğun başlamasıdır. Öğrendiklerimizi mutlaka uygulamaya koymalı, geç kalmış gibi görünmeye aldanmamalıyız.

Çünkü eğer bir yolculuğa çıkmışsanız, vasıtanız ne kadar yavaş olursa olsun veya ne kadar geç kalırsanız kalın, günün birinde varacağınız yere varırsınız veya ölüm sizi yollarda yakalar.

Yaşımız önemli değil. Önemli olan yola çıkmış olmamızdır. Önce yola çıkalım ve öğrendiklerimizi vasıta yapalım. Unutmayalım ki, yolculuğa çıkmayanların varış noktasına ulaşması asla mümkün olmaz.

Biz çalışalım, başarıyı ise Allah'a *(celle celeluhu)* bırakalım.

Selam ve dua ile.

Yazarın diğer eserleri:

